

శ్రీ రస్తు.
కాళి దా స చ రి త ప్ర క రణ ము.

A DRAMA.

ఇది

ప్రస్తుతవేంకటగిరి ప్రభువులు

అనగా

ఇరువదెనిమిదవపురుషులు

అయిన

వెలుగోటి.

శ్రీరాజగోపాల కృష్ణయాచేంద్రులవారి

ధనసహాయమువలన

చిలకపాటి - వేంకటరామానుజ శర్మ విరచితము.

చిలకపాటి - తిరుమలాచార్యులచే

“హిందూరత్నాకర” ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపించి ప్రచురింపబడియె.

చెన్నపురి.

1928.

All rights Reserved.

Price Rs. 1-8-0.

చెన్నపురి :

పిడుగు. వేంకటకృష్ణారావు పంతులు గారి,
“ హిందూరత్నాకర ” ముద్రాక్షరశాలయందు,

ముద్రితము.

1928.

ప్రస్తావనము.

ఓ చెడుష్యభూషణులారా ! మహాకవికాళిదాసునిచరిత్రము ప్రసిద్ధకల్పావృత మని యెల్లవారు నెఱింగినదేగదా! అట్టియతనిచరిత్రమునందు; భోజరాజాకూతులగు తరుణాంబుజా, విరజాంబుజలను విదూషీకీర్తిమణులయలు నుదయాదిత్యుం డనువిద్యుద్రా జకుమారునియు చరితముతో సంబంధించినకథాంశములు వినోదకథాకల్పవల్ల యనుపేరం జంపూరూప మగుత్రావ్యప్రబంధముగా రచించింది ; ఆమహాకవి మదననేన యను రాజకుమార్తెను, గాంచనమాల యను (కల్యాణవతి) కేర్యాకన్యకను భర్తృపత్ని, భోగ పత్నులంగాఁ గైకొన్నకథాంశమును బ్రకరణలక్షణోపేత సంకల్పకవ్యప్రబంధముగా రచించి ముద్రించినాడను. రసమును బ్రత్యక్షముగఁ గనబడుచుటంజేసి దృశ్యప్ర బంధము లనబడురూపక గ్రంథములు పూర్వకాలంబున నిష్పన్నును నుద్భవయుల్లం బుల కానందనిష్ఠులందఱులైయొప్పుచుండుట ముద్రసిద్ధియు, కాళ నాటకమునకు లెండ వది యయినప్రకరణముగా నిది రచింపబడినది.

ఏతద్గ్రంథకథాసంక్షేపము.

ఈగ్రంథమునందుఁగూర్చిరమంత్రప్రమాటంబున గూర్చించుచుండు గురుదాసు సం గాడిదలమేపువారిం గలనియుండి మదననేన యనురాజవృత్తిం దెండ్లాడి కాళి దాసుం డనంబ్రసిద్ధిపడసి పత్నిం గ్రోలుబోయి భారానగరంబుగఁ గాంచనమాల యను కేర్యాకన్యకంజేపట్టి భోజునినెయ్యమున వెండియుం దనవతిని బడనిచరిత్రము పద్య ములును ; చాటునమస్యా శ్లోకములును గలనియుండుమృదుమధురపద్యకైలిచేఁ బడి యంకములు గలప్రకరణముగా స్త్రీలును బాలురును సులభముగఁ దెలిసికొనునట్లు రచింపబడినది.

కథాంశములవివరణము.

౧. టియంకమున:—మధుమంతపురాధినేతకూతు మదననేనను దానివిద్యా గురువుగామించి యేకతమున బలాత్కరించి యాకన్నయదెల్పహితముఁ బ్రతిహత ముచేసి దానియందు వ్యతిక్రమము నేయం గడంగుట ; రసికుండన్ననాడు చూడవల సినశృంగారరసప్రతిబింబము.

౨. వయంకమున:—గౌతముడును సారథియును మదననేనకు మగనిగంపా దింపంబోయి లంబభుజుం డనునెఱుకం బట్టుకొన నమకట్టఁగా ; నాయారణ్యమండొ నరించునాగరికసంభాషణాదులు హృదయంగమం బగుహాస్యసంబుతో నొప్పుమిగు లుచుండు.

౩. వయంకమున:—నాగరిక వేషము ధరింపజేసి పహుచండితుడని చెప్పబడిన లంఘనజాతు రాజసభయందు విభ్రాంతుడై గ్రామ్యాస్త్రము వల్ల గౌతముడు వానివచనములు సాధుతమందు అని నమ్మించి రాజసభకు భ్రమ గల్పించి వివాహము నేర్పించుట యగ్భుతహాస్యరసంబులయిన వేళవిశేష మయి యుండు.

౪. వయంకమున:—కేళీమందిరమునందు లంఘనజాతు వెఱుగువడి యొనరించి సహుచాసనీయకార్యంబుల నారని మదననేన దుఃఖించుటయు; ఆకన్యకవలన సతండు గాళిదాసుం డగుటయు; గౌతముడు కపటంబున నాదంచతుల నెడబాసి మదననేన సహుచించుటయు హాస్య, కరుణ, అద్భుతరసంబుల కాలవాలంబులై యుండు.

౫. వయంకమున:—గౌతముని సుబద్ధుం గావించి కరూణాధిపతి మదననేన సహుచించుట వీరశృంగారరసములభూమికలై చూపట్టు.

౬. వయంకమున:—మదననేనం గోలుపోయి కాళిదాసుండు దుఃఖించుటయు ధారానగరంబునఁ గాంచనమాల యనువేశ్యాకన్యకు సంప్రప్తయౌవనం గావించి రాజస్యాలకుఁ జేతం జిక్కికొనుబోయినయాకన్యకు దప్పించిదానిందనకుఁ బ్రణయపరి గ్రహముగావించుకొనుటయు విద్రవలంభశృంగారము నద్భుతహాస్యరసంబులను బ్రత్యక్షీకరించు.

౭. వయంకమున:—రాజస్యాలకుడు గాళిదాసుని జంపందలంచి కపటంబున బ్రహ్మరాక్షసునికడకుఁజేర్చి నారక్కసుని మెప్పించి కవి తనపత్నియుండుఁడనఁ దెలిసికొనుటయు; గాంచనమాలానురక్తిం దగురాజస్యాలకుని భోజండు స్త్రీశేష ధారి యైనయర్జునుండనువానిచే నంచనాపరిహాసంబున బేలుపుచ్చుటయు నగ్భుత హాస్యమయంబులై వేడుకఁబుట్టించు.

౮. వయంకమున:—కాళిదాసుండు కాంచనమాలయింటికిఁ జని విలాసోత్సవ నాయంతి నలరించుటయు, నాయతివ కవికిం గలప్రియావిరహవ్యధం గనిపెట్టుటయు, బుద్ధిసాగరండు కవిం గాంచుటయు శృంగారశాంతరసంబుల యవతారంబులై నెలయు.

౯. వయంకమున:—కాళిదాసునియత్యద్భుతకార్యములు శృంగారసమస్యా పూరణములు భోజకాళిదాసులసమావేశమును అద్భుతరసప్రధానంబులైమహామోదదాయకంబులై యుండు.

౧౦. వయంకమున:—భోజలీలావతులును గాంచనమాలయుఁ గాళిదాసునికి మదననేనం జేర్చుటయు; కడుశోచనీయావస్థయం చుండుప్రియురాలిం గని కవివధుం మీరింపుటయుఁ గరుణను శృంగారంబున నగ్భుతంబునను మానసంబులం జేలించు.

శ్రీరాధానాథవిరజ మనుచూగ్రంథశాలయందు చిలకపాటి - వేంకట
రామానుజశర్మగారిచే విరచితమైన గ్రంథముల జాబిత.

వినోదకథాకల్పవల్లి యనుమహాకవికాళిదాసచరిత్ర.

దీనియందు ; నాటకచ్ఛాయ, మాయాసుందరీవిజయము, రససంజీవనము అను
నాటకత్రయము గర్భితమై యుండు.

ఈవినోదకథాకల్పవల్లియందు ; వైదుష్యంబునం గాళిదాసాదిమహాకవులతో
సమానలయినభోజానిరూతులం ; దరుణాంబుజయు విరజాంబుజయు ననువారల విద్య
ద్రాజకుమారుడగునుదయాదిత్యునికిం గాళిదాసుండు పెండ్లిసేయించినయతివిచిత్రచరి
త్రము సుడుపంబడియుండును.

ఈగ్రంథమునందుఁ బ్రతిపాదించఁబడియుండుకథాసంక్షేపము.

విద్యాసర్వస్వవేదని యనుకవటపు వేశ్యాకన్యక తనరూపవయోవిలాసములకు
మోహించి వచ్చినవారివలన నొక్కొకరాత్రికిని వేయివరహాలు గైకొని యట్లువచ్చి
నవారిని తనయింటి లర హజారములయందుఁ గావరియుండువిదూషీశిరోమణులం
గొని విద్యాద్రసంగంబున నోడించి తనకన్యకాత్వమునకు భంగంబు గలుగకుండ
మాయోపాయంబులం బ్రవర్తించుటయెఱిగి మహాకవికాళిదాసుండు కట్టెలమ్ముకొను
వానివేషంబుతోఁజని యరటియూచలకట్టను దన నేర్పుమెయి నాకనకాంగికివేయి
వరహాలకు విక్రయించి యాధనమునే పడపురోయిగ నొసంగి తనయనమానవైదుషీ
విశేషంబు వెల్లడిసేయుచు నొక్కొకద్వారంబునందుం బెక్కులు శృంగారపద్యములు
సెప్పుచు నానాకింతులగడఁచి లోనం బ్రవేశించి యావేశ్యతో విద్యావివాదంబు సలిపి
దానింజయించి యదియేర్పఱిచి యుండుప్రతిసిద్ధాంతాననంబుల నెలకొనితత్త్వతత
తోవన్యాసపూర్వకంబుగ జయించి నాటకచ్ఛాయ యనునొకయుపరూపకం బాడించి
యారోపపఠి నతిచతురత్వంబునఁ బయల్పఱిచి కాళికాదేవిని భోజభూపతిప్రము
ఖులకు సాక్షాత్కరింపజేసితదనుచరీగణంబువలన మాయాసుందరీవిజయ మనునొక
యుపరూపకమునాడించి భోజానిరాణిపైగ లిగిన యపవాదంబు నివర్తింపజేసి తరుణాం
బుజా విరజాంబుజలకు నుదయాదిత్యునికిని బ్రణమవిశేషంబు ప్రవృత్తం బయినయతి
మనోహరచరిత్రంబును రససంజీవనముపేరం బరగు నేడంకములనాటకంబుగ నభి
నయింపఁజేసి వసుధారిణి యనుమఱియొకరాజకన్యకారత్నంబుతో భోజభూతల నుద
యాదిత్యునికిఁ పెండ్లిసేయించినకథ.

కాళిదాసచరిత్ర ప్రకరణము. — ఈ గ్రంథమునందు గరూశదేశపతి మంత్రికుమారుడు గణాచంద్రుడు గురుకావమున గాడిదలఁగాయవారిం గలసియండి మదనసేన యనురాజపుత్రిం బెండ్లాడి కాళిదాసుండనం బ్రసిద్ధిపడసి పత్నింగోలుపోయి ధారా నగరంబునఁ గాంచనమాల యను వేస్యాకన్యకం జేపట్టి భోజునిసేయ్యమున పెండియుం దనఁగతిం బడిసినచరిత్రము.

వెల రూ. 1 - 8 - 0

శ్రీమదాంధ్ర భోజచరిత్రము. — ఇది “భోజరాజచరిత నాటకము” అనియు “భోజరాజ కవిరాజచరితము” అనియు రెండుభాగములుగల యొకసంపుటము. భోజరాజచరిత నాటకమునందు సింధులమహారాజు జరాభరంబున కోర్వంజాలక కుమారుడగు భోజునికి బుద్ధిసెప్పి మంజునికి రాజ్యంబప్పగించుటయు; భోజునిజన్మ పుత్రిక వినిముంజుండు భోజునింజంప వత్సరాజును నియమించుటయు; వత్సరాజు భోజునింజంప తృకాచమునకుం దోడ్కొనిచనగా నాయుత్పరకుం జరిగిన చర్యలును; ప్రాణచరిత్యాగంబుచేసికొనం గడంగిన లీలావతీకన్యకను మారుజేషంబుఁ దాల్చినకు మారుండు క్షీంచుటయు; పుత్రవధశోకాతురుడై మంజుఁడుపహ్నిసారంబోవఁ గవటయుక్రిచేల్పిసాగరుండు తప్పించి కుమారు నప్పుడు బ్రదికించినట్లు తెలిపి భోజు నికి లీలావతీ పాణిగ్రహణంబును ధారానగరరాజ్య పట్టాభిషేకంబును; భోజరాజ కవిరాజచరితమునందు: — భోజరాజునకును; కాళిదాస, భవభూతి, భట్టబాణ, దండి మాఘ, మల్లినాథ, శంకర, శుక, క్రీడాచంద్ర ప్రముఖులగు ననేకకవిరాజులకును జరిగిన చరిత్రంబు నెప్పంబడియుండు.

వెల రూ. 1 - 8 - 0

చమత్కారకథాకల్లోలిరి. ఇది, రోచనుడను రాజకుమారుండు మందార మాల, మదనమాల, మదనసేన, వసంతసేన, మదలేఖ, చందనలేఖ లనువిద్యద్రాజ కన్యారత్నంబులను బరకీయాభావంబునఁ బరిణయమైన శృంగారచరిత్రము.

రెండుభాగములు.

వెల రూ. 1 - 8 - 0

శ్రీమదాంధ్ర వచన బ్రహ్మవైవర్తమహా పురాణము. ఇది వ్యాస విరచితమగు సంస్కృతమునకు సరియైనది పకలశ్రుతీతిహాస పురాణములయందు గలసందేహము లంబోగొట్టుటకు. బురాణశూత్రమనునామాంతరముతో బడవమహాపురాణముగ నితర పురాణాదికథలకు మూలభూతములగు గోలోక భూలోక రాధాకృష్ణులకథలును, లక్ష్మీ, సరస్వతీ, దుర్గా, సావిత్రి, తులసీ, గంగా, వసుంధరాదినమస్త్రీ దేవతోపాఖ్యా నములు నూలును, నారాయణ, మహాదేవ, విరాట్పురుష, గణేశాది చరిత్రంబుల నేకంబులు, తన్మంత్రోపాసనాదులును, జనులత్యావశ్యకముగ నెఱుంగవలసిన ప్రతి విషయంబులును మహర్షి దీనియందుజెప్పెను. దీనిలోని శాఖాకథలంబట్టి పురాణాంత రంబులు, నిందలి ప్రమాణములంబట్టి స్మృతులు ఏర్పడినవి. వెల రూ. 3 - 8 - 0

శ్రీరాధికావరిణయము అను శ్రీగోపీకథాకాముది:—ఇందు పదుమూడు యాధములగోపికల యవతారంబులును; వారిపూర్వజన్మవృత్తింబులును; ప్రస్తుతమున కృష్ణప్రాప్తికై వారురచించిన ప్రతాదులును; ఫలప్రాప్తియు; శ్రీరాధికావతారంబును; ఆమెవైభవంబును; శ్రీరాధికావివాహంబును; శ్రీరాధ కృష్ణనిరటవేషంబుగాంచి మోహించితత్పాత్రికై తదాజ్ఞచే దులసీవ్రతంబు నలుపుటయు శ్రీవేషధారియైపచ్చి శ్రీహరిరాధను బరీక్షించుటయు గోపకులలోఁగలిగిన యంతఃకలహంబు నివృత్తంబునేయు ముక్తావృక్షములను మొలపించి తనప్రభావము విశదపఱచి శ్రీరాధాదేవి తనకు గోకులపట్టమహిషియని తెల్పి యాదేవితోరాసోత్సవంబు లనుభవించి నందనందనండు శ్రీరుక్మిణ్యాదికాంతల ప్రార్థనంబున ద్వాదశకుం దోఞ్ఞోనిచనుటయు విత్యాది కృష్ణచరితము లనేకములిందుగలవు. వెల రూ. 1-0-0

ఆంధ్రకల్కిపురాణము. ఇది శ్రీనారాయణమూర్తి యీకల్యంతంబునం జేయంబోవుపదపదియగు కల్కవతారముయొక్కచరిత్రము. శ్రీవ్యాసవిరచితమైన సంస్కృతకల్కిపురాణము ననుసరించి పద్యకావ్యముగ రచించబడినది. వెల రూ. 1-0-0

ఆంధ్రతనిశ్లోకి. ఇదిద్రవిడభాషలో బెరియ వాఛ్యాంబిళ్ళగారు రచించిన తనిశ్లోకికిసరిగా నాంధ్రీకరింపబడిమధ్యోదాహృతములగు ప్రమాణవాక్యములకర్ణముతో శ్రీరామాయణములోముఖ్యములగు శ్లోకములకుశ్రుత్యాదినమృతములగు మహాకర్ణము లొక్కొక్కపదమునకు వాక్యమునకు నలువదేబదివిధములనుపన్యసించబడి యుండు. వెల రూ. 1-0-0

శ్రీతులస్యపాఖ్యానము. ఇది లక్ష్మీదేవి తులసియను రాజపుత్రియై జన్మించి శంఖమాడునికింబత్నియై నారాయణునిచేత బాతిప్రత్యభంగంబునుబొంది తత్పత్నియై తులసీవత్రరూపమునుధరించిభగవంతునికేకాంతకైంకర్యప్రవణయైనచరిత్రము, వెల రూ. 0-8-0

సుమనో వినోదనభాగము. ఇది కాకుంఠలాదులవంటినాటకము. సుమశేఖరఁడనుశృంగారనాయకుఁడు నవమంజరియను బోగముకన్నెకుఁ దొలిగన్నెటికముపెట్టిన శృంగార చరిత్రము. పద్యములుగలసినపవనకైలి బహురసవంతమైయుండును. 0-4-0

వినోదకథాకల్పవల్లియు, కాలిదాసచరితప్రకరణంబును, ఆంధ్రభోజచరిత్రంబును పరస్పరసంబంధముగలవిగానవీనిలో నొకటిజరుపుకొన్న వారికి మఱియొక నత్యావశ్యకము.

చిలకపాటి - వేంకటరామానుజశర్మ అందు సన్.

నెం. 18, పెరుమాళ్ కోవల్ లోట వీధి, మద్రాసు.

వెనుక నుడహరించిన గ్రంథములు వలయువారి లీక్రిందివిలాస
దారులకునాసి తెప్పించుకొనవలయును.

1. చిలకపాటి. వేంకటరామానుజ శర్మ అండ్ సన్,

నెం. 16, పెరుమాళ్ కోవిల్ తోట వీధి,

సామకారిపేట పోస్టు,

మద్రాసు.

2. పిడుగు. వేంకటకృష్ణారావు పంతులు,

2/40, పెద్ది నాయని వీధి,

మింట్ బిల్డింగ్స్ పోస్టు,

మద్రాసు.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

కాళిదాసచరిత ప్రకరణము.

ప్రథమాంకము.

నాందీపద్యము.

కం. ఇదే! 'పూర్వకపీండ్రులకును | హృదయంబునఁ బొదలుబుత్తినగు'గాలు మొసే,
దృఢం బద్మనాసినీవా | జృదవతులకటాక్షులీల మనుధన్యులకుఁ.

నాంద్యంతంబున సూత్రధారుండు రంగంబుఁ బ్రవేశించె.,
సూత్రధారుండు.

చం. సరసిజనంభవాదిసురసంతతి కైన నలభ్యుఁడౌమహా,
పురుషుండు వేదవాక్యవతిభూతిఁ జెలంగుమహాత్మ్య గోపికా,
తరుణులఁ గూడి భక్తవరతారతి లీలలఁ జేయించుడునా,
వరమదయామయండు వశుపాలకబాంధు మమ్ముఁ బ్రోచుకో.

అని పుష్పాంజలివికీరణంబుఁ గావించి.,

ప్రకరణార్థప్రకాశిక.

నాటకాదిరూపకములకు మొదటం జెప్పఁబడుపద్యము నాంది యనంబడును.

అందుఁగావ్యాఙ్మసూచన ముండవలయు ఇవటం బూర్వకవి యనుటవలననేత
త్రైబంధప్రతిపాద్యుండు పూర్వకవి కాళిదాసుండను కావ్యాఙ్మము శబ్దసూచితమగు
చున్నది.

మఱియుఁ బద్మనాసినీవాజృదవతులకటాక్షులీల మనుధన్యులకుఁ,, అనుట
వలనవారు సంపదయుఁ దత్సంపాదకమగువిద్యయుఁ గలవా రొకనాఁడు స్పష్టమయ్యెడి.

ఈ నాందియందు ఎనిమిది పదము లున్నవి గాన నిది యప్రపద మైననాంది
యనంబడు.

ఏల శో! నా నేయంగడంగినరూపకప్రయోగంబునకుం దోడ్పడువారెవ్వరును రాక యున్నారు ?

నటి, ప్రవేశించి ,

ఆర్య! భవన్నియోగం బనుష్ఠింప నిదె యేగుదంచినదాన.

సూత్రధారుడు, నటీ! అట్లైన నేతత్పరివత్సమాశాసనంబు నేయంబూని నాకునహాయమై ప్రవర్తింపుము.

గీ. గీతకళాకుశలఃప్ర | భ్యాతగుణోత్తరులు రసికు లధిగతశాస్త్ర,

వ్రాతమహితాత్ము లధికవి | నీతులు సభఁ జేరి రిపుడు నెమ్మి దలిర్పక

నటి, ఆర్య! ఋట్టియపరిమేయవైదుషీభాషణులకుం బరితోషంబుఁ గల్పింప మనకు శక్యంబగునే!

సూత్రధారుడు, నటీ! అట్లుచుకొనకుము. పండితగోష్ఠి నలరించుటకష్టంబు గాను, వారు గుణమాత్రగ్రాహకులు గాన సంతసించురు.

నటి, ఆర్య! అగుఁగాక! ఇందనుకం బ్రవృత్తంబులై యుండురూపకంబు లెల్ల సీసరసాగ్రేసరులు గాంచియుండకపోరు. అట్టివి ప్రయోగించిన ఫలం బేమి ?

గీ. అనుపమాదారససమాచార్య మగుచు | నభినవాద్యుతసద్వస్తుసుభగ మైన,
రూపకవరంబు గాని నిరూఢిఁ గాంచ | దీక్షభిజ్ఞులనెమ్మది కింపు నింప.

అట్టిది తూరయం దగు!

సూత్రధారుడు, స్మృతియభినయించి హర్షంబుతో,,

ఓనటీ! భవద్వచనంబునం ; దథావిధమప్రశస్తి పడసియుండునదిమదీయస్మృతి పథసంచారంబుం గాంచె. అది చిలకపాటివేంకటరామానుజశర్మ రచించినకాళిదాస చరిత్రప్రకరణంబు.

నాందీశ్లోకంబు పయవించి మొదటిసూత్రధారుఁడు నిర్గతుం డయిన నట్టివాఁడు మఱియొకరుండు ప్రవేశించి ప్రస్తావనాంగంబుల జరుపును.

సూత్రధారుఁడనఁగా:—నాంద్యుపకరణముఁ బ్రవర్తింపఁజేయువాఁడు. సూత్ర మనఁగా:—నాంద్యుపకరణములు.

నటి. ఆర్య! సరే! ఏతద్భాషకప్రతిపాదితం బగువస్తువు తొల్లి యుదయాది త్యప్రముఖులు తమతమప్రగియినులతో నభిలాగమవేడు లయినరసికవదులు శ్లాఘించు గవివరునందుం గలగౌరవవిశేషంబున కభినయించినది గాదే!

సూత్రీధారుడు. నటే! ఔను! తదనుసారంబుగ నీయాంధ్రీకవి తెలుగు బాసంగచ్చించిన వాడు.

నటి. ప్రహేదంబుగో,,

ఆర్య! మనసేయంబూనిననమధిగ తాభిరయశాస్త్రపాఠీగతాద్రద్యనందానభంబగు.

శా. శృంగారంబు రసంబు సాధుజననిస్సీమప్రహేదావహం,
బంగంబు ల్కరుణాదికంబు లతిచిత్రాంబు సదస్తువు,
త్తుంగోదారయశు ల్సభానదులు సంస్తుత్యస్యభావంబు లై,
యంగారం గవివల్కు లన్ని యిట నాహా కూడె మోదంబుగన్.

కానం దత్త్రకరణప్రయోగంబు మహామోదవాఙ్మయకంబు గాంగలదు.

సూత్రధారుడు. అట్లుగ నేని యీబుతు వధికరించి గీతం బొక్కటి వాడుము.

నటి. ఆర్య! ఇదె భవన్ని దేశం బనుష్ఠించెదను.

పాడుచున్నది,,

కం. * మలయానిలమిశనోత్కటం కలమదకలకలవిరావకలకంకంబై,
లలితమధులుబ్ధపట్నంబు మిల మధువు ప్రహేదభరము నిగురెత్తించెన్.

సూత్రీధారుడు. నటే! నీవు పాడినగీతంబు కడురసావహంబైయొప్పె. ఈవ సంతాగమమును నేను వర్ణించెదను వినుము.

ఉ. చారుషనస్థలీనవవసంతవివాహమహోత్సవంబునన్,
సారసబాణవహ్నికుభసాక్షిక మై తగుదానియందు నా,
సారపికద్విజావళులు జాతముదంబున మాటిమాటికిన్,
జేరి మనోహరధ్వనులం జెప్పెడి మంగళమంత్రీసంతతిన్.

* మలయానిలమునంబంధపడుటవలనఁ దద్దయా మీఁబునందపుటాముం గొని కోవెలు కలకలధ్వనులు నేయుచున్నవని యుగ్మము.

నటి. నామిమచును,,

ఆర్య! మీర లొనరించినమధువర్ణనంబువలన వివాహోత్సవంబునందు ద్విజ
వరులు మంత్రశ్రవణంబు నేయుగు రణవర్ణం చేర్పడుటంజేసి మధుమంతపురాధిపతి
యగువీశ్రమవంతుఁకూతురు మదనసేనకు నేదవిదాశీర్షినాదమనోహరంబుగఁ బరిణ
యంబుజరుగుట యభివ్యజ్యమానం బగుచున్నయది.

సూత్రధారుడు. నటి! అది యిప్పుడెట్లుజరుగును? మదనసేనయందుందమకం
బుచే దానివిద్యాగురు శతముండు దానిలోఁ గలయి చుష్విఖులూరుచున్నవాండు.
రాజభక్తియందు కొల్లదు. బ్రాహ్మణుండును గడుమోసగాఁడు. అలఁతింబోష్ట
వాఁడు గాఁడు.

* సేవభ్యంబున,,

పం. అశవమరామణీయకవిహాసపదం బగుమోముదమ్మియు,
న్విసుతనవాభిరూప్యరమ నేడుకఁ గుల్కెడునంగయస్థితయు,
న్నన్మృతవలసవైభవమునంగు నెలంగెడుకాను నొప్పునా,
చనజదశాక్షిఁ గూడి సుఖవారిధిఁజేలనిజన్మ మేటికికా.

సూత్రధారుడు. సేవభ్యంబువలనికి దృష్టులు నిగుడించి శంకించుచు,,

అ! ఇదె చచ్చుచున్నవాఁడు గౌతముండు! మోసగాఁ డని తన్నుం బట్కిన
చుట్ట వెసియెం గాఁబోలు! అట్లుగనేని నాయందుఁ గినుకఁ గాంచు.

నటి. ఆర్య! ఇతఁడు గౌతముండు గాఁడు. తన్నేవభ్యదారి యయి చనుదెంచు
మనమణికంఠుండు.

సూత్రధారుడు. నటి! నన్ను సయితమించుక భ్రమింపజేచినయితనియభినయ
చతురత కడు నభినందనీయంబు. ఇంక మన మనంతరకణీయంబునకుం బ్రయత్నింపం
బను. పోవుదము రమ్ము.

అని నిష్క్రాంతులైరి.

ప్రస్తావన.

* సేవభ్య మనగా:—గాయకులు మొదలగువారుండెడు యవనికాంతస్థలము.

† ప్రస్తావనయనగా:—సూత్రధారుడు నటితోనొండె, నటునితోనొండె,
విదూషకునితోనొండె, మాటలాడుచుం జితోక్తిలం దనకార్యంబు సుడుపునెపమునం
బస్తతకథోపక్షేపణము గావించుట. దీని కాముఖ మనియ్యం చేరు.

గౌతముఁడు ప్రవేశించి ,,

అ! రాజమతయగుమదననేనరూపరేఖావిలాసంబులనేనెంతసిననంపఁగలవాఁడ.

ఉ. పూర్ణశకాంకబింబమును బోలెడుముద్దులగుల్కు మోమున,
భృష్ణతలోపరక్త ధవళాయతచంచల నేత్రపద్మముల్,
వర్ణితచంచలాలతలవాసి నెలంగెడుసంగయప్తియుం,
దూర్ణమనెట్టిదిట్టలను దూరఁగఁ జేయవె మానసంబులన్.

ఈమనోహరాంగి నాలో విద్యాభ్యాసంబు చేయఁ గడంగిచకొన్ని వాళ్లకు.

నీ. ఇంచుకించుక మించుచంచలభావంబు విష్ణువాల్లన్నల మెప్పు గుల్కు,
క్రికరించై న్మృరస్మేరవిలాసము ల్ముఖపంకజంబున ముగువు లీచ,
నన్మీరితంబులైయుదుటుచూపఁ గడంగుచుచకోరకంబులు గులుకులొలుక,
నశమగ్రమయి యొప్పునరుణంపునునుజిగి యభరబింబంబున నందగింప,

గీ. భావసౌరభ మెదను జూపట్టఁ దొడఁగ,
సంగకంబుల లావణ్య మలవరింప,
యావనోద్భేదవేళ నీపూవుఁజోడి,
యొందుసింగార మాత్ర మోహోర్మి ముంచె.

ఇట్టియతివిలోభనీయం బగుయావనోద్భేదంబున,

చం. చగువులు నెప్పునప్పు డలచానమనోజ్ఞవిలాసవైఖరుల్,
మదిని గలంప సాగ ననుమానవిలగ్నును నిండుకొంగిటన్,
బొదవఁడలంచి గ్రమ్మనను బుద్ధి మరల్పుచుఁగాముఁ దూటుదున్,
మదవతికి న్వివేకముగ్రమంబునఁ జెల్పు నెవంబు దోపఁగన్.

అదియునుం గాక,

గీ. ముగుడ పతియింపఁ గోరి నామోల నుండ,
దానిసోయగమే మదిఁ దలఁతుఁగాని,
కాస్త సారాధములు పల్కుచాఁడెలమి,
నించుకేనిఁదలంపున కెక్కవపుడు.

మఱియు నాచంద్రవదనామణినగుమొగంబుం గనుంగొననియొక్క ఊణంబు సయితము యుగసహస్రంబుగఁ దోచుచున్నది. క్రమక్రమంబున నొడఁబడఁజేసి యేస దీసిం దెండ్లాడెదను. ఇదియెల్లవిద్యలయం దసదృశం బగుపాండిత్యంబుగఁదించియున్నది గానఁదనకంటె విద్యలయందుం దక్కువై యుండువాని పరియింపం గడంగదు. ఏన దీని కంటె నెల్లవిద్యలయం దధికుండను. నామనోగతాంబు నివేదితంబు నేయ వల్లెయనును.

చింతయభినయించుచు,,

ఏలకో! యీదంతిగమన యంతదనుక రాకున్నది! సూర్యోపస్థానాదు లొన ద్బునప్పుడ నానన్నిధికిం జేతునావన్నెలాడి సూర్యుండు యుగాంతరాధితూఢుం డయ్యెను దడయచున్నది.

మ్రోలం గనుంగొని,,

ఇదె మదనసేనసఖి గుణమాలిని హృచ్చిడిని! దీనిపెనువెంట నదియు వచ్చు! గుణమాలిని బ్రవేశించి. ఊరుపునిగుడ్చుచు. ఆత్మగతమున,,

ఇప్పటికిఁ గదా! నామానసంబు సుస్వప్నతం గాంచినది. రాజపుత్రి ఋజుబుద్ధి తోఁ బ్రవర్తించుచున్నను బ్రాహ్మణుండు సుతాసమాన యగుశిష్యుం గోరుట తగునా యని యెంచక మదనసేనయం దనురక్తుండై యున్నవాఁడు. తల్లఁజ్జణంబులుపలక్షించుచు, గురువునం దతిభక్తిగలదిగాన నాప్రియాసఖి మదనసేనకది యే మనుకొనునో యని తలంచి యెఱింగింపక యుండెద. ఎప్పుడేని యీపాటుండు పదరిపైఁబడం గడంగు నని భయం పడుచు వీరిరువురనన్నిధానంబు శదలక మెలంగుచున్నదాన. నాగోరుచుండినరాజు ముదలయునేటి కయ్యె. ఇంక నాకుం గంటికిం గూరుకు వట్టు. బ్రాహ్మణునికి వృత్తాంతంబు దలిపెదను.

పరిక్రమించి,,

ఆ! ఈబ్రాహ్మణుండు మదనసేనయం దాసయిడికడు నిడుమలు పడుచున్న వాఁడు.

ఉ. నిర్దుర తేక తక్తరుచినిర్దురతై కనుదోయి యొప్పెడికొ,
వద్దయు మేను బుప్పుశరతాపము హెచ్చుటఁ జిక్కెవైశమే,
ప్రాద్దును జింతయుం జడత పుల్కులు నుష్టము త్రెసయూరుపుల్,
పెద్దయు నీతనిం తొడరి వీడితుం జేయఁచునున్న వక్కటా.

ఈనుండప్రతిభుం డందరానిపండున కట్టు సాచుచున్నాడు. కతోరం బగు రాజుముదలకు వెఱగంది పదరక బాధలుపడఁచుండెడిని. ఈయడియాసయునిర్తటిని పఠింపఁబోయెడి.

ప్రకాశముగ,,

బ్రాహ్మణోత్తమా ! పందనము !

గౌతముడు. ఓసి గుణమాలినీ! ఆభీష్టప్రాప్తిచేసలరుచుండుము విశేషమేమి?

గుణమాలిని. శేషవిద్యవిఘ్నాదా ! నీపలుకులువ్యర్థంబులగునే! మీర లీశేషఁ

* ప్రియాంబు పడయబోయెదరు.

గౌతముడు. సౌతసంబుతో ఆత్మగతమున,,

ఈగుణమాలిని పలికినపలుకు ; మదనసేన నాయుండుం బ్రతుకంబుం గొనియున్న దనుస్థంబును సయితము బోధించుచున్నది. అట్లయగునేని యింతకంటెత్రేయంబు వేటొందు గలదా !

ప్రకాశముగ,,

ఓసి ! ప్రియాంబుని నీనుడివినపదంబు బహువిధాంబుల బోధించుచు నుద్విష్టాంబునుదెఱపమింజేసి మానసంబునకుండ్వరాత్రిగల్పించుచున్నయది. దానివివరింపుము.

గుణమాలిని. నవ్వుచు,,

గురువుగవా ! ఏపదంబునకేనిశోకప నిజభావానుసారముగ స్థము స్ఫుటిం చుటగలదు గాదె ! కాని మీకనేకాంబు లగుచున్నవేదా ?

గౌతముడు. ఆత్మగతమున,,

ఈగుణమాలిని బహువచుర. నాకుం గలయుత్కంఠార్త యెఱింగియె యిట్లను చున్నది. ఈయంబుఁ గ్రుచ్చి యడిగిన నన్ను చేలం జేయు. కాననిది మాని యెండ ర్థంబుఁ బ్రస్తావించెదను.

ప్రకాశముగ,,

ఓసి గుణమాలినీ ! రాజపుత్రి కాస్త్ర పాతంబు పఠియింప నింత తక్ వయ్య నేల రాకున్నయది.

* ప్రియాంబుః—ఇష్ట మయినధనము,, అనునది వైకేదోచుస్థము. ప్రియ యనఁగా నిష్ఠురాలైననాయిక. తక్రూపమగునక్క మనఁగా తరుణ్యాత్మకవస్తువు,, అను

గుణమాలిని. గురువర్యా! ఇంక నీకాస్త్రపాతంబు లేల! అన్నియు ముగిసె.

గౌతముడు. ఆత్మగతమున,,

అనుగుడయు నావలె మదనశరాత్తయయ్యె నేమే? కానిచోఁ బాతంబు లేల పదలుకొనును?

ప్రకాశముగ,,

ఓనీ గుణమాలిని! మదననేన కాస్త్రపాతంబులు పదలుట యేల?

గుణమాలిని. ఓఃప్రోత్తమా! నీయదృష్టంబు ఫలోన్మృఖం బయ్యె. అశియ కారణమనం జనును.

గౌతముడు. సంతసంబుతో. ఆత్మగతమున,,

ఈగుణమాలిని మాటలతీరు మదననేన నాయందుం బ్రయంపడియుండునశస్త్రం బునూచితంబు గావించెడిని. ఇంకను నమ్మం జనదు. క్రమక్రమంబుగ మాటలవెంబడిన కలతెఱంగు విస్వప్నంబుగ నెఱుంగుచునుగాక.

ప్రకాశముగ,,

ఓనీ యంతదనుక నిగూఢార్థంబుగ మాటలాడితివి. కలిగినయగ్ధంబు వెల్లడి నేయుము.

గుణమాలిని. పండితవర్యా! గూఢార్థంబు మఱేమియులేదు. భర్తృచారిక విమ్ము గురుదక్షిణాప్రదానపరితోషితస్వాంతులం గావించ నవరిమితమణిగణపూర్ణం బులగుబంగరువల్లెరంబుల దానిగణముచే నెత్తించికొని భవత్పాదార్చనంబున కించుక తడసి వచ్చు. అగ్ధంబెల్లరకుం బ్రయంబు. అదిపుణ్యఫలంబువలనం గాని ప్రాప్తింబును అదిమీకిపు దనంతంబుగఁ గలుగం బోయెడిని. కానఁ బ్రయాగ్ధంబుం బడయంబోయె దిరనియు మీయదృష్టంబు ఫలోన్మృఖం బయ్యె ననియుఁ బల్కితిని. ఇందేమియు గూఢార్థంబు గానంబడదే! ఉండునుపో! మాపటిమూఢాత్మల కె న్నెఱుకవడు?

గౌతముడు. వెలవెలంబోవుమోముతో. ఆత్మగతమున,,

కట్ట! తా నోక్కటి దలంప దైవంబొకటి దలంచు నన్నమాట యథార్థం బయ్యె. ఏను రాజపుత్రీపణియ పరీరంభాదినుఖంబులం గోరుచుండఁ దదీయదర్శన సల్లప వినోదంబునయితము చుల్లభంబు గాబోయెడిని. హా! దైవంబు కడఁ గ్రూర తరంబు. ఏమి నేయుదు!

అని తల వంచుకొని యూరకుండె,,

గుణమాలిని. నవ్వుకొనుచు,,

ఓపండితోత్తమా! ఆపరిమితంబు లగుమణిగణంబులు మీకుబ్రాహ్మింపంబో యెడినని నేఁ జెప్పినవచనంబు చెవి సోక నవగతభేదంబునై సుప్రసాదాతిశయంబుఁ గాంచిన మొగంబుతోఁగనంబడవలసియుండ నట్లు గాక దీనతాభాజనం బనం దగిన వాడవువోరె: జూపట్టెద విది యేలకో? ప్రియశిష్య యగుమదననేనం బాయ మనంబు రాకున్నది కాబోలు?

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఇది యాప్రతిపదముగ నధిక్షేపించినయది. రాజకులసంచారనిత్రుణ లిట్టియగ్ధం బుల నతిచతురలు గారె!

ప్రకాశముగ,,

ఓసి గుణమాలిసి! అందుకై కాదు! మజ్జియుం గొన్నికాస్త్రంబులు పతనీయం బులు గల పది పరియింపకయ విద్యాపరిచయమునుండి విరమించుకొనుట యేలకో యని విచారపడియెదను.

గుణమాలిసి. బ్రాహ్మణోత్తమా! మదననేన మితాననేకకాస్త్రంబు లభ్యసించె. ఇంకనిచ్చటి కీయెలజవ్వని యభ్యసంపం దగుకాస్త్రం; బొందు గల దది దానిమగనితో నభ్యసంపంగలదునూనె! అందు కేల మీరు విచారంపడియెదరు?

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఆ! ఈచేటిక యెట్లు మాట్లాడినను మరల్చుచున్నది. నామొగమువలన నేను భర్తృదారికయం దనురక్తుడనై యుండునగ్ధంబు రాబట్టం గడంగెడిని. అనువు మెయిం దప్పించుకొనుచు మాటలాడంజనును.

ప్రకాశముగ,,

ఓసీ! నీవక్రోక్తిచాతుర్యం బటుండనిమ్ము. ఇప్పుడేమ రత్నంబుల కాశించితి నా!

గుణమాలిసి. మందస్మితంబుతో,,

ఓమహాత్మా! భర్తృదారికగుణరత్నంబులపై గోరిక యెడినమీకుఁ గేవల రత్నంబులయం దాన వొడమునే!

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఆ! ఈచేటికకుటిలపచనంబు లేమంగును. వీనిని సమర్పించెద.

ప్రకాశముగ,,

ఓనీ దానీ ! దానివినయాదిగుణంబు లట్టివే !

గుణమాలిని. బ్రాహ్మణోత్తమా ! అట్లుగుటంజేసికాదె మదనసేనయందుం *
ప్రేయంబుంచితిరి.

నేపథ్యంబునఁ గలకలము,,

గౌతముఁడు. ఓనీ గుణమాలిని ! ఆకోలాహలం బేమి ?

గుణమాలిని. బ్రాహ్మణోత్తమా ! భర్తృదారిక మీకు గురుదక్షిణ సమర్పింప
మణిగణపూర్ణంబు లగుబంగరుపల్లెరంబులు దాసికలు గొనిరాఁ దూర్వస్వనములతో భవ
స్మందిరమున కేగుదెంచుచున్నది. ఆరాజపుత్రికం బలసికొని యే తెంచుగజఘటలయు
గుట్టంబులయు ఘోరాకాళిపీఠధ్యానంబునను భూషణగణవిరావంబులును పర్వవరుల
సాహసోనినాదంబులును బెరిసి యీమహాకలకలంబు వీతెంచెడిని. భర్తృదారిక నను
దెంచు వృత్తాంతం బెరింగింప దొలత భవత్సన్నిధానంబున కే జనుదెంచినదాన.

గౌతముఁడు. త్వరతో,,

ఓనీ గుణమాలిని ! నీవు వైశంబ భర్తృదారికకడ కరిగి నన్నస్వస్థశరీరం గా నె
రింగించి బలంగమును వాకిట నాపి ఒంటిమై రమ్మనుము.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

ఇది యావిప్రుండు మదనసేనతో నేకతంబున మాటలాడ నారసి చేసినయనువు.
కానిమ్ము. ఇ తట్లుగునో !

ప్రకాశముగ,,

గురువర్యా ! భవన్నియోగం బనుష్ఠించెద.

అని నిష్కాంత యయ్యె

గౌతముఁడు. కట్టా ! ఏమిసేయంజాలుడు. మదవతీముఖులంద్రదర్శనోత్సవంబు
సత్తతిము నాకింక అభింపం బోదు. ఇప్పుడైన నీయందీవరేక్షణతో మాటలాడి యేక
తంబున మానసం బెరింగింతు నటన్ననో గుణమాలిని దాని పెడబాయుటండుటంజేసి
యనువువడం బోలడు. దేవుం డెట్లు నేయనున్నవాడో !

* సంకోషమొందితిరి. అనువదినైకిందోచున్నాము. స్నేహముంచితిరనునదిగూఢాగ్ధము.

చం॥ మదవతి నాకడ న్నిలిచి మాటలు నెప్పుడగువేళ నా,
మది యెఱిఁగించెద న్నియతి మంచిఫలంబు నిగుడ్చెనేని న,
మృదధరచీధ్రకోటితటమండలి కెక్కినవాడ నాకు పెం,
పాదపు నిలాతలంబున కుభోన్నతి యన్నది యియ్య దారయ్యె.

అట్లు గానినాడు,

చం॥ సుమతీరతాపదావళిభి కుష్మత్పూం బంబ చచ్చుకలఁటే నా,
రమణిని గౌఁగిటం బొదివి రాజనిభాననజేహసంగ సా,
ఖ్యముఁ ద్రుటి గాంచి భూరమణిల్పితదండక మేను వాసి ని,
స్వమముద మందుదు న్నికృతికాలితఁ జటైదఁ గామినీమణిఁ.

గుణమాలినీర్వితీయయై మదనసేన ప్రవేశించుచున్నది.

మదనసేన. ససంభ్రమముగ నరుగుచు,,

ప్రియసఖి ! గుణమాలిని ! మనయాచార్యుం డింతయస్వస్థశరీరం వగుటకుం గతంచేయెకో !

గుణమాలిని. భర్తృదారికా ! ఈయంతు * తన్మనోజవృత్తివిశేషైకజేద నీయంబైయున్నది.

మదనసేనయు గుణమాలినియు గౌతమునిసమీపమునకుం జనిరి.

మదనసేన. విషయంబులో,,

ఆచార్యులపాదకమలముల కంటేవాసిని మహనసేన యభిపాదనముసేయుచున్నది.

గౌతముఁడు. రాజపుత్రి ! బుద్ధిమతి వగుదువు గారఁ.

గుణమాలిని. ఇంచుక నవ్వుచు,,

త్రావ్యుణవద్యులయాశీర్వాదంబు తేభ్యంబు గావలయును.

మదనసేన. ఓమహాత్మా ! మీర లస్వస్థశరీరులరై యున్నారని వింటిని. నాజన కునికిం తెప్పింపి నిదానదక్షు లగుభిషక్కితోమణుల రప్పించెదను. ముదలయే ?

* మనస్సునం గలిగినవ్యాపారవిశేషంబున కొక్కటికే యెఱుంగందగినది.
అనఁగా :—ఆతనిమనోవృత్తికే యది తెలియును అనిభావము. ఇది పైకిం దోచు నర్థము మనోజవృత్తి విశేషముఅనఁగా :—మన్మథావస్థావిశేషము, తదైకవేద్యము ;
అనఁగా :—ఆది యొకటిగానే యెఱుంగునది. అనునయర్థము గూఢము.

గౌతమః (డు). ఆత్మగతమున,,

ఈగోల నాకుంగలియుండువ్యాధిని నివర్తింపజేయు శిద్ధాపథంబు తాన యై యుండ నది యెఱుంగక యితరుల వెజ్జల రప్పించెద ననుచున్నది. ఇది దీనితో శేషతంబు సంపాదించు దగువెరపు గాంగలదు. ఈసంబంధ నీచేటిని వెడలనడిచితి నేని రాజపుత్రికి మదీయమనోరథంబుం దెలుపవచ్చు. దైవం బనుకూలంబై రాజసుత చేత నీమాట సెప్పించె.

ప్రకాశముగ,,

రాజపుత్రి ! వైశంబ యగదంకారులఁ బిలిపించుట యొప్పు.

మదననేన. మహాత్మా ! అట్ల యొనరించెదను.

గుణమాలినిగాంచి,,

ప్రియసఖి ! నీ పతివేగంబునం జని యాచార్యులయస్వస్థకరీరత నాజనకునికి విన్నవించి తత్ప్రేషితుల నగదంకారులం దోడ్కొని రమ్ము.

గుణమాలిని. విననియట్లుండెను,,

మదననేన. ప్రియసఖి! ఆచార్యునికి వ్యాధి ప్రతికలము బెంపు వడయుచు న్నది. కడువలసట యగును. ఇంగులకుం బ్రతిక్రియ సేయం దడయఁ జనదు. నిన్ను వేడుకొనియెదనే ! వైశంబ చని భిషజ్జులం దోడ్కొనిరమ్ము.

గుణమాలిని ఆత్మగతమున,,

భర్తృదారిక ఋజుహృదయ యగుటంజేసి కపటం బెఱుంగక నన్నుం బలుచున్నది. ఏ నియ్యెడ వాని చనిన నీబ్రాహ్మణుం డీమానవేశ్వరునికస్యకయందతి క్రమంబుంగావించుబోయెడిని. కాముకుల కెట్టియతిక్రమంబుం గావించుటకైనను మాన సంబుతెంపుగొనును. రాజపుత్రియాజ్ఞను జరుపకపోరాదు. ఇచ్చటవిడిచి పోతి నేని యీనాటికింగవ్వుంబు గల్గకపోదు. ఏమైన నేమిసేయవచ్చు. పోకత్తీరదు. ఇడుమ రాకమావదు. అగుఁగాక ! నాశక్తికొలది తన్నిభర్తనోచితసంవిధానంబునొనరించెద.

ప్రకాశముగ,,

భర్తృదారికా ! నీచేసినముదల యనుష్ఠింపక యుండంజనునా ! నేనేపాటిప్రణయంబు సంపాదించినను నీకుం బరిచారికనేకదా ! పరిజనమునకు భర్తృదారికలయాజ్ఞ దురతిక్రమచేయం బని యెఱుంగనా !

మదనసేన. ఆనునయముతో,,

ప్రియసఖి! యింతదనుక నీవు నామాటజరుపుట కొక్కింతయేనిం దడవు చేసిన దానవు గావు. ఇప్పు డివ్వినభంబున నావచనం బనుష్ఠింప నింపులేనిదానవువోలెం బ్రవర్తించెదవు. ఇందుకుగతం బెఱుంగక యుద్యులించుచున్నదానను. ఏనాడేని నీ యందుం బరిజనముపండుబోలెం బ్రవర్తించియందునటే! నాజీవితనిర్విశేష పని తలంచియున్నదానను నీవయితేని యాచార్యునికోగమాలంబుఁ గలతెఱుగున నెఱింగించి తగువారలం దోడైత్తువని పొమ్మంటిని. ఈయగ్ధంబు నేయం బ్రయింపడవు. ఇదేలకో! ప్రియసఖి! కరుణించి పోయిరమ్ము.

గుణమాలిని. భర్తృదారికా! నేను పోయి వచ్చునంతలోనన యాయాచార్యునికి వేదనాకాంతి గలుగఁబోలు!

మదనసేన. సంశయించుచు,,

ప్రియసఖి! నీనుడివినవచనంబున కగ్ధంబు నిగూఢంబై యున్నది. వెజ్జలు రాక యింతలోవ్యాధి యడంగుట యెట్లు?

గుణమాలిని. భర్తృదారికా! నానుడివచనంబులకు గూఢార్థం చేమియు లేదు. మీతండ్రికి నేనిది విన్నవించి వెండియు నియ్యెడకు వచ్చునంతలో నైద్యులు సనుడెంచి యితనివ్యాధితాపం బడంపంగల రనియు నీకార్యము పిలవఁబోయినదాన మరలి వచ్చునంతలో చక్కంబడు ననియు నింతవైశంబ ప్రవర్తించి పనియొనర్పంగల వార లందెదరనియు నావచనంబులభావంబు.

గౌతముఁడు. సామూయముగ. ఆత్మగతమున,,

ఈదాసీపుత్రి భర్తృదారిక నెప్పినవచనంబు పేయక విశంబించు చున్నది. ఇదియిచ్చోటు విడిచిపోకయే యిట్టిముక్కడివచనంబులం బ్రొద్దుపుచ్చుచునని తోచెడిని. దీనిందఱుమక కార్యంబు గాదు. కాలం బతీక్రాంతం బయ్యెడిని.

ప్రకాశముగ,,

రూపపుత్రి! నేను శిరోవేదనాపీడితుండ నయి యున్నాడఁ గానమీయిరువురమాటలు వినుటకు సయితము కష్టపడుచున్నాడఁ. ఊర కుండుఁడు. నులి వించుకయేనిలే కుండిన నది సంభృతార్తులకుం గొంత యుపకాంతిఁ జేయు.

మదనసేన. త్వరతో,,

ప్రియశఖి ; ప్రియశఖి ! యాచార్యునికి జ్వరా ర్తిక్షణక్షణమున కధిక మగు చున్నది. వైద్యులు వచ్చునంతలో నే మగునో ! ఓసి ! నాప్రాణంబులపై యాన, తక్షణమ నావచనం బనుష్ఠింపుము.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున, సంతసించుచు,,

ఈలంజ యింక నేమి నేయగలదు, పోవలసినట్లు విధి యయ్యె.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

బుజుబుద్ధి యగునీభర్తృదారిక కింకను వీనికపటం బవగతంబు గాకయున్నది, నేను తనమాట సలుపనికోపమున నొట్టువెట్టి చెప్పెను. ఇంక జోక తప్పదు. ఇప్పుడు నాతి విస్పర్ధంబుగ నీయర్థంబుఁ దెచ్చుచుం జనియెద.

ప్రకాశముగ,,

వారువచ్చునంతలో నేమికావలయునో యది యగును.

అశుచు నిష్కాంతయయ్యె.

మదనసేన. ఓమహాత్మా ! ఇంతదనుకనొక్కనాఁడేని ఈగుణమాలిని మద్వచనంబు నకు మాట పల్కియెఱుంగదు. ఇప్పుడటు నేయకుండుటకుం గతం బెదియో ! ఆ యర్థం బటుండనిండు.

ఓమహాత్మా ! మీ కిప్పు డిట్టిజ్వరా ర్తి దుర్భరంబై పెరుగుటకుం గారణంబే మెఱిగో ?

గౌతముఁడు. మందస్మితము నేయుచు,,

ఓకామినీమాణి ! యిది యిట్లు పెరుగుటకుం గారణంబు వ్యాధితత్వం బెఱింగి చికిత్స సేయం గడంగుటకు లేకపోవుటయే !

మదనసేన. ఓమహాత్మా ! నాతండ్రికడ నుండువైద్యులుకడుసామర్థ్యముగల్గ వారు. వార లియ్యెడకు రాఁగాఁ గలగుణం బెఱింగి ప్రతీకారంబు నేయుదురు. మీకు శరీరాశోగ్యంబు గలుగుట కెదియే నీఁబూనియున్నదానను.

గౌతముఁడు. మోమున వింత యగువిలాసముతో,,

ఓకలవకంటే ! ఈ వ్యాధితత్వంబు వైద్యు లెఱుంగునదిగాదు. దీనినిగుడు ద్చుటకు వారు తగదు. నాకాశోగ్యంబు గల్గుట కెదియైన నిచ్చెద నని నీవాడినశక్తు సత్యంబు గావించెదవేని నాకీజ్వరా ర్తియడంగు. కానిచో సంతకంతకు దుర్భరంబై ప్రాణాంతంబుం జెరిగించు.

మదనసేన. మహాత్మా ! ఆడి తప్పిపోవుటయొక్క గలదే ! తలపాతికాజనంబున
కిది తగునే ! మీకు దేహాశోగ్యంబు గల్గుట కేదియే నీ మున్నదానను. ఈవేదనం గుడు
దచ్చటకు వైద్యులు దగ రని యానతిచ్చితిరి. మఱి యెవ్వధంబున నీజ్వరాత్తియడంగు ?

గౌతముడు. ఓమదవతీసతంసమా ! నాకుం గలిగియుండువేదనకుం బ్రతిక్రియ
వినుము.

చం. కమలదళాక్షి నీచుబిగికాగిటఁ జేర్చి యురోజవర్చిసో,
త్తమనవకుంకుమంబును సుదారత మై గలయంగ నొత్తికా,
మమునను మోవిపొనకముఁ గ్రమ్మన నానంగ నిచ్చితేని నా,
సుమశరసంజ్వరాత్తి యిది శోభనగాత్రి యడంగుఁ జెచ్చెఱ్ఱ.

మదనసేన. వెఱుగువడి. తలకాంచుకొని యూరకున్నది,,
గౌతముడు. ఓవరవర్ణి నీతిలకమా ! ఏల మోము వాంచుకొనియొకవు.

ఉ. దుర్భరతాపకారణముఁ దోయజనేత్రి వచింపఁ జూడఁచం,
దర్శముదాఁకఁ జత్తరిలి తన్వీయి జేలకొ ! యూరకుండె చా,
విర్భవదుత్కటార్తి గని వేమదు బల్కినజల్మ కల్లయో,
నిర్భరమన్మథాస్త్రశిథి నిచ్చలు గ్రాగెడునమ్మఁ గావుమీ.

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఆ ! నీకునవచ్చు ! ఇట్టిశర్మవిద్యానిధు లయ్యి నీయాచార్యులు కామనిం
జంబంపలేకయున్నారు. కామాంధులు కృత్యాకృత్యంబు లెఱుంగరనుట నిక్కువం
బయ్యె.

ఉ క్తనాక్యంబధీక్షేపించుచు,,

ఇట్టివారి కిదియొకదోషమా పో !

కరమువిరక్తు లయినమహర్షులు సయితము కామసీమలుల రూపాతిశయములకు
మనసు గరంగి తత్పరతంత్రతం గైకొన్నవారు. ఇంతమాత్రాశన యీమహామతిని నిరాక
రింపం జనునా ! విద్యాగురువునందు భక్తిదోహంగివం దదు క్తంబులగువర్థంబులు స్ఫురిం
పక నిరర్థంబులై చెడువని చెప్పుదురు. కాన నితనిం గుపితునింజేయంజనదు. అనువు
మెయి ననుప ర్తించి యీదుర్వ్యక్తపాఠంబువలన వివృతంజేసెదను.

ప్రకాశముగ,,

మహాత్మా ! మీర నిన్నిదినంబులదనుక యాయంలేవానినియందు సుతావత్స
లతం బ్రకాశింపజేసి యిప్పుడిప్పుధి నశించితుంబు లయినవచనంబు లాడుటతగవా ?
సమస్తభర్తృంబులను మీవలన నేకదావించితిని. నాతనిగ్రాడి నన్నింక నంతఃపురంబుం
బాసిరాజున దనిముదలయిడియె. మీతోవిద్య లభ్యసించినందుకుమీకు గురుదక్షిణ
లాసంగి యనుజ్ఞపడసి చనంజనుబెంచియున్నదాన. శిష్యవాత్సల్యంబున నాతెచ్చినవస్తు
వులం గైకొని నాకుం బోవ నాజ్ఞయొసంగుండు. అన్యంబులగుమణులును బంగారం
బును మాయాయ్యమీకుం బంపియున్నాఁడు.

గౌతముఁడు, ఓమదవతీవతంసమా ! ఈమణులు నాకేల? ఈబంగార మేల ?
అభినవరాగమనోహరం బగునీయధరవిద్రుమమణియ నా కిష్టంబు. నాకుఁ గావలసినబం
గారము నీయొడలిబంగారమే ! ఇది యెటుంగక నీజనకుండు పెరయవి బంపిన నా
కవియేల ? ఓరసజ్జరాలా ! నాతో విద్యాభ్యాసంబు నల్పినదానవు ; సమస్తకళాకాశ
లంబున సరస్వతిం బోలేడుదానవు ; నీకంటెం గళాకాశలంబున నధికుండు మదన్యం
డులేడు.

చం. ముదము దొఱంగఁ జేడె యొకమూఢుని గూడి యడంగుకంటె నా,
మదవతి పండితోత్తముని మానితరీతి వరింప నుత్తమం,
బది. యొకరత్నహారము నియత్యభయైక్తిని గోఁతిచేత నా,
పదవదుఁ జిక్కి ; కాంచెడిని భద్రము రత్నగుణజ్ఞలబ్ధమై.

కాన నోమానినీమణీ ! యితరములయినతలంపులు మాని మాననీయత నన్నుం
జేపట్టుము. నీకుఁ దగినవయండు పండితుండును యాపయావనసంపన్నుండును నగువాఁడు
నాకంటె క్షాణ్ముతమండు లేడు.

చం. కమలముభీవతంసమా ! నికామరతి శ్మశుఁ బెండ్లియాడి భ,
ద్రముగఁ గళావలీజలధిఁ దాఁటిననేరుపు సాధ్యకంబు నే,
యము, పెరవానిఁ గోరి విభవోజ్వలమారసభావవిజ్ఞతక్,
గ్రమము దొఱంగ బుద్ధిపెడి కాననచంద్రిక నేయఁ బోకుమా.

మదననేన. మహాత్మా ! కన్యకాజనరంబునకుం దగినవయని సంపాదించుట తల్లి
దండ్రులపని. ఇతరుల కందుం బ్రజ్ఞెర్పించుట తగదు. కొందఱు రాజకన్యకల తామె
మగల పరించిత. సకల గురుజనక్ష్మాణ్యులఁ బడయుటరజేసే యింబ యుక్తంబు లయ్యె.
అట్లుగానివాఁడు తామ పతులం గోరువాడు పుట్టినయింటికిం జెట్ట గలిగించువారల
గాక పోతే !

శ్లో. * పితా రక్షతికామారే భర్తా రక్షతి యావనే,
రక్షంతి వాధికే పుత్రా స స్త్రీ స్వాతంత్ర్య మన్వతి.

అనుశక్తియు మీద నాకుం దెచ్చినదియ. మఱియు.

శ్లో. † క్షేష్టా భాగితా పితా చైవ యశ్చ విద్యాం పఞ్చమృతి,
అన్నదాతా భయత్రాతా పంచైతే పితర స్సత్పుతాః.

అని యుండుటంబట్టి మిమ్మును గోరం దగదు. పితృసమానుల రగుమీరు నన్నీ
కాస్త్రమర్యాదాపీతం బగువధంబునకుం బూన్పం జనదు.

గౌతముడు. ఓమందయానా! నీనుడివినవల్కులు యుక్తంబుల. ఒండు విమము.

గీ. జనకతుల్యుండ నగుటచే జాన నీదు! కస్తృసుఖముల నారసి యిష్టముగను,
పితరుం దెచ్చితి. దుఃఖింతు నెలమికెప్పి! నట్టిచదువులు వ్యక్తంబులగునె
యనుచు.

ఓమతిమంతురాలా! నీ వలంకారకాస్త్రవిచక్షణురాలవు. విద్యాప్రదాత జనక
తుల్యుండ నగుటకు భావం బెఱుంగజే.

గీ. రెండువస్తువులకు సమరీతి గవులు! నెప్పు; నఖిలాంశముల నది యొప్పు
బోదు.

జనకతుల్యత పితకాంక్ష నలుప నగున! టన్నరేకాని; కా దఖిలాంశ
వమత.

* కుమారి యయి యుండఁగాఁ దండ్రీరక్షించు. యావనమునందుఁ బతిరక్షిం
చు. వృద్ధురా లైనఁ బుత్రులు రక్షించెదరు. కాన స్త్రీకి స్వాతంత్ర్య మనునది లేదు.
ఇవటం గుమారి యై యుండునప్పుడు తండ్రీరక్షించుట యనునది; సముచితవరసంప్ర
దానంబుదనుక నని భావము. దీనఁ గన్యకకు వరసంపాదనము జనకుడు సేయునది
గాన నందుం బాలన్వతంత్రయై బ్రవర్తింపం జన దని తెలియపఱుచుచున్నది.

† క్షేష్టభాతయు, తండ్రీయు, విద్యసేర్పినవాడును, అన్నమిడినవాడును,
భయంబువలనం గాచినవాడును, అనునీయైదుగురు దండ్రు లగుదురు. ఇందు గౌత
ముడు విద్యాప్రదాత గానఁ బిత యయ్యె. పితరు బెండ్లాడఁజనదు గాన సతనిని
బెండ్లాడందగ దని భావము.

ఈయంబు బిల్లిలు నేలుకొన్న యామిసీతూర్ణతిలక వివరించియుండలేదా ! ఆకవి విద్యాగురు వయ్య నఖిలగుణగణంబు లొప్పియుండు రసజ్ఞశిఖామణి యని యేకదా ! యారాజముఖమణి తానె కామించె. ఈ వజ్రేల నేయవు.

మదనసేన. మహాత్మా ! మీరు నుడువినయంబు సంగతాంబ యయ్య నా దరణీయతం గాంచుబోదు. సకలధర్మతత్వవేది యగునర్జునుండు తనవలన నాట్యవిద్యా భ్యాసంబు సల్పినవిరాటదుహిత సుత్తరయనుదాని దానిజననీజనకులు బెండ్లాడం బ్రాధిం చిన ను శిష్యయగుటంజేసి సుతానిర్విశేష యని యాదరింపక పోయె. కాన విద్యాప్రదాతకు జనకతుల్యత్వంబు నెప్పుటకుం బరిణయాదికార్యంబులందును నిశ్చేదంబె భావం బగును.

గౌతముఁడు. నవ్వుచు,,

ఓసీచతురా ! నీనుడివినవచనంబులు నీకే విరోధము లయ్యె. ఎట్లంటివేసి ! ఆయర్జునుండు సుత్తర తనకు సుతానిర్విశేష యయినం దనకుమారుఁ డగునభిమన్యునికి సగ రాభినిర్విశేష గాదె !

శ్లో. * గురుపుత్ర స్తథా భ్రాతా పోష్యః పరమబాంధవః,

అనుప్రామాణికొక్తి యెరుంగకయ కాఁబోలు ! తనశిష్యును దనకుమారునికిఁ గట్టి పెట్టినవాఁడు. మహనీయులగుదైవపాయనాదిమునులను దాని కభ్యుపగమము సల్పిన, వారల ! ఇవి యారసి చూడ నతనికి విరాటదుహితం దాను బరిణయముచేసి కొనుటకుం బ్రయంబులేక వయో విశేషదులం దదనురూపుడై యుండుటంజేసి తన కుమారునికిం దగునని యెంచి తన కాకన్య యిష్టముగా దనుమాటకు బదులుగా శిష్య యగుటంజేసి తానిష్టపడ ననియె నంతియ కాని శిష్యును బరిణయముచేసికొనం గూడ దనికాదు ; నీవు కాస్తాస్థింబు నెఱింగినదానవు. ఆరసి చూడుము.

మదనసేన. మహాత్మా ! మీరు బుద్ధిచాతుర్యంబునందు గీష్పతిసమానులరు ఏవచనం బుల కేకథల కేయాచారంబులకు నైన నభిమతాగ్ధానుయోగంబుఁ గల్పించం జాలినవారు. మీతో వివాదంబు సజబ నే నెంతటిదానను. విద్యాప్రదాత శిష్యుం గోరుటయు నది యియ్యకొనుటయు నియ్యెది యయ్యరువురకులశీలయశోవిభవంబులకుం గళంకంబయగు.

గౌతముఁడు. విదుషీరత్నమా ! నీ పఖిలపురాణంబు లెఱింగినదానవు. నానుడు వంబోవునాంబు బండు విస్వప్తంబు గాదె ! మహనీయు లగువారలు తాము గోరినసారం గనయనలం గూడుటయె సంప్రదాయాగతం బగునర్థం బని యెఱుకపడుచున్నది.

* గురువు తండ్రియైనట్లు గురుపుత్రిఁడు భ్రాతయగు. అంతియగాదు పోష్యవర్గంబునను జేరినవాఁడు. పోరానిచుట్టము నగు.

చం. లలనల రూపయావనకళావిభవంబుల నోప్పవారలకొ,
గలయఁ గఁ గోర్కి యుప్పతిలఁ గా నిటు లాత్మల సంశయించితే,
సలిజసూతి చంద్రుఁడును సర్వసువర్వగణాధిపతయొకొ,
గలయరె కూతులొ గురునికామినితో మునినాథుపత్నితోకొ.

మదనసేన. మహాత్మా! మీర లానతిచ్చినయగ్గంబు విన్నవ్వుంబ. * తేజస్వు
లగుటండేసి వారికార్యంబులు పాపాపహంబులు గాకపోయెనని సమర్థింపం జనును
గాని ప్రమాణంబు లని యంగీకరింపఁజనునా! చను నందులేని † నిషేధకాస్త్రంబులు
నిష్ప్రయోజనంబు లగు. మఱియు.

చం. ‡ అలఘుమహాత్మపూజితలయాచరణంబులు సుప్రమాణతకొ,
జేలఁగవు. వారివాక్యములు సూచె ప్రమాణతరంబు లెను. ని,
స్తులఘనయోగవైభవులు దుర్గహ మై తగు కారణంబుచే,
నలసుజనాళి సేయనిక్రియల్ రచియించిరి తొల్లి యిచ్చమై.

సీ. ధీ సృష్టికర్తకుఁ దొల్లిస్మృతివినాశము గల్గ భగవదాదిష్టయై బాహ్మీ నభవ,
మోమునఁ బొడసూపి కామినియయ్యె నాతనికి వెండియు స్మృతిదప్పకుండ,
చందురుం డలగురుచంద్రాననను గూడెమమతయందు వ్యతిక్రమంబుగురుఁడు,
నలుపుటండేసి. యానన్మార్గవర్తికి దౌష్యంతివంశంబు ధరణియందు.

ఇందుకుంబ్రమాణము. శ్రీభాగవతము.

శ్లో. * ధర్మవ్యతిక్రమో దృష్ట మిశ్వరాణాంచ సాహసం,
తేజీయసాం నదోషయ వహ్నే స్సర్వభుజో యథా.

ఇందుకుంబ్రమాణము.

శ్లో. † వైత త్సమాచరే జ్ఞాతు మనసాపి హ్యనీశ్వరః,
విశత్య త్యాచర న్మాథ్య ద్యథా రుదోభిషం విషం.

ఇందుకుంబ్రమాణము.

శ్లో. ‡ ఈశ్వరాణాం పవ సృత్యం తదే వాచరితం క్వచిత్.
తేషాం యత్స్వపచో యుక్తం బుద్ధిమాం స్తత్త దాచరేత్.

ధీ తొల్లి సరస్వతి భగవతత్సన్నిధానమున నుండి ; బ్రహ్మ కదాటునవినవ్వుమై
పోయినస్మృతిని వెండియుఁ బుట్టించి యాస్మృతివిభ్రంశము వెండియు గలుగకుండ
నాపద్మసంభవునిదండన యుండు మని యాభగవంతునిచే వాఙ్మోక్షయై యట్లానర్చు.

గీ. వితథుఁ గల్పించి వెండియు విస్తరిల్లి,
 జేయుటకె యట్టిమతిఁ గల్గె జేసె విధియు,
 త్రిదశపతి కాయహల్యకు మది గలయుట,
 జేదములయందుఁ జెప్పఁగా వినమె యెప్పుడు.

శంభుండు లోకహితార్థంబు విషము మెసవె నని యది దినం గడంగినం బెర
 వారలు తనువు నిల్పుకొనం గలరె.

“ గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! తన్నుం గట్టఁ ద్రాళ్లు తానె తెచ్చుకొన్నట్లు దీనికి నిఖిలవిద్యా విశే
 షంబులం గజపుట నాకె సంకిలు లయ్యె. ఉత్తకోత్తరయుక్తివాదంబున దీనిం జయిం
 పలేను. జయించితినిపో ! ఇది యావిధంబున నీయగ్ధంబునకు సమ్మతించును.

మఱియునిట్లుప్రశ్నోత్తరంబులసలుపుచున్న గుణమాలిని సనుబెంచెనేనిఁగా
 ర్యంబు నెడు. యింతలో నీయింతిని బలాత్కరించియుద్విష్టంబునెఱవేర్చుకొనుటయురవు.
 విద్యాప్రదాతయనుగౌరవంబుచేతనైన నామనోరథంబు సమకూర్చు ననుమతింపకపోదు.
 దీనిచరణంబులపైవ్రాలివేడుకొనుదువేని శృంఖలానిగళితయగుకరేణువుపగిదిగట్టువడు.

ప్రకాశముగ,,

ఓవృథునితంబా ! బింబాధరా ! ఇందు కొడంబడుమా !

చం. కలికికొ యిట్టిపల్కులను గాలము వుచ్చుట యేల యూరకే,
 సలలజబాణబాణచయసంతతవన్న మసహ్య మయ్యే నీ,
 కులకుమిటారి గల్పించుగొండలయండకుఁ జేర్చి కావు ని,
 ర్మలమతి నీవడంబులకు మానిని మ్రొక్కెద నాదరింపుమా.

ఇదియుఁ జంద్రుడు తారను బట్టినకథయు నతివిపులముగ నేనాధీకరించి
 యందు శ్రీబ్రహ్మవైవర్తమహాపురాణమునం దెలిసికొనవచ్చును.

బృహస్పతి యుచధ్యునిభార్య యగుమమతయనుదానిం బలాత్కరించి దానితోఁ
 గూడె. తనసహాదయనిభార్యయం దిట్టివృత్తిక్రమంబునేయుటంబట్టి యితనిభార్యను
 పరుండపహరించునట్లు సంభవించినది. దేవగురువునకును మమతకును వితథుం డను
 వాఁడు జనియించి సంతానార్థియై యజ్ఞ మొనరించినభరతునికి దేవతలచే వీఁబడి
 యినికి వంశకరుండయ్యె. ఈకథ భాగవతవస్తుస్కంధమునఁ జూడవచ్చు.

అని నమస్కరించు చున్నాడు,,

మదనసేన. సంభ్రమంబుతో. ఆత్మగతమున,,

ఆ! ఈతడు కామపికాచాభిభూతుడై కృత్యాకృత్యవివేకంబు మాని నాకుం బ్రణమించుచున్నాడు. ఇంతటిపనికి బూనినవాఁ డిఁక నెంతటి కార్యంబునకేని మోహించునా! ఇఁక నియ్యెడం దడయుట యుక్తంబు గాదు. ఈయర్థం బెఱిం యేకాఁబోలు గుణమాలిని నాపనుపునప్పుడు జంపు చేసినయది! దానిభావం బెఱుం కెమందబుద్ధి నై కఠినంబుగఁ బల్కి పంపితిని.

అని యనుకొనుచు గృహబహిర్ద్వారాభిముఖి యై త్వరితముగఁ బరిక్రమించు సున్నది.

గౌతముడు. ప్రణమించిలేచి,,

ఆ! ఇది నాకు శిష్య యయ్యఁ బ్రణతుండ నైన న న్ననాదరించె. ప్రణా సుంబునకుం గడంగినవాఁడను పైకొనుటకుం గడంగితి నేని యభిమతార్థంబు సమకూరి యుండదే! ఇదితోలుతం దోచక పోయె. ఏమిసేతు!" * విప్రాః పశ్యమబుద్ధయః,, అన్నలోకోక్తి నాయంద యన్వయించె. ఇప్పటికిని కార్యం బేమియుఁ జెడతేదు. త్వరితగతి దానివెంట నంటియాయిల్లుదాఁటునంతలో నాపల్లవాధరంబట్టుకొని మనోర ధంబుఁ దీర్చుకొనియెద.

అని సత్వరముగఁ బరిక్రమించుచున్నాడు,,

మదనసేన. వెనుకకు మరలిచూచి. భయపడుచు,,

ఆ! ఈతడు నావెనువెంటనంటి సరభసగతి సేతెంచెడిని. నన్నుం బలాత్క రించి యశ్రేయంబు జరుపం బూనియున్నాడని తోఁచెడిని. నాకు రక్షణార్థంబుగ పఱుదెంచి యుండుభటులఁ బిలుతున్ననో వారలు కడుదవ్వల నుండుటంబట్టి నాపి బపు వారికి విసంబడదు. ఈగృహబహిర్ద్వారంబుం గడఁచునంతలో నే నెరినిచేతం బడక తప్పించు కొనదే నని తోఁచెడిని. శక్తి గలకొలందిఁ దప్పించుకొనఁ బ్రయత్న పడవలయు. ఆనంతరము దైవాయత్తము.

అని తలంచుకొనుచు ద్రుతతరంబుగఁ బఱువిడుచున్నది,,

గౌతముడు. పరువునంజనుచు,,

ఆ! ఇప్పుడు గదా! నానయనంబులసఫలంబులయ్యె. ఈమందగమన గడు సంభ్రమంబున నరుగువలసం బుల్లంబునకుఁ గరము మోదాపహంబయ్యెడిని.

* బ్రాహ్మణులు ముందాలోచనలేనివారు.

చం. కులుకుఁగుచంబులం బయిటకొంగు వెనం దిగజాఱఁ గట్టుకొం,
గలఘునికంబబింబయుగమందలికాంచగుణానుషక్తమై,
నెలకొన ముంగురు ల్సేదరి నెమ్మొగమెల్లను గ్రమ్ముచుండ నీ,
యలికచ వోవునీటు సురతాంతవిలాసపులీలఁ గ్రాలెడికొ.

ఓ బాలికామణి! యిదె చేయలంతిం జిక్కితివి. అని పట్టుకొనం దరిసెను.

మదనసేన. భయంపడుచు,,

హా! ఇతనిచేతం జిక్కుకొంటి నే!

అని పరువుపాటుచున్నది,,

గౌతముఁడు. ఓ రాకేందుబింబాననా! రావే రావే!! యని నైశంబ పట్టు
కొనం బోయె.

మదనసేన. బిగ్గరగ,,

ఓ యయ్య! సుకావత్సల! యీనిర్దయునిచేతం బడంబోవునన్ను సత్వరంబుగ
వచ్చి రక్షింపుము రక్షింపుము.

సంభ్రమంబుతో రాజును గంచుకెయ్యం బ్రవేశించిరి.

రాజు. ఆయుష్మతి! భయంపడుకుము; భయంపడుకుము. నిన్నుంగావ నిదె చను
దెంచుచున్నాడను.

మదనసేన. నిలువంబడి నిట్టూరుపువిడిచి. తుఱుము చక్క నొత్తుకొని.
చీర సవరించుకొని. ఆత్మగతమున,,

ఆ! దైవగతి నివ్వడు రక్షిత నైతిని. ఇంక స్వస్థచి త్తనయ్యెదను.

గౌతముఁడు. ఖేదముతో. మదనసేన కనుపదమున నిలువంబడి. ఆత్మగతమున,,
కట్టా! వివరీతపువిధి యీభూపతి నియ్యెడకు రప్పించె. వ్యర్థమనోరథుండునై చెడు
టయగాక యార్ద్రావరాధంబుతోఁ బట్టువడినవాడనైతి. తోడం దండింపకపోడు.
ఇప్పుడేమిపేయంగలవాడ.

ఆయుష్మతి! నీపట్టు కాతరభావంబుం జెందం గారణం జేమి?

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఇప్పుడీతండొనరించినయపరాధంబు బయల్పడిచితివని నాయయ్య యీ విప్రు నందుంగడుఁగ్రూరం బగునాగ్రహంబుం జెంది తలదునిమివేయక పోడు. బ్రాహ్మణ హాసనంబున నైనపాపంబు దప్పక గలుగు ; అతియ కాదు. ఇతండు నాకు విద్యా గురువు గానగురుహత్యాదోషంబు సంభవించు. కాన నిప్పుడు భయ కారణం బన్యంబు వచించి యీతని రక్షించుటయ యురవు.

ప్రకాశముగ,,

అయ్య ! మఱిమియు లేదు. ఆచార్యుండస్వస్థశరీరుండై యున్నాఁడని మీకడకు గుణమాలిని నగదంకారులం బిలుచుకొనిరానంపి యది రాఁదడవగుటయుఁ దన్మాగ్నప్రతిపాలనంబు నేయఁ దలవాకిట కేతెంచుచుంటి. మతియందుం గల భ్రమంబున నేమొ యొకబ్రహ్మరాక్షసుండు నాపైఁ బడవచ్చినట్లుండె. ఆసహాయనై యెన్నఁడు నున్నదానం గాను. కాన భయంపడినిన్నుం బిలిచితిని.

గౌతముడు. ఆ ! ఏమి దీనిచాతుర్యంబు ! జరిగినయర్థంబు క్లేషాఘోషేయంబుగ నన్యథాసమర్థితంబు గావించె. నే నపరాధంబుఁ జేసినవాడ నయ్య నన్ను బట్టి యీజన దని యెంచి యిట్లు చేసె. దైవదళంబున మృత్యుదంష్ట్రీలవలనం దప్పించుకొంటిని. ఏను నీమానినీమణివచనానురూపముగఁ బల్కం జనును.

ప్రకాశముగ,,

మహారాజ ! జయం బగుంగాత. ఏను గొన్నిదినంబులనుండి మన్వహంబును గాచి యప్పుడప్పుడు పొడనూపి జనుల భయపెట్టుచు వచ్చుచుండినయొకబ్రహ్మరాక్షసుని నుచ్చాటితునిఁ జేయ మంత్రోపాసనంబు సల్పుచున్నవాడను. దాన నారాక్షసుం డిట్లు విడిచి పోవలసి నట్లయ్యె. తాఁబోవుకాలంబున నాయసుర యీ మదనసేన కగపడి భయంబుపుట్టించె. ఆబ్రహ్మరాక్షసుండును నిగృహీతుం డయిన వాఁడు. ఇది భయభ్రాంత యై బిగ్గరగ నఱచుటండేసి దీనిం గావ నేనును ద్వరితగతిం బఱతెంచుచున్నాడ.

రాజు. ఆశ్చర్యముతో, ఆత్మగతమున,,

ఆ ! జ్యోతిషికుండు నెప్పివచనంబులకు నియ్యెడం జరుగుచుండు వృత్తాంతంబుసరిపోయినది. ఇది కర ముఖ్యురంతైతోఁచెడిని. ఆవృద్ధబ్రాహ్మణుండనయము నా నేమంబ యాకాక్షించుచుండువాఁడు. నక్షత్రకాస్త్రపరిశీలనంబున రాఁబోవునెడకుఁ దెలిసి తాన సనుడెంచి నాకుం దెల్పినవాఁడు. ఇట్టిసంకటంబులందుఁ దొలఁతం దెలిపి

తత్ప్రతివిధానంబు గావించు బతుచుటకేకద భూపతులు జ్యోతిషవిద్యానిధుల నపరిమితధనంబు లొసంగి తమకడ నుంచుకొని పోషించెదరు. బ్రాహ్మణపోషణంబు నేయు వారల నారసిభగవంతుండు గాచుచుండుఁ గాదే! బ్రహ్మరక్షోభిభూత యగు నా ముద్దులపట్టి నిట్టియనరునం గాంచినవాఁడు గౌతముఁడు సూతే! ఇతండుచేరువకుం బఱతెంచినకతంబున నారక్కసుండు నాకూతుం బాసి పోయెనోటు!

ప్రకాశముగ,,

ఓ పట్టి! దైవవశంబుచే బ్రహ్మరాక్షసునివలన విముక్తవయ్యితివి. ఇప్పుడు నిచ్చు వెండియుం బుట్టినదానవుగా ననుకొనియెదను. గుణమాల్పిని నాకడ కంపితి నంటివి. అది నాయొద్దకు రాలేను. ఆచేటి నాసకాశమునకుం జేరునంతలో నేనాస్థాన మండపమును బాసి వేటొందుచున్నంబునం జనుదెంచియుండుదుం గాఁబోలు ?

మదనసేన. తండ్రీ! అట్లయిన మీర లియ్యెడ కిప్పుడు ననుదెంచుటకుంగతంబేమి?

రాజు. పుత్రి! వినుము. వీను గొన్నినిమిషములకాలమునకు ముందు సభాస్థలంబున నుండునప్పుడు కాశికుం డనుమనయాస్థానజ్యోతిషకుఁడు త్వరితగమనంబునం జను దెంచి నాయుచ్చస్థానికంబు నొప్పురికించి నన్నుం జూచి యిట్లనియె. ఓరాజు! నీముద్దులపట్టి మదనసేనకు తైరక్షణంబున బ్రహ్మగ్రహభయోగంబుచే నెడరు దొడరంబోయెడిని. ఆయెడరునం గావ నీ వహ్యబలకడ కలుగం జను. జంపు నేయిం జనదు. నీపుత్రికజన్మపుత్రికం బరికించుచుండి గ్రహపంచారామరూపముగ సంప్రాప్తంబు గాఁగల యాయెడరు నామానసంబున కదాటునం దోఁప నది నీకు దెల్పి తత్ప్రతివిధానంబును గావించ నిది యతిత్వరితగతిం జనుదెంచినవాడ. అనిచెప్పఁగా నే నదరిపడి చామరగ్రాహిణీవలన నీ వియ్యెడకుం జనుదెంచియుండుట యెఱింగి నసంభ్రమముగ నిది పాదసంచారమునఁ బరువిడుచు నేతెంచితిని. దైవవశంబున నీవు సురక్షితవై యుండం గాంచితిని. ఓయమ్మ! నీ వియ్యెడ నుండి గురుదక్షిణ లన్నియు సమర్పించు జాలవు. ఈకంచుకియె పరిచారికాసమావీతంబు లైననానావిధరత్నంబులును ధనంబులును వస్తువాహనాలంకారాదులును వెవ్వేఱ నీవిద్యాగురునకు సమర్పించు. నీవు బ్రహ్మగ్రహభయోగజనితం బగుభయాతిరేకంబునఁ గడు నలనటంజెంది యున్నావు. వైశంబ నాతోఁజనుదెంచియుండు పరిచారికాజనంబు గొల్వనీయింటిమొగపాళంబునకుం దేఁబడి యుండుకరేణుకాసస్త్రమంబు నధిష్ఠించి నీతల్లికడకుం జనుము.

మదనసేన. తండ్రీ! అట్లే! అనిపరిక్రమించుచు. ఆత్మగతమున,,

ఇప్పుడు బరిగివస్తుదీక్షాజనకసమావేశంబుం గనుంగొన గుణమాల్పిని కరము చతురతం

బ్రవర్తించినవిధంబు మానసంబునకుం దోచుచున్నది.

ఆనాసఖి గుణమాలిని యాచార్యుండు నేయంబోయెడుదురతిక్రమంబుం దొలుతనూహించి, దైద్యులం బిలిపింపఁ బంపు వడసి పోయినయాయుడ నన్నీ యెడల పలనం దప్పింప నను వారసి కాశికునికడకుం జని యాతనిం గొని నాతండ్రి సియ్యెడకుఁ బంపెను. నాయనజ్ఞ లేక నాయయ్య కీగౌతమునిదుర్యవసాయం బెఱింగింప నిచ్చ గింపక యీపని యొనర్చినయది. దీన నే నీయాచార్యునిచేతం జిక్కువడక తప్పించు కొనుటయును బ్రాహ్మణుడనజనితపాపంబు సంభవింపక పోవుటయు నయ్యె. నాని ద్యాగురుని దురుద్యమంబు విన్న నాయయ్య కరము కెనుకం జెంది యతని దండితునిం జేయకపోడు. ఇం నను వారసి నమయోచితకార్యంబు సలిపినగుణమాలికి గుణమాలిని యన్న పేరు తగినయదియ. ఏఁ జని దాని నభినందించెదను.

అనితలంచుకొనుచు నిష్క్రాంతయయ్యె.

రాజా. గౌతమునింగాంచి,,

ఓపండితోత్రమా ! ఇంతకుం బూర్వమున నేనియ్యడకు వచ్చునప్పుడు రావే ! రావే ! యని యొకఁడు పిలిచినవిధంబు నాకుం గల్గిగోచరం బయ్యె. అందు సంది యంబు నొందియున్నాడను. తత్ప్రకారం బెఱింగింపుము.

గౌతముఁడు, భయంపడుచు. ఆత్మగతమున,,

ఈరాజా మోహవేశంబున మదనసేనను నేఁ బిలిచినమాటలు విన్నాడు. సంశయకులుండై యడిగె. దీని నాబుద్ధిచతురతచే వేఱువిధంబుగ నమర్చించి యితనిమనః కాలుష్యంబుఁ బోనడంచెదను.

ధైర్యంబుఁజెచ్చుకొని ప్రకాశముగ,,

ఓరాజా ! రావే ! రావే ! యని నుడివినది యేన. అవి నేను దొల్లి రచించిన పురవర్ణనమును బోధించుసంస్కృతపద్యంబులొనివి. అవి యిప్పుడుస్మృతిపథంబునకు వచ్చిపునరుచ్చరితంబు లయ్యె.

రాజా. ఆత్మగతమున,,

ఇతఁడు వర్ణనంబునం గరము నమర్థండు. ఇతఁ డొనరించినపురవర్ణనంబు కడు రసావహంబై యుండకపోదు. వివలయము.

ప్రకాశముగ,,

ఓపండితోత్తమా ! మీరచించినపద్యంబు రసోత్తరంబై యుండు. కరుణించి వినిపింపుడు.

గౌతముడు. రాజా ! వినము. ఈపద్యంబు భవత్పురవర్ధనంబు గావించుచు నానుడివనయిది.

శ్లో. * గేహేగేహే జంగమా హేమ వల్లీవల్ల్యాంవల్ల్యాం పార్వణః చంద్రబింబః,
లింబేలింబే కోకిలానాం విరావో । రావేరావే మన్మథః పంచబాణః.

రాజా. పరమామోదంబుతో,,

ఒకవివరా ! భవద్వచనసరణిం గలసారస్యం చేమని పొగడంగలను ?

గీ. ఇత్థురససారసంపద లెలమిఁ గాంచి । ముగుదతనమున నుండెడుమగువమిన్న,
ప్రణయలజ్జాకులాపాంగవజ్జీవోలే । నల్లము హరించె నీపల్కు లురపు మీఱ.

పండితోత్తమా ! ఇంక మీపబాలికా ధ్యాపనకార్యంబు లేదు. కాన మత్స్య బాస్థలంబున నుండుపండితులకుం బ్రముఖత్వంబుఁ దాల్చి యాసన్మాననాదులు వడయుచు నాకడకు దినదినము వచ్చుచుం బోవుచుండుండు. భవత్స్వల్లాపామృతధారల మే మామో దించుచుండంగలవారము. ఇప్పుడు నాకంచుకి సమర్పింపబోవురత్నంబులంగైకొనుండు.

కంచుకివలసికింజూచి,,

కంచుకి! మదనసేనవిద్యాగురుదక్షిణావస్తుప్రదల మోచుకొని వచ్చినపరిచారికాజనంబుల నియ్యోదకుం దవ్వల నిలువంబడియుండువారిం దోడ్కొని వచ్చి తత్సమాసీతంబులగురతిసంపుంబులైరంబుల నీపండితోత్తమునకర్పించి యితనిముదలఁగొని నాకడకు రమ్ము. నేను సభాస్థలంబున కేగి కాళికుని సన్మానింపవలయును. పోయెదను.

సంస్కృతశ్లోకమునకు సరి యయినవి సీసపాదములును; వానిభావముఁ దెలుపునట్టిది గీతము నీక్రిందిపద్యమునం దుండు.

* సీ. ఇంటింటఁ గన్గొన హేమలతాతతు లంచితరతి సంచరించుచుండు,

లతలత కొక్కొకలలితపార్వణశారజేందు బింబము వొల్చుచంద మమరు,

ప్రతిపార్వణేందు బింబంబునఁ గలకంఠకంఠనాదంబులు గడలుకొనును,

రావరావమునకు రతిపతి ధృతపంచబాణుండై మొనయుచు రాణఁ జెలంగు.

గీ. ననఁగ బంగరుదీచెల కెన యనంగఁ । జాలునెలజవ్వనపుతరచ్చంద్రముఖుల,

కంఠనాదము కలకంఠకంఠరుతము । మాడ్కిఁ గలిగించు సంగజోన్మాద మమట.

కంచుకి, మహారాజ! ఇద యుక్తమతురంగంబులు బూన్చినరథం బాయ
త్తందై సారథిసమాసితం బగుచు వాకిలిముంగట నున్నది. మహారాజ! సభాస్థలంబు
నకు విచ్చేయ రథారోహణంబు నొనరింపుడు నేలికనియోగంబునష్టింప నేర జను
చున్నాడ.

రాజు. కంచుకీ! అనుగాఁక. రథంబుకడకుంజనియెద.

కంచుకి. దేవ! ఇటు! ఇటు!

రాజును గంచుకియు నిష్కర్గింతులై,,

గౌతముఁడు, మహాదుఃఖంబుతో,,

ఇంక నేమి నేయంగలవాడను. ఇక్కన్యక నే నెంత యనుకరించినను నా
జేడికోలున కియ్యకొనక పోయె. నకలరాస్త్రప్రవీణుడ నగునన్న నొప్పరికించి నది
గాన దీనివిద్యాభిజనసౌభాగ్యగర్వం బడంగునట్లు మూఢుని నొక్కనిం బతి నేయ
వలయు. తదిథ మను వారయుచుండి యది గావించి నూడు దీర్చుకొనియెదను.
ఇప్పుడు కన్యకారత్నంబు చెయిజారిపోయె. తక్కినరత్నంబులైన నేల విడువ
వలయు. పోయి కైకొందుం గాక.

అని నిష్కర్గింతుండయ్యె.

ఇది కాళిదాసుచరిత్రసకరణంబునందుం

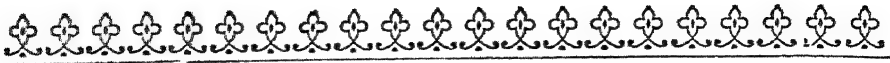
ప్రథమాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీరస్తు.

* రంగప్రవేశంబుచే నాయకునిచరిత్రము ప్రత్యక్షముగఁ గాన్పించుచు ; సర్వ
ప్రకృతి పంచకమునందీరినబిందువును వ్యక్తము నేయుచు నానావిధము లగునవాంతర
ప్రయోజనములకును గథాసన్ని వేశములకును రసములకు నాశ్రయమై యుండునది
యంక మనంబడును. ఇది ప్రాయీకము.

బిందువనఁ గా :—అవాంతరఫలములచే విచ్చిన్న మయినప్రధానఫలంబు చెఱి
కుండుటకుఁ గారణ మయినయొకయన్గప్రకృతి.

శ్రీ రస్తు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

ద్వితీయాంకము.

గుణమాలిని ధనమాలిని అనుచేటికలు ప్రవేశించిరి.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! నన్ను గాంచినప్పు డెల్ల నత్యాదరంబుతో మాటలాడుదానవు నే నేతెంచి యింతతడ వయ్యుఁబల్కరించుకొనక యున్నా వ దేలనే!

గుణమాలిని. అనునయమునో,,

ప్రియసఖి ! కోపగించుకొనకుము. నితాంతచింతాసంతాననమాకుల స్వాంత నై యున్నదానను. ఈకతంబున నీవు వచ్చుటయు నెఱుంగను. నాతప్పు మన్నింపుము.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! యుపచారోక్తు లటుండనిమ్ము. నీవు నాకు వాగువచారంబు సల్పరే దని గాదు చెప్పినది! ఇట్టిచింతకు గారణ మే మని యడిగినదానను.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ! వేఱుకారణం బే మున్నది ? మనభర్తృదారిక మదననేన తాఁబట్టినకుడేటికి మూఁడేకాళ్లని సాధింపఁగఁడంగియున్నది. అయ్యే.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! మనభర్తృదారిక పట్టిన పట్టేమి ? యేల యిట్టి పద్ధపట్టె ?

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ! ఈమదననేనకుం బరిణయయోగ్య మగుప్రాపాయంబు సంప్రాప్తం బయిన దాదిగ మనరాజు సకలదేశములరాజకుమారులం బిలిపించి కూతుఁ ఱో నీకుం బ్రయుండగువానిని పరియింపు మన నావిదుషియు నొక్కొక్కని నొక్కొక్క దుర్గాహమగునమస్య యిచ్చి యొడించి యిట్లందఱుం దఱుమం గొట్టినయది. తనకంటె విద్యావిశేషసంపన్నునిఁ గాని పరియింపదట. అట్టివాఁడిందనుక దొరికినవాఁడు గాఁడు. ఈయగ్ధంబునం బ్రవర్తించి రాజును రాణియుఁ గడు నలయుచున్నవారు. వరునితో సంగత యైనకూతుఁడు జూడఁ గోరి త్వరాకులితహృదయులై పరసంపాదనమునం దనారతిమాతృవృత్తును నెల్లించెదరు. ఇది యెట్లు పోయి యెట్లు వచ్చునో ! ఈయగ్ధంబు నం బ్రియసఖి ! వే నెంత నెప్పినను భర్తృదారిక పెడచెవిం బెట్టుచున్నది. ఇది మంచి కగునో ! చెడుగున కగునో !

భవమానిని. ప్రియసఖి ! స్త్రీల కిట్లు మిక్కుటముగ విద్యాభ్యాసము నేయిం
చుట యెప్పుటికింగాని యనర్థావహంబు గాకపోదు. మనరాజు మదనసేనకు సర్వ
విద్యలయందుఁ గరము చతురం గావించినవాఁడు. దాని నిట్టికన్నం బనభవించవలసివచ్చె.

గుణమానిని. ప్రియసఖి ! తొట్లంటిరాజకన్యక లెల్ల సవరిమితవిద్యావతులు
త్వంబు గలవారలు గారే ! వారివలన వారితలతండ్రుల కిట్లీడుములు పడవలసివచ్చెనా!
గౌతముఁడు రాజపుత్రికతోఁ దనకంటె విద్యావతులుండు లేడని గల్పించి పల్కె
నట. కాని వానికంటె బండితునిం బరీక్షించి తెలిసికొని యట్టివానిన పెండ్లాడ
వలయు నని యున్నది. ఇది యిట్టిపద్దు పట్టుటకు మూలం బదియ. స్త్రీలకల్పవిద్య
యగునేని యనర్థావహంబగుం గాని సత్సంప్రదాయలబ్ధం బయినవరపథివిద్యావిశే
షంబు లిడుమలకు మూలంబు లగునే ! మఱియు నట్టివారలు * సావిత్రి, ద్రావదీప్రము
ఖలవలెఁ బతిసౌఖ్యప్రద లగుదురు.

సత్వరంబుగ భవమానిని యనునొకచేటి ప్రవేశించి. తొమ్మిదవ చేయి యిడుకొని.

కట్టా ! కార్యంబుగతి యిట్లు లయ్యెఁగా! దీని ననన్ధంబు వాటిల్లక పోదు. ఈ
యన్ధంబు ముగియుదనుక నుండి తనకుం దెల్పు మని చెప్పి నన్ను రాజకులంబున ననిచి
యార్య గుణమానిని యింటికిం జనినయది. త్వరితగతిం జని జరిగినవృత్తాంతంబుదెల్పెదను.

అని పరిక్రమించుచున్నది.

గుణమానిని. ప్రియసఖిభవమానిని! రాజకులంబునం జరుగువృత్తాంతంబుం దెలిసి
కొని వచ్చి నాకుం దెల్పు మని నాయనుజాతను భవమానిని నయ్యెడ నిలిపివచ్చితిని.
ఈ దినము కరూకాధిపతికుమారుండు మనభర్తృదారికతో విద్యావివాదంబునేయ
నేతెంచియున్నాడు. అతండు జయంబు పడసి రాజపుత్రం జెట్టవట్టంగలండో ? లేక
యోటువడి పరిభవంబున కొడిగట్టం గలండో ? యితండును విజితుం డయ్యెనేని
యిప్పుటిరాజకుమారులలో నింక నీమదనవేనం జయింపఁగలవాఁడు లేఁ డనవలయు.
వృత్తం జేమయ్యెనో భవమానినివలన నెఱుంగ నగు.

ముందుకు దృష్టులు నిగుడ్చి. కుతూహలంబుతో,,

ఆభవమానినియు నిదె వచ్చుచున్నది. ఓసీ ! ఆయుష్మతి భవమానిని ! కరూ
కాధీశునికుమారుండు మనభర్తృదారిక యడిగినప్రశ్నల కుత్తరంబు లే మైనఁజెప్పెనా!

* వీరుభర్తలకు సౌఖ్యముఁ గల్పించిన విధము గ్రంథాంతంబునఁ దెల్పబడు.

మమమాలిని, ఓయార్యా! ఉత్తర మన్నమాటయొక్కడిది! గౌతమునికపటము నం బరాతిసంధానంబునందుఁ బరము కౌశలముం గానిపించు మనభర్తృదారిక యొసంగు విషమమన్యలకు గీవృత్తి గాక మనుష్యమాత్రుం డుత్తరము సెప్పం జాలునే!

గుణమాలిని, ఓసీ! ఏమే యీవింత! సకలశాస్త్రపారంగతుం డనియుఁ గవితా సారసర్వస్వవేదియనియుఁ బ్రఖ్యాతిఁ గాంచినయీకరూకాధి సేతకుమారుండు నిట్లయ్యె కా! ఇతండు నితని నెయ్యండు కళాచంద్రుండు నీయిరువురే మదనసేనను విద్యా వివాదంబునం గౌఁవంగలవార లని యెల్లరుం జెప్పుకొన విని సంతసంబు నందుచున్నందు కిదిగతి యిట్లు లయ్యెగా! కళాచంద్రుండు గొన్నినాళ్లనుండి యున్నచో పెఱుక వడక యుండెడిని. ఇంక మదనసేనను బెండ్లాడంగలవాఁ డెవ్వఁడో తెలిసికొన శక్యంబు గాకయున్నది.

మమమాలిని, ఓఆర్యా! గౌతముఁడు దగ్గఱనుండుదనుక నీరాజసుతను జయింప నెవ్వరికి నలవి గాదు. అతఁడు మాయావి. కరము కుశలఁడు. కపటయంత్రులచే బరుని బరాభూతునిం గావించుసామర్థ్యం బతివేలంబుగఁ గడించి యున్నవాఁడు. రాజ పుత్రికివాని నేరిపి దానిచే నభిలషిద్యావంతులను మోసపుచ్చుచున్నవాఁడు.

గుణమాలిని, ఓసీ! మనభర్తృదారిక తనయందుం గపటవృత్తిం జరించు చున్నాడని గౌతముని నిరాకరింపకయున్నది చూచితివా! ఇవిధంబునం బండితుల పెల్ల నిరాకరింపఁగా భర్తృదారిక తన్నే పెండ్లాడు నని యెంచి నుమా? యీగౌత ముం డిట్లు సేయుచున్నాఁడు. ఇది మదనసేన యెఱింగి యుండదా!

మమమాలిని, ఓ ఆర్యా! అంతయు నెఱింగియు నెఱుంగనిదానివలెఁబలికెదవు. నీప్రేమం బట్టిది. మనభర్తృదారిక; గౌతమునికి గురుదక్షిణ సమర్పించంబోయిన నాఁడతండు గావించినమహాతిక్రమమును సయితము గురుభక్తివిశేషంబున మనసునం దుంచుకొనక యీకని తఁడేమిసేయంగలఁ డని యొప్పరికించి యథాపూర్వముగ నతని యందు నిర్యాజములగు వినుమభయభక్తులతోఁ బ్రవర్తించుచున్నది. అట్టిబుజా హృదయ తక్కిన యవగుణలేశంబుల గణించునే!

గుణమాలిని, ఓసీ! నీనుడివనది పరే! అనాఁడీగౌతముఁడు భర్తృదారికయందుం జేయంగఁగినమహాతిక్రమంబు రాజానకుం దెలిపియుండిన నప్పు డతండు దండితుండై యెప్పటికేని రాచనగరునం బ్రవేశంబుఁ గాంచకపోవుం గదా! అక్ఖాలంబున స్త్రీబుద్ధి స్పృహతం బగుబ్రాహ్మణుడందనపాపభీరుత్వంబు ప్రబలినకతంబున మదనసేన నాయెడరున

నండి తప్పింప మాత్రమే తలంపుగొని రాజున కత్యంతగౌరవ్యండును వృక్షబ్రాహ్మణుండును తదీయక్షేమకాంక్షియు వైయండుకావలెనని బ్రాహ్మిని యాతనిఁ గొని భూవతిని భర్తృవారికను గాను బలిచితిని. ఆప్పుడు నానబుద్ధి పెడతలఁ బట్టి యుండె. ఇప్పుడయినను రాజపుత్రుక గౌతమునివలంబుఁ దప్పిమఱియు నన్ననో మదనవతిగలగురుభక్తివిశేషంబునామాటను చెవిం జొరనిదియెంచుచు సూరకున్నదాన.

వసుమాలిని. ఓ ఆర్యా! ఇట్లనవరతము స్నేహదర్శనంబున నావరానిచింతా సంతానంబునం బొక్కుచుండునీకు నవ్రతివిశేషంబు వైనవేటొకసంకటమును సంప్రాప్తం బయి యున్నది. అది యెద్ది యంటి వేని! ననుచు. ఈదినమునఁ గరూణభేదాన్వితమగు మదనసేన తనతోననేకవిద్యల వివాదంబు నడిపి జయంబుఁ గాంచిన వానిందుదకు విషమనమస్యల నోడించెను. అది రాజైరింగి తనపుత్రుకయందఁ గుపితంబై సమీపమున నుండిన గౌతమునిం గాంచి యిట్లనియె.

ఓ విప్రోత్తమా! ఈ మదనసేన భవదుపదిష్టం బగువిద్యావిశేషంబున గర్వించి యఖిలరాజపుత్రులనవమానితులం జేసినయది. ఎతస్మృతకముగ రాజచక్రంబునకు నాపయివిరోధంబునయ్యె. ఇంక దీనికి దగినవరుని సంపాదించుట నీ భరంబు. అందుకుం గావలసినధనసంపద్యంబులు మదీయాజ్ఞానుసారి వయి కొకాధికారులవలనం గైకొని యితరదేశకు బులకరిగి యురవైనవానిం దోడ్కొని రమ్ము. వాఁడు బ్రాహ్మణుం డయియొండె తుత్రియుం డయియొండె నుండ నగును. అని ముదల చేసె. అది విని గౌతముండు కడుసంతసంబున తీసి వీడ్కొని పోయినవాఁడు. గౌతముండు రాజపుత్రు కెద్దనీయందలంచి యున్నాఁ డని నీవు భయంపడుచుండినదానికి దగినట్టులు విధియుం బ్రవర్తించుచున్నయది.

గుణమాలిని. వెలవెలబోవు మొగంబుతో,,

హా వైవమా! యివ్వధంబున నా! యొనరించితివి. ఓ వసుమాలిని! నాకు హృదయాశేగం బుత్కటంబై కిరోవేదనాదిబాధలం గలిగించుచున్నది. అప్రతివిధేయం బగు కార్యంబున నేల యిట్టిచింత యని యనుకొనినను మానసంబు నివర్తింపకయ యుత్తలం పడుచుండెడిని. బాల్యంబుందొట్టి నమావాసంబు రచియించుచు వచ్చిన కారణంబున నెచ్చెలి కభద్రం చే మగునో యని చింతంగూఱుచున్నది.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి గుణమాలిని! ఎందుకే యిట్లుమ్ములించెదవు! గౌతముండు తోడైవచ్చువాఁ డతనికంటెఁ గడు సమర్థుండై యుండఁడతే!

గుణమాలిని. ఓసి ప్రియసఖి! దూరాలోచన లేనిదానవై పలికెదవు! రాజపుత్రియంగఁ దమకంబుం గొనియున్నవాఁడు దానికిం దనకంటె వలంతిం దెచ్చి కూర్చునటే! ఇంతమాత్ర మెఱుంగవా! అతఁడు కడు మాయావి భర్తృదారిక తన్ను నిరాకరించిన దనుకూడు మనంబున నుంచుకొని యుండువాఁడు. యీరాజపుత్రి తేనిధి నైన గర్వభంగంబు సేయవలయు నని యాయారాచచగుదాసికలతోఁ జెప్పకొనుచున్నాఁడు.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! గౌతముఁ డెవ్వనిఁ దోడ్తెచ్చినను మనభర్తృదారిక పరీక్షింపక పరిణయముఁ జేసికొనదు గదా! పరీక్షనమయంబున నెట్టివాఁడైనదియు బయల్పడకపోదు.

గుణమాలిని. ఓసి! ఆపాటుండు తాఁ జేయునికృతిఁ బయల్పడనీఁడు. మూఢునింబండితుం డని యనిపించు. ఎట్టివారికేని మతిభ్రమంబు గల్పించు. నికృతికల్పనంబున మయశంబరమారీచాదులతోఁ దులదూగువాఁడు గాని సామాన్యండు గాఁడు.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! యేలనే యిట్లు లేనిపోనిచింతలు గల్పించుకొని దుఃఖిం చెదవు? నాఁడు నొసట వ్రాసినవాఁడు నేడు తుడుపబోఁడు.

శ్లో. † హరిణాపి హరేణాపి బ్రహ్మణాపి సురై రపి,
లలాటలిఖితా రేఖా పరిమార్జ్యం నశక్యతే.

అని నీతికుశలుల వక్కాణించి యుండలేదా? యీచింతమానుము. జరుగవలసినది జరుగకపోదు. త్రోవం బోవుచుం బ్రియసఖివగుట నిన్నుం జూడ వచ్చితిని. యింటికిం జనవలయు.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ధనమాలిని! మంచిది! అట్లయైనర్హము.

వసుమాలినిం గాంచి,,

ఓసి వసుమాలిని! ఇప్పు డేమియు మాటలాడుటకు మనం బొల్లదు. నేను గొంతతడవు విజనస్థలంబున నుండినంగాని యీమనోవ్యాకులత యుపరమింపదు. నీవు గృహకార్యంబులు నూచుకొనుము. నే నీయింటివంద్రశాలయందు వివిక్తం బయిన చోటఁ గొంతతడవుండి హృదయవిక్రాంతిం బడసెద.

† హరియొండె హరుడొండె బ్రహ్మయొండె సురలొండె నొసటివ్రాత దుడుపంజాలరు.

అని యందఱు నిష్కర్షితుడైతి.

ప్రవేశకము.

గౌతముడు. ప్రవేశించి,

అ! మదనసేనకు మగని సంపాదించు మని రాజు నుడివననుడువు సంతసంత
సంబునంగైకొంటినో! అంతసంతాపము వడుచున్నాడను. ఎంతకష్టము సంభవించి
నను దాని కోర్పుకొని మఱియుం గొన్ని దేశంబులు సంచిరించినైన మదనసేనకు గర్వం
బడంగ నేనుజ్ఞేషించినవానిం దెచ్చి పెండ్లిసేయవలయునని వస్తు వట్టితినే! కట్టా!
నాయభీష్టంబు నెఱవేటుట యెట్లో! అభీనవమన్మథకమానం బగురూపము గలిగి
కరము మూఢాత్ముడై యుండెడువాడు గదా మదీయాభీప్రాయంబు తుదముట్టించు
వాడగును. అట్టివాడు దొరకుట కడు దుర్లభంబై యున్నది. పెక్కదేశంబులు
దిరిగి యురవైనవాడు నేకూరమి మరల మధుమంతపురమీచకాంతారంబుం జేరి
యున్నాడ. ఇకఁ నెయ్యడ వెదకుదు. ఉడ్డిప్రకార్యంబనుకూలతావహంబున నా
యాసప్రద మయినకారణంబుచే మనంబునం గలయుల్లాసంబు దక్కె. ఏవనులయందు
నితికర్తవ్యతాజ్ఞానంబు స్ఫురింపకయున్నది. నేఁ దలంచియుండువాడు బ్రహ్మక్షత్ర
పంశములలోనివాడు గాక సేవకులబాతుండైనయతోడ్కొని పోయి యుత్తమపంశ
జుం డనిబొంకియైన గార్యము ముగింపవలయు. నాతోఁ జనుదెంచియుండుసారథి
జయసేనుడు బహుదినములుగా నొప్పుకొనకయుండి దేశాటనశ్రమంబున కోర్వక తుద
కెట్టివానిసేని రాజున కల్లుండని తోడ్కొనిపోయినం బాటు నని తలంచి నాతో నో
యార్య గౌతముడా! రాజపుత్రికి పరుని సంపాదించుటయందు నీ కింకఁ బ్రతికూ
లాభిప్రాయము గలవాడఁ గాను. నీవు నన్నెట్లు పొమ్మన్నను నా కిష్టమే! ఎట్టివాని
నైనం దోడ్కొని వైశంబ యూరికిం బోయి చేరుట నాకుం బ్రിയంబు. ఏవనిజరిపి
నను తేనినీసమాధానంబు పెప్పవలసినవాడవు నీవయ్యెయున్నాడవు. అని నుడివి
శిథిలప్రయత్నంబుండై యుండెడిని. ఇక నాసేయువని కడ్డంకియు నుండదు. అయిన
నేమి నేతు. రూపవంతుండును లేఁబ్రాయముగలవాడును దొరకైనచో వానిని సువేష
లంకృతునిం గావించి పండితుం డని చెప్పి నికృతిమెయి నాబుద్ధిచాతుర్యంబున రాజును

* ప్రవేశక మనఁగా :—పూర్వాంకంబునందు శేషించియుండునవియు నుత్త
రాంకంబునందు సూచితముజేయఁదగినవియు నయి యొప్పుచుండుకథాంశంబులం దెలు
పునది. పెక్కుంభప్రవేశకములచే సూచ్యార్థంబు సూచిత మొనరించి యంకంబులందు
దృశ్యమగు వస్తువును సందర్శితము సేయుదురు. ప్రవేశకము నీచపాత్రప్రయోజితమయి
యుండు.

రాజపుత్రిని భ్రమించుకొని వానికి మదననేన గంతముసూపున ట్టొనవ్వ. జరగవలసిన కార్యముగతి యిట్టిదే ! ఇట్లైనం గాని దానిగర్వం బడంగదు. ఇప్పు డిక్ష్వాంతారం బున ననేకతరుషుండమండితంబగుదానియందు బ్రవేశించి దూరదేశప్రయాణాయా సంబు వాయుం గొంతనే పుండి సురభికుసుమరాజివిరాజితం బగువనరాజిం గాంచుచు ; రథరథ్యంబులనేటిసిటం గడిగి పచ్చనిపచ్చిక కడుపార మేపి జయనేనుండు రథంబు నగు రథ్యంబులం బూని తోలుకొనిపచ్చనంతదనుక గాలంబుఁ గడపెదను.

దూరమునకు దృష్టులు నిగుడించి,,

అదిగో యింతకుం దెంతల మనుష్యులు మెలంగువిధంబు జూపట్టెడు. వారి నారయదును.

వరిత్రమించుచున్నాడు,,

ఇరువురు కిరాతకుమారులు ప్రవేశించిరి.

ఒకడు. లంబభుజుడా ! మరయొడమందు పోతరాజునకుం బోలేరికిని బాతలేయం గడంగినవాడు. ఆ దేవరాతికిం బందిరి పెట్టి గట్టిగూచంబులనటికి తెండని ముదలయిడియె. కానఁ దలుచుగ నుర వైనచెట్టు లందునిరవులకుం జని చాట్టులు నటికి తెత్తము. గొడ్డలి మున్నగుకొఱముట్టులు గొనిరమ్ము. పోదము.

లంబభుజుడు,, ఓరీ కుటిలభుజుడా ! పోవచ్చునుగాని నేనడిగినకత యొకింత సెప్పము. మాయయ్య యిప్పు కుచ్చట్టుండి యాజాతర పెట్టుకొన్నాడఁ దేలా !

కుటిలభుజుడు. ఓరీ నీకెందుగవా ! కడచినలేయ పెండలకడ నొకగద్దెసెప్పు పెఱుకలసాని మనచనుపకు వచ్చినయది. ఆపెం గూరుచుండఁబెట్టి కొల్లాపురమృకుం బందేరంబిడి యాపెను మాపిల్లవానికిరాంబోవుబాగెంబు సెప్పు మని యడుగఁగా నా యెఱుకత తనయిలువేలుపులకు మొక్కులిడి నీతలిదండ్రులతో నిట్లనియె. ఓ యెఱుక యొడయడా ఓ యొడయనివడఁతీ ! మీకొమరుం డీనాడేలు తేని కల్లుండు గాఁ బోయెడి. నానిబాగెంబు సెప్పు దరంబు గాదు. అనియెను.

లంబభుజుడు. సంతనముతో,,

ఓరీ అల్లుడ నగుదు నన్నఁ గూఁతురిమగడనగుదు ననియేకదా ! తెలివిడి.

కుటిలభుజుడు ఓరీ కూఁతురిమగడవుగాక మఱి మేనల్లుండ వగుదువా !

లంబభుజుడు. కాతుకంబుతో చంక లెగరవేయుచు,,

ఓరీ రాజకూఁతురు బాగుండు నందురు. మనకొదమగాడదెవలె నుండదటరా !

కుటిలభుజుడు. ఓరీ మనయాండంగు లప్పడప్పడు పాలపూన లమ్ముకొన రాచ నగరునకుం జని వరవుడంపుంబడంతులు పిలచుకొని పోఁగా రాచగతిత లుండుచోటు

లకుం జనుట గలదు. మనగాజాపూసలకుంటెం దళితకలాడు పెక్కువన్నెలబటువురాలు
వొదిగినసామ్యులు వారు పెట్టుకొంగురట. వారికన్నులు జింకపిల్లలకన్నులవలె గడు
సాంపై యుండునట. ఆకన్నులతోఁ దెలిసి దెలిసి మాతు రట. వారిచదుము కంది
రీతకుంబోలెఁ గడు నన్నునై యుండునట. వారియొడఁచియూ బచ్చి వన్నుమోడితోఁ
దులఁదూఁగుచుండు నట. పిండితోఁ జేసిపెట్టిన బొమ్మలే యుండచ్చు నట.

లంబభుజుఁడు. ఆ! అంత యందకదైలా యుండఁతులు. వారేనా నాకుం
బెండ్లాలు గాఁబోయెడివారు.

కుటిలభుజుఁడు. ఓరీ యుండలు గారు. అం బొక్కతయే నీగుఁ బెండ్లామగునది.

లంబభుజుఁడు. ఇసీ! ఒక్కతె నాకెందుకు! మనచరుచలో నెవ్వఁడైన చిరు
వురకు మువ్వరకుందక్కవగఁబెండ్లికేసికొనినవాఁడు గలఁడె? ఒక్కతెను జేసికొనుట
గారవంబునకుం గొఱంత కాదా!

కుటిలభుజుఁడు. ఓరీ! ఒకతెకు మగఁడ వైక నంతకుం దైరజాచుకొనవచ్చును.
దానికి దైమాటలు గదా నీవు నెవ్వనది. ఇప్పుడు కూచములు నటమటకుం బోదమురా!

లంబభుజుఁడు. అట్లు కానిమ్ము,,

అని గొడ్డలిమొదలగు కొఱముట్టులు గైకొని.

ఓరీ యింకబోదము రమ్ము.

పరిక్రమించుచున్నారు.

గౌతముఁడు. ఇయ్యెడ నెఱుకలు దిరుగుచున్నట్లు దోఁచెడి. వీరలుండుచు
పయు సమీపమున నుండఁ బోలును. కొంతదూరము నని వారిం జాతము.

పరిక్రమించి. లంబభుజునిగాంచి. ఆశ్చర్యంబభినయించి,,

బౌర! ఇట్టియు త్రమలక్షణమతుం డగుమహాపురుషుని నింతననుకం గాంచినది
లేదు. ఏమి వీనిగాంభీర్యము! వీనినగుమొగం బున్నతభూయ్యుగళోభితంబు నతివికా
లలోచనద్యయళోభావిభ్రాజితంబు నీషచ్చలితకుటిలనీలకుంతలావృతనీటలతటఫలకామ
నోహరంబును నయి సౌందర్యలక్ష్మీనివాసం బగుకమలంబు నాఁ బోలుపారుచున్న
యది. కర్ణంబులు దోస్తంభదోలాహమానంబులై యొప్పెడిని. భుజ్గాళంబులు జాను
భాగపర్యంత ప్రలంబంబులై యతిమనోహరంబులై పోర్చెడి. ఉరంబు కడు వెడఁదయై
యానందంబుం గూర్చెడిని. ఈలక్షణంబులును దేజంబును గనుంగొన నితండు బలవ
త్కారణంబున నీయెఱుకలలోఁ జేరినవాఁ డనియు రాజకుమారుండొండె బ్రాహ్మ
ణకుమారుండొండె నిట్లు కిరాతులతోఁ గలసికొనియున్నాఁ డనియు విస్పష్టం బయ్యె
డిని. ఇట్టియాకారంబుండియు నా కేమియు నుపయోగము లేదు. మూఁధుఁడు నై
యుండవలెఁ గా! వీడట్టివాఁడు నయ్యెనేని నాకొరిక పండినయదియ. ప్రాయ

కంబుగ నిట్టివారు మూఢులై యుండరు. ఇంచుక తడసి చూచిన వీనియొగ్యతయు వెల్లడి యగును.

అనినిలువబడుచున్నాఁడు,,

లంబభుజుఁడు. ఓరీ కుటిలభుజుఁడా ! నే నీచెట్టున కెక్కెద. నీ నాచెట్టున కెక్కుము.

కుటిలభుజుఁడు. ఓరీ ! అగుఁగాక. నీవు వైశంబ యెక్కి యురవైనకొమ్ముల నటుతుము.

లంబభుజుఁడు. ఓరీ ! యిదె సతీతెదను జూడుము నాదెబ్బ !

అని చెట్టెక్కి యాచెట్టుకొమ్మ నుద్ధ్వంబునం గూరుచుండి దాని యథోభాగం బును సజ్జిక దానితో నిలకయింబడి లేచి మరలమరల నశ్లేగావించుచున్నాఁడు.

గౌతముఁడు. సంశంబుతో,,

ఆ ! నే నెట్టివానిని సంపాదించు దలంచి యుంటివో యట్టిమూఢుండె యతి సుందరనిగ్రహుండు నా కనుకూలం బయినవిధిచేతఁ గాన్పించుబడియె. చెట్టుకొమ్మ కొనకెక్కి దానిమొదలు నటుకువాఁ డెట్టిమూఢాత్ముం డనవచ్చు. ఇట్టివానిని సంపా దించ నే ననేకదేశంబులు దిరిగి తిరిగి తుదకు మధుమంతేనగరసమీపమునన గనిపెట్టితిని. కాలంబనుకూలించిన నేకార్థంచేసి తనకుఁ దాన యనుకూల మగును. వీనిసమీపము ననుం జని వృత్తాంతము విచారితము.

దగ్గఱకుంజని,,

ఓరీ యెఱుకా యిటు రమ్మ.

లంబభుజుఁడు. మరలించి. భయంబుతో,,

అయ్యలూ ! ఏదో యొకదయ్యము నన్నుం దినం బిలుచుచున్నది. ఓరీ కుటిల భుజుఁడా ! మన మియ్యెడ నుండం జనయ. నీవు నాతోఁ బరువిడుచురమ్ము.

అనిపరువిడుచున్నాఁడు,,

కుటిలభుజుఁడు. ఓరీ వీఁడు మానిసివోలె నున్నాఁడు ! దయ్యము గాఁడు. మన మెప్పుడను జూచినకేషంబు గాదు గాన బూచి యని తోఁచుచున్నది.

గౌతముఁడు. నవ్వుచు. ఆత్మగతమున,,

నా నాగరిక కేషంబుం గాంచి యిట్టికేషము ధరించినవారిని జూడనియార ణ్యముగాన వీరు నన్నుం బిశాచం బని యనుకొని దగ్గఱకు రా భయంపడియెదరు. నేను వీరితో సంభాషించినచో నీ సంశయంబు వీరికి నివర్తించు.

ప్రకాశముగ,,

ఓరీ! నేనదయ్యమనుగాను మనుష్యుండను. భయంకరకుండు. దగ్గఱకుండు.

లంబభుజుండు, ఓరీ! దగ్గఱకుఁ బోవుము. మోసపుచ్చి నిన్నుఁ దినబోయెడిని. మానిసి యొక నిన్నాళ్లు రానివాఁడెన్నఁడేల యియ్యెడను వచ్చె ఓరీ మానిసియైన వీడియ్యెడ కేల యేతెంచెనో యడుగుము. మరల కేల పిలుచుచున్నాఁ డో తెలిసికొనుము.

గౌతముండు, ఓరీ! మీలో నొక్కరునితో నక్కరయుండి వచ్చితిని.

లంబభుజుండు, ఆ! తెలిసికొంటివా! వీడు మఱలో నొక్కరునిఁ బట్టితినం బోయెడిని. వీడు దయ్యమనుట నిక్కవంబ. ఓరీ అక్కడ నుండివేని యాదయ్య మువాతం బడం బోయెదవునుమా! వేగముగ రమ్మ. ఈయడవులలో మానిసులుం డుదురా ఈచెట్లనడుమ దయ్యంబు లున్నవి యని విందును. తనకుం జిక్కక పోవుద మని తలంచి యనువుమెయి నీపాటుఁ బన్నినయది. తప్పక పట్టుకొని తినును. వేగి రంబ రమ్మ. నేఁ బోవుచున్నాఁడను.

అని కిలకిలారపంబులు నేయుచుం బరువిడెను.

గౌతముండు. ఆత్మగతమున,,

ఔర! వీఁడెంతమాథుండు? వీఁడేమి పెప్పిన నొప్పుకొనఁడు. ఏమి నేయు దును. నేను దగ్గఱకుఁ బోవం బోవ వీడు బెగ్గడిలి పరువిడుచుండం బోయెడిని. వీని నెట్లు పట్టుకొననగును?

చింత నభినయించి,,

జయసేనుండు నాకు రథంబుఁ దోలుకొనివచ్చినవాఁడు ననుదెంచెనేని వీని నిర్బంధపఱచి పట్టుకొనును. ఇతరప్రకారంబునం గాదు. అతం డింతకుం జెంతల నేటి నీట గుఱ్ఱంబులం గడగఁ దడసినవాఁడు. నేనును కాననలక్ష్మీవిలోకనోత్కంఠచే నింత దూరము చనుదెంచితిని ఇంక నతఁడు రాలేదు.

జయసేనుండు. రథంబుతోఁ బ్రవేశించి,,

ఆర్య! గౌతమ! ఇదె వచ్చినాఁడ. నాకేజేని ముడల గలదే!

గౌతముండు. కరముచే నపవారణముఁ గావించుకొని.

ఓజయసేన! నీరథచోదన సామర్థ్యంబు మెఱయించుచుం జని యీపొడనూపు కిరాతకుమారు నతి సుందరాకారం బట్టిరథంబున బెట్టుకొని రమ్మ. ఇంతకు నమీష మునన యీతఁడు వసియించుచునుప యుండంబోలును. అందు వీడు సారఁ బోనీక రథంబునడ్డంబుగ నడపి యనువుమెయి వీనిం బట్టితెమ్ము.

జయసేనుడు. ఆర్య ! గౌతమ ! యట్ల కానిమ్ము.

రథమును లంబభుజానికడకుం దోలుచున్నాడు.

లంబభుజుడు. చూచి నెవ్వెఱపహుచు.,

ఆ ! ఇ దేమి ! ఎన్నడును గాంచినది గాదే ! కట్టా ! ఇది నాకడకే వచ్చు చున్నది. వేగముగఁ బరుగెత్తి ఓడారంబు జొరవలయు.

జయసేనుడు. అ సేవకము లగురథవర్యులఁ జూపుచు లంబభుజానిం బోసేక యలయించి పట్టుకొనెను.

కుటిలభుజుడు కనుగొని.

ఆ ! వీనిం బట్టుకొన్నాడేక నన్నుంబట్టుకొనును. వీనిచేతికింజిక్కక పరువిడచి న. అరి నిష్కాశ్రితుండయ్యె.

లంబభుజుడు. ఏడుచుచు.,

ఓయ్య ! నన్ను వదలిపెట్టుము. నీపాదముల కిదె మొక్కిద.

అనిచేతులు మొగుడ్చుచున్నాడు.

జయసేనుడు. ఓరీ ! నీపాదంబుల కేమెల్లరము మొక్కివలసినకాలము వచ్చి యుండఁగా నీవు మాపాదంబుల కేల మొక్కిదవు ?

లంబభుజుడు. దీనత్వంబుతో.,

సామీ ! నన్నేమియు నిడుమలు చెట్టఁబోకుము. నేను మీబానిసను సామీ !

జయసేనుడు. ఓరీ ! యీతని నింతదనుక దయ్యం బని యంటివి గాదా !

లంబభుజుడు. దేవరా ! అంటినయ్యా ! ఎటుక లేక చెప్పినయాయెటుకను వచ్చింపుము.

జయసేనుడు. ఓరీ ! నా చెప్పినచొప్పునం బ్రవర్తించెదవేని నిన్ను దండింపను. లేనిచో దండింపకపోను.

లంబభుజుడు. ఓ యయ్య నీమాటకు జవదాటును. నీ నెప్పినవను లెల్లం జేసెద. మాయమృతకడకుం దోడుకొని పోయెదవా ?

జయసేనుడు. ఓరీ ! ఆమాట యనం బోకుము. ఇంక నమ్మయులేదు. అబ్బ యులేడు. వారలం బాసి నీవు నగరంబునకు రావలసియున్నది ! ఇంక నింటిమాట యనబోయెదవు. నుమా !

లంబభుజుడు. శోకముతో.,

అయ్యలూ ! మాయమృతు జూడ నీవా !

ఏడుచుచున్నాడు,,

జయసేనుడు. కదాహస్తంజై,,

ఓరీ నీవెలుంగై తియ్యేదెచ్చదేని యీకళచే గొట్టుదును. నోరు మూసికొనుము.

లంబభుజుడు. అయ్యలూ ! ఏడచయ్యా ! కొట్టెనుదయ్యా !

ఆని రెండుచేతుల నోరు మూసికొని వెళ్ళుచున్నాడు.

గౌతముడు. సానిక్! వీడు కరము భయంపడినవాడు. ఇంక వెతికింపకుము.

జయసేనుడు. ఆర్య ! గౌతమ ! గానుగకోకట నలవక చెటుకా ! పా రిమ్మ నిన నిచ్చునా ! సామంబున వీడు సాధ్యుం డగునే ! ఇచ్చడు చూడు మేడేనిఁజెచ్చనా !

లంబభుజునింగాంచి,,

ఓరీ ! కిరాత యీతనికి మ్రొక్కుము.

లంబభుజుడు. కార్లు గౌతమువలనికిఁ జూపి జయసేనుని గాంచుచు నిలా తలంబునం బడియె.

జయసేనుడు. ఓరీ మూఢ ! మ్రొక్కు వేయవలసినదిగదా మిదియేనా ఏమి ? నీవు ఒడలెలుంగక యున్నాడవు.

లంబభుజుడు. భయసంభ్రమంబులతో,,

దేవరా ! యేను మ్రొక్కు వేసి యెలుంగ. నాప మీరు మ్రొక్కి చూపుడు. అట్లు గావించెదను.

జయసేనుడు. అశ్మికకోపముతో,,

ఓరి నీకావరం బెంత యనవచ్చురా !

లంబభుజుడు. దేవరా ! కోపము నేయవద్దు. తెలియక యడిగితిని. ఎంతటి వారికైనఁ జెప్పనిది యెట్లు తెలియును.

గౌతముడు. ఓరీ ! యెలుక ! నీవు నేఁజెప్పినచొప్పున నుంటివేని నీకుం గొప్ప మేలు సమకూరం బోయెడిని.

లంబభుజుడు. సామీ యట్లే వినియెదను. నాగాడిదకుఁ గాలు విడిగియున్నది. అది కురుదనా.

జయసేనుడు. కన్నులెఱ్ఱజేసికొని,,

ఓరీ యింకను గాడిదెను దలంచుచున్నావు. మూఢ ! ఆ మాట నీనోట నెక వచ్చేనేని నిన్ను పెడతెక్కలు విడిచికట్టి కొట్టెదను నుమీ !

లంబభుజుడు. దైన్యంబుతో,,

అయ్య ! యది కొదమగా నున్ననాటంగోలే దాని శేన పెంచితిని. దాని నెట్లు విడుతును. దానికి నిన్న కాలు విడిగినది. కట్టుకట్టి వచ్చినవాడను.

జయనేనుడు. ఓరీ మూర్ఖ ! యింక నీ కావించార మక్కరలేదు.

లంబభుజుడు. అగుఁగాక ! అయ్య ! నాగాడిదెల నీవు గాచెదవా ! అట్లైన నే నాతలంపు మానుకొనియెద.

జయనేనుడు. ఓరీ బుద్ధిహీనుఁడా ! నీ కింక గాడిదెలవిచార మక్కరలే దను మాటకు నే వానినిగాయుదు ననియటరా యగ్గము ! వినుము. అది యగ్గము గాదు.

నీ కింక గాడిదెలఁ గాయవలసిన కష్టము లేదు. అది యిప్పటినుండి తొలగి నది యనుచున్నాడను.

లంబభుజుడు. ఓయయ్య ! గాడిదెలఁ గాయక యార కుండిన నాకింట మా యమ్మ కూడు వెట్టచే ! కూటికిఁ ద్రోవ యేమి ?

జయనేనుడు. ఓరీ మందుఁడా ! నీవు నగరంబునకు రాఁబోయెదవు. నీకు నీ తల్లియుఁ దండ్రీయు నిం కేలా ! ఆయ్యెడ నీ కన్నమునకుం గొఱంతా ! అన్నము వెట్టువారు లేరా !

లంబభుజుడు. ఆయ్యో ! అక్కడ నా కొకయమ్మ యున్నదా ! ఆయమ్మ గాడిదెలు గాయకయే కూడు వెట్టునా !

జయనేనుడు. కళం జూపుచు,,

ఓరీ నిన్నిక బిట్టు గొట్టెదను. ఇంకఁ గాడిదె యనుమాట యెత్తఁ బోయె దవు నుమా !

లంబభుజుడు. అయ్యలూ ! లేదయ్య లేదయ్య !

అని నోరు మాసికొనుచున్నాడు.

గౌతముడు. ఓరీ కిరాత నీకట్టుకొనియుండువుట్టము వీడ్చివేయుము.

లంబభుజుడు. అయ్య బట్టలు సయిత మాడఁ బెఱుకుకొంటారా ! నేను దిన మొలతో నింటి కెట్లు పోదు. పోయిన మాచనుపలోనివారు నన్ను దూఱుదురునుమా ! నాబట్టలు మాత్రము వీడ్చుకొనకుడు.

జయసేనుడు, ఓరీ ! బాల్మ ! నీ దుర్భగము లైనపుట్టుములు మేము సంగ్రహించుకొనిపోవుటకుఁ గాదు నీబట్టలు వీడువుమున్నది ! మఱి మహాశ్వులు లగుజిలులగు వలువలు వీరు గట్టుటకు !

లంబభుజుడు, ఓయయ్య ! నాబట్టలకంటె నవి నాజెముగలవో ! బడ్డలు పెద్దవిగా నుండునా ! వీరికంటె మఱితఁ దళిగరిగానుండునోటు !

జయసేనుడు, ఓరీ ! మూర్ఖ ! ఉత్తమవస్త్రము లనఁగా నిట్టివియే యని యనుకొంటివో, తొట్టింటిపుట్టుములు వీడువుము. మఱియు నీ యటుతఁద్రేలాడుపాలతూసల దండలును దీసి వేయుము.

లంబభుజుడు, సశోకముగ,,

ఈ దండలు మాయమ్మ గట్టిన వయ్య ! ఇంటికిం బోతినేని నాతల్లి మొదదండ లేక్కడ నని యడిగిన నేమి చెప్పుదును ? ఆపని పల దయ్య !

జయసేనుడు, ఓరీ ! అన్యమణిగణఖచితంబు లగునాభరణంబులు దాల్చుకొనవలసినయద్యుష్టంబు సమాపించియుండ నింక నీపాలతూసల వేడ్చెద వేమిరా ! ఓరీ నీకు బుద్ధిలేదా !

లంబభుజుడు, సామీ ! కోపించుకొనవలదు. మీ కివి గావలయునా ! కావలసియున్నమాయింట నున్నవి యెల్ల మీ కిప్పించెదను. నన్ను మాగుడిసెకుం బోనిండు.

గౌతముడు, సారథీ ! వీడు కడు మూర్ఖుడు. మనమాట వినఁడు, వీనిం బట్టి యీ చెట్టునకుం గట్టి యొడలితోలు ప్రీలం గొట్టుము. అట్లయిన వీడు తనచారల ప్రస్తాపంబు మానును. మనయిష్టానుసారంబుగఁ బ్రవర్తించు.

లంబభుజుడు, అయ్యలూ ! మీరు సెప్పినట్టు లుండెదనయ్య ! నన్నుం గొట్టవద్దు.

జయసేనుడు, ఓరీ ! ఆ ట్లయిన రహస్యస్థలంబునకు బోదము రమ్మ. అయ్యెడకుంజని యీపుట్టంబులు వీడిచి మంచివి గట్టుకొని యీపాలతూసలకు బదులుగా రత్నహారములు దాల్చుకొని రాఁ గలవు.

లంబభుజుడు, ఓయయ్య ! మీ రేమిచేసిన నేమి ? మీనేకలకు మాటునేత గలదా ! అని దీనాననుండై జయసేనునితో నిష్క్రమించి ; వస్త్రాభరణభూషితుండై ప్రవేశించి,,

జయసేనునితో,,

ఓయ్య! ఇవి నాప్రాతపుట్టుంబులు ప్రాతసాములు. ఇవి పదిలపటిచి పెండియు నాగూడెమునకు బోవునప్పుడు నా కిమ్ము.

అని ప్రాతపుట్టుంబులను పాలపూసలను సారథిచేత కీగడంగుచున్నాడు.
జయసేనుడు. ఓరీ మూఢ! అవి యిటుండనిమ్ము.

లంబభుజుడు. వస్త్రాగ్రులవయింబెట్టి,,

అయ్య! నా కిప్పుడు కైనేతచేసితిరిగదా! పోలేరి కెట్లుకై సేయఁగాఁ గోడి పుంజులను గొఱియలను బలి యిచ్చుటగలదు. అట్లు నాకుం బలివెట్టెదరా!

జయసేనుడు. ఇంక మీ డివ్యధంబునన ప్రల్లదంబు లాడుచుండు. మీ మాట లాడకుండ జేయనగును. ఓరీ యింక నీవు నోరు దెఱచితివేని నీపడఁబోవుపాట్లు జూడుము.

లంబభుజుడు. దేవరా! నోరుదెఱవకయున్నఁ గూడు గుడుచుట యెట్లు? కుడఁవనేని బ్రతుకంగలనా!

జయసేనుడు. ఓరీ కుటిలబుద్ధి! మాటలు నిలుపు మండిని గాని నోరుదెఱవ వలదన లేదు.

లంబభుజుడు. దేవరా! అట్లయిన సరే! నాయబ్బతోడు. ఇంక మాటలాడను.

అని చేతులతో నోరు మూసికొనుచున్నాడు.

గౌతముడు. సాగధీ! మీ డాకారంబున నతిమనోహరుండై యుండెడిని. కాన రాజపుత్రి మీని బరిణయంబు చేసికొనం గడంగు. రాజు మీకిం బ్రణామము చేసినప్పుడుగాని రాజపుత్రి నమస్కరించినప్పుడుగాని వారల నాశీర్వదించుకున్న మన కపటంబు బయల్పడి కార్యంబు పెడును. ఇందు కొక్కయనువుఁ బన్నవలయును. ఇరువడేడునక్షత్రములపేర్లు మీకిం జెప్పి యివి మీచేత నానమయంబునం జెప్పించి తదనుసారముగ నమర్శించుకొనియెదను.

అని యశ్వినాదినక్షత్రనామములు చెప్పి యవి పెప్పు మనుచున్నాడు.

లంబభుజుడు. నోరు మూసికొని యూరకుండెను.

గౌతముడు. అనూయతో,,

కప్తము కప్తము! మీడు కడు మూర్ఖుడు. మాటలాడవల దన్నందు కిప్పు దూరకుండెడిని. ఓరీ మూఢ! నోరు తెఱపుము.

లంబభుజుడు. నోరు తెఱచుచున్నాడు.

గౌతముడు. వెడనవ్వనవ్వచు.

ఓరీ! నోరు తెఱవఁ గాదు ; నానడినపలుకులు నడుపు మనుచున్నాను.

అశ్వినాథినామము లిటువదియేడును జెప్పించెను.

ఓరీ! యిది రాజు నీకు మొక్కిత్యుచేయునపుడు సెప్పుము. రాజపుత్రక వచ్చి ననుస్కరించునపుడు “త్రిపీడాపరిహాసోస్తు” అని యాశీర్వదింపుము.

జయసేనునిం జూచి,,

సారథీ! పురోహవనసీనుఁడు జేరి మఱియు వీరిని దిష్టపఱచును. వీరి రథాని రూఢునిం జేయుము.

జయసేనుడు. ఆర్య గౌతమ! అగుఁగార.

లంబభుజునింజూచి,,

ఓరీ! యీరథంబుపై కెక్కుము.

లంబభుజుడు. కడుచేగముగ రథముకొన కెక్కెను.

జయసేనుడు. నవ్వుచు,,

ఆ! ఏమి వీనిమూఢత!

కోపముఁజెచ్చుకొని,,

ఓరీ! అక్కడనా! కూరుచుండవలసినది.

లంబభుజుడు. భయం బభినయించుచు,,

దేవరా! నీవు పై కెక్కుమన్న నెక్కితిని.

కోపగించుకొనుచున్నా వ దేవి? ఎక్కడ నుండు మనియెదవో! అక్కడనుండెదను.

‘జయసేనుడు. ఓరీ! యడుగునఁ గూరుచుండుము.

లంబభుజుడు. దేవరా! అట్లయి!

అని రథంబుదిగి దానియడుగునం గూరుచున్నాడు.

గౌతముడు. నవ్వుచు,,

సారథీ! యీయనాగరికుని సముచితస్థలంబునం గూరుచుండం జెట్టుము.

జయసేనుడు. అట్లుగావించుచున్నాడు.

గౌతముడు. సారథీ ! యిదే నేనును రథం బెక్కడను.

అని రథాకోహణం బభివయించి,,

సారథీ ! ఇంక శృంగదళమును శుండగమనంబునం బోనిమ్ము. నగరంబునకుం జేరునంతలో రాజురదను రాజపుత్రికడను గాత్రంబు ముగియనంతదనుకం బ్రవర్తించి పరిసర విశంబు గఱపెదను. ఇదె కనకరచింబంబు చరమగిరి సానుతటి విలంబమానంబై గగనలక్ష్మీరసగభితం బయివలీలారవిందంబుగతిం దోచుచున్నది.

చం. మరునిగళుర్విలాసనుషమం జెలవొందెనునుండు డోనుధా,
మరునికి గాంతిరెప్పుతం గల్లంగఁ జేయఁ గడంగి సంధ్య యా,
ద్వారతరరాగయై పెనుచు దోచెడుతారకలక్ష్మీ త్రోవ బతిం,
పర మగుకాంతరీతిని కభావత యయ్యె నతిస్ఫుటంబుగన్.

జయనేనుడు. రథ వేగమనిరూపించుచు,,

ఆర్య! గౌతమ! మహాజవంబు అగునశ్వపరంబులం బూన్చిన దగుటంజేసి వైశంబ పురజమోసంబుగను రథంబు వచ్చి చేరినయిది.

గౌతముడు. సారథీ ! అట్లయిన బురోపవనసీమకు రథంబుం బోనిమ్ము. అయ్యెడ కరదంబు నేరుడు నీవు దిగి మున్ను తేనికడకుం బోయి మదాగమనంబుం బెచ్చి యవరిమేయవైన షీభూషితుం డగునరుండు దొరకనవాఁ డాతని నెరుక్కొన రాజునని యాధూపతికి నాచెప్పించిసరీతిం బెల్పవలయు.

జయనేనుడు. ఆర్య ! గౌతమ ! అగుఁగాక,,

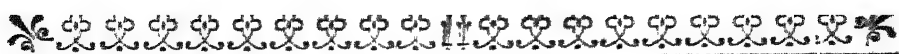
అని రథగమనంబు నిరూపింపుడు నందఱు నిష్కర్షింతు లయిరి.

ఇది కాలిదాసచరిత్రప్రకరణంబునందు

ద్వితీయాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరాధాకృష్ణ పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీ కృష్ణ.

కాళిదాసుచరిత్రప్రకరణము.

తృతీయాంకము.

అంతః పురమునందు దేవీహితుండై రాజు ప్రవేశించుచున్నాడు.

రాజు. దేవీ! మనమనకేనకు విద్యాధికుం దైనవరుని సంపాదించవలయుననుజు దేవాంతరంబునందు జని యున్నాడు. బహుకాలం బయ్యు నింతదనుక రాక యుండెడిని. అట్టివిద్యాధికుండు లభించిన మరలి రాక యుండునే! ఇంతదనుక దొరికి యుండఁ దనిలొంచెడిని. ఈ చతురుదధివేలావలయుతం బగుభూమండలంబునం గల బ్రహ్మజ్ఞాత్రంబులందు నీ మదనసేనకంటె నధికుండు లేకయున్నాడా! ఏమి యీ యాశ్చర్యము!

దేవి. ప్రాణనాథ! మదనసేనకుం దగువరుని సంపాదించవలయు నన్నవ్యసనంబై మీమానసంబున నెలకొని యున్నది. దీనిచే ననుకలము వ్యాకులపడుచు నన్నయ నిద్రయు ననాదరించి యుండెదరు. విధి దాని కనుకూలఁ దగునేని తగువరుండు లభించు. కాండేని మన కట్టివానిని సంపాదించు దరంబు గాదు. పురుషుండు దా నుద్దేశించినపనిఁ జేయంగడంగుటయు తాఁ జేయఁ దగినవని. సఖులంబు నేయుటక దైవంబ స్వతంత్రంబు. మన మిట్లు చింతించియు నుపయోగంబు లేదు. గాన భగవంతునిపై భారంబు మోపి తదీయధ్యానంబు నేయుచుండఁజనుము.

రాజు. ప్రాణవల్లభా! ఏమి నెప్పెదవు! సంపూర్ణయౌవన లగురాకేంద్ర ముఖులు రసభావాభిజ్ఞు లగువారు మగలపొందు వడయనినాఁడు వారియిడుమలు దుర్విభావ్యంబులయి కాఠీయపెట్టుచుండు. ఎట్లనిన!

చం. మనమున నుప్పతిల్లఁ గలమాననికొర్రులు లీయమానకం,
గనఁ దమబోటిజవ్వనులు కాంతులకొంగిటుల స్పృశించుటతో,
మునుకొని చూచి దుఃఖమున మున్లుచు డెందము రాయి చేసికొం,
చనుగతమారవేదనల నన్యహముం దపియింతు రాత్మలక.

ప్రతీహరి. ప్రవేశించి,,

మహారాజ! గౌతమశ్రేషీకుం దగుసారథిపుత్రుండు జయసేనుండు ద్వారంబు కడ నిలువంబడి లోనం బ్రవేశింప నేలికయానతిం బ్రతీక్షించుచున్నవాఁడు. ముదఁ యయినం దోడ్కొనివచ్చెద.

రాజు. సత్వరంబుగ,,

ప్రతిహరి! తడవల! వైశంబ ప్రవేశ పెట్టుము.

ప్రతిహరి. మహారాజ! ప్రసాదంబ.

అని నిష్క్రమించె.

రాజు. దేవీ! జయనేనుండు రాగలండు. యవని కాంతరితవై యుండుము.

దేవి. నిష్క్రమించుచున్నది.

ప్రతిహరితో జయనేనుండు ప్రవేశించె.

ప్రతిహరి. సూతపుత్ర! ఆదై భూపతి పశ్చిమసంధ్యోపాసనంబుసలిపి భవత్సమావేశమునకుంబ్రతిక్షించుచున్నవాఁడు. దగ్గఱకుంబొమ్ము. అని నిష్క్రమించె.

జయనేనుండు. రాజు సమీపమునకుంజని,,

మహారాజ! విద్యజ్ఞామాతృలాభంబునంజేసి వర్ధిల్లుదువుగాత.

రాజు! సంతసంబుతో,,

భద్రమఖ! నీ విట్టివచనంబు వల్కుటంజేసి నా కభివృద్ధి నిక్కంబ. భవద్వచన సుధాధార నామనంబునం గలసంతాపం బార్చె. అనుమాలుం డగుజామాత లభించెగా!

జయనేనుండు. మహారాజ! మన మిన్నిదినంబులవనుకఁ బడినయిడుమలు నేటికి ముఖరూపంబు లయ్యె. నీ వొసరించిన పున్నియంబులవంట పండినయిది. ఇప్పుడు నీకు లభించియుండెడుజామాత మానవశరీరంబుం బాలించినసరస్వతియే యనవచ్చు. ఆమహా పండితునెదుట మనగౌతముండు సయితము మాటలాడ నోపఁడు. పెరవార లెంతటి వారు? బహుదేశమాలు దిరిగి మేము మానవలోకబృహస్పతిని సంపాదించితిమి. అతనిం దోడైచ్చి యస్మన్నగరబహిరుద్యానసీమను విడియించి వృత్తాంతంబుం దెల్ప గౌతముండు నన్నంపినవాఁడు. ఇప్పుడ యతని నెదుర్కొని పట్టణంబునకుం దోడ్పొని రావలయు.

నేపథ్యంబునం గలకలంబు.

రాజు. ఆలకించి,,

సూతపుత్ర! మననగరువాకిటం బోలె నున్నది. ఇంతకలకలంచేల?

జయనేనుండు. మహారాజ! నేను గౌతమప్రేషితుండనై యతివేగంబున రాజ రక్షయందుం జనుచెంచుచుండ మంత్రిపుంగవుండు భవదీయంబు లగురాచకార్యంబులు సూచిరాత్రియగుట నింటి కరుగుచుండువాఁడు నా కెదురుపడి న న్నడిగి వృత్తాంతంబుం దెలిసికొని నన్ను విడిచివుచ్చి యింటికిం బోక మరలి యేలిక పండితవర్యు నెదుర్కొనం

బోవుటకుం దగురీతి నియోగిజనంబులచేత సకలకేనాసముదయంబులను రథాశ్వగజపాదాతంబును గణికాజనసంతానంబులను రప్పించి నీకు వృత్తిం బెఱుకవడువంతలోఁ జారులను రప్పింపం బ్రయత్నించుచున్నవాఁడు. ఇప్పటి కందఱును జేరి యుండం జను. ఆకలకలరవంబు వీలెంచుచున్నయది.

రాజు. కరమఁమోదంబుతో,,

అట్లయిన మనమును ద్వరితగతి పరిగి గౌతమానీతుం డగుపండితుని బహుశ రింతము.

అనిలేచి,,

ఎవ్వతె యక్కడ ?

చేటిక ప్రవేశించి,,

మహారాజ ! యిదె బానిస నాజ్ఞాపింపుఁడు.

రాజు. ఓసీ కుము జామాతం దోడ్కొని వచ్చుచుంతులో నగ రింతయు మంగళాలంకారాలంకృతము గావింపవలయు. సర్వాంతఃపురసుందరీనికరంబులు సమస్తాభరణంబులంకరించుకొని పరిణయకార్యంబులు నేయుచుండవగు. మదనసేనయు సర్వాభరణభూషితురాలై కన్యకాంతఃపురంబునం బ్రతీక్షించుచుండం జనుచు. మీర లెల్లను దేవ్యాజ్ఞానుసారిణులరై పరిణయకార్యంబులు దీర్పుఁడు. ఈవృత్తింబు దేవితోఁ జెప్పి యెవ్వరి నెవ్వరి నేయేపనుల నియంత్తలం జేయునో వారు వారు తత్తత్కార్యంబులు నేయుఁడు.

చేటి. మహారాజాజ్ఞానుసారిణులమై ప్రవర్తించెదము.

అని నిష్క్రమింక యయ్యె.

రాజు. సూతపుత్ర ! మనగౌతముఁడు మెచ్చితెచ్చినవాఁ డెంతో మహాత్ముం డైయుండకపోఁడు. అట్టివానికడకుంబాదచారులమై యేగుట లగ్ధగదా !

జయసేనఁడు. మహారాజ ! భవదభిమతం బెట్లో యక్షేప్రవర్తింపుము.

రాజు. అట్లయినం బోదము రమ్మ.

అని పరిక్రమించుచున్నాఁడు.

మంత్రి. ప్రవేశించి,,

మహారాజ ! అభిమతజామాత్యసంప్రాప్తిచేత సతులఁమోదంబుం గాంచుము. ఏను జయసేననివలన గౌతమసమానీతుం డయినజామాత యుపవననిబుననున్నాఁ డని విని యతండయ్యెడం దడయుట యుక్తంబు గా దని యెంచి నీతోఁ గదలిపోవుటకుం దడవను నని సకలపౌరవృద్ధులను నేనాసముదయంబులను జేర్చుకొని జామాత విడిసి

యుండుచోటికిం జని యాతని మస్తదంతిసనూరూఢునిం జేసికొని తోడైచ్చినవాఁడను. జామాతయు నేనుఁగుం దిగి యిదె గౌతమసహితుండై వచ్చుచున్న వాఁడు. తత్సమావేశమహాత్మ్యవస్తుఖం బనుభవంప సభాభవనంబునకువచ్చేయుము.

రాజు. సంతసంబుతో,,

ఓమంత్రి! నీమంత్రిమంత్రికుశలండును గౌతమునిపంజిపురోహితుండును భాగ్య విశేషంబునఁ గాని లభింపరు.

మంత్రి. మహారాజ! అతిరూపగుణోపేతుం డగుజామాత దొరకుటంజేసి నీ భాగ్యంబు సకలజనశ్లాఘనీయం బయ్యె. వైశంబ జామాతయూ రాఁగలండు. సభాభవనంబునకువచ్చేయవలయు.

రాజు. మంత్రి! అట్లయగుంగాక.

అని మంత్రితోఁబరిక్రమించుచున్నాఁడు.

లంబభుజుండును గౌతముఁడును బ్రకేశించిరి.

గౌతముఁడు. లంబభుజునిం గాంచి,,

మహాభాగ! ఇటురమ్ము.

లంబభుజుఁడు. పరిక్రమించుచున్నాఁడు.

రాజు. లంబభుజునిం గాంచి. మహాశ్చర్యంబుతో. ఆత్మగతమున,,

ఉ. చందకుఁబోలుమోము నవసారసప్రసమానభావముం,

తెందినవేత్రయుగ్మయును క్షీరమణీయ మురస్థలంబు నిం,

దిండిరవారసీలరుచి దేరెడుముంగురులుం ప్రలంబ మా,

నందపుబాహుయుగ్మము మహాపురుషుం డితఁ డంచుఁ దెల్పెడికొ.

గౌతముఁడు. మహారాజ! నీకూతులుం దగినమగని సంపాదించినాఁడ. ఇమ్ము హసీయునిపాండిత్య మనన్యాద్యకము. మాబోం ట్లితనియొడుట నోరు దెఱచిన నుఁ యోగంబులేదు. సకలవిద్యాఽచక్షుఁడు. ఇతనివిద్యాపరిశ్రమము నాకె గాక యితఁ డెలకుం దెలియదు. ప్రమలకలకపయో రాశిపూర్ణ చంద్రుండు. నాయొనరిచ్చిననిర్బంధంబువలన నీవిశుద్ధయశస్కుండు భవశ్రేయకాపాణిగ్రహణంబున కొడంబడి భవద్యంతంబ నుగ్రహింప విచ్చేసియున్నవాఁడు.

రాజు. బ్రాహ్మణోత్తమా ! యీమహాత్ముని నాశించి నీ మననానాగములకు, సుజనశ్శాస్త్ర్య శేముషీవి శేషభూషితనిగఁ జెప్పచున్న నీవిం బతిని వెచ్చుకొని నట్లుండ నింక నితనియొగ్యతావిశేషం బడుగవలయునా ! ఈనాథువర్తితునిపాదపం కజములరజంబు నోకి నాయుల్లు వనిత్రంబయ్యె. ఏ నమగృహీతుఁడైతి.

అనిలంబభుజానికినమస్కరించెను.

గౌతముఁడు. లంబభుజుని గాంచి,,

ఓమహాత్మా ! యీభూకాంతుండె మీప శ్వశురుండు గాఁబోయెడిని. ప్రణతుండయినయితని నాశీర్వదింపుము.

లంబభుజుఁడు. ఆత్మగతము,,

కట్టా ! యీపాటుండు నాకుం దొలుతఁ గఱపినది మఱచితిని. అది యిప్పుడు రాజు నమస్కరింపఁ గాఁ జెప్పవలసినదిసూచే !

అనితలంచుకొనుచునూరకుండెను.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! యీమాధుఁడు తొలుతనేఁ గఱపి ; రాజు ప్రాతుండైతఁ జెప్పమన్న దానిని మఱచిపోయినాఁడు. అది యితనికి స్మృతి కందంజేయవలయు.

ప్రకాశముగ,,

ఓమహాత్మా ! ఆశ్వపతికులంబునం జనించినవాఁ డీరాజు ?

లంబభుజుఁడు. స్మరణంబునకుండెచ్చుకొని,,

ఓనా ! సరే !

తలపంకించి,,

అశ్వని. పునర్వసు. రేవతి. కృత్తిక ;

అని చెప్పి యూరకుండెను.

రాజు. భగ్నిమంపడుచు. గౌతమునిముఖంబుఁగాంచి,,

ఓబ్రాహ్మణోత్తమా ! యీమహానీయుఁడు నాల్గునక్షత్రములనామములు మాత్రము నుడువుటకును, అవియుఁ గ్రమంబు దప్పి యుండుటకును భావంబు స్ఫురింపక యున్నది. ఇది విశదీకరింపం గోరెదను.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! వీని శే నశ్వన్యాదిక్రమంబుగ నిరవదేడునక్షత్రములనామములు రాజు నెడుటం బ్రథమదర్శనంబు గఱగునప్పుడు నెప్పు మంటిని. తక్రమానుగుణముగఁ

బద్ధములు రచించి కాజునకు మనస్సమాధానములు గల్పింప నగు నని యుంటిని ! ఈ వ్రేళ్ళేముడు నానుడివిసక్రములు మఱచి యిట్లు నెప్పినవాడు. అయినను ఎ గ్గేమి యు లేను. నాబుద్ధిబలమున సమర్థించెదను. ఇది యామాధునియందుం గరము గానము గలుగుటకుఁ గారణము గాఁగలను.

ప్రకాశముగ,,

మహారాజా ! యాచండితాగ్రేసరునిభావము మాఁబోటివారలమానసంబులకు నయితము నిలుకడమిఁద గాని యెఱుంగ ననువువడను. అట్లుండ నితరు లెంతటివారు. ఈవిద్యస్మణివచనంబులభావము సాధారణులెఱుంగక దూషింతు. ఇతఁడు కరము మితభాషి. ఇప్పుడు అశ్వని, పునర్వసు, రేవతి, కృత్తిక, అని యీకవిపుంగవుండు నెప్పినందుకు భావము ; శకలవిద్యాపరిశ్రమము గలవాడ నగుటంజేసి నా కింత నేపటి కెఱుకవడెను.

ఆతనిభావముఁ దెల్పెదను వినుము.

శ్లో. * ఆశ్వనీ భవతు తే తు మందురా మందిరే భవతు తే పునర్వసు,
రేవతీపతికనిష్ఠసేవయా కృత్తికాతనయవిక్రమా భవాన్.

అని యీకవి ని న్నాశీర్వదించినవాడు

రాజా. మహాశ్చర్యంబుతో,,

ఇట్టియతిగభీరహృదయులభావం దెఱుంగ మే మేపాటివారము. ఈమహా త్ముండు పురుషమూర్తిఁ దాఁచినసరస్వతియే యన నొప్పును. ఇట్టిమహామతినిఁ బఠిం గాఁ బడయఁ గలనాకూతురగు మదనసేనభాగ్యం జేమందు. అలంతు లగు నెలంతల కీమహా నీయునిం జెట్టపట్టు గలుగునే ! ఇన్నినాల్గు మన మనురూపజామాతృసంపాదనార్థంబు వడినకష్టంబు లెల్లనీవిద్యద్రత్నలాభంబుచే సుఖరూపంబు లయ్యె.

గాతముండు. ఓమహీవతి ! ఇంకం బరిణయమునకు జాగు నేయం దగదు. మనమదనసేనయు నితనిం బరీక్షింపవలసియున్నది. ఈసభాభవనంబున నందఱును గూరుచుండి విడువీరత్నంబుచేఁ బరీక్షితునిఁ జేసి యనంతరకార్యంబునకుం గడంగుదము.

* తే మందురాతు = నీగుడ్డుపుఁబాగా, అశ్వనీ = ఉత్తమాశ్వములచే నొప్పు నది, భవతు=అగుఁగాత. అనఁగా నీసేనాంగంబులు కడు పెంపుఁ జెందుచుండఁ దగు ననుట. తే మందిరేతు = నీగృహమునందు, పునః=మఱియు మఱియు, వసు=ధనము, భవతు = కలుగుఁగాత. రేవతీపతికనిష్ఠ = రేవతీదేవికిభర్త యగుబలరామునియొక్క తమ్ముఁ డగుకృష్ణుని, సేవయా = పరిచర్య చేత, భవాన్=నివు, కృత్తికాతనయవిక్రమః= కార్తికేయు డగుస్కంధుని పరాక్రమముపంటిపరాక్రమము గలవాడ వగుదువుగాత.

రాజు. ఓబ్రాహ్మణోత్తమా ! నీమాట కట్టు గలదా.

అంబభుజునితో,,

ఓమహాత్మా ! ఈరత్నపీఠం బలంకరింపుము.

అంబభుజుడు. ఉన్నతానంబునంగూరుచుండెను.

రాజు. ప్రతీహరి ! నీవు కన్యకాంతఃపురంబునకుం జరి మదనసేనను ; స్వయం
వరసముచితాలంకారముతో నుండువాని నీయవనికాభ్యంతరంబునకుఁ దోడ్పడిని కన్యక.

ప్రతీహరి. మహారాజ యట్లయి.

అని నిష్క్రాంత యయ్యెను.

రాజు. ఓగౌతమా ! బ్రాహ్మణోత్తమా ! ఈయభినవసరస్వతీపక్షిహంబుతో
నొకింత సంలాపము సేయుటజేసి మాబోంట్లకు యోగ్యత లేదు. ఇట్టిమహనీయుని
సంపాదించిననీకు నే నేమి ప్రత్యుపకారంబు సేయంగలవాడను. నాయందుఁ గరు
ణించి నాసేయునర్హనం బంగీకరించి నన్నుం గృతార్థుని జేయుము.

అని మంత్రియందిచ్చుమణిగణపతిపూర్ణంబు అగుబంగరువల్లరంబు అందుకొని
గౌతముని పాదములందు రత్నంబులు స్రుమృరించుచున్నాడు.

అంబభుజుడు. నలువలంకులుసూచుచు. ఆత్మగతమున,,

ఈకొలుపునఁ గోడలపై నెవ న్నెలగీత లేమిటివో !

గృరణమభినయించి,,

చిత్తరువు అని చెప్పుదురు నూనె ! చిత్తరువునందు రామాయణపుంగులు
వ్రాయంబడియుండును అని విందు. అవెక్కడనున్నవో !

నిరూపించిచూచి. చింతించుచు,,

మనచనుపలోఁ గైత గాండ్రు కరలు సెప్పునప్పుడు ఏవ్వనికో వదితల లున్నవని
రామాయణకథలందు వినియున్నాడను. వానిసేరు సెప్పరాకున్నది.

సంతసంబుతో,,

ఆ ! తెలిసెనుదెలిసెను ! అయినను బాపనయ్య నడిగెద.

ప్రకాశముగ,,

ఓబాపనయ్యా ! వీడేనా రాభణుడు !

తక్కినవారందఱును సంశయాకులత్వంబుం గానిపించిరి.

రాజు. ఆత్మగతమున,,

ఈమహాత్ముని సర్వవిద్యాధికునిగ గౌరవముండు నుడివె. ఇతండు దురూహంబుగ వచ్చియుంచినవాడు. ఇప్పుడు రావణుఁ డనవలసినశబ్దమును రాభణుఁడని పల్కుచుండెడిని. ఇందు మానసంబు సందేహాతులంబై యున్నయది. గౌరవముని నడిగి తెలిసికొనంజను.

ప్రకాశముగ,,

ఓగౌతమా ! లౌకికప్రయోగసిద్ధంబు రావణశబ్దంబు గాని రాభణశబ్దంబు గాదు. ఈమతిమంతుండు రాభణుఁ డని యుచ్చరించుట కుపపత్తి యేదియో యెఱుంగను. ఇది తెలియం బల్కుము.

గౌతముడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! యీవై ధేయుని నోలు దెలివకుండు మని చెప్పియున్నందు కది మఱివి సభాభవనవిలోకనసంతోషాత్మి ప్రహృదయుండై తాము వాడుకొనువిధమున రాభణుఁ డని వక్కాణించె. దీనిని చతురముగ సమర్థింపకపోతి నేని కడు సంకటము వాటిల్లు.

ప్రకాశముగ,,

ఓమహీపతీ ! యితం డనేకవ్యాకరణంబులు నడివి యున్నవాడు. వబలకు ధేదంబు లేనట్లు వభలకును ధేదంబు లేదు. మఱియు నామక్రమంబునకు భంగము లేక యుండవలెనని యీపండితోక్తమునిభావము.

శ్లో. * కుంభకన్ఠే భకారోభకారోన్తి విభీషణే.

అగ్రజశ్చ స్వయం రాజా రాభణో న చ రావణః.

ఇది యీతనిభావము.

మంత్రిప్రముఖులు. ఈయంధంబు సమంజసంబు నతివిచిత్రంబునైయున్నది. ఇది వినమహాముదంబు గల్గినయది.

రాజు. ఆశ్చర్యపడుచు,,

* పులస్త్యమునికుమారులు మువ్వరు. అందు రెండవవాఁడగుకుంభకర్ణునిపేర భకారమున్నది. మూడవవాఁ డగువిభీషణునిపేరను భకారమున్నది. అట్లుండ, అట్టి భకారము ; రాక్షసకులశ్రేష్ఠుఁడును ప్రభువునగు పులస్త్యముని మొదటికుమారునిపేర లేకపోవుట క్రమభంగ మగును గాన రాభణుఁడని చెప్పుట తగును. రావణుడని చెప్పుట సరిగాదు. వబలకథేద ముండును గాన వభలకు నధేదమే. వకారముండుటచే దోచునధము భకారముండినను దోచును. అనిభావము.

ఏమి యీమహాత్మునిజ్ఞానము ! ఇది యెఱుంగ మామంటివారి కిండుకయేని యందరావచ్చుది. అలోకసాధారణు నీతనిపొందిత్యము. ఇతఁడు నెప్పినక్షణము లోకవిరుద్ధబయ్య నెల్లరు మెచ్చుకొనఁ దగియున్నది.

భేదముతో,,

ఆ ! మదనసేన యంతదనుక రాలేను. నైశంబ పరిణయమహాత్మ్యము నిన్ను త్రించి కన్నులపండువుగాఁ జూడవలయు నని నామాననము త్వరావలంబై యున్నది.

నేష్యంబున మండీర్యని వినంబడుటయుఁ బ్రతీహరి ప్రవేశించి,,

మహారాజ ! మదనసేన యవనికాభ్యంతరమున కేతెంచియున్నది. మన్మథుఁ డునం బండితోత్తమునికి నమస్కారం బెఱింగింపు మన్నది.

గౌతముఁడు. చేయిచాటునరు లంబభుజునిఁ దిరిచి,,

ఓరి ! రాజపుత్రి నమస్కరించుచున్నది. త్రిపీడావరిహోస్తు, అని యాశీర్వ దింపుము.

లంబభుజుఁడు. త్వరపడుచు,,

త్రిపీడాస్తు,, అనిచెప్పెను.

ఎల్లవారు నెవ్వెఱవడిరి.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! యీమహాత్ముఁడు త్రిపీడావరిహోస్తు అని చెప్పుమన్నఁ ద్రిపీడాస్తు అని యనెను. దీనికేమి నేయంగలను. ఇప్పు డిది సమర్థింపక పోయినఁ గార్యంబు నెదు. నాయభీష్టంబు నెఱవేఱదు.

ప్రకాశముగ,,

ఓరాజపుత్రి ! మదనసేనా ! ఈవిద్యాస్వయంవరపతి నుడివిన త్రిపీడాస్తు అను దానికి భావం బెఱుంగవు గాఁబోలు ! కాననే సంశయాకులవై యూరకుండెదవు. ఈ మహితచారిక్రనివచనములయందలిగభీరభావంబు నింతకుం గొంతప్రవేశంబుఁ గాంచి యుండునాకుం గాక యితరుల కెఱుంగ శక్యంబు గాదు. త్రిపీడాస్తు అనుదాశిభావంబు వివరించెదను వినుము.

హో. * ఆననే బాలపీడాచ శయనే చతిపీడతః,
భోజనే బంధుపీడాచ త్రిపీడాస్తు సదా తవ.

అని యీవిద్యానిధి నిన్నా శీర్షదించినవాడను.

ఇతనివచనంబులభావంబు వివరించునంతదనుక మనంబునకు సమాధానంబు చూపట్టును. నీ నేమేని యితనిం బరీక్షింపం దలంచితివేని నైశంబ యడుగుము.

పుష్పమాలాహస్తయై గుణమాలిని ప్రవేశించి,,

ఆర్య ! గౌతమ ! భర్తృదారిక యీమహాత్మునియంచుం గలవైదుషీవిశేషంబునకుం గర మామోదించి మహ్మఖంబున నిట్లు విన్నవించుచున్నది. శిష్యునగునా యందుం గలవాత్సల్యవిశేషంబున మీరలు కడు పరిశ్రమంబుం బడి యిట్టిసర్వస్వతీస్వరూపుని సంపాదించి తెచ్చి యిచ్చినందుకుఁ బ్రత్యుపకృతి యేమి నేయంగలను ? ఇదే నీకంజలి యొనరించెదను. బృహస్పతితో సమానుడగునీమహాకవి నుడివినవచనంబులకే మాబోటివార ల్గంఁబుఁ దెలిసికొనఁ జాలక యుండఁగా నితనిం బరీక్షించుట యన్నమాట లేటిః! ఇదే సర్వజనాభినందనీయముగ నీవిద్యానిధిని వరియించెదను. ఈపుష్పమాలిక మత్ప్రియసఖీకరంబువలన నితనియంసంబున నిడియెద.

* ఓకాంతాతిలకమా ! నీకుఁ గుమారులు గలిగి నీవు ముఖాసనంబునఁ గూరుచుండునప్పుడు ఆశీశువులు నీవయిం బడి యాడుకొనుచు నిన్ను నలయింతురుగాక. అనఁగా నిట్టియలయిక ప్రాప్థనీయము గానఁ దత్కారణ మగుపుత్రసంపద కలుగుఁగాక యనిభావము. మఱియు నీ వింటివనులు దీర్చుకొని శయనంబుకడకుం జేరునప్పుడు నీభర్త కడుఁ దమకమున ననేకవిధరతిబంధములకు నిన్నుం దార్చి యలయించి నఖదంతక్షతాదుల నతిసుకుమార మగునీ దేహమునకు శ్రమ గలిగించి “మరతప్రవృద్ధితా బాలవనితా తనిమ్నా శోభంతే” యన్నట్లుచూడఁ జూడ నానందము జనించు తెఱంగు దోషింపఁ జేయ నది పీడనమయ్యు నుఖప్రదంబు గాన నాయతిశయము నీ కగుం గాత. అనఁగా నీభర్తకును నీకును నిరవద్యయౌవనం బుండి యాసుఖం బనుభవించుచుండ నగు నని భావము. బంధుగులతోడ భోజనము నేయుట యుత్తమము గాన నట్టిసమయంబున వారల సమకూర్చుకొని పోవుటవలన నగుశ్రమము నీకుఁ గలుగుఁగాక అనఁగా “ఎవ్వడు సంపద గలిగిన నప్పుడు బంధుగులు వత్తురు” అన్నట్లు బంధుసమావేశమునకు సంపద కారణ మగుటంబట్టి నిరతిశయసంపద నీ కుండం దగు నని భావము. ఈమూఁడు పాదలు నీ కెల్లప్పుడు నుండ నగు ననియాశీర్వదించుచున్నాఁడు.

ఉ. ఈమహితాత్ములై నుపి య దేరికి నైన కెటుంగ తక్యమే,
భూమిని వాణి యీపురుషభూషణమై జనియించె జూరె యీ.
శ్రీమహితాత్ముపాదినకనీరుహయుగ్మముఁ గొల్ప నాకు నా,
శ్రీమహితాత్మప్రియుండు గృహచేసినవాఁ డభివృద్ధి ను బునకొ

అని లంబభుజునియంసంబునం బుష్పమాలిక యిడెను. శేషభక్తుంబునం మార్వ
వాన్యధ్వానములును మంగళాశీర్వాదవిరావంబులు విసంబడియె.

రాజు. సంతసంబుతో,,

ఎన్నిదిసంబులుగానో యిమ్మహోత్సవంబుఁ గనుంగొనం గోరి యుంటిని.
ఈదినము నాకోరికి సఫలం బయ్యె.

గౌతముండు. ఆత్మగతమున,,

నాపంతంబు నీడేరె. నన్ను పరియింపు మన్నమాటఁ ద్రోచిపుచ్చినయారావ
కన్నియ గాడిదెలమేపువానితో శేమిసుఖంబుఁగాంచు బోయెడినో చూతము.

ప్రకాశముగ,,

ఓమహారాజ. ఇంక నగ్నిసాక్షికముగఁ బాణిగ్రహణంబు జరిపించజనున.
తదన్తంబు వైశంబ ప్రవర్తింపం దగు. పరిణయమండపమునకు నీవభూషణం దోడ్పొంది
పోవలయు. ఎల్లవారు నామహోత్సవంబుం గనుంగొన నయ్యెడకు రండు.

లంబభుజునితో,,

ఓమహాత్మా ! పరిణయవేదికకడకేగుదము. లెమ్ము.

ఎల్లవార లాపనంబులు విడిచి లేచిరి.

లంబభుజుండు. ఆత్మగతమున,,

ఈబావనయ్య నాలో రాజుకూతురు గాడిదెకొదమవలె నందము గానుండు
నన్నాడు. అవిధంబునం గానంబడదు. నామూపుపై నొకలంబ వేసిపోయినయిది
య రాజుకూతు లేము ? ఇట్లైన నిది నాకెందుకు ?

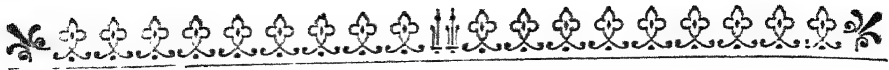
అందఱునిష్కాశ్రితులైరి.

ఇది కాళిదాసచరితప్రకరణంబునందుఁ

దృతీయాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరాధాకృష్ణ పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీ రస్తు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

చతుర్థాంకము.

వీణావాహిని యై గుణమాలిని ప్రవేశించి. చింతయభినయించుచు,

అక్కటా ! మనభర్తృచారికను గౌతముఁడు వచ్చించె నని తోచుచున్నది. సర్వవిద్యావివక్షణులగు దేశాధీశమహారుల రప్పించి విద్యాగర్వంబువలన వారి నవమానితులఁ జేసినుండుకుఁటలము చేసేత సమకూరినయది గాఁబోలు ? ఈలంబభుజుఁడు గడు ననాగరికుండు. వీఁడు వచ్చించునవి యెల్ల గ్రామ్యాత్ములు. గౌతముఁడు తనకుఁ గల విద్యానైపుణ్యంబున వాఁడునచ్చించిన యనాగరికోత్తలనతివతురముగ నమర్శించిచెప్పి మదనసేనను రాజునకునుమతిభ్రమంబుఁ గల్పించి రాజపుత్రి తన్ను పరింపక యొప్పురికించె ననునూడు తీర్పుశీన్నాఁ డనితోచెడిని ! పండితవర్త్యండు గాన నపండితులతో మాటలాడఁడని కపటంబు నల్పి యుండఁబోలు. వీఁడు పండితుం డగునేని పాండిత్యప్రకటనసమయంబునం దన కీడుగానివారలతోఁ బలుకక యుండు నంతి యకాని తనకుం గావలసినపనులకుం బరిచారకజనంబును బనువనైన నోరు దెలువకయుండునా. ఈమందుండు పురుషాకృతి గలరాతిబొమ్మవిధంబున నూరకయి యుండెడిని. ఆదియునుంగాక.

ఉ. వీరభటాళిఁ గన్గొనిన వేమఱు లోఁ బెగడొంది కాంచు శృం,
గారవతీవతంసములు గన్నడఁ గా వెఱి గంది చూచు భూ,
దారునిమ్రాల భీతిలుచుఁ దా నిలుచు న్నెఱబొమ్మమాడ్కి నీ,
ధీరహీతుండు గన్నడెడి దీనతతో వనచారికైవడికా.

నగరవాసం బెఱుంగనిపండితుండై యుండఁబోలు నని యనుకొనవచ్చునన్ననో ? యట్టిపండితుం డయ్యెనేని గావ్యనాటకాలంకారంబు లెఱింగి శ్రుతవస్తునందర్శనంబున నామోదంబుం జెందువాఁడై యుండవలదా ? ఏమియుం గానఁబడదే ! సర్వవిధముల నారసిమాడ గౌతముఁడు మదనసేన తనకు వశగత గానినూడు మనఁబున నుంచుకొని రాజపుత్రికిఁ గరము మూఢాత్ముని డెచ్చి మగనిం గావించినవాఁడని నిర్ణయింపం జను. నిర్ణయించితినిపో ! యిప్పు డేమి నేయింపగదానను. కార్యః పరిక్రమించినయది.

ఎరుటికి దృష్టులు నిగుడించి,,

ఏలకా ! భర్తృచారిక కడ నుండఁబనిచినధనమాలిని సత్వరముగఁ జనుదెంచుచున్నయది.

సత్వరమై ధనమాలిని ప్రవేశించి,

ప్రియసఖి ! గుణమాలిని ! నీవు మనభర్తృదారిక కేళికాగృహంబున నిగిటోక కరణంబులనిది భర్తృదారికాప్రాణనాథుని సయోజనం దోడైచ్చి వృత్తంబు నివేదించ నగజ్ఞాతవైనదానవు ; వైశంబ జరుపవలసియుక్కాశ్యంబునందు దురంతచింతానమా క్రాంతస్వాంతపయినదానవువోలే సత్యావస్థంబునం బ్రవర్తించుచున్నదాన వదేలా?

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ! యిం దే జరిగింది చేయంగల దే మున్నది ? ఎవ్వరికింగాని పుట్టినప్పుడు బ్రహ్మ నొసట వ్రాసివ్రాతం దప్పింపం దరంబగునే. అది యట్లుండనిమ్ము. నీ వివ్వ డింతత్వరతో వచ్చుటకు గతంచేమి ?

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! అట్లడుగుచున్నా వదేమే? మనభర్తృదారిక యను భవించు సత్కంఠాత్రి యెటుంగనిదానవువోలే నడివెదవు ! ఇప్పు డాయొప్పుల కుప్పకుంగల వంకాక వీరకమయిం బెరిగి యింతింతసరాని యిడుమల కాకమలనయిన బాల్పటుచుచున్నది. వినుము.

చం. నిరుపహతోద్వేగప్రణయనిష్ఠరదుష్పరివీరభావ మై,
యరుచుగఁ జండభాసుని శవాజ్ఞేనియు నృగలాంఛన న్నమా,
దరమున నాకుముద్యతియుఁ దద్దయుఁ గోరుచునుండుచాడ్పునకొ,
దరుణియు నాథుకేళికే గృతత్వర వేమటుఁ దత్తటిల్లెడికొ.

అట్లు ధృతోత్కంఠమై యాకలకంఠి పడుచుండుపాట్లు వినుము.

చం. సొలయుఁ బరుండు లేచు మఱి స్రుక్కును నెక్కినుదైన్యసంగతికొ,
బొలయును ద్రెళ్లు లేచు వగపుంగొను నెవ్వెఱిపోవు నొంటి మైఁ,
బలకును గోపగించుకొను బాష్పమురాలుచు నూరకుండు న,
గల్గ మగుతాపభారమునఁ గ్రాంగు బయల్లను మూర్ఛ నైకొనుకొ.

ఈయర్థంబు నీకెఱింగించి యుద్దిష్టకార్యంబు వైశంబ సాధించుటకు నిన్నుంప నేగుదెంచితి.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి! ధనమాలిని! నూతినీళ్లు వెల్లువఁ బోవు నని తహత హపడుచుందంబున నున్నది. మనభర్తృదారిక యిట్లు సంభ్రమించుట యేలనే! ఆకలిఁ గొన్నవాఁడు రెండుచేతులం గుడువఁ గడంగునటే ! రాజును రాణియుఁ బరిణయ కార్యంబుతుడముట్టఁగా నీదంపతులం జేర్చు ద్వరపడుచు మంచిముహూర్తంబు విచా

రించుచుఁ గార్తాంతిమలవలన నీరాత్రి నముచితం బని యెఱింగి యల్లునిం గూఁతుం
కోశీమందిరసమా విష్ణులం జేయం గడంగి తమచితకార్యంబులనెఱవేర్చ మనకు ముదల
యిడియున్నవారు. మనమును శుభవేళ సంప్రాప్తం బగునంతలోఁ బనుల నన్నిటిని ;
బూర్వమన నిర్వర్తింపం దగు వానిని నిర్వర్తించుచుండెదము. ఇదె దినమజీ యస్తం
గతుం డగుడు భర్తృదారిక క్రీడాసౌభంబునం దననాయకునితోఁ గలయంబోయెడిని.
ఇంతలో నిట్టిదుర్విషహవిరహవేదనా యాసపశీకృత యగుట కర మాశ్చర్యకరంబై
తోచుచున్నది. ఎందు నతిప్రవర్తనము కష్టసంపాదకం బగును సుమా! ఈమదనసే
నకుం గలిగియుండుమదనజ్వరాంతిం దలంచి చూడ నీరాజపుత్రకకు మనోరథలాభం
బున నడ్డంకి లేక యుండనగునే యని మానసంబు చింతాకులత్వంబు నందెడిని. ఇందు
శేమి నేయంజూలుదును ?

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! నీస్వభావం బెల్లప్పుడు వెల్లయర్థంబులందు నస్థానశం
కందగిలి వగలం బొగులుచుండుట మే మెఱింగినదే! లేనిపోనిసంజేహంబులు గల్పించు
కొని యుత్తలంపడియెదవు. మదనసేన దనకుం దగిన ప్రాణనాయకుఁ డుపలబ్ధుం డగుడు
సుచిరకాలంబునుండి యందుల కువ్వెళులూరుచుండినయాయండజయన యిప్పుడు
త్కంఠితము గుటయరుదా! ఆదియునుంగాక యామదనసేనమగనిరూపరేఖావిలాసం
బులు మానినులన్న వారలమానంబులఁ గొల్లబుచ్చకపోవునే !

ఉ. ఆనలినారిబింబరమ కాశ్రయ మానగుమోముగోము నా,
బానువిశంబిషీనఘనచారుసువృత్తము లైనబాహువులో,
సానుమదింద్రశృంగసమ సారమహోన్నత మంసయుగ్మముకొ,
సూనశరాసుఁగిడ్పఱుచునుందరూపము నానఁ గొల్పదే.

వినుము. మఱియును.

ఉ. ఆనవమోహనం గనిన దాదిగ నీపుట భేదనంబులో,
మానవతీమణులో మదనమార్గవృష్టికే జిక్కి స్రుక్కి ను,
స్మానితరీతిఁ బైకొన మనంబున నువ్విళులూరుచుండ్రు ను,
మృతవమన్మథుం గలయ నానజనింపనిచాన లే దిటకొ.

అట్టియతిరమణీయరూపకళావిశేషంబుల నొప్పుమగనిం బడసి తత్సమాగమ
సుఖంబునకు మదనసేన త్వరపడుట యొకచింతనీయం బైనయర్థంబై ! సర్వకళా సార
సర్వస్వవేదిని గదా యీమదపతీమణి !

గుణమాలిని. ప్రియసఖి! నీమదివినవెల్ల సత్యంబులే!

గీ. కనకకుసుమంబునకురూపగరిచుయున్న భ్రమరపారికిమధువాచ బాలుపడునె,
యనన్వికామోదభరితమాకుసుమమండఁ దుట్టిపూవుమట్టు రతి గల్గునానమింపు.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! నీనుడివినవచనంబులవలన ననమాచరూపవైభవోపేతుం
డయ్యె భర్తృదారికాకాంతుండు లజ్జాపతుల జాతికళాచాతుర్యంబు లెఱింగి వారల
నేలుకొనఁజాలనియనాగరికుండై యున్నవాఁ డనునట్లంబు దోచెడిని. అట్లుండినను.

గీ. సర్వవిధవిద్యలం దతిచతుర గాన । మదనసేవయ తననాథు మదనసదృశ,
రతికళానూనచాతురీగతులయందు । వానిఁ దాఁ దిద్ది యేల్లొన వలఁతి సుమ్ము.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి! నీ చెప్పినచొప్పు నొప్పించు నైనదియ. అయినను మదీ
యమానసంబు శంకాతంకాకులత్వంబుం బాయక యున్నది.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! “అతిన్నేహఃపాపశంకి” అని యుండలేదా! మదన
సేవయం దీ వతిప్రియం బునిచినదానప్ర గాన సీమావసం బాయతివయం దట్లు చింతం
గూరుచున్నయది.

కం. ఎవ్వరి కెవ్వరు ప్రియులో! యవ్వారలు వారలందు ననిక మనుభముల్,
నివ్వటిలునో యటంచుకొ । నెవ్వగలం బొగలఁచుండ్రు నిరతప్రీతికొ.

ఇది లౌకికవ్యవహారసిద్ధంబు, ఇదియునుం గాక.

ఉ. ఇట్టజనంబు గట్టవడ నెయ్యది దోచక చింతఁ గూరుటల్,
నట్టవివేకు లౌఘజలన న్నుచుండుదు రార్యు; లన్ది సెం,
తుష్టికరంబు గాదు; తమతోయమువారు మహాక్షిఁ గుండఁ గా,
నిట్టముఁ గూర్చఁగా గడఁగి యింపుఁ జనింపఁగఁజేయు టొప్పగుకొ.

కాన మనము మదనసేవ కిష్టసఖీజనం బగుటంజేసి యిది వేగిరపడుకార్యంబున
ననురూపప్రవర్తనంబునకుం గడంగుట మనకుం గత్తవ్యంబు. ఉద్యుక్తకార్యంబునకుం
ద్వరపడుము.

గుణమాలిని. నిట్టూరుపుచిడిచి,,

ప్రియసఖి! నీ వెంతబోధించినను నామనంబు సమాధానపడకున్నయది. ఏమి
సేయ నగును? నిరతికలయామోదంబున నానందశిఖరి సమారూఢమవోలె నాచేయవల
సిన యీపనులయందు మదీయప్రయత్నంబునంగాని కరవరణాదులు బ్రవర్తించకయు
న్నవి. చిత్తంబును గరుణాయు త్తంతై యు త్తలంపడియెడిని. ఇందును గతుంబు స్ఫురిం

పక యున్నది. ఓసి! ఎట్లున్న దీరుకే! దేవీనియోగం బనుష్ఠించం జనునుగాదె!
కాన నేను భర్తృదారికకేళీమంగిరంబునకుం జని యీవీణీయ నయ్యెడ నునిచి మదన
సేనమగని నందుం బ్రవేశపెట్టి భర్తృదారిక నాతనితో జేర్చెదను. వైశంబ పశులం
గావించెదను. భర్తృదారిక యొంటి నుండఁ బోలను. దానికడకుఁ బొమ్ము ఇదె
కేళీగృహంబునకుం జని మరల వచ్చెదను.

అనిసిక్కుంతలైరి.

ప్రవేశకము.

అంతం గామయమానావస్థ యై మదనసేన ప్రవేశించె.

మదనసేన. కలుకటా! ఏమి సేయంగలదానను!

ఉ. నిద్దుర రాదు కంటికిని నిన్నటినుండి కరంబు దీర్ఘమై?

ప్రాద్దును బోదు నెచ్చెలలపొందు మనంబునకుం బ్రయంబు గా,

దెద్దియుఁ దోచ దాత్మ కిప్పు డిత్తుకరానన సాయకాఘముల్,

తప్తయు నేచసాఁగె నెకఁ దాళఁగఁ జాల వియోగవేదనల్.

ఏలకో దురంతం బగుకంఠుసంతాపంబు త్రుటికొక్కవిశేషంబుతోఁ బయిం
బయి నెచ్చుచు వచ్చుచున్నది. ఎవ్వారలకేని యింతవేగిరంబ యిట్టిదురవస్థావిశే
షంబు సంప్రాప్తం బగుకే! ఇప్పు డిట్టియన్యంబు గల్గుటకుం గారణం బేమొకో!
ఏమిది! మఱియొక కారణంబుఁ జింతింపవలెనా! ఎట్టి ధీర లయినసారసవదనామణు
లును మదీయప్రియతమునిరూపరేఖావిలాసంబులకుం జంద్రకాంతమణిస్థులు చంద్ర
కిరణంబులకుం బోలె గరుగి లతాంతాయుధనితాంతసంతాపంబులం బరవశలు గాక
యుందురే! బోరా! ఆసుకుమారాకారునిచక్కఁదనం బే మని పొగడం గలదానను.

చం. మదనుఁడు శాంబరీమహిమ మానవదేహముఁ దాల్చిపోల్చెనో,

విదితగతి న్వసంతుఁడు దురువిశ్రుతవైభవ మానఁ జూప న,

వృద్ధున భూజనంబు ననుమానము మానఁ గఁ గాన వచ్చెనో,

కద! యిటుగానిచోఁ బడయఁ గల్గునె యిట్టిసురూపసంపదల్.

మఱియుం బరిణయమండపంబున నారూపసారనిర్మాణుని యభినవవికచశత
పత్రలక్ష్మీమనోహరం బైయొప్పునగుమొగంబుం గాంచిన దాదిగ మించుచుండు
సుత్కంతార్థిం దన్యత్సంబుం జెంది డెందం బన్యంబుం దలంపక యున్నది. ఆ
సాధాగ్య మే మని వర్ణింపనగును?

చం. అభినవముగ్ధపంకజము నాన నెలంగంగం గ్రమ్మలేంబు నా,
సుభగతం గాంచుముంగులును నునిక మై శరణింక వింబన,
స్నిభ మయి యొప్పునెమ్మొగము సిండి వయంబయి గ్రమ్మచుండునా,
యాభినవకామూర్తినాబ గతులు గల్లుటకు స్ఫులం బగుట.

తలంచిమాడ నంకురితదరహాసభాసురంబై యరుణాభద్రదళకోభావిభాజితం
బగుచు నతిసీలకుంచితకుంతలపులకోమలత్వంబుతో రామజీయకంబునకు నెల్ల నా
నోప్పునతిని ముఖాంబుజంబు నాయెదుటం బొడసూపు నట్లున్నది.

నైలత్వంబుతో. వియోగవేదనానహ్యత నభినయించుచు,,

ఇంతదనుక నహంబు గానఁ దహతహ యంచుక యడంగియుండె. ఓర్వం
జాలియుంటిని. ఇప్పుడు గాళరాత్రితోలే రాత్రియు సుప్రాప్తం బయ్యెడిని. ఇంకరి
బడంబోవునిడుమలు కడుదుస్సహంబులై కాఱియందెట్టక పోవు.

కన్నులనుండివెడలు బాష్పంబులతో,,

ఉ. కట్టా! మారుడు గ్రూరుడై పెలుచ న న్దారింపఁగా నాఁగె. నిం,
కెట్టో! తోడ్పడె లేవలం గితని ; క్రియకట్టు లెట్లోరు! జూ,
వట్ట నుట్టడి వేసి కూయఁ దొడఁగె న్నల్మాయి నీకోవెల్,
జాట్టుం బయ్యెర గ్రమ్మి ప్రాణముల నాశుద్రక్రియక దీపెడిక.

అని మూర్ఛపోవుచున్నది.

ధనమాలిని. ప్రవేశించి, మదనసేనం గాంచి. ఉరయింక గరం బిశుకొని,

కట్టా! యాభర్తృచారిక యెట్టిచారుణదశావిపాకం బనుభవించెడిని!

త్వరితగమనంబున మదనసేన యుండుచోటికిం జని,,

ప్రియసఖి! భర్తృచారికా! ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము!

నిరూపించి చూచి,,

కట్టా! ప్రియసఖికి మూర్ఛ కరము గాఢంబై వాటిల్లెడిని. ఏమి నేయుడును!
ఇంతతడ వయ్యఁ దెలివిఁ దెచ్చుకొన నలవడకయున్నది. చంద్రాతప, మలయు
మారుత, కోకిలాలాపప్రమాఖంబు లెల్ల రాత్రియగుకతంబునం గంతుచికి దోడ్పడి
దురంతం బగుసంతాపంబుం గల్పించుచున్నది. గుణమాలిని ననుదించి ప్రాణనాథుని
కడకుం దోడ్కొని పోవునంతలో నీకాంతాతిలకం బగణితము లగణగలం బొగలు
నని తోచెడిని. ఈకష్టంబుం గనుంగొనుచు నెట్లోరు! ఆహా! మాయండు కడుం

గ్రూరుండు. ముకుమారం బగుకులకుమారీజనంబునం దప్రియంబు గావించుటయ వాని పని. త్రిపురాంతకునంతటివానిపొగింపం బుంబు గావించినత్రిభువనమోహనంబు లగు నాతనియస్త్రంబులకు నీశిరీషకుసుమకోమలి యెట్లోర్పు? విధి యేమి సేయ నున్నాఁడో! ఒక్కయడుగున నిట్టిదురవస్థ సంభవించుట కరముచింత్యంతై యున్నయది. ఏమి సేయం గలను. సభీజనకల్పనీయం బగువిరహతాపోపశమనంబు సంపాదించు శీతోష్ణ చారంబులు గొన్ని సల్పెదను. ఇంతదనుకనే మనకు సాధ్యము.

అని నాట్యంబున శీతోష్ణచారవిధులు సలుపుచున్నది.

మదనసేన. ఇంచుకయాశ్వాసంబుం జెంది,,

ఆ ! ఈమందభాగ్యకు సకలసౌభాగ్యభాగ్యనవావతారుం డగు మనోహరు నితోఁ గలయుసుఖంబు గల్గం బోగు ! కాదేని వలవంత యింత దురంతంబై కాంతుని సమావేశంబగునంతలో ని క్లేంతయుం గాతీయ పెట్టం బూనుకొనునే ! మదీయంబు లగులావణ్యాదులు కాననంబునం గాయు వెన్నెలవలెఁ గాఁబోయెడినో ! మత్కుల దేవతలయనుగ్రహంబు నాకుగలిగినం గాని యాభాగ్యం బబ్బుననుట యెక్కడిమాట!

నిట్టూరుపుసిగుడ్చుచు,,

ఉ. ఎప్పటి కాత్మనాథు నిక నేల్కొనఁ గల్గునో మోద మారఁగా,
నెప్పటి కబ్బు నానరసు నింపునఁగొఁగిటఁ జేర్చు సౌఖ్యమిం,
కెప్పటి కానోకో రతుల నెక్కటి యై వగకానిఁ గూడ నిం,
కప్పటి కానోకో దయితునిం పగువాలెర నొక్కి సొక్కఁ గన్.

ధనమాలిని. ఆత్మగతమున,,

సహజలజ్జా భూషణం బగుకులకుమారీజనంబు సయితము కీలం బున్మూలితంబు నేసి యివ్విధిం బ్రలపించునట్టు లొనరించెడిని. ఈయనంగుననర్థ కారిత్వంబు నేమని చెప్పంజనును.

ద్రకాశముగ,,

ప్రియసఖి ! ప్రియసఖి ! ఇంత మతపడియెదవేల ? త్వరిగతిం జని నీప్రియత మునిందొడ్డెచ్చి కేళీగృహంబున విడియించి యాలస్యంబు మాని నీకుం దెల్పు గుణమా లినింబనిచి వచ్చినదానను. అదియు నట్లప్రవర్తించు. ఇంచుక నే పూరణిలియుండుము.

మదనసేన. తిరిగిచూచి. లజ్జపడుచు. ఆత్మగతమున,,

అక్కటా ! ఏమ మోహపరవశనైసిగ్ధమాలి యుత్పంతార్తిమన్మక్తకంతంబుగఁ బల్కితిని. ఇంతకంటె నవినయంబు గలదే ! కులకుమారీజనంబున కిది రగవే ! ఏమి

యిట్టిచిత్తభ్రమంబు ? ప్రియసఖి యేలేంచినట్లుం బెటుంగక యిట్లు గావించితిని.
మించిన కార్యంబునకు వగచి యేమి నేయం గలదానను ?

అనియూహించెను.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! భర్తృదారికా ! నన్ను నీవు నీరెడవహ్మదయం బని
యెంచి యుం డెడుదానవు. ప్రియజననంబిభక్తం బగుదుఃఖవేగంబు నహ్యవేదనం నై
యుండుంగనుక నాకుం దెచ్చి యించుక యాప్యాయత వడయుము

మదననేన. కరుణతో,,

ప్రియసఖి ! నీకు గోప్యంబు నేయనన్దంబేని నాకుం గలదె! వేయిమాట రేల?
చెప్పెదను వినుము.

చం. విలయకృతానులీల గడు వృద్ధి వహించి యెయ్యతాన మా,
కులపడఁ జేయ నా కీపు డకుంత మై తమకంబు మీటుటకొ,
గలయును గల్పకోటిశతకాలముగాఁ గనుపట్టినాఁగ నె,
చ్చెలియును రాదు వేగఁ బతి జీరఁగ వేగిన దేమి నేయునుకొ.

గుణమాలిని. ప్రవేశించి. విరక్తిరించుచు,,

కట్టా ! కఠోరచరితం బగుదైవంబు మదననేన కెట్టిదుఃఖంబుం గల్పించె ? మా
దైవమా ! యేమియు నెటుంగనిగోల నెట్టియిడుమలు వడం జేయ నమకట్టితివిరా !
ఇందు నీ కగులాభం బేమియో యెటుంగ ! సకలవిద్యాపారసర్వస్వం బెటింగి యప
రభారతి యనం బోలు నీలీలావతి కొక్కఁఁడుకడనునిసిం దెచ్చి కూరిచితివి. ఈ
పసిబాలయందు నీదుఃఖదాన నై పుణ్యంబుం జూపితివి. ఇం కేమి నేయంగలవు?

స్మరణ మభినయించి,,

దౌరా ! ఏ మనవచ్చు నామానవునిమాధత్వంబు ? నే నావనచారిం దోడై
చ్చి చంద్రశాలయందుం బ్రవేశ పెట్టినప్పుడు,

ఉ. కేళిగృహంబుం గాంచి బలు కేకలు వేయుచు మొక్కె నొక్కమై,
బాళిని గీజబొమ్మలను భామిను లంచును బల్కరించుచుకొ,
నానిడివోలెఁ దాను వలనంతల జూపెను హుంకతూలికా,
లాలితకల్ప మొక్కెను లలాయమురీతిని మోరటిల్లుచుకొ.

ఏండు నాగరికజనంబులం గననియా ధాత్ముం డని విస్వప్తం బయ్యె. అంతియ గాను ! కడుదుస్థగులతో మెలంగుచుండినవాఁ డనియు నెఱుకపడుచున్నది.

కా. ఏలంబొమ్మలఁ జూచి గాడిదల సాంగించుప్రకారంబునం,
దోలం బూనె వితానమాదికలందుం దాను బన్నుండె ను,
త్రాలశ్రీకరకేతుంతుల నందర్పించి లంఘించితా,
లీలం దన్నదచిత్రవస్త్రముల మాళిం దాల్చె ఖండించుచుకా.

కత్తా ! ఏమి నేయును. భర్తృదారిక లోకంబున సాటిలేని విద్యావిశేష విచక్షణుని గోర నందుకుం బ్రతిగ లోకంబున సాటి లేనిపరమమూఢుండు సంప్రాప్తం డయ్యె. ఈవృత్తం దెఱింగె నేని యామదననేన యిప్పుడు ప్రాణంబులు వాయు. కాన నెఱింగింపం జనను. తానె వాసిమూఢత్వంబు నెఱింగె నేని యప్పుటి కేవిధంబున నైన దిద్దుకొనును. ఈపంకజేక్షణ సర్వకార్యంబుల నతివిచక్షణ గాదె ?

ఏమిటికి దృష్టులు నిగుడించి,,

ఇదె కన్యాంతఃపురంబున విరహోపచారంబులు వడయుచు భర్తృదారిక యున్నది. దగ్గటిలి దీనితో దీనిమగనిని గేళీగృహంబున విడియించితి నని చెప్పెదను.

అనిపరిక్రమించి,,

భర్తృదారికా ! నీవల్లభుని గేళీగృహంబున విడియించి యిదె వచ్చితి. భవ దాగమనమునకుం బ్రతీక్షించుచున్నవాఁడు. అలస్యం బగునేని యతనిగతు లెట్లగునో! లెమ్ము. పోదము రమ్ము.

మదననేన. నిట్టూరుపునిగుడ్చుచు. లేచి,,

ప్రియసఖి ! గుణమాలిని ! ఏలకో యెఱుంగ ! పాతాళంబునం బడినదానం బోలే నేమియు నెఱుంగక యున్నదానను. ఏమి నేతు ?

గుణమాలిని. ఆశ్చర్యమున,,

ఓసి! కైదులు నిన్నుఁ బాతాళంబునన ద్రోచినయది. ఇంకంజేయునదేమున్నది?

ప్రకాశముగ,,

ప్రియసఖి ! మోహంధకారం బట్లు గ్రమ్మి నిన్నుం గాఢియపెట్టుచున్నది. ఇంక నదియు నివృత్తం బగును.

మనదనేన. లేచి నిలాపంబడి. కలయ నవలోకించుచు,,

ప్రియసఖి! గుణమాలిని! శారదచంద్రికాపూరపూరితం బగునీభువనాంతరాళంబు గంగాద్రవాహనహస్తసంప్లాపితంబు వోలె బొడనూపెడిసి. చూడుము.

గీ. అమృతసాగరపూరవిభ్రమముఃగ్రస్తైరిందుమండలమిజ్యోత్స్నసింహదోడఁగ పాండురద్వీపవరవాసభవ్యగరిమ! గాంచుచున్నది వోలె లోకంబు సెలఁగె.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

కట్టా! ఇట్టియుదారకవితాచాతురీవిభూషిత యగుమానవలోకభారతి కొక్క యెడ్డఁడు సంప్రాప్తం డయ్యెఁగా! ఇట్టియనమరూపఘటనయందు విధి కేమి ఫలంబో? ఎఱుంగను.

మదనసేన. ప్రియసఖి! మద్విరచితం బగుచంద్రవర్ణనంబు సీమానసంబునకుం బోలినట్లు గనంబడదు. కాదేని పూర్వపుఁడెఱంగున నావచన్యాంబునం గలగుణాగుణం బులనుడువవా!

గుణమాలిని. ప్రియసఖి! భర్తృదారికా! నీకుం గలయుత్కంఠావిశేషంబుం గాంచి నాహృదయంబు సుగుణదుర్లభవివేకకూన్యం బయి యాకులవడుచున్నయిది. కాన నీవచనంబునం గలయర్థంబును నిరూపింప నమర్థము గాక యుండెదను. ఆయర్థం బటుండనిమ్ము. అంగనాజనానుష్ఠేయం బగుచంద్రోదయాఘ్నయోదానంబు నిర్వర్తించి కేళీగృహంబునకుం బోఁగడంగుము.

ధనమాలినిం గాంచి,,

ప్రియసఖి! భర్తృదారికకుం జందనోదకంబు లంది యిమ్ము.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి భర్తృదారికా! ఇదె వికచకలారపరిమళసురభిశంబు లగు చందనోదకంబులు నిండియుండుకనకభృంగారంబు! దీనిం గైకొని కుముదబాంధవున కర్ఘ్యంబిడుము.

అని భృంగారం బందియిచ్చుచున్నది.

మదనసేన. భృంగారంబుఁగైకొని. అర్ఘ్యం విడంబోయి. శిథిలితాంగుళియై బంగరుగిండిని యిలాలెలంబునం బడవేసి. ఉలిక్కిపడి,,

ఏమే యిది? ఈగిండినిసయితము పట్టుకొనం జాలక యున్నదాన. శిథిలి తాంగుళియై పడవేసితిని.

గుణమాలిని. చింతపడుచు. ఆత్మగతమున,,

ఇదియ రాంగలయనర్థంబునకు సూచకంబు.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి భస్మదారికా! ఎంతయు నస్వస్థకరీరవై యుండెదవు. ఆగిండి పోయిన బోగాక. ఇది యావజ్జీవకరకం బందుకొని తదంతర్జ్వలంబుల జల జవైరి క్షయ్యిం బొసంగుము.

అనివజ్రకరకంబందియిచ్చెను.

మదనసేన. అంగుకొని. చంద్రునింగంచి,,

చంద్రునిరతము సాధుసంతతులు నెమ్మిఁ గ్రియ ల్రచియించి మించఁ గా,
నరసిజబాంధవుం గలసి నమ్మదముం గలిగించుచుండు పీ,
మరుదుగ దేవత వృతరు లాదటఁ దృప్తి పహింపఁగా నుధా,
కరనికరంబు నల్లదవు గైకొను మాశశి మత్కృతార్థ్యముల్.

అని చంద్రుని క్షయ్యిం బిడి వజ్రకరకంబు ధనమాలినిచేతి కంటిచ్చినిలిచెను,,

గుణమాలిని. ప్రియసఖి! యింకం గదలుము. ప్రాణనాథునికడకుం బోదువుగాక.

మదనసేన. అడు గెత్తిపెట్టి. దక్షిణాక్షిస్పందనముఁ జూపి. ఆత్మగతమున దుఃఖంబుతో,,

ఆ ! దైవం బిది యొకటి యుపక్షిప్తంబుఁ గావించె. కట్టా ! ఇది మహాన్దగ సూచకము.

అని కూరుచుండెను.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున. చింతాకులత్వంబుతో,,

సర్వంబు చనఁగూడరావలె ప్రవర్తిలెడిని. స్త్రీల కుద్దిష్టకార్యోద్ధ్యోగప్రవర్తన మున దక్షిణాక్షిస్పందనంబు కామితార్థసిద్ధివిఘటన సూచకంబు. మఱియు ననతిపాత్యా నర్థసంప్రాప్తికిం గారణంబు నగును. దీనికి మూఁడుఁ డగునాథుండు సంప్రాప్తంజై యుండుటతో మఱియు నేమియిడుమ రాఁబోయెడినో ! ఏదియైన నేమి నేయం జూలదును.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! దక్షిణాక్షిస్పందనంబు గూడనిది యని యుపవిష్టః యితివా ! ఇట్టివి యెల్ల ఫలియించుట కాకతాళియ మని యెఱుంగుము.

కం. ఆనువాచికంబు స్వప్నం । బున గ్రహచరితంబు శకునపుంజము లివి యె,
బ్జను యాదృచ్ఛికముగ భటమును గప్పించు నశ్వేంద్రమునియంగిరగుండుకొ.

కావః బ్రాజ్ఞ వగునీ విందుకు భయంపడం జనునే! లేమ్ము. నాభునిచెంగటికిం
బోడిము రమ్ము. ఇంక నొకత్రుటి యే నాలసింపితివేని,

కం. ఆభినవశిరీషనుమమ్మగు । నుభగం బగునిదుమేను నుందరి దిగి,
న్నిభమదనబాణశిఖికిం । బ్రభచెడి దుస్సహపునిదుమపాలై డిందుకొ.

త్వరితతరంబుగం జన కున్న నీయనభంబు గలుగక పోను. కానఁ దడయక వెడ
బటయ కరం బుర వనియెదను.

గుణమాలిని. భర్తృదారికా ప్రియసఖీ! ధనమాలినివచనంబులు సంగతాంభుల
యనం జనును. ఇటఁ దడసి చేయంగలకార్య మేమి? రా నున్నది రాకమానను.
లేమ్ము.

మదనసేన. లేచెను. మువ్వరును బరిక్రమించిరి.

గుణమాలిని. భర్తృదారికా ! ప్రియసఖీ! ఇదె నీశేళికాఽగారంబుఁ దతీయం
జొచ్చితిమి. చంద్రకాంతశిలానిర్మితంబగు నీయువవనవర్తికృతకగిరిసలనం బొదమి
ర్విగ్ధ రిణి భవదీయంబగు శేళికామందిరద్వాకోవకంతుంబున నెదిగో! ప్రవహించుచున్నది.
ఇం దుద్యానతరువాతీ సంచారసంక్రాంతం బగుపుష్పాడి వోవునట్లు పాదంబులు గడఁగి
కొని లోనం బ్రవేశింపుము.

మదనసేన. నాట్యంబునఁ బదంబులు గడఁగొని. ఆలకించి,,

ఓసి! ప్రియసఖి! ఇ దేమి? ఇయ్యెడ నాగం బొక్కటి బుసలుకొట్టుచున్నది
యుంబోలే భీతిప్రదం బగుధ్వని యొకటి వినుబడియెడిని.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

ఆయెడైఁడు గుఱువెట్టుచుండు వికృతధ్వని యిది. భర్తృదారిక యెన్నఁడు
నిట్టి నులివు విన్నదిగాదు గాన భయంపడియెడిని. ఇందుకు భయంపడినం దీరునా!

ప్రకాశముగ,,

ప్రియసఖీ! రాత్రివేళ యగుటంజేసి యెన్నియో భూతంబులు వికృతధ్వాన
ములు నేయుచు నయ్యెయెడల మెలంగుచుండు. అందుల కీవు భయంపడవలసినది
లేదు. మెల్లన సౌపానంబు లెక్కి శేళీగృహంబుం బ్రవేశింపుము.

మదనసేన. నాట్యంబునం జొచ్చుచున్నది.

గుణమాచరి, ధనమాచరిలు. ప్రియసఖి ! భర్తృదారికా ! ఏము కన్యకాంతః
 ప్రియమగును భవదీయం బగునన్యమదీహారంబును గూరుచున్నయెడ నుచి మఱచి
 లేచి వచ్చినాము. ఏకొండె సిడియెండె నాచోటు మఱచితిమి. ఇదె పోయి యన్నే
 పించి తెచ్చెదము. దానినే కద ! నీవు నీదయితునుకళలకాలంకారంబు గావించి
 యాసాంపుఁ జూచి యానందింపం దలంపుఁ గొనియున్నదానవు.

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఈ చతురల నన్నుం గాంతునంతికంబునకుం జేర్చి తాము వెడలి పో నగునను
 యంబు గాన నీవ్యాజంబుఁ గల్పించుకొనిరి. వీరల సిద్ధు డియ్యెడ నిలుపుకొనం జనదు.

అని యనకొని యూరకున్నది.

గుణమాచరి ధనమాచరిలు నిష్కర్ణింతలైరి

మదనసేన. చంద్రకాలాంతరంబుం బ్రవేశించి. ఆలకించి. సభయముగ,,

తోడ్పిటి భయావహం బగు బలితంపునులివు వెండియుం బొడముచున్నది.
 మానసంబునకుఁ గరంబు భయం బయ్యెడిది.

అంతటం గలయ నవలోకించి,,

ఇం దెం దేని యేసత్వంబేనిఁ గానంబడదు. ఇచటఁ దడయ దైర్యంబు సాల
 కున్నది. ప్రాణనాథునిచెంగటికిం జనియెద.

అని త్వరితతరంబుగఁ జనుచు. నిలువంబడి,,

మదీయం బగుశయనమందిరంబునన యీనులివు పొడమునట్లు తోఁతెంచెడిని.
 పరీక్షించెదను.

అని శయనా గారంబులోనికిం జనంబోయి. భయపడి. వెనుకంజయిడి,,

కట్టా ! నాప్రాణనాథుండె యిట్లు గుఱు వెట్టుచున్నవాఁడు. ఈయర్థం బతిచిచిత్రంబ.
 ఈయత్తమపురుషలక్షణోపేతం బగునతిమానుషరూపసారోదారం యైనవిగ్రహసౌష్ఠ
 వంబెక్కడ? కరము దుగ్ధగుల మండందగునీగుఱు వెట్టునవలక్షణగుణం బెక్కడ? ఇతని
 కిది చందరునికిం గళంకంబువోలెఁ గానంబడియెడిని. నవనంత్త్యకత్రసర్వగుణాః,,
 అని పెద్దలు నుడువయుండలేదా ! ఇదియు గాథనిద్రయు దూర్వప్రయాణాయానంబు
 వలనను గలుగుట గలదు. బహుదూరదేశమునుండి వనుదెంచుటంజేసియు నిన్నిదినం
 బులు పరిణయమంగళ కార్యాతిపాతంబున నిద్రగూర నయతిగామింజేసియు సధిక
 పరిశ్రాంతిం జెంది యీయతిసుఖమారాకాయం డిట్లు లుండెడిఁ గాఁబోలు ! సమీప
 మనకుం జని మేల్కొలిపెదను.

అనివరిక్రమించుచున్నది.

శయనంబున మోకాళ్లు కకపుటోలికి నువ్వువ్రేలి, పరుండీనలంఘించు ప్రవేశించెను.

లంబభుజుడు. నిద్రించును గులువెట్టుచున్నాడు.

మదనసేన. ఆశ్చర్యమున,,

ఆ ! నాప్రాణనాశకుడు పాదంబులు నుడుచుకొని బట్టిచున్నట్లు బూర్జు కాయంబునం బ్రవేశించి బరుండుటం జూడ నితడు కడు ననాగరికుండల బోలు చున్నది. ఇది కరము జగుఘ్నవహం బయ్యను నేమింపుకొనం జనన, తొట్టి ఋశ్యశృంగాది మహాత్ములు నిట్లున్నవారల యని యితిహాసములు వల్లకే ! గాఢ నిద్ర గూరువారల మేల్కొలువం గూడదండ్రు. ఇంచుకేపు పీటాగానంబు నేయ మేల్కొనకపోడు.

అని పీట వాయించి,,

కట్టా ! యితః డింతకును మేల్కొనడు. మోహతాపంబు దేహంబును దహించుచున్నది. ఇతనిమోమున మోమిడి ముద్దెడుకొనియెదను.

అని ముద్దిడుకొనుచున్నది.

లంబభుజుడు. ఇనీ ! తొలగించి యొండుచోటఁ గట్టుచురా ! మొగంబు పయిఁజతికిలంబడుచున్నది.

అని చేతులం బట్టి త్రోసివేసెను.

మదనసేన. కట్టా ! యితనివచనంబులు పశుపాలకులవలం బోలి యున్నవి. ఇట్లగుటకుఁ గతం బేమొకొ ! పరికించిమాతము. ఇతఁడు కంఠరించి నోటు దెలుచుకొని పరుండి యుండెడిని. నృగమదఘన సారప్రముఖపరిమళసువాసితం బగుపీడియ ముమిసెదఁగాక. అంతట నైనను మేల్కొనఁడా !

అని తమ్మల మాతనినోట నుమిసెను,,

లంబభుజుడు. తమ్మలమును తువక్కున నుమిసి,,

ఓరీ ! యీపెంటిగాడిదె పెంటికలు వేయుచున్నది. పెంటకట్టునకుం దీయ కోరి పోలిగో !

అని కూయుచులేచెను,,

మదనసేన. ఆశ్చర్యపడుచు. కొంతతదపునెవ్వఁజడినిలించి. సశోకముగ,,

కట్ట యీతెండు గాడిదెలం గాయంచుడుమాధుమనుష్యుండని తెలిసె. హస్త
వమా! నన్ని కంబునా! వండించితివి, నవ్వనిద్యాపారంగతుం డగువానిం బతిం గా
బడయం గోరింబును నాగర్వం బడంగ గాడిదెలమేపువానిం దెచ్చి కూరిదితివే!
ఇంక నాజన్మమేల! హా! అయ్య! హా! తల్లీ! మీరు నాకై కరము ప్రయాసపడి
యఖిలరాజచక్రవిరోధంబును సంపాదించుకొని మనంబుల మనముద్దులవట్టి మదనసేన
నదృశవరసమాగమ సుఖంబున నానందించు గాంచి మానసింత మని తలంపుం గొని
యొంటిరి. ఆమనోరథంబు వమ్ముయ్యె. అసమానవైదుషీ భూషితు లగురాజకుమారుల
సనాదరించి తుదకు మదనసేన యొకమాధునిం గాడిదెలమేపువానింజేపట్టె నన్న
యాడిక వీనులం బడిన మీర లెట్టివగలం బొగలం బోయెదరో! అది వినునంతదనుక
నాజన్మం బుండవలెనా! ఆ! దైవమా! కరము కఠోరుడవై యింతపని యొనరించి
తివి. ఇంకనైన నీమనాథ; సశరణ; సతీదీన; నదృష్టచిరహిత; ననుకంపనీయ; నశు
గ్రహించి మరణం బిచ్చియైనఁగావుము.

అని మూర్ఛపోయి యిలవయిం బడి కొంతతడవున తొడలుదెలిసి,,

అయ్యయో! నాప్రియశఖులు నన్ను బాసి పోయిరి. ఈమూర్ఛ యైన
నింకంగొంతకాల ముండక నివర్తించినయది. ఇంక మరణంబు గాని శరణంబు లేదు.
అదియు నీమందభాగ్యుల ల్గం బగుట యరుదు. రజ్జవిహగ్నిజలంబులం బ్రాణంబులు
వాయునునన్న నాత్మహత్య యొనరించుకొనువారల కంధతామిశ్రంబు లనులోకం
బులు సతతవాస్తవ్యంబు లందురు గాదె! ఇంకనేమి సేయుదును? ఏగతిఁ బ్రవర్తిం
తును? ఎవ్వరిం జీరుదును? ఎవ్వరితోఁ బల్కుదును? ఎవ్వరితోఁ జెప్పుకొందును?
ఏది గతి? ఇట్టియపరిమితైశ్వర్యసంపన్నం బగుజన్మంబు వడసి యాండుపుట్టువై పుట్టి
యపరిమితవైషీవిశేషంబున నందఱ మెప్పించి మించిననా కిదియా ప్రయోజనం
బయ్యె! ఇట్టి దౌర్భాగ్యకాలినినే దెలవారఁగా నెట్లు ప్రియశఖులమొగంబులు
గాంతు. కన్యకాంతఃపురంబు వెడలనప్పుడు నా కైనదుర్నిమిత్తంబు లిట్లగుటకు
సూచకంబైగదా పొడమె. ఇది యెఱింగియె కాఁబోలు గుణమానిసి నాకుంబ్రాణనిర్వి
శేష యగుసఖి యుత్సాహంబుమాని యనుపదము చింతం గూరుచుండినయది. అది
యెఱుంగకయ ప్రవర్తించుచుంటి.

విచారంబుతో,,

జౌరా! యే నెంతయవిమృశ్యకారిణిని. లోకంబునం బ్రాయశంబుగ నెల్లపా
రును స్వప్నంబున నైనరణరణకంబున నసంభావితార్థంబులు వచించుటయొక గలదు.
అట్లుబండం బోలదా! కొంతదనుక నారసి చూచినం గాని నిక్కంబు దెలియదు.

అని సమీపమునకుం జరుచున్నది.

లంబభుజుఁడు.

శయనంబున మోకరించుకొని కూగుచుండి. రాజపుత్రింజూచి. దెదరుచు.

ఆత్మగతంబున,

అయ్యలూ ! ఏమి యిడును గట్టె ?

ప్రకాశముగ,,

అసాదు ! బలుటక్కరిదయ్యమురా యిది ! ఓరి ! పోలిగాఁదూ ! ఓరి ! మారిగాఁదూ ! ఈదయ్యమును మన మెప్పుడుగాని సూచియొండలేదునో ! ఓరన్నా ! యిది మిణువురుంబురువులదయ్యమురా ! ఓరి బారిగాఁదూ ! యిది యెంటుం దళితళి లాడుమిణువురుంబురువుల నతికించుకొనివచ్చినదితో.

నలువలంకులు సూచుచు,, ముందుఁ బాఁ గొనితెచ్చిపెట్టుకొన్నచిత్రవస్త్రం బులు శయనంబున నయ్యెయ్యెడల నుండువానిని బ్రోచుజేసి దగ్గఱ నుంచుకొని. రాజ పుత్రింజూచి,,

ఓసి దయ్యమా ! బలునొయ్యారంబునోఁ బయింబడు గడంగెదదే ! ఓసీ ! యిదెమాడు. ఈబట్ట లన్నియుం గట్టి యొకపెట్టున నీమోరె బగులం ! గొట్టెదను. చూడునాయేటు ?

అని బట్టలు దిండుగాఁ జుట్టుకొనుచున్నాఁడు,,

మదననేన. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! మనంబున కొకతీరున నాశ్వాసంబుఁ గల్పించుకొంటి. అదియు నివృత్తం బయ్యె. ఈతనిపల్కులవలన నితఁడు దయ్యాలతోడను గాడిదలతోడను వసించు వనచారి యగుమోటుమానిసి యని నిర్ధారితం బయ్యెను. ఆ ! యింకనేమి నేయంగలదానను.

చింత నభినయించుచు,,

ఇతండు దూరదేశప్రయాణాయాసపరిక్రాంతుండై గాఢనిద్రారణకంబు వీడ క తాఁ జూచినవస్తువుల నిప్పుడు తడవుచున్నాఁ డని యుం దలంపవచ్చు. ఏదియును వీనిని జేయి పట్టుకొనిగాని యాడిగి తెలిసికొనం బోలదు. వీఁడు లేచి యూపనిబాడం గడంగెడిని.

అని సకలకుం జేరుచున్నది.

లంబభుజుఁడు. దెదరుచుమాపులం జూచుచు,,

ఓహో! ఓహో! మోగమున దగ్గజకుం జేరి వట్టుకొనం బోయెదవో! నీజిత్తు లే నెట్లు! ఓహో! ఈయెటుక యలంతిగ నీకు దొరకు ననుకొంటివో!

అని సయ్యాటలంబు దిగి బట్టలదిండును చేతం బట్టుకొని తిరిగితిరిగి చూచుచు నొరుగువాటునకు జనుచున్నాడు.

మదనసేన సశోకముగ. ఆత్మగతమున,,

ఇది యితనికి నిద్రావేగజనితం బయినవర్ణనకంబు గాదు. స్వాభావికంబు. పీనిమాటలవలన వీర డెట్లుక యని తెలిసె. అక్కటా! యీమదనసేనజన్మంబు ఎంతటి దీనదశావిశేషవిదూషితం బయ్యె! ఆత్మ్యక్తము లగురాజసత్తములవంశంబునం జనించి యొకకిరాతునికిం గొంగు జేయ వలసివచ్చెంగదా! చాలుంజాలు! మదనసేనజన్మం బును దాని జననీజనకులవంశంబును గడలేనినయదియ. ఇట్టి యతినీచకులనికిం గంతంబు నూపవలసి వచ్చిననుదీయదుర్భగకాయంబు కఠోర మగుదావవహ్నియందుంగ్రావక శుద్ధిం బొరయదు. ఇప్పుడు ప్రియసఖులు సమీపమున నుండి పెనుసాదం బేర్చిన నందుం దుమికి యీహృదయతాపంబు వాపికొనంగలకు. నావిధివైపరీత్యంబు వారల దవ్వలకుం గొంపోయె. ఏమి సేయుదును? ఎల్లి యెవ్వరిమొగంబుగాని యెట్లుగాంతును.

వితర్కంబుతో,,

ఇతనియనవద్దం బగురూపంబుంగన నుత్తమవంశసంజాతుండనియెఱింగించుచు న్నది. సత్తమము లగుజాతిత్వంబులు కృత్రిమత్వంబులతోఁ గలసికొని యుండుట యుం గలదు. ఆ క్షేపేతువుననే నితఁడు కిరాతులతోఁ జేరియుండు నొకో! ఇది యారయంజనును. ఈ త్తమవంశజాతుం డయ్యెనేని మజ్జనకతులంబు దోషాస్పదంబు గాక యుండుంగా! కాదేని నావలన నీరాజవంశంబు యశోవిదూరం బయ్యె నని యనుకొనం జనును.

అని పెండియు నాలంబభుజానినరసకుం జేరం బోయెను.

లంబభుజుడు. చూచి. భయంపడుచు. వెనుకంజయిడుచు,,

ఇనీ! యీదయ్యము నన్నుం దినం బూనియున్నది. వదలదుకాఁబోలు? ఏమి సేయుదును? కానీ! దగ్గజకు రానిచ్చి యీబట్టలదిండుతోఁ గొట్టెద. ఈదయ్యమును మనచనువకుం దవ్వల నెప్పుడుగాని కనుగొన్నది లేదు. మఱి యనేకవిధంబు లగు దయ్యంబులప్పుడప్పుడు గానంబడుచున్నవి. ఇది వదలి పోక వెంటడించుటం జూచిన నలంతిగం బోనిపెనుమాయలది యని తోచెడిని.

అనివస్త్రములమూట చేతికెత్తుకొనుచున్నాడు.

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఇతఁడు కరము మూఁడుం దనుటయందు కందియం బొకింతయు లేదు. నయన చనుబుల నమ్మతిం దైకొనిగారి చెంగటి కేగం జనను. వాస్తవాఁకంబు దెప్పింప నుద్యమముకొనియుండునితనిభ్రమంబు వాపెదను.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! ఏను దయ్యమను గాను. భయంకడవలదు. ఇదియం జగవగాదు. ఉద్యానవనంబునందలి కేళిగృహము నామేర ని. బుగరాలసామ్యులు. మిలువలకుం బురువులు గావు.

లంబభుజుఁడు. సప్తరణముగ,,

బౌనాను! బావనయ్య నన్నుం దోడైచ్చెంగా! ఇది బుజుదితిసి. ఇది రావణగ రనితెలిసికొంటిని. అట్లయిన నీ వెప్పటివ?

మదనసేన. ఓసత్తమా! నేను రాజపుత్రిసి.

లంబభుజుఁడు. ఇసీ! యితరులందు నీసెంటిరాజపుత్రికలు దెక్కండ్రు నన్నుంబలసికొని కాళ్లు వట్టి యీడిచియుం జేతులు వట్టి వలెపియు మొగము వట్టి ప్రే లాడియు నిట్లు పలుదెలుగుల నన్నుం గాటియపెట్టి తుదమఁదాళంబాలక నే విటుగనడ చిన నీదె పడియున్నవారు. కనుంగొనుము. వారు నాతో మాటాడక పోయిరి. నీవు మాటలాడెదవు.

అని భగ్నము నేయంబడియుండుకీలంబొమ్మలఁ జూపుచున్నాఁడు.

మదనసేన. కనుంగొని,, ఆత్మగతమున,,

బౌరా! యితఁడు రాఁగానే యితనికిం బరిచయ్య నేయంబడిచినకీలంబొమ్మలు తన్నుం బలసికొన నితండు జంతువుంబొమ్మ లని యెటుంగక వానిం గలయఁ గనుకిం చియుండు. కాననే యివి యను నెఱింగి నడవం దెలియమిచేత నితనిఁ గాటియపెట్టి యితనిచేఁ గొట్టువడి యిలవయిం బడియున్నది.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! యివి జంతువుంబొమ్మలు. రాజపుత్రికలు గారు.

లంబభుజుఁడు. సరి! సరి! ఈవిధాననే యొక్కొక కొద్దిక్షణి నెప్పుడుండు దురు కాఁబోలు! తొలత నే వచ్చినప్పు డొకలంకె పూలుగ్రుచ్చివ్రాటి నొకదాని

నాయులుతఁ బడవ్రేయ నదియ రాజుకూతురఁడకొంటిని. ఆబాపనయ్య నాకుం జెప్పవచ్చును. రాజుకూతురు బలితంపుకంపుగలిగి మెత్తనై యుండునని నాకుం జెప్పె. అంతనది గాకపోయె. నీవు మాత్రము రాజుకూతుర వని నమ్మిం గారణ మేమి?

మదనసేన. ఆత్మగతమున,

ఇతఁడు నెప్పునట్టి బాపనయ్య ఎవ్వఁడో! క్రమంబుగ నెఱుంగవలయు.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! ఏయ రాజపుత్రిక నగుటకు నాకుం గలసౌందర్యాదిగుణంబు లట్లుండ నరలవిద్యలయందును సామర్థ్యము సంపాదించి యున్నదాన నగుటయుం దార్కాణముగు.

లంబభుజుఁడు. సోత్పాసముగ,,

ఓసీ! ఎల్లవదుపు లెఱుంగును చనుచున్నావుగదా! గడ యెక్కి దొమ్మరియా టయాడంగలవా! ఎనిచి యెగించి పులుఁగులం బట్టం బోదూవా! కొండలపేటలు కెక్కి మెండుగుఁ బెఱలు గొట్టి తేదీయలు పట్టుంగలవా! ఈతపేళ్లు చీలిచి గంప లల్లంగలవా! గాడిదెలను మేపుకొని రాంగలవా!

మదనసేన. ఆత్మగతమున,

బోర! యిఁకా విద్యలు? ఆరణ్యకు లగునెఱుకల కుఱవైనవి యావిద్యలు!

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! నీకుడించవి నాగరికు లభ్యసించునవి గావు.

లంబభుజుఁడు. ఆ! ఆలాగా! ఆనాగరికవిద్య లెఱుండునో చూపెదవా.

మదనసేన. సత్తమా! అట్లే తెలిపెదను. ఆనాగరికవిద్యలలో నుత్తమంబు గానము. అందు పీఠావాదనంబు కడఁచునోజ్ఞము. అదివినుము.

పీఠీయం గైకొని స్వరసంయోజనము నేయం దంత్రులు నవరించుచున్నది.

లంబభుజుఁడు. ఆత్మగతమున,

ఈనాలిమాలినబేల యీసన్నంపువానిం ద్రంపలేక యిడుమ గుడుచు చున్నది. ఇదియ కాఁబోలు నాగరికవిద్య యున్నది. ఇది యే నెఱుంగవా!

ప్రకాశముగ,,

ఓసి యీవిద్య నాకును చెప్పినదే! అది యిట్లుందియిమ్మ.

అని చేతులుపాచెను,,

మదననేన. ఆత్మగతమున,,

ఎల్లవిద్యలెరింగియు నెట్లెరింగితే దోచుకొట్టండేమి యిశండు? కాదేని
వీణెనాయించుపామర్థ్యం బుండునే! అది గలదేని కుతంబ యగు చూతము.

వీణియ నందిచ్చుచున్నది,,

లంబభుజుడు. కైకొని. క్రిందంబెట్టుకొని,,

ఇనీ! యింతతేలిక యగుదీని త్రాళ్లు చెంచుట యొకప్పుడడిచేయందగుననియ! ఇదె చూడుము. ఈపని యెవడు నేయం బాలడు.

అని వీణెతంబెలు తెగదీసి,,

ఓసి చూచితివా! నే నొరచితికప్రేయంతలలో! జేసినాడను. ఈపనిక
కాబోలు! నీవుకట్టములు వడుచుంటివి.

మదననేన. ఆత్మగతమున,,

అ! ఏమి వీనిమాన్యుము? ఈమూఢుని కింక నేమి నెప్పుగాఁ దెలియంగలదు.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! నీ వభ్యసించినవిద్య కరము గొనియాడందగినదియ. మీవిద్యలతో
మా నాగరికవిద్యలు సరిపోలవు!

లంబభుజుడు. ఓసి! యది యట్లుండనిమ్ము. రాజప్రతి నాకుంబెట్లామయ్యె
నని బాపనయ్య యనియెనే! నీవేనా యాపెట్లామవు?

మదననేన. ఔను. నేనె నీప్రాణవల్లభను.

లంబభుజుడు. భయంపడుచు. వెనకంజయిడుచు,,

ఓసి! తెలిసె! తెలిసె! నాప్రాణంబులకు నీ వేలిక నంటివి గనుక నీవు దయ్య
మనే! నాప్రాణంబులు గొన వచ్చియున్నదానవు? చిక్కము. ఇదె చూడుము, నేను
నీకుంజిక్కుదునా!

అది చంద్రశాలలో స్థితిభాగంబున కెక్కికూరుచుండెను,,

మదనసేన. చింతాకులత్వంబుఁ గాన్పించుచు. ఆత్మగతమున,,

ఇతనిమూఢభావంబుఁ గనిన విఠ నే మేను వాయుట ల గ్గనితోఁచుచున్నది. ఇతనియందంబుం జూచిన మించినయనురాగంబుచే నట్లునేయ మనంబురాదు. ఇతనిని శక్తికొలది దిద్ది చూచిన యనంతరముగాని యెది నేయుటకును నిశ్చయింపం జనదు. అనువుమెయి నితని నామాటకు వశంపదుండై ప్రవర్తించునట్లు చేసికొనందగును.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! నేను దయ్యమును గాను. నీ పెండ్లామనే! నీయిచ్చానుగుణముగ నే మనముప్రవర్తంతము. దిగి రమ్ము.

లంబభుజుఁడు. భయపడుచు దిగివచ్చి. వీపుమీఁది పుట్టముఁ దీసికొని మరలియాపి,,

ఆ బావనయ్యయు నతనికి బండిదోలుకొనివచ్చినవాఁడును నన్ను గుఱ్ఱపుంజులు కుతోఁ గొట్టిన దెబ్బలదద్దులు గాంచితివా! నాకోరినకోరిక దెప్పం గూడ దని నాదు నన్నుం గొట్టిరి. అట్లుండ నే నెట్లు నెవ్వరును?

మదనసేన. లంబభుజువీపునదద్దులు గనుంగొని దుఃఖించుచు,,

అ! కడు స్వయంబై వార లీమనుషునుమా రాకారు నట్లు గొట్టిరి. ఔరా! మను జానికేముండియు బుద్ధి వికలంబయ్యెనేని యేయుపయోగంబు నుండదు గదా! కట్టా యాయుత్తముఁ దిట్టికతోరప్రహారంబుల కర్హుండె?

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! గతించినకార్యంబునకుం జింతింపనేల! నానరసకుం జేరితివి గాన నిక వారలవలెభయంబు మానుము. నీయిష్టంబు నుడువుము. అవశ్యముగ నెఱవేర్చెదను.

లంబభుజుఁడు. ఓసి యట్లుయేని నాచేతఁ జేయివేసి వతిన గావించెదవా!

అని చేయి చాచెను,,

మదనసేన. ఓసత్తమా! అట్లు యగుఁ గాక.

ఆరియతనిచాచియుండుకరంబుఁ గాంచి. ఆశ్చర్యంబుతో. ఆత్మగతమున,,

చం. హలకులికాదిచిహ్నయుత మై యదుదాంబుజరాగలీలకొ,
వెలయుచు సర్వభూతలము వాక్కినవీతము నేలజూలను,
జ్వల మగుభాగ్యరేఖయును సర్వమహివతిమానసీయ మా,
లలితకవిత్వ వైఖరి నెలంగునుకీర్తి గలయు దెల్పెడికొ.

కాన నీయు త్తముండు త్రమమలసంజాతుండనుటయందు సుదియంబులేదు.

అని యతనిహస్తంబునందు హస్తంబిడి,,
ఓసత్తమా! నీయభీష్టంబు నెఱవేటుతుచుబుల్కము.

లంబభుజుడు. ఓసి! నేను మాచనువకుం బోయి మాయమ్మ జూడవలె!

మఱియు నా కొకగాడిదెకొదమ గలదు. దానికిం గాలు విడిగియున్నది.
అది కుడిరినదా లేదా తెలిసికొనవలయు.

మదనసేన. ఓసత్తమా! మీచనువ యెయ్యెడ నున్నది! మీయమ్మ పేరేమి?
మీయయ్య యెవ్వఁడు? వచింపుము. వారలకడకుం దోడ్కొనిపోయెదను.

లంబభుజుడు. ఓసి మాయయ్య యెఱుకలకేఁడు; వికటఫాలం దనవాఁడు.
మాయమ్మ నెలబాల యనునది. ఈ యూరికిం తెంగట నుండునడవిలో మాచుచు
యున్నది.

మదనసేన. ఓసత్తమా! నీవు వారలకుం బుట్టినప్పటివా!

లంబభుజుడు. ఓసి! కాను.

మదనసేన. కడుసంతసంబుతో ఆత్మగతమున,,

నే నితఁ డుత్తమవంశసంభూతుండై యుండనోపు నని తలంచినతలంపును వరమా
ర్థంబగునేమో? ఎఱుకలకుం బుట్టినవాడఁ గా నని యితఁడు వల్కుటచేఁ బావక
జ్వాలాదూయనూన మగుచుండుపాదపము జలభరితం బగుజలదంబునఱుమునం బోతె
సంతసిలుచున్న దానను. కలతెఱుం గెఱుంగం జనును.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! కా నంటిచే! అప్పటి కీవు కిరాతులతోఁ గలసినవాడవే గదా!
ఎవ్వనికిం జనించితివి? ఎట్లు బోయితివి? గలసితివి?

అంబభుజాండు. ఓసీ! అది యెల్ల నామనంబునకుం దోచవు. ఇందు మాపాంగ పువారాంబోడియ లాడుకొనునది యేను విన్నాడ. అది యిప్పుడు బుద్ధికిం దోచెను. ఇప్పుడు చెప్పికోనుగావా!

మదనసేన. ఓచ్చమా! తెన్నము.

అంబభుజాండు. ఓసీ! కనుము. ఒకనాండు మాయవృత్తడ కొరయెటుకర వచ్చి నప్పుం జూపుచు వీడు మీనూడెనుగు జేరిననాటినుండి మీలగ్నెన్గు తెట్లున్నా? యని యిడిగిన మాయవృత్త యిట్లయె. ఓరింగీ! ఈశ్రేయంజేతులాండు మాలో గలసిగదాదిగ మానసుచ యెట్టిటం గడు పెంపు వడయుచున్నది. మాతోడుకులు తెక్కరెక్కచ యయ్యె జేహారమునం గూడినసామ్మ పెంచవైనది. వీడు గాఠుచుండుగాడిదె లన్ననో తండతండయిలై మెండుకొనుచుండెడిని. ఇంతకంటె మనకుం గావలసిన జేమి? వీడు దింగుం గాదిసివేళ యెట్టిదో కాని యొకమునునలిగోద యైనం జచ్చినది గాదు. అట్లుండ మా కేమి తక్కువ? అనగా నాకొరవంజి యోనెలబాలా వీడు కడలేనిసిరిగలగొప్పవంగడంపుంబిడ్డం డని యెంచం బోలు? వీడుండినచోటు రెల్ల నిట్లు బుండునుపో! మోకాకులదనుక వ్రేలుకాడుచేతులు గలవాం డుండుచోటుల సిది కరంబు పెంపు వడయుచుండు. మఱియు నొక వినుమానము గల దది వినుము. ఏనో గవిలాతికిం బోయి యుండి యయ్యెడ నాప్రోలి మన్నీనిమంతిరితుమరుం డెటుకల లోగలసినవాండని విని యతనిరూపుంగలతెఱుంగునం దెలిసికొని వచ్చినదాన. ఆనిన్న వానియందం బెల్ల నీసిన్నవానియం గున్నయది. ఇతం డామంతిరికొమరుండై యుం డంబోలునుమీ! అనగా మాయవృత్త యేగుచ్చెవ రెఱుంగుగు రనగా నాయెటుకల సాని మాయవృత్తతోనోనెలబాలా! ఆకొమరుండు మీబిడారమునం జేరుకొన్నవాం డని యాయావిలాతులవార లాడుకొనుమాటలు నే వినియున్నదానను. కాననుడివితిని. అని చెప్పి తనయిచ్చుంజనియె.

మదనసేన. కడుసంతసంబుతో, ఆత్మగతమున,,

ఒకమహనీయచంశంబునం బుట్టనినాం డితని కిట్టినురూపనంపడ గలుగుట యెట్లుకొ నాతర్కం బభ్యుదయోదర్శంబయ్యె. నాసామర్థ్యంబున నితని నఖిలవిద్యాపారం గతునిం గాంచి యితనితో నుభించెదను.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! ఒకబావనయ్య నన్నుం గొల్పించె నంటివే! ఆపాటుని నీ నెలుంగు నునా!

అంబభుజుండు. ఓసి! యెలుంగుదును. వాడె న న్నినగలంబునకుం దోడ్చెచ్చిన వాడు. ఒకనాడు నేకుమ బావనయ్యలు గొంపలు నిక్కవకలందెన్నే యేమేమో గొలుంగును నెయిబోసిరి గదా! అందఱక నాయొప్పుయండి వాడు దనయంటికిం జసియె. ఇదెమనలి వచ్చెదనని పోలనవాఁ డింతదనుక మొగముఁ జూపక యుండెడిది.

మదననేన. ఆత్మగతమున,,

నావిద్యాచార్యుండు గౌతముడె తనయభీష్టులు నెఱవేఱకారణమున నా యందుం గోపించి విద్యాధికునిం బెండ్లాడెద నన్ననామనోరథునకుం బ్రతిగా విద్యాగంధకూన్యసి నొక్కని నెడ్డెదూరిసిరిం దెచ్చి నాకుం బఠిచేసి నన్ను దుఃఖ పెట్టవలయు నని తలంచి తనమనోగతి కనుగుణం దగులితిని నన్నేషించి తోడ్చెచ్చి నాకుం బఠిచేసె. ఇట్లొనర్చి తననూడు దీర్చుకొనియె. ఇంక నితని న్నెఱిగి న విద్యాభూషితునిఁ జేసితి నేని మన్మనోరథము నిష్ఫలమాయ. అక్క డితిరికిం గ్రహం బుగ విద్యలుగఱపుటకుం దగునమయము గాదు. దేవతాచక్రహంబునన యిది కిన్యది లభింపందేయఁ దగును. బహుదినములనుండి నాయుపాసించుచుండిన కాళిమంత్రంబును మదీయకులగురుప్రసాదా సాదితంబగుదాని నితనికుడదేకించి యంతకాలంబు నాయొన ర్చిన పునశ్చరణఫలంబు నొసంగిన నితఁడు కాళికాచక్రహపాత్రుండై యభిరక్త ద్వా పారంగతుండగును. చేయందగుకార్యంబిదియ. నిత్యతమియి పిది నేయంజరము.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! ఇంక మీచనువకుం బోదము. ఇదె యీబంగరుగిండిలో నుండుజ లంబులం బాదంబులు గడిగికొనుము.

అని యయ్యెడనుండుబంగరుగిండి యందిచ్చుచున్నది.

అంబభుజుండు. ఓసి! యూరికిఁ బోవుటకు ముంగు గాళులు గడగికొన వలయునా?

మదననేన. ఔను! మఱియు నాచనునము నేయవలయును.

అంబభుజుండు. స్మరణ మభ్యసించి,,

ఓసి! ఆచమనమును తొల్లి యెప్పుడో నేఁ జేయుచుండినట్లు తలంపునకు వచ్చుచున్నది. పుడిసిటం బోసికొని నీకులు త్రాగుట గదా! అది. అది నేయునప్పుడు గొణుగు కొనవలసినవి వల్కు లేవోకొన్ని గలవు సుమా! నా కవి మఱచిపోయె.

మదననేన. ఆత్మగతమున గంతసించుచు,,

ఇతఁ డుపనయనాదిసం స్కారంబులును వడసి యేదేని యొకమహన్నిగ్రహంబున వికలచిత్తం డయ్యెనని విస్పృహం బయ్యెడిని.

ప్రకాశముగ,,

ఓస త్తమా! ఆగొణుగుకొనవలసినవల్కుల నే నుడివెనను. పాదంబులు గడిగి కొని పుడిసిటం నీకులు వట్టుకొనము.

అని యతని త్కళితచరణునిం గావించి సమంత్రకంబుగఁ దీర్థోదకంబుల నావ మింపం జేసెను.

లంబభుజుఁడు. ఓసి! యిది కొంతకాలమునకు ముందు మావారు నేయించినదే! ఇంకఁ బయన మయ్యెదము రెమ్ము.

మదననేన. ఆత్మగతమున,,

ఆ! ఏను జింతించినది నిక్కువంబయ్యె! ఇతం డుపనయనాదిసం స్కారంబులంబడఁచునివాఁ డగునేని యాచమించి యిది మావారు పూర్వము నేయించినదే యనియనఁడు. మే లయ్యెను.

ప్రకాశముగ,,

ఓస త్తమా! ఇదె వయిన మగుదము. మఱియు నావల్కొక్కటి వినుము.

లంబభుజుఁడు. ఓసి! నీవు మంచిదానవు. నీమాటలు నాకు బాగున్నవి. విని యెదను. ఏమి సెప్పెదవు?

అని చెవి యొగ్గుచున్నాఁడు.

మదననేన. ఆత్మగతమున,,

ఓ భగవతీ! నాపెనిమిటి కివును భవన్మంత్రం బుపదేశంపవలసినది విధియయ్యె. దీన సగుపాపంబు నా కేమాత్రము దగులుకొనకుండం బనును.

అని కాళి కంజలి యొనర్చి. కాళికామంత్రంబు లంబభుజునిచేలిలో నడుపుచున్నది.

లంబభుజుఁడు, కాళికామంత్రంబు విసి. మదనసేను జూచి,,

ఓప్రాణవల్లభా ! నీవలన నేను మహాఽఘనముద్రంబు దాటితిని. తండ కంకిటావ్రసరణంబున సంశతమసుంబువోలే నామోహంబు; నివృత్తం బయినయది. ఏత స్మృతశ్రవణప్రభావంబునంజేసి మదీయం బగుపూర్వవృత్తంబు; కస్మృతంబయియుండు నది వెండియు స్మృతినమారాధం బయ్యె. ఓ కుండరీతిలకమా ! గౌతమసికవటంబున నైన మహాసంకటంబువలన నీవు కరము దుఃఖించెదవు. ఆ మంత మానము.

ఏను కరూశదేశాధీశుని మహామాత్యుం డగు మిత్రమాధవుని కుమారుండను. కళాచంద్రుం డనువాఁడను. యుక్తవయస్సున మదీయజనకునిచే నుపసీతుఁడనై వేదశి రుండనువిప్రవద్యసికడ నమస్తకాస్త్రంబులును వేదంబులును వేదాంగంబులును బురాణం బులు నభ్యసించుచుంటిని. ఏదేవతానుగ్రహంబువలననో నిఖిలకాస్త్రార్థంబులు నిత రుల కవిదితములగునవిసాకల్యముగ మదీయబుద్ధికి సిరూఢప్రక్రియ కస్ఫూడితంబు లగు చుండె. మఱియు సకలరసికజనశ్లాఘనీయాలితపదరచనాచమత్కారసారం బయి యొప్పు కవితయు నుద్భవితై ఆభూసురుం డువన్యసించు కాస్త్రార్థంబులకును మదీయ బుద్ధికిం దోచునాయుధంబులకును భేదంబు వొడసూర్చుచు వచ్చుటంజేసి సంశయాకు లుండనై తద్విచారంబులందు నాతనితో నవాదంబు సూచవలసి యట్లుగావించుచుంటి. అందు నాకుం దోచినయవిప్రమాణసహంబు లగుచువచ్చె. ఇట్లు జనుగుచుండ నొక నాఁడు నేనడిగినప్రశ్నముల కుత్తరం బొసంగంజాలక కడుఁ గుఱితుండై యాభూసుర వరుండు గనలుచు నన్నుంగాంచి ఓరీ ! నీ వలంతిగఁ జనవినవాఁడ వయ్యా వలంతివి వోలే నన్నాక్షేపించెదవు ! గుగుతిరస్కారపాపంబునం జేసి నీవు నీకుం గలవర్స కళాకాశలగర్వం బడంగి కడు మూఢమానవుండవై వర్తించువుగాత అనిశపియించి వెండియుం గినుకఁ బూసి యోరీ నీ. వవరిమిత్రైశ్వర్యసంపన్నుండ ననియు నాగరికుండ ననియు రసజ్ఞశిఖామణి ననియుం గరము గర్వించి యితరుల సరకునేయవు. ఇట్టి యహంకారం బడంగ నీదినంబుందొట్టి నీచవృత్తు లగుకిరాతులతో నమావాసంబును ఆ యనాగరికజనంబు సయిత మపహానింపం దిగుబుద్ధిదౌర్బల్యంబును గలిగి యతిసీచవృ త్తివై మెలంగుచుండుదువుగాత. అనియుం దిట్టినసేను విప్రశాపంబునకుభయందడి యతనికివందినంబు లాచరించి నేడుకొనఁగాఁ బ్రసన్నుండై యాతండు నాయందుఁ గర మనుతపించుచుం జేయునది లేక సమాధిని నెలఁచి దివ్యజ్ఞానంబునంగాంచి యోరీ

వత్స కళాచంద్ర ! నీకు నే వ్రాసినకావ్యము నిరతిశయాభ్యుదయంబునకు మూలంబగు. భారతీయమాన యగునరనాథమాతం జేపట్టి మహాభాగ్యంబనుభవించు బోయెదవు. ఆ రాజతమాజవలన నీకుఁ గాళికామంత్రంబు సంప్రాప్తంబగు. ఆమంత్రప్రభావంబునంతేని శాపకోషంబు నివృత్తంబై పూర్వస్మృతిం జెందెదవు. అప్పుడు నీకపరిమేయ వైరుషీచిక్షేపంబు గల్గిం బోయెడిని. నీవు మూఢత్వంబున నుండునప్పుడు భవదీయం బగుపూర్వస్థితి యొకపక్షక యుండును గాన నీచక్రత్వంబుననేయ నేవగించుకొనక యుండంగలవు అని నుడివిననేనును శాపోపహతుడనై స్మృతిచెడి వికటఘోషండును నెఱుంగలేనిచనుపంజీరితిని. తన్మూలకముగ నెట్టిమహారాజకుమారులకు సందరాని భవదీయపాణిగ్రహణమంగళంబుం గంటిని. భవసుక్తం బగుకాళికామంత్రంబును బుచ్చరణంబు చేసి సకలకవికులతిలక సంప్రదనీయం బగువైదుష్యంబు సంపాదించి నీమనోరథంబును బూర్ణము గావించెదను. ఏను గాళికాలయంబునకుఁ జనియెద.

మదనసేన, మహాముదంబుతో. బాష్పంబులు విడుచుచు,,

ప్రాణనాథ! నీరూపరేఖావిలాసవిశేషంబులు గాంచిన దాదిగ నిన్ను మహాకులప్రసూతుడనై వని తిలంచుకొని యుండెదను.

ఇప్పుడు భవద్యవనసుధాధారలవలన నామానసతాపం బుపశాంతిం జెందినయది. మహానందగిరిశిఖరసమారూఢ నైతిని. నేను నాకంటె రసజ్ఞుఁ డగునర్చవిద్యావిచక్షుణుని బరిణామంబు చేసికొనం దలంచి యనేకరాజపుత్రుల విద్యావివాదంబునకుఁ గిప్పించి యోడించుచుండునప్పుడు నాసఖీజనంబు; తిరదేశకాగతులవలన మదనసేనవిద్యావిశేషంబునకును రూపరేఖాతిశయంబులకుం దగినవాఁడు కళాచంద్రుండు గాని యితరుఁడు గాఁ డనుచుదువులు విని వచ్చి నా కప్పడప్పుడు నెప్పుచుండువారు. నాకును నిన్నుం గమంగొన నాన జనియించియుండె. నాకులదేవతలయనుగ్రహంబున నాకునీవు లభించితిని. ఇంక నిన్నుం బాసియొకనిమిషంబేని యోర్వం జాల. ఏఁ జేసి యుండుమంత్రపురశ్చర్యాఫలంబు నీ కొసంగెదను. అది నిర్దేశకముగఁ జేయంబడినది గాన ననంతఫలప్రదంబై యెసంగునది; యిప్పుడు సహృదయకత్వప్రతీతి వొడముకతంబునఁ గడునైశలంబు ఫలంబుంబుగూరుచు. దీనంతేని నీవు దేవిదయావిశేషంబు వదసి నన్నానందవారిధిం దేల్పంగలవు.

అని తనమంత్రపురశ్చర్యాఫలంబు దారవోసెను.

మహాకాళి. ప్రకీర్తించి. కళాచంద్రునిం గాంచి,,

ఓవత్సా! కళాచంద్ర నీప్రియురా లగుమదనసేన బహుకాలమునుండి నన్నుం గొలుచుచు నన్ననిద్యాధికుం డగువతిఁ బడయం గోరి భక్తి సహపుచున్నది. ఇక్కన్య యింతకుంబూర్చి మనుభవించుచుండిన మహాదుఃఖంబుం గాంచి కరుణాంతరచిత్తమై

దీని మనోరథంబు సంపాదించు దలంపుఁ గొని మదీయమంత్రపురశ్చర్యా ఫలంబును
ఫలనిర పేతావృత్తింశేసినదగుటచేత దేవతావృత్తహంబుం గడువైశేష గణించుకాని
నీరాజపుత్రి నీ కొండుంగుడు నీకు నే నాత్మకైరించితని. ఏమి యిది సాక్షిమంత్రదే
వతనకుకాళిని. నీకుం గోరినవరంబులీఁ జనుదొందితి. మదనుగ్రంహంబున ద్వైద్యులు
నీ కవగతంబు లగు.

మదనసేనయుఁ గళాచంద్రుఁడును. ఆశ్చర్యపడుచు. సర్వాదిగితభూత
లంబుగఁ బ్రణమిల్లిరి.

కళాచంద్రుఁడు॥ భక్తిప్రకరణంబుతో సంజలబంధంబుఁ గావించుకొని,

* శ్యామలాదండకము.

* శ్యామలాదండకము అనుఁ గామాతంగీ దేవతను వర్ణించుదండకము అని యర్థము.
శ్యామలాదేవతయే మాతంగీదేవత. మంత్రరత్నాక్షరగ్రంథమున బాలాఘాత్యా
మలామంత్రకథనతరంగమందు.

శ్లో. న్యాసా నేమవిధా స్మృత్యా మాతంగీ మానసే స్మరేత్,
సురాల్లవాంతరీవస్థ రత్నమందిరమద్యగే.

ధ్యానం. మాణిక్యాభరణాన్వితాం స్మితముఖీం నీలోత్పలాభాంబరాం,
రమ్యలక్తకలిప్తపాదకమలాం శేత్రత్రయోల్లాసినీం,
వీణావాదనతత్పరాం సురశత్రాం కీరవృదశ్యామలార్కం,
మాతంగీం శశిశేఖరా మనుభజే త్రాంబూలపూర్ణాననాం.
లక్షం జపే నృధూకోక్తైః జామయా దయంతం శుభ్రైః,
మాతంగీప్రొదితే పీఠే లఘుశ్యామం ప్రపూజయేత్.

అనుభోటఁ జిలుక్కతెక్కలరంగులంటి దేహచ్ఛాయగలుగుటంబట్టి శ్యామల
యనియు నాయుగ్ధమే శ్యామ యనుపదము దెచ్చుచున్న దనియు నేర్పడుటయే గాక
మాతంగీప్రొదితమయినపీఠంబున శ్యామలనుబూజించునగు నగుటచే మాతంగీశ్యామల
కేకర్తవ్యము సుస్థుక్త మయ్యెడిది. మఱియు॥ శ్లో వాణీ శుకప్రియా కేంతా విద్మహే
మీనకేతనః॥ కామేశ్వరే ధీమహీతి తన్నశ్యామా ప్రచోదియాత్ ॥ అను మాతంగీగా
యత్రియందు శ్యామలాఘటమునే మాతంగీఘటమునకుఁ బర్యాయముగఁ బ్రయోగించి
యుండుటవలనను దానిమీఁదట శ్లో॥ ఏహోదితాకు మాతంగీగాయత్రీ పర్వసిద్ధిదా,,
అనుశ్లోకమున శ్యామాఘటిత మగుదానిని మాతంగీగాయత్రీ యని చెప్పటచేతను
మాతంగీయు శ్యామలయు నొక్కతెయే యని సిద్ధించుచున్నది.

స్తోత్రము.

1. మాణిక్యశీతా ముచలాలయంతీం మదాలసాం మంజులవాగ్విలాసాం,
మహేంద్రనీలద్యుతికోమలాంగీం మాతంగకన్యా మబలాం స్మరామి.
2. చతుర్భుజే చంద్రకళావతంసే కుచోన్నతే కుంకుమరాగళోజే,
పుండ్రేక్షు పాశాంతశపుష్పబాణహస్తే నమస్తే జగదేకమాతః
3. మాతా మరకతక్యామా మాతంగీ మధుశాలినీ,
సంస్య త్కటాక్షం కల్యాణీ కదంబవనవాసినీ.

1. మాణిక్యశీతాం=మణులు పెక్కి నవీడియును, ఉచలాలయంతీం=చాయించునదియును, మదాలసాం=యావనమడముచే సొక్కుచుండునదియును, మంజులవాగ్విలాసాం=మనోహరమగువాగ్విఖరిగలదియును, మహేంద్రనీలద్యుతికోమలాంగీం=ఇంద్రనీలమణులకాంతివంటి కాంతిచేనందమైయున్నసంగంబులుగలదియును, నైస; మాతంగకన్యాం=మతంగమునికన్యకను, మనసా=మానసంబున, స్మరామి=చింతించెదను.

మతంగకన్యముకేరవత్సంస్త్రీమాతంగి, యని శబ్దార్థకల్పతరువునఁ జెప్పబడి యున్నది. కాన మతంగుండెనుమనికిం గూతురని యెఱుంగునది. మతంగశబ్దమే మాతంగ అనియగును. కాన మాతంగుండెనఁగా మతంగుండే. అతని కన్యయని యర్థము

మాతంగి మతంగమునికన్యక యనుటకును ఈమెయే కన్యమల యనుటకును బ్రమాణము.

సాభాగ్యలక్ష్మీకల్పమునందు స్కందేశ్వరసంవాదమున దశమపటలమునందు,, శ్లో. ఛందో నప్తవ తథా ప్రోక్తం దేవతా కన్యామలాంబికా. అంగన్యాసం కరన్యా సంకుర్యాత్తారత్రయేణతు. జననీంజగతాం ధ్యాయే స్మతంగమునికన్యకాం,, అని.

2. చతుర్భుజే = నాలుగుభుజములుగలదానా! చంద్రకళావతంసే=చంద్రరేఖను శోభింపఁజేయుచుండుదానా! కుచోన్నతే = గొప్పబిగువుగుబ్బలుగలదానా! కుంకుమరాగళోజే=కాశ్మీరంపురక్తకాంతిచే నెఱుపుమీడినదానా! పుం, ద్రక్షేక్షు, పాశాం, కుశ, పుష్ప, బాణ, హస్తే=తెల్లదామర, చెఱుకు, పాశము, అంకుశము, పుష్పములు, బాణములు హస్తముల ధరించుకొన్నదానా! జగదేకమాతః=జగములకు మొదటితల్లి! తే=నీకు. నమః=నమస్కారము.

3 మరకతక్యామా=మరకతమణివలె నల్లనిదియు, మధుశాలినీ=మదిరాఘూర్ణితయు, కదంబవనవాసినీ=కడిమిచెట్లనుడచియందు వసించునదియు, కల్యాణీ=మంగళమొసఁగునదియు, నై; మాతా=తల్లియైయున్న, మాతంగీ = మాతంగి, కటాక్షంకుర్యాత్ = కటాక్షముండునాత.

4. జయ మాతంగికయే జయ నీలోత్పన్నయై,
జయ సంగీతరసికే జయ లీలాశుకప్రియే.

చంద్రము.

1. జయజనని 2. సుధాసముద్రాంతగుద్యవృణిష్యిషమరూఢవిల్వాటవీచిత్రకల్ప
ద్రుమాకల్పకాదంబకాంతారవాప్రియే 3. కృత్తివాసఃప్రియే 4. సాదరముతో
సంభావనాసంభ్రమాలోనివస్రగాబద్ధమాశీసనాథత్రికే 5. సానుమత్పుత్రికే 6. శేఖరి
భూతశీతాంకురేఖా మయాఖావశీనర్ధగుస్త్రిధనీలాలకక్రేణిశృంగారితే 7. లోకసంభా

4 మాతంగికయే=మాతంగునికూతురా ! జయ=విజయము. నీలోత్పన్నయై
తే=నల్లకలవలవంటి కాంతిగలదానా ! జయ=వర్ధిల్లుము. సంగీతరసికే=గానరసమెఱింగి
నదానా ! జయ=ఎసంగుము. లీలాశుకప్రియే=క్రీడాశుకమునందుం బ్రിയముగలదానా !
జయ=జయమునొందుము.

1. జనని=పితల్లీ ! జయ=జయంబు నొందుదువు గాత. ఈజయ ఆనుపదము ప్రీతి
శక్త్యా వసంతేనచానందితే, యను సంబోధనముదనక నడువర్తించుకొనఁదగినది.

2. సుధా . . . ప్రియే:—సుధాసముద్రాంతగుద్యవృణిష్య=ఆమృతసముద్రము
నడుమఁ బొడమెడమణిష్యిషమునగు సంరూఢ=మొలచిన, విల్వాటవీచిత్రకల్పకాననపు,
మధ్య=నడుమనుండెడు, కల్పద్రుమ=కల్పకవృక్షములు, ఆకల్ప=ఆలంకారముగాఁగల,
కాదంబకాంతార=కదంబవనమున, వాస=వసించుటకు, ప్రియే=ప్రియముగలదానా !
జయ. ఇశ్లేమిఁదటను.

3 కృత్తివాసః ప్రియే=కివునికింబ్రിയమురాలా !

4. సాద. . . త్రికే:—సాదర = ఆదరముతో, ఆరద్య = ఆపకమింపబడిన,
సంగీత=గానమును, సంభావనా=శ్లాఘించుటవలన, లోల=కదలనట్టి, నీవస్రక=కదంబ
పుష్పమాలికచే, ఆబద్ధ=చుట్టంబడిన, చాళీ=క్షీర్జడతో, సనాథ=కూడిన, త్రికే=నితంబో
పరిదేశముగలదానా !

5. సానుమత్పుత్రికే=పర్వతమునకుంగూతురైనదానా !

6 శేఖ...రితే:—శేఖరీభూత = శిఖరీభూమమై యుండు, శీతాంకురేఖా=
చంద్రరేఖయొక్క, మయాఖావశీ=కాంతిపుంజముచే, నర్ధ=పార్శ్వ భ్రములయిన, సుస్త్రిధ=
కరమునునపునిఱిస, నీలాలకక్రేణి = నల్లనిముంగురులగుంపులచే, శృంగారితే=ఆలంక
రింపబడినదానా !

7. లోకసంభావితే=జయలచేతఁగొని యాదంబడినదానా !

8. కామలీలాధనస్సన్నిభభూలతాపుష్పసందేహకృచ్ఛారుగోచనానాపకతే
 శీలమాళిరామే 9. సురామే 10. రమే 11. ప్రోల్లసద్వాళికామాత్రికశ్రేణికాచంద్రికామండల
 కాసుండలోద్భాసిగండస్థలస్యస్తకస్తూరికాపత్రరేఖాసముద్యాతసౌరభ్యసంభాగితభృం
 గాంగనాగీతసాంద్రిభవన్మంత్రితంత్రీస్వరే 12. భాస్వరే 13. వల్లకీవాదనప్రక్రియాలోల
 తాబీదశాబద్ధతాటంకభూషావిశేషాన్వితే 14. సిద్ధసమ్మానితే. 15. దివ్యహాలామదో

8. కామ... రామే :—కామలీలాధనస్సన్నిభభూలతాపుష్పసందేహకృ
 త్=మన్మథునియొక్క శీలాచాపమునకుపమానము లగుకనుబొన యీతీ వెలకుం బాడ
 మినపుష్పమో యనునందేహమునుగలిగించునట్టి, చారుగోచనానాపక శేలీలరామ =
 సుందరమగుగోరోచనాపకమునకుంచబడినవిలాసంపునొనటిబొట్టుచే, ఆళిరామే =
 మనోహరాలా!

9. సురామే=ఉత్తమరాలైనకాంతా !

10. రమే=లక్ష్మీరూపిణీ!

11. ప్రోల్ల...స్వరే :—ప్రోల్ల సద్వాళికామాత్రికశ్రేణికాచంద్రికామండల=
 కరమునుచును లాలకు బావిలీల ముత్తియంబులగుంపుల తెల్లనికాంతులచేబోలుచు, గండ
 స్థల=వెక్కి శులకుందు, న్యస్త=వ్రాయబడిన, కస్తూరికాపత్రరేఖా=కస్తూరిచే వ్రాయ
 బడినమకరికాపత్రములనుండి సముద్యాత=పొడమిన, సౌరభ్య=పరిమళమునకు, సంభాగిం
 త=త్వరచునట్టి, భృంగాంగనా=ఆడుతున్నదల, గీత=గానముచే, సాంద్రిభవత్=
 ఆధిపతుగుచున్న, మంత్రితంత్రీస్వరే=మంత్రవీణియొక్క స్వరముగలదానా !

12. భాస్వరే=ప్రకాశమానురాలా !

13. వల్ల...న్వితే :—వల్లకీవాదనప్రక్రియాలోల = వీణవాయింపు తెఱంగునం
 గదలునట్టిదియు, తాబీదశాబద్ధ = తాటకుచేడియంబడినదియునగు, తాటంకభూషా
 విశేష=కన్నులనుసాముతో, అన్వితే=కూడినదానా !

14. సిద్ధసమ్మానితే=సిద్ధులచే సమ్మానింపబడినదానా !

15. దివ్య...త్వరే :—దివ్య=దేవతాయోగ్యమును, హాలా=మదిరవలన
 గలిగిన, మద=మత్తుచే బాడమెడు, ఉద్వేల = మేరఘోటిన, హేలా=విలాసములచే,
 లవణ=వెలుంగునట్టి, చక్షుః=కన్నులయొక్క, ఆందోళనక్రి=కూరుకుపాటుతోగలసిన
 తిరుగుడుపడుసాంపుచే, సమాక్షిప్త=చెదరిన, కల్తెకనీలో త్వరే=ఒంటి చెవిమీది వల్ల
 కలువగలదానా ! మదిరామదమున ఘృణిత మగులోచనపుం గాంతిచేత నొకచెవిమీది
 కలువపూతేకుకాంతి యాక్షిప్తమగు చున్నదని భావము.

దేవులపాలనవచ్చునురాందోశసక్రిసమాప్తి ప్రకటన కనీయము 16. పూరితాంత్రేయ
లోకాభివాంశాభరే 17. స్వేదబిందులక్షణశాస్త్రాలావ్యసయ్యందందోహసందేహాన్ని
న్నాసికామాక్తికే 18. సర్వమంత్రాత్మికే 19. కుందమంపిస్మి నోదావక్ష్యమృత్యుగ
కర్పూరతాంబూలఖండోత్కరే 20. క్రికరే 21. కుందపుష్పగృహిస్మిన్దంబావశీ
స్మిలాంత్రాల కల్లోలసమ్మేళన స్మేరణోజాభరే 22. చారువీణాభరే. 23. సులలితనవ

16. పూరి . . . . . భరే :—పూరిత = సమగ్రముగావీరిన, అక్షేపభోగ
వాంశాభరే=ఎల్లజనులకోరికలవంటలు గలదానా !

17. స్వేద . . . . . క్రికరే :—స్వేదబిందు=చిటుచెమట బొట్లతో, ఉన్నతో =
ఒప్పుమిగులు, ఫాల=నోసటి, లావణ్యసిన్ధుంద=లావణ్యపుంజాలు, సందోహ=సంపు
లనియెడు, సందేహాకృత్=సందియమును గలిగించునట్టి, చారు=మనోహరమును, నాసికా
మాక్తికే=ముక్కుముత్తయముగలదానా ! ముక్కుముత్తినాము చిటుచెమటబొట్లతో
గరంగి జాటుఫాలలావణ్యబిందుసందోహమో యనఁ దగియున్నదియని భావము.

18. సర్వమంత్రాత్మికే=సమస్తమంత్రములురాలా !

19. కుంద . . . . . త్కరే :—కుందమంపిస్మి నోదావ = మొల్లలకాంతింగొల్ల
లాడుచిటునగవు దేటుటందేసి కరము మనోహరంప్రయోగ్య, వక్ష = మొగమున,
స్థూరత్=అమరునట్టి, పూగకర్పూరతాంబూలఖండ=పొడవగు కులయు కర్పూరఖండం
బులయు తమలంపుమడుపులయు, ఉత్కరే=తెగంగలదానా !

20. క్రికరే=సంపత్కరురాలా !

21. కుంద . . . . . జాభరే :—కుందపుష్పగృహిస్మిన్దంబావక్ష్య=మొల్లమొగ్గల యాకా
రముతో నునుపుమీటు, దంతావశీ=హావరుసల, నిర్మలాలోలకల్లోల=నిర్దంపువన్నెలం
తెన్నుమిగులుచుంగదలు కాంతితరంగంబులయొక్క, సమ్మేళన = చేరికగల, స్మేర =
చిటునగవుతోనొప్పు, శోజాభరే=ఎఱ్ఱని పెదవిగలదానా ! మొల్లమొగ్గలపంటివలు
వరుస యించుకవెలికిందెలియునట్లు లలతిలేనగవు నవ్వుగా నా నగవుయొక్క
కాంతులు కొంచెమువలించుచు నెఱ్ఱనిమోవివయి నోలయుచున్నవి యని భావము.

22. చారువీణాభరే=మనోహర మగు వీణియను దాల్చియుండుదానా !

23. సుల . . . . . భరే :—సులలితనవయావనారంభ=కవి మనోజ్ఞమగునభినవతారు
న్యారంభమనియెడు, చంద్రోదయ = చంద్రోదయముచేత, ఉద్వేగ = మేరమీటు,
లావణ్యదుగ్ధాన్లవ = లావణ్యమనియెడిఫాలమున్నటికుండి. ఆవర్భవత్ = పొడమునట్టి,
కంబు=కంఠమునకుంగల, విబోజ్జక=విలాసములను, హృత్=అవహరించెడు, కంభరే =

యావనారంభచంద్రోదయోద్వేగలవాన్యనుభవవాఙ్మధ్యవ్రంబుబిబ్బోకహృత్సంభ
రే 24. మంథరే 25. బంధురచ్చన్నవీరాదిభూషాసముద్యోతమానానవద్యాంగశోభే
26. శుభే 27. రత్నకేయూరరశ్మిచ్ఛటాపల్లవప్రోల్లసదోర్లతారాజితే 28. యోగిభిః
పూజితే 29. విశ్వబృంధలవ్యాప్తమాణిక్యతేజస్సునిరత్నంకణాలంకృతే 30. సాధుభిః
స్పృహితే 31. వాసరారంభవేశాసముజ్జ్వలభూషారవిందప్రతిచ్ఛన్నపాణిద్వయే
32. సంతతోద్యద్వయే 33. దివ్యరత్నోర్మికాదీధితిస్తోమసంధ్యాయమానాంగుళీప్లువో

కంఠముగలదానా ! కంఠము ; సారెనారెమందోచునభినవతాగుణోదయ మను
చంద్రోదయమువలన నీమెయొక్కలావణ్య మనియెడిసుధాసముద్ర ముప్పొంగెగా
నందుం బొడవెడు శంఖమోయనునట్లు వెలుంగుచున్నదని భావము.

24 మంథరే=యావనమదమున నలస యయినదానా !

25. బంధు . . . శోభే :—బంధురచ్చన్నవీరాదిభూషా=సౌంధ్యగుణ్యునంగ
బిళ్లమొదలగుసాములచే, సముద్యోతమాన=కడుఁ బ్రకాశించు, అనవద్య = దోషము
లేని, అంగశోభే=అవయవములకాంతిగలదానా !

26. శుభే=మంగళమయురాలా !

27. రత్న . . . . .రాజితే :—రత్నకేయూరరశ్మిచ్ఛటా = రతనంపు బాహు
పువలమెటుంగల గుములను, ప్లువ=చిగుళ్లచే, ప్రోల్లసతో=కడుసౌంధ్య సంపాదించు,
దోర్లతా=బాహులతలచేత, రాజితే=ప్రకాశించుదానా ! బాహువు లనుతీవెండు
కేయూరముచేకాంతిరేఖలు పల్లవములభాతిం దోచుచున్నవని భావము.

28 యోగిభిః పూజితే=యోగినిష్ఠులచేత సర్వంపంబడుదానా !

29 విశ్వ . . . . .కృతే :—విశ్వబృంధల = సమస్త మగుదిశాసమాహము
సందును, వ్యాప్త=కలయింబడిన, మాణిక్యతేజః=మణులతేజంబుచే, స్ఫురతో=వెలుగు
నట్టి, కంఠః=చేతికడిములచే, ఆలంకృతే=ఆలంకరింపబడినదానా !

30. సాధుభిః=సాధువులచే, సత్కృతే=పూజింపబడినదానా !

31. వాస . . . . .ద్వయే :—వాసరారంభవేశా = దినోదయకాలమునందు,
సముజ్జ్వలభూషా = వికసించునట్టి, అరవింద = ఎఱ్ఱతామరపువ్వులతో, ప్రతిచ్ఛన్న=
సాటియగు, పాణిద్వయే=చేదోయిగలదానా !

32. సంతతోద్యద్వయే=ఎల్లప్పుడునావిచ్ఛించుచుండువెలప్రాయముగలదానా !

33. దివ్య . . . . .చరితే :—దివ్యరత్నోర్మికాదీధితిస్తోమ=దేవతాస్వాము లగుమణులు
చెక్కిన ముద్దుటుంగరపుఁగాంతిపుంజముచే, సంధ్యాయమాన=సంజయ్యెతోచెడు, అంగుళీ

ద్యన్నభేండు ప్రభామండలే 34. ప్రోల్లస త్కుండలే 35. తారకారాజనీకాశహారా
పరిస్తేరచారుస్తనాభోగభారానమన్మధ్యవల్లీ పరిచ్చేదపీఠీసముల్లాససందర్శితాకార
సౌందర్యరత్నాకరే 36. శ్రీకరే 37. హేమకుంభోపమాత్తుంగవక్షోజభారావనమ్రే 38.
త్రిలోకావనమ్రే 39. లసద్వృత్తగంభీర నాభీసరితీరశైవాలశంకాకరశ్యామహావళి

పల్లవ = చిగుళ్లకొవ్వైనచేతివ్రేకులవలన, ఉద్యోత్ = పొడమునట్టి, నభేండు ప్రభా
మండలే = సఖచంద్రఫలిభాపుంజముగలదానా! ముద్దుటుంగరమునంజెక్కంబడియుండు
రక్తిములకాంతులు పరివసయెట్టినివ్రేకులు సంధ్యా రాగములవలెఁదోఁప నంపనఖకాంతి
మండలముచంద్రోదయమయినట్టులొప్పుచున్నదని భావము

34. ప్రోల్లసత్కుండలే = కడునొప్పిదంబుగల కుండలములుగలదానా!

35. తార... కరే:—తారకారాజనీకాశ = నక్షత్రములవరుసతోసరిపోలు,
హారాపరి = ముత్తియంపునరులగుములయొక్క, స్తేర = వికాసముచేత, చారు = మనో
హరమగు, స్తనాభోగ = గుబ్బలనిబ్బరముననైన, భార = వ్రేగుచేత, ఆనమత్ =
ఇంచుకవంగిన, మధ్యవల్లీ = కానుదీవియ యందలి, పరిచ్చేద = కడుపుమీఁదిముడుతల
విభాగములయొక్క, సముల్లాస = నిక్కుచేత, సందర్శిత = కాన్పించఁబడిన, సౌందర్య =
సౌందర్యమనియెడి, రత్నాకరే = సముద్రముగలదానా! నక్షత్రప్రజ్జీకిసహనమగు
ముత్యాలపేరులుదాల్చికొనియుండుటంబట్టి సౌంపుమీఱుచున్నవి గుబ్బలు. అట్టి
గుబ్బలనిబ్బరంపువ్రేగున వలియంబాటుచు నించుక వంగునట్టికానుదీవియను నిక్కించు
కొనునప్పుడు కడుపుమీఁదిముడుతలు వెలువడుచున్నవి. ఆముడుతలు సౌందర్యసముద్ర
మునకు తరంగములు అట్టియా తరంగములు గాన వచ్చుటంజేసి సౌందర్యరత్నాకరము
పొంగివచ్చునట్లున్నదని భావము.

36. శ్రీకరే = సంపత్కారిణీ!

37. హేమ... నమ్రే:—హేమకుంభోపమ = బంగారుకుండలకేసయ్యు, ఉత్తుం
గ = పొడవుమీఁతిన, వక్షోజభార = కుచభారముచే, అవనమ్రే = కొంచెమువంగినదానా!

38. త్రిలోకావనమ్రే = మల్లోకములవారిచే నేవించుబడుదానా!

39. లస... పణే:—లసద్వృత్తగంభీర = పొలుపుమిగిలబట్టువైలోఁతుగలది
యగు, నాభీ = పొక్కిలియనెడి, సరిత్ = చూడముయొక్క, తీర = గట్టునమొలిచిన,
శైవాల = తీరగ్రాచియోయను, శంకాకర = సందియముంగలిగించు, శ్యామ =
నల్లని, హావళి = నారు, భూపణే = అలంకారముగాఁగలదానా! అందముమీఁటి
గుండ్రనయిలోఁతుగలిగియుండుపొక్కిలియే చూడము. నారు దానిగట్టున నుండునాఁ
చుతీవియవలె నొప్పుచున్నది యని భావము.

భూషణే 40. మంజుసంభాషణే 41 చారుశింజత్కటే సూత్రనిర్భర్తీ స్థితానంగలీలాధుః
శ్శింజినీడంబరే 42 దివ్య రత్నాంబరే 43 పద్మరాగోల్లసన్మేఖలాభాస్వరశ్రోణి
శోభాజితస్వల్లభాభృత్తలే 44 చంద్రికాశీతలే 45 వికసితనవకింకుకాంతామ్రది
వ్యాంకుకచ్ఛన్నచారుడుశోభాపరాభూతసిందూరశోణాయమానేంద్ర మారంగహస్తా
ర్గలే 46. శ్యామలే 47. కోమలస్నిగ్ధనీలోత్పలాపాదితానంగతూణీరశంకాకహర్దా

40. మంజుసంభాషణే = మనోజ్ఞముగ మాటలాడుదానా.

41. చారు..బరే:—చారుశింజత్ = మనోహరముగ శబ్దించునట్టి, కటే సూత్ర =
మొలనూలిచేత, నిర్భర్తీ స్థిత = బెదరు పెట్టఁబడినదగు, అనంగలీలాధుః శ్శింజినీ = మన్మ
థునిలీలాచాపగుణముయొక్క, డంబరే = ఆడంబరముగలదానా ! కటితటంబునం
దాలిచియుండురశనాదామముయొక్క నులిపు మన్మథునిలీలాధుఃస్థగుణధ్వానమును మీటి
యున్నదిని భావము.

42. దివ్యరత్నాంబరే = దేవత్వాత్మగురతనంపువలవదాల్చినదానా !

43. పద్మ...త్తలే:—పద్మరాగ = పద్మరాగమణులచే, ఉల్లసత్ = ప్రకా
శించెడు, మేఖలా = ఎనిమిదిపేటలుగల మొలనూలిచే, భాస్వర = అందముమీఱు,
శ్రోణి = నితంబముల, శోభా = ఒప్పిదముచే, జిత = కీడ్పఱచఁబడిన, స్వల్లభాభృ
త్తలే = బంగరుకొండ నెత్తములుగలదానా ! పద్మరాగమణులు సెక్కినయెనిమిదిపేటల
మొలనూలునుపైనధరించియుండు నితంబబింబములు బంగరుకొండ నెత్తములు వోలెంగా
స్పించుచున్నవని భావము.

44. చంద్రికాశీతలే = వెన్నెలవలెఁ గన్నులకుఁ జల్లవైనదానా !

45. వికసితనవకింకుక = వికసించిన క్రొత్తమోడుగువలె ఆతామ్ర = అంతట
నెఱుపుమీఱు, దివ్యాంకుక = ఉత్తమమగు వలవచే, ఛన్న = ఆవృతములయిన, చారు
డుశోభా = అందపుందొడలమొలుంగులచే, పరాభూత = అవమానింపఁబడిన, సిందూర
శోణాయమానేంద్ర మారంగహస్తార్గలే = సిందూరమలంగుటంజేసియొలుపుగలయు గడి
యప్రమాణనకుందీటగుచుండునై రావతపుదొండముగలదానా ! అప్పుడువికసించినమోడు
గుఘ్రాలవలె నొప్పునెఱ్ఱిని దివ్యవస్త్రముచే నావృతములగుటంజేసి తొడలు సిందూరమ
లందియుండు ; నింద్రునిమారంగముయొక్క యర్గళములపంటి తొండములకు దీపై
యున్నవియని భావము.

46. శ్యామలే = చిలుకతెక్కులరంగువంటిదేహచ్ఛాయగలదానా !

47. కోమల...లతే:—కోమలస్నిగ్ధ = అందంపునునపుగల, నీలోత్పల = నల్లక
లువలచే, ఆపాదిత = కలిగింపఁబడిన, అనంగతూణీరశంకాకర = మన్మథుని యంబుల

మజంఘాలతే 48. చారులీలాగతే 49. నమ్రదిక్పాలసీమంతినీమంతశస్త్రిగ్ధనీలప్రభా
పుంజసంజాతదూర్వాంకురాశంకసారంగసంయోగరింఖన్నభేందూజ్వలే 50 ప్రోజ్వలే.
51 దేవ దేవశ, దైత్యేశ, యక్షేశ, భూతేశ, వాగీశ, కోణేశ, వాయుగ్నికోటిరమా
ణిక్యసంఘృష్టబాలాతపోద్దామలాక్షరసారుణ్యలక్ష్మీగృహీతాంఘ్రిపద్మద్వయే. 52. అ
ద్వయే 53 సుగుచర నవరత్న పీతస్థితే 54. సుస్థితే 55 శంఖపద్మద్వయోపాశ్రితే
పొడులోయనసందియంబుగలిగించెడు, ఉద్దామ=గొప్పవియగు, జంఘాలతే=తీవీయల
పంటి పిక్కలు గలదానా! జంఘాలతికలు మన్మథుని కందంపునల్లకలువలచే జేయం
బడిన తూణీరములో యన్నట్టు లన్నయని భావము,

48. చారులీలాగతే=మనోజ్ఞమగులీలాగమనంబుగలదానా!

49 నమ్ర...జ్వలే:—నమ్రదిక్పాలసీమంతినీ = నమస్కరించునట్టి దిక్పాల
కాంతలయొక్క, మంతశ=ముంగురులయొక్క, స్త్రిగ్ధ=చమపుమీజిన, నీలప్రభా=నల్లని
కాంతుల, పుంజ=గుంపులవలన, సంజాత=కలిగిన, దూర్వాంకురాశంక=గణికపోచ
లనియెడు సందియము నొందిన, సారంగ = (చందరునిలోఁగండు) జంకయొక్క, సం
యోగ=కూడికచేత, రింఖత్=ఒప్పుమిగులు, నభేంద=నఖచంద్రునిచే, ఉజ్వలే=ప్రకా
శించుదానా! దిక్పాలకకామినలు ప్రణామమునేయునప్పుడు వారలకుంతలముల కాంతి
పుంజము దేవచరణంబులపైఁబర్వఁగా నదిగాంచి లీలా సారంగము పచ్చనిగరికపోచ
లని శంకించి చరణముల నాకుటకురాఁగా నా సారంగము చంద్రునిలోని సారంగమనియు
నదిరాఁగాదానితోఁ గడలివచ్చినచందరునింబోలెనఖంబులొప్పుచున్నవనియుభావము.

50. ప్రోజ్వలే=కడునందమగుకాంతిగలదానా!

51. దేవ.....ద్వయే:—దేవ = దేవతలయు, దేవేశ = దేవతలయు,
దైత్యేశ=దైత్యనాథులయు, యక్షేశ=యక్షనాథులయు, భూతేశ=భూతపతులయు,
వాగీశ=సరస్వతీనాథునియు, కోణేశ = మూలకధిపతులయినవారలయు, వాయు=
మారుతునియు, అగ్ని=అగ్ని దేవునియు, కోటిర=కిరీటములందలి, మాణిక్య=మణులచే,
సంఘృష్ట=ఒరయఁబడినదియై, బాలాతపోద్దామ = రేపటియెండవలెమించునట్టి, లాక్ష
రస=లఘుకయొక్క, ఆరుణ్యలక్ష్మీ = ఎఱుపుంబెల్లిదంబున, గృహీత=కమ్ముకొనఁబడిన,
అంఘ్రిపద్మద్వయే=అడుగుదమ్ములదోయిగలదానా!

52 అద్వయే=సాటిలేనిదానా!

53. సుగుచరనవరత్న పీతస్థితే=అందమగునవరత్నసింహాసనంబుననుండెడుదానా!

54. సుస్థితే=చక్కనిదానా!

[దానా!

55. శంఖపద్మద్వయోపాశ్రితే=శంఖనిధిపద్మనిధులబంటచే నాశ్రయింపఁబడిన

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

56. ఆశ్రితే 57. దేవిదుర్గావటక్షేత్రపాలైయ్యతే 58. మత్తమాతంగకన్యాసమాహన్వితే
59. ధైరవీసంవృతే 60. దేవివామాదిభిస్సంక్రితే 61. లక్ష్మ్యాదిశక్త్యప్తకాసేవితే
62. ధైరవీసంవృతే 63. పంచబాణేన రత్యాచ సంభావితే. 64. ప్రీతశక్త్యా వసంతేనచా
నందితే 65. భక్తిభాజాం పరంక్రేయసే కల్పసే 66. ఛందసా మాజసే భ్రాజసే 67. యోగి

56. ఆశ్రితే=భక్తులాశ్రయించియుండుదానా!

57. దేవిదుర్గావటక్షేత్రపాలైః=దుర్గాదేవితో, వటవృక్షముతో, క్షేత్రపాలకులతో, యుతే=కూడినదానా!

58. మత్తమాతంగకన్యాసమాహన్వితే=యావనమదమునం బొదలుమతంగముని కన్యకలగుంపులు బలసికొని యుండుదానా!

59. అష్టభిః ధైరవైః = ఎనమండ్రు ధైరవులచే, శక్తితే = పరిశక్తింపబడినదానా!

ఉన్నట్టుండు, కపాలండు, భీషణుండు, డమరుభాస్కరుండు, రవిభక్షకుండు, కాలుండు, చండుండు, మహామృగానుండు, అనువారు ధైరవులెనమండ్రుగురు.

60. దేవివామాదిభిః=వామాదేవిప్రముఖులచే, సంక్రితే=ఆశ్రయింపబడినదానా!

61. లక్ష్మ్యా . . . . . వితే=లక్ష్మ్యాది = లక్ష్మీప్రముఖులగు, శక్త్యప్తక=ఎనమండ్రుగురుశక్తులచేత=ఆసేవితే = సేవింపబడుచుండుదానా! లక్ష్మీ, చాముండి, బ్రాహ్మి, మాహేశ్వరి, కామరి, వైష్ణవి, వారాహి, మాహేంద్ర అనువారు ఎనమండ్రుగురు శక్తులు.

62. ధైరవీసంవృతే=ధైరవీదేవతలచే జట్టుకొనబడినదానా,

63. పంచబాణేన=మన్మథునిచేతను, రత్యాచ=రతీదేవిచేతను, సంభావితే=గౌరవింపబడినదానా!

64. ప్రీతశక్త్యా = ఇష్టపడినశక్తిగలవాడగు, వసంతేనచ=వసంతునిచేత, ఆనందితే=సంతసించబడినదానా!

65. భక్తిభాజాం=భక్తిగలవారలకు, పరం=మిగుల, క్రేయసే = మేలుకొనుట, కల్పసే=వలంతివయ్యెదవు.

66. ఛందసాం=వేదముల, ఓజసే=ప్రకాశమునకు, భ్రాజసే=బ్రకాశించెదవు.

67. యోగినాం=తపస్సులయొక్క, మానసే=మానసమందు, ధ్యాయసే=ధ్యానింపబడియెదవు.

నామాననే ధ్యాననే 68. గీతవిద్యానుయోగానిత్యస్తేనకృష్ణేన సుపూజ్యతే 69 : పృ
హ్మద్యేనగ ద్యేనపద్యేనా ద్యాభరత్రేయనే. 70. యక్షగంధర్వసిద్ధాంగనామండలైర్మండితే
71 సర్వసౌభాగ్యవాంచావతీభి ర్వహభి స్సరాజాం సమరాధ్యతే 72 సర్వవిద్యా
విశేషాన్వితంచాటుగాధానముచ్చారణాకంఠ ముల్లోలస్వర్ణతే ఖాన్వితం కోమలంశ్యా
మలోదారపక్షద్వయం తుండకోభాతిదూరీభవత్కింశుకాభం శుకంలాఽయంతీమివక్రీ
డినే 73 పాణిపద్మద్వయేనాపరేణాత్మమాలాగుణం స్ఫుటికం జ్ఞానసారాత్మకం పుష్ప

68. గీతవిద్యానుయోగానిత్యస్తేన=గానవిద్యానుబంధమునం దవినిచేదని, కృ
ష్ణేన=కృష్ణునిచేత, సుపూజ్యతే=బాగుగఁ బూజించబడియెడవు.

69. విద్యాభరత్రేయః = విద్యాభయలచేత, విశ్వహృద్యేన=ప్రపంచమునకు మనోజ్ఞ
మగు, గ ద్యేన=గద్యముచేతను, పద్యేన=పద్యముచేతను, గీయనే=గానము చేయబడి
యెడవు.

70 యక్షగంధర్వ సిద్ధాంగనామండలైః=యక్షులయు గంధర్వులయు సిద్ధుల
యు ముగుడలగుంపులచే, మండితే = అలంకరించబడినవానా !

71 సర్వసౌభాగ్య వాంచావతీభిః=సర్వవిగ సౌభాగ్యంబుంగోరెడు, సురాజాం
వహభిః=దేవకామినలచే, సమరాధ్యతే=పూజించబడియెడవు,

72. సర్వవిద్యావిశేషాన్వితం=ఎల్లవిద్యా విశేషములతోఁగూడినదియు, చాటు
గాధానముచ్చారణాకంఠం =చమత్కారపద్యములచ్చరించుకంఠంబుగలదియు, ఉల్లో
లస్వర్ణ రేఖాన్వితం=విశేషించినమంచురంగులు దేటురేఖలతోనొప్పు నదియు. కోమ
లం=అందమయినదియు, శ్యామలోదారపక్షద్వయం = శ్యామలపక్షముగలగొప్ప శై
క్మలజంటగలదియు, తుండకోభాతిదూరీభవత్=ముక్కుయొక్క మెఱుంగునకు దూ
రంబగుచున్న, కింశుకాభం=మోగుగుమొగ్గలనిగ్గ గలదియు నగు, శుకం=చిలుకను, లాల
యంతీమివ=బుజ్జగించు నదివోలే, క్రీడినే=హరించెదవు.

73. అపరేణ=మఱియొక, పాణిపద్మద్వయేన=కేలుండవ్వివోయిట, స్ఫుటికం=
స్ఫుటికమణి నిర్మితమయిన, అక్షమాలాగుణం=జవమాలికసరమును, జ్ఞానసారాత్మకం=
జ్ఞానసారమయమగు, పుష్పకం=పుష్పమును, బిభ్రతీ=తాల్చుచున్నదిగా యేన=ఎవ్వని
చే, సంబింత్వనే = చక్కఁగఁజింతించబడియెడివో ! తస్య=ఆట్లుధ్యానము చేయువాని
యొక్క, వక్త్రాంతరాత్=వదనమునుండి, గద్యపద్యాత్మికా=గద్యపద్యస్వరూపిణియ
గు, భారతీ=సరస్వతి, నిస్సరేత్=నడచును. విణియ నొకకేలను శుకంబు నొకకేలను
మఱియొకకేలుందోయిట స్ఫుటికాక్షమాలయుఁ బుష్పకంబును దాన్చియుండుపల్లు భా
వించినవాఁడు మహాకవియగు నని భావము,

కం చిత్తతీయేన సంచిత్య సే తస్యవక్త్రాంతరా ద్దద్యవద్యాత్మికాభారతీనిస్సరే 74, ద్యే
సవాత్సంసనాథాఽకృతిర్భావ్యసేసోపి లక్ష్మీసహస్రైః పరిక్రీడతే. 75. కింససిద్ధ్యేద్వపు
శ్యామలంకోమలం చారుచంద్రావమాడాన్వితం ధ్యాత 76 స్తస్యలీలాసగోవారిధి
77 స్తస్యకేళీవనం నందనం 78 తస్య భద్రదాసనం భూతలం 79 తస్యగీర్దేవతాకింకరీ. 80
తస్యవాచాకరీక్రీస్వ ౮౦. 81, సర్వమంత్రాత్మికే 82. సర్వమంత్రాత్మికే 83. సర్వ
ముద్రాత్మికే 84 సర్వశక్త్యాత్మికే 85. సర్వవర్ణాత్మికే 86. సర్వరూపే 87. జగన్మాతృకే

74 త్వం=నీవు, యేనవా=ఎవ్వరిచేసేని, సనాథాకృతిః = పెనిమిటితోఁ
గూడినయా కారముగలదానవు గా, భావ్యసే=చింతించుబడియొదవో! సోపి=అట్లుధ్యానిం
చువాఁడు, లక్ష్మీసహస్రైః=వేనవేలలక్ష్మీదేవీజనముతో, క్రీడతే=క్రీడించును. పెని
మిటితోఁగూడిన యాదేని భావించినవాఁడు విష్ణుపదవిని బొందునని భావము.

75. శ్యామలం=చిలుకవంటి వచ్చువన్నెగలదియు, కోమలం=మనోహరమును,
చారుచంద్రావమాడాన్వితం=మనోహరుడగు చందమామను శిగోభూషణముగఁదాల్చి
నదియునగు, వపుః=ఆకారమును, ధ్యాతః=ధ్యానమొనరించువానికి, కింససిద్ధ్యే=
ఎది సిద్ధింపదు.

76. తస్య=అట్లుధ్యానించెనువానికి, వారిధిః=సముద్రము, లీలాసరః=క్రీడా సర
స్సుగను.

77. తస్య=అతనికి, నందనం=నందనవనము, కేళీవనం = క్రీడోద్యానమ
గును.

78. తస్య=అతనికి, భూతలం=భూస్థలి, భద్రదాసనం=భద్రపీఠమగును.

79. తస్య=అతనికి, గీర్దేవతా=సరస్వతి, కింకరీ=దాసురాలగును.

80. తస్య=అతనికి, క్రీః=లక్ష్మీ, స్వయం=తానె, వాచాకరీ=వచనబంటు
గును.

81. సర్వమంత్రాత్మికే=సకలమంత్రస్వరూపిణీ !

82 సర్వమంత్రాత్మికే=సకలమంత్రస్వరూపిణీ !

83. సర్వముద్రాత్మికే=సకలముద్రాస్వరూపిణీ !

84. సర్వశక్త్యాత్మికే=సమస్తశక్తిస్వరూపిణీ !

85. సర్వవర్ణాత్మికే=సమస్తవర్ణస్వరూపిణీ !

86 సర్వరూపే=సకలస్వరూపిణీ !

87. జగన్మాతృకే=లోకములనుండల్లియగుదానా !

88. హేజగన్మాతృకే 89. పాహిమాం 90. పాహిమాం 91. పాహిమాం 92 పాహి.

అని ప్రతింది భక్త్యవసతుండై నిజవంబడియెను.

కాళి. కడుసంతసంబుతో,,

వత్స కళాచంద్ర ! నీయొనర్చినసంస్తవంబున కతులూమోదంబుం జెడితిని. భవదీయ కవితారసవిశేషంబునకు మానసంబున నలరి మహాకవి యనుభవినానాంబు బొసంగితిని. మదనగ్రహంబున నిట్టివిశేషంబు నీ కల్పించెదకు నిదర్శకంబుగ నీ విది యత కాళిదాసుండనునామంబు వహింపుము. నీవు కావ్యనాటకాలంకారాదుల సుధ రింప భూమియందవతరించినభారతీదేవి గాని సామాన్యమనష్యమాత్రుండవ గావ. భారావతి యగుభోజభూవతి భవదీయకవితా సారసత్వస్యంబెడికిం యవరిమితంబు బొసంగుచు నిన్నుం గారించు. మఱియు భవదీయసుకవితాచాతురికి మెచ్చి పెక్కండ్రు దేశాధిపతు లగణితంబు లగుధనసంపదంబుల సమర్పించగలరు. కాన రివిచాయండవై రాజ్యతంత్రంబు నొప్పరికించి యిప్పుడు కలికాలఃనష్టంబయినొన్న గీర్వాణభాష నుద్ధరింపుము. సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేన కిం,, అన్నట్లు సుకః తావి ర్వర్తితితీవనోపాయంబుకన్న వృషాంశవృత్తికి బాసటయై యుండుట సుఖానుభూతి గామి నీ వందులకు నియ్యకొనకుము. నీవు జాతిస్మరుండవై సత్కరణీయంబు లగు పెక్కులు కార్యంబులు జరుపం బోయెదవు ఇంకను నీయశేషీతంబెన్మో? నీవడిగిం వెల్ల నొసంగం గడంగియున్నదానను. మదనగ్రహంబు వడసినవానికి సర్వంబు సిద్ధించు.

కాళిదాసుడు. ఓలోకైకజనని ! ఇంతకంటె నాకుం గావలసిన దే మున్నది? ఆయిన నొక్కటి యడిగెద.

చం. అనుకల మీవు నన్ను సదయాత్మకం జూచుచు వైరిసంఘముల్,
పనుపడి చేయునెద్దలను భవ్యగతిం దొలగించి కాచుచున్,
నిను మది నెంచునప్పు డతినిర్భరసత్కరుణాత్మయూర్జివై,
కనఁబడుచు న్నమస్తనరకాంతనతాంఘ్రినిఁ జేయుచుండుమి !

88. హేజగన్మాతృకే=సర్వప్రపంచోత్పత్తికిం గారూహపమగుప్రకృతిస్వరూపిణి

89. మాం=నన్ను, పాహి=కావుము.

90. ,, ,,

91. ,, ,,

92. పాహి=కావుము.

కాళి. పశ్య ! కాళిదాస సీప్రాక్షనంబు నంగీకరించితిని. భవదభీష్టాక్షంబు ననుకూర్చి నవ్వుడవ్వుడు నీకుం గన్పడుచుండును. భక్తజనాపేక్షితప్రదానంబుకన్న నాకుం బ్రదుకంబు లేదు. శుఖంబున నుండుము.

అని యంతర్హిత యగునట్లు నిష్క్రమింత యయ్యె.

మదనశేన. కరముసంతసించుచు.

ప్రాణనాథ ! ఈదేవికి నీయంగుఁ గలకరుణాతిరేకంబు కడు సుస్తవనీయంబు. ఇట్టి నిన్నుం బతిగాఁ బడసిననాయుద్యుతంబై పొగడికొనం దగి యున్నది.

చు. ఆభినవమన్మథుం డనుచు నంగన లెల్లను మెచ్చురూపమున్,
 విభవనముజ్వలం బయినవిశ్రుతియుం దగునాభిజాత్యమున్,
 సుగళగతిమీటువై గుషియు శుద్ధయశోవిభవంబు నిండ్రన,
 నిఖిల మగునంపద ల్యైలయునిన్ను నలంతుల కానె పొందఁగన్.

ఏమ నాతోలిపుట్టువునం జేసినపున్నియం బెట్టిదియో ! ఇట్టిసుకవికులావతం నుంబు జీవట్టఁ గలిగితిని. మఱియు నీవు నరస్మతీనవావతారుండ వయటకు సంభయంబు లేదు. కాచేని మంత్రోపదేశమాత్రంబునన దేవి సాక్షాత్కరించి వరంబు లొసంగునే ! ఆదియునుం గాక యిట్టిరసాస్పదం బగుసుకుమారార్థపదబంధురం బయినవచనరచనా చాతురి మనుష్యమాత్రుల మండునే !

చు. అరుణకరప్రసారవికచాంబుజపండనికామన్గళ ,
 ద్వారమకరందచిందరురనైఖరిచారుపదావళీమనో ,
 హర మయి యొప్పనీకవిత నాన వినంగ సుధాబిద్ధిపీచికల్ ,
 పరుసగఁ జైబయిం బరవి వచ్చువిధంబునఁ దోచె నాత్మకున్.

ప్రాణనాథ ! చిరకాలసంప్రాప్తికం బగుచున్నమన్మథోరథంబు నాయర్పించు చుండిన మలదేవతయనుగ్రహంబున నివ్వుడు ఫలియించె.

కాళిదాసుండు. మహాహ్నంబుతో,,

ఓచంచలలోచనాతిలకమా ! వినుము.

చు. సురగరుడోరగప్రముఖశోభనగాత్ర లకందరానియీ,
 నిరుపమరూపనంపదల నివృటిలంగలనిన్ను మన్ననన్,
 నరభువనాంబుజాలయను నర్మిలఁ బెండిలియైతి నింక న,
 చెప్పెను మగుజన్మభవ్యఫలసిద్ధి లభించెను నాకు నెచ్చెలి.
 శేషభ్యంబునవై తాళికుండు,,

చం. చెలువపుదీవి యామదననేనను బెండిలియై మహాశ్మతికొ,
 జెలగుచుఁ గాఢకామముచేత మహాకవి వైతి వింక నీ,
 కులము వదిలిత మయ్యె నతికోరికి యు స్ఫులియించె దివ్యుడీ,
 జలజనఖుండు దోచుతఱి చయ్యనఁ దగ్గఱె మేలుకోఁ గదే !

వెండియు నేవధ్యంబున యొందువైతాళికుండు,,

చం. అమలిన మైననీయశమ దంతటఁ బర్వఃగఁ జూచి వెల్లవై,
 యనుకలము న్నృశించు చిపు డంబుజవైరియఁ గ్రుంకుచున్నవాఁ,
 డమరవధూపతంసమహాపూరన్నతిగాత్రం గూడునం,
 భ్రమ మిపు డొప్పువయ్య ! భరభానునిఁ గొల్వఁ గ మేలుకోగదే !

కాళిదాసుండు, ఓప్రాణేశ్వరి ! దేవీసాక్షాత్కారాదికుభవంపరలఁ గాలంబు
 గడచుట యెఱుంగమైతిమి. ఇప్పుడు వేకువ యయ్యె ! వీను కాపోపహతుండనైయుం
 దునప్పుడు కర్మానుష్ఠానంబు సేయక మానుకొన్నందుకుం బ్రాయశ్చిత్తింబు చేసికొని
 విశుద్ధిం బొరయవలసియున్నది. ఈనగకోపకంఠంబునం గలపుణ్యనదికిం జని యుష
 స్నానంబు నల్ప ప్రాచిత్తంబుచేసికొని సూర్యోచ్ఛానానాదులు దీర్చి వైశంబ వచ్చువ,
 మద్విరహంబున నీవు భిన్నతం బెండివము.

మదననేన. కాళిదాసునిఁ గోరించుకొని,,

చం నిను నెడబాసి యొక్కత్రుటి నీరజసాయకమాన్దజాళికొ,
 మనమున నోర్వఁ జాల నింక మానవలోకమధామయూఖ ని,
 న్నగుగొనకుటిసేనిఁ గ్రుటికాలము గల్పకతింబు గా చుగొ,
 ఘనకుభకీర్తి రమ్మ వెన కాల్యమకృత్యము దీర్చి యాచుకొ.

మఱియునిప్పుడు,,

చం. నిను నెడఁబాయఁ బోమఁ గడు నిర్భర మైనవియోగవేదకొ,
 మనము మహాంధకారమున మగ్నులఁ జెందినరీతిఁ గాంచ మ,
 త్తను విడ గ్రాంగ సాగె నొకకట్టము దుర్భర మైన దివ్యదే,
 మునుకొని కల్లఁ బోవు నని ముక్కుచు దోచుచున్న దాత్మకుకొ.

అదియునుం గాక మన్మాననం బనిష్టాశంకి యై యుత్తలంపడియెడిని. కాన నీ
 వొంటి నేగకుము. ఈభవనంబునకుం గావలియుండరత్నకభటవర్ధంబును వెలువెంటఁ
 దోడ్కొని పొమ్ము. వేగ రమ్ము. నాయంగుం గరుణ యుంచి యుదుబుద్ధముద్ధునినిజ
 శోభామనోహరం బగునీనగుమొగంబు వైశంబ వెండియుం గాసిపింపుము.

కాలిదాసుడు. ప్రాణబల్యభా! నా కెవ్వరును దోడు రావలయు నన్నది లేదు, ఇట్లుగను నీమనస్సునూధానంబుకొనకు నారెటు దోడ్కొని పోయెదను. కార ముత్తం బగుచింతచే సితాంతనమాకులస్వాంతవై యుండకుము. ఓభీయ! నీవొంటి నుండంగలవే!

పంచననేను. ప్రాణనాథ! ఒంటి యన నేల! పేతువ యయ్యె, ఇప్పుడ నాప్రియ గుణులు గుణమార్చిభయమానియి. గారా! అందుకుం జింతింపవలదు.

కాలిదాసుడు. ప్రాణబల్యభా! అట్లయిన నచే! ఏ బోయి వచ్చెద.

అదిసిహస్కరించు డయ్యె.

మదననేను. కొన్ని యడుగులు వెళు వెంటం జరి. సైవలసికి దృష్టులు సిగుడించి,,

ఆ! ఏమి యిది! ఇప్పుడు మూడవయామంబు ప్రవృత్తం బగుచున్న డని తార కలం గాంచినం దెలిసె. వైతాళికులు పేతువ యయ్యె నని పల్కిరి. నాప్రాణనాథుని నన్ను నెడబాప నెవ్వడెరి క్రూరుం డిట్టిసిక్మతిం గావించెనొకో!

శంకాతంకంబులతో,,

పేతువ యయ్యెనేని దీపములకాంతి తగ్గదా! అట్లు గానంబడదే: దూరాలోచన నేయకయ వతిం బండితిరి. మానసంబు కర మలయుచున్నది. ఏమి నేయుదు ! మాన సంబంధం దేయెని యొకహస్రీహంబు గల్గంబోయెడునని తోచెడిరి.

ఏరుటికి దృష్టులు సిగుడించి భవానందభ్రమంబులతో,,

నాకద్యాగురు పనమ మంబున గౌతముండు వాణియొక్కయనితో నియ్యెడిపం బనుదెంచుచున్నవాడు. కట్టా! ఇతండు నావయిఁ బ్రేమం బుంచి తొలుత నక్ర మంబు నేయం బూనినవాడు. ఇప్పుడు నేదేని యహితంబునేయుటకే చనుదెంచు చున్నాడని తోచెడిని. కాదేని యిప్పు డియ్యెడ కేల ననుదెంచు నే నియ్యెడ నుండుట యుచితంబుగాదు. దవ్వలకుంజరియెది. భవనరక్ష కభటవర్ధంబును లేదు. ఆశ్చర్యక్రతునితో జరియె. ఆహా! యొకనిమిషంబులోనన దురతిపాత్యం బగునెట్టి యెదురు సంభవించినయిది !

అని వెనుకంబ యడుచుఁ ద్వరితతరంబుగఁ జనుచున్నది,,

యవనభటసహితుండై గౌతముండు ప్రవేశించె.

గౌతముండు. ఓమదననేనా ! పోకుము పోకుము. ఇంకఁ దప్పించుకొన నీకుం దరంబుఁగాదు. ఇది నిశీఘ్రసమయంబు. నీ వీశేశీగృహంబునం బ్రవేశించుటకు ముంద నరూఢుతి నేనీశేశీమందిరంబుం జొచ్చియుండి యిగు జరిగినవృత్తాంతంబు గూచుచు

నాకుకుని నిన్ను నెడబాసి నిన్నునుగారిండు గదా! వైతాళికులలె నడిచి నిన్నుతి
యి నాకుని వెలువడిచితిని. ఈ కథలు నాకు గాకరి జన్మకొని మరలమహి
మయన నెరి. నీవతి వెరికి జననవ్వ వంతంబుని నిన్నునిగారి నిచ్చివయితనితో
కుకొని నిన్నునుగారిండు నిడ నడుచెంచినాడె. నీ వెరి ముజుభామయిండు గదా! నిన్ను
నిక నాగొకతెచ్చియుండునడంబు నెక్కి నాంబుడికి జనమచితి నే మేలను.
అని నీవువేసి నిన్నువయండు కుకరితభక్తధారాభుడిత గాతంబుబోయెడిది.

మదనసేన. గృహశోకంబుతో, ఆత్మతనున,,

కట్టా! నామాననంబున దోచినవృద్ధంబు కత్తెంబువై. అని పాశ్యం
యిన యిడుమ వొడమివయిది. ఏమి నేయంగలదానన. ఇందావ్యం బొనర్చితి
ని యితఁడు నన్నుం బట్టుకొనుట నిన్నునంబ. అట్లు గాన పుత్రవివచనం బనుష్ఠించు
గానదానంబోలె కటించితి నేని త్రోవ నెచ్చెడి యు వచ్చెదరా!

అని చింతించుచుండె,,

గాతముఁడు. ఓసి రాజపుత్రి! యింక జంతు గూరుటవ. న నవయోగంబు
నిడు. వెడలుము వెడలుము.

మదనసేన. శోకంబుతో,,

ఓనునాథరక్షకా! అశ్రితవాత్సల్యజ. ఓ! గజేంద్రవరదా! బ్రాచీమానసాల!
ఓక్కినీనాథ! నీకంటె నాకు దిక్కెచ్చురున్నాడు! ఈదీనన గాన నీవు నావ్రుక్కున
నున్నాడె వని నమ్మియున్నదానన.

అని పల్కుచు వెడలుచున్నది.

గాతముఁడు ఓచుందరితిలకమా! నాకుభిష్టంబు నెడవేర్చెద నుటివేరి నిన్ను
నేన రక్షించెదను. ఇంతటివరికి గజేంద్రరక్షకునిం దడవ నేల! ఓసి కామినీమణి! నీయి
ప్రంబుం దెప్పదవేరి యింద నీతోడ కేళివిహారు బహుళించి నిన్ను వదలి చనియెదను.

మదనసేన. భయంపడుచు! ఆత్మగతమున,,

కట్టా! నా కియ్యెడ నుండక చగుటయ యిప్పటికి మేలు!

అని త్వరితగతిం జనచున్నది.

గాతముఁడు. ఓకాంతామణి! నేను తుద కొకమణి నీతో కలిగించు గోరితిని.
నిచ్చును నాకు గుంతనను ప్రియంబు నేయం గడంగెదవు. నాకు నీకంటెనుభీష్టప్రదు
రాలు గలదా! మంచిది పొచ్చు. కథం బానోహించుచు.

మహానేత. అడుగులుతడబడ రథముకడకుఁ ద్వరితగతిం బోవుచు నిమ్మి
తయ్యె.

గౌతముఁడు. వెనువెంటంబునుచు,,

ఓరీ యాచన ! నాచచంబున నీనుందరి రథారూఢ యయ్యె. ఏను నిద రథం
బాలోహించెదను. నీ పతివేగంబున నరదం బెక్కి రథ్యంబుల నడుపుము.

యాచనభటుఁడు. ఓబాచనయ్యా ! అట్లు యొనర్చెద.

గౌతముఁడు. సంతసంబుతో,,

ఉ. అంబుజపాణి నామను స్వహస్తధనం బయి పొల్పె నివ్వడే,
బింబఫలాధరిం గొనుచు భీతిల కెయ్యెడ కైవఁ బోయి యీ,
యంబుదవేణిఁ గూడుచు నుఖాంబుధిఁ దేలుదు. మధ్యమార్గమం,
గం బరిపంధి యడ్డమయి తోఁచకయుండిన మేలె యయ్యెడిన్.
అని యిరువురతో నిష్క్రాంతుండయ్యె.

ఇది కాళిదాసుచరిత్రప్రకరణమునందుం

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీరస్తు.

క్రీస్తు.

తాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

పంచమాంకము.

వీర్యగుత్తుండు ప్రవేశించుచున్నాడు.

వీర్యగుత్తుండు. ఔర! మదనసేనకు గలసౌందర్యము నోటాన నడుపు వ్యూహాదుల కెవ్వరలకేని యుండ దని యనుకొనియెదను.

ఉ. ఆవనజాక్షీ ముద్దుమొగ మక్షిపథంబునఁ దోచుటాదిగా,
భావిత మైనశీతకరపార్వణబింబము నింపు గాను. నా,
భావము దానిచంచలతరాంచలలోచనము ల్లిరుగ ని,
చ్చాఢిఁగి గాంచ దుత్పలనిస్సవిలాసము లాత్మ మెచ్చగ్గె.
మఱియును.

ఉ. దానిబొమ ల్లిరుంగొనిన దర్పకచాప మ చెందకాన పో,
దానికురు ల్పయోదములతండముల నిర్నిరసింపఁ జాలు న,
ద్దానియొడలో కఠోరశిఖిత స్తనువల్లమనోజ్ఞరేఖయే,
దానికి నీడుగారు పెరతామరసాయతనేత్ర లింగె.

అదియునుం గాక ;

చం. రతి సౌందర్యవిలాససంపదల నారాజీవప్రతాక్షి భా,
రతి విద్యానివయంబులందు సుషమారంభంబున న్నడ శ్రీ,
సతి యైశ్వర్యకలావిశేషమున నాచంద్రాశ్రయ తా నాశనీ,
సతి యా దానిని జూడకున్న నిరక నాజన్మం బధన్యం బగు.

ఇనీ ! ఏమిది ! ఏను దానితో విద్యావివాదంబున నోడినాడను. మఱియు న
య్యిందువదన పెరనానిం చెందిలియయ్యె. ఏ నీవిధి నందరానిపండ్ల కజ్ఞుసాచుచు
న్నాడ. ఇరక నాకాకన్యారత్నము లభించుననుట ఎక్కడిమాట. కారాంతికుండగు
విప్రుండు ధనలోభంబున నాకుం బ్రయవచనంబులు పెప్పి యానిశీధినియందు నన్నల
యింపం జేసెడినో ! దానియందుం గలయుత్కంఠాత్రివిశేషంబునంతేని యాభావయ్య
సెప్పినవచనంబుల నమ్మి యాచిమ్మచీకటులం బడి కడు నలయచు. గరగళితం బయిన

తనంబు నశ్వేషించుచున్నాడు. కిధులవెంట వదకుచున్నాడను. ఆకన్యకారత్నం బియ్యెడ దొరకునాయని మనికి నెవ్వెఱయుం బొడమక యున్నది. విధి యనకూలం బగు నేని యభిమతాంబు నవ్యద్విషయమండి యెనను గొనితెచ్చి కాకతాళియంబుగతిం జేర్చకపోను. ఇట్లులేకదా ! తొలుత నీరాజపుత్రితో విద్యావివాదంబు నేయం గోరి యాయారికిం జనుదెంచి పురబాహ్యోదవనంబున విడిసియుండి మదనసేనాసంపద్యనం బున నిచ్చు వొడమి యున్నవాడ నగుటంజేసి యుత్కంఠితం బయినచిత్తంబునను సిం చుక విసోదంబు గల్పించుకొన నొంటరినై యా యారామసీమం జెలువారుచారుతరత రుచికరంబుల నిరీక్షించుచు నందుఁ గడుదివ్యలతుం జనిననాకు చెలికత్తెలతో నయ్యెడకు యదృచ్ఛానమాగిత యయినయా రామణీయకనిధిదర్శనంబు నయనంబులకలిమికి ఫలంబుగ ననుకూరినయ్యది. ఇప్పుహోత్సవంబు లభించినకథంబున మఱియు నిట్టివి జన్మఫలంబులు సంప్రాప్యంబులు గలుగఁజోలును. ప్రాయశంబుగఁ బ్రాప్త్యాణులహుక్కులు కల్లులు గావు. ఎదఱోరాజకుమారు లీరాజపుత్రికం గోరి వచ్చినవారలు దానితో వివాదం బున నోటువడి యవమానంబున కోర్చి తమపురంబులకుం జనిరి. ఎవ్వధి నైన నీమదన సేనం దోడ్కొనిగాని మడియపురంబుత్రోవం బట్టుం జన దని యావిశవనిపట్టుదిల నా కుం గలుగుటయుఁ దదనుగుణముగ నీనక్షత్రశాస్త్ర)వేది నెప్పుటయుంజూడ నభిమతాంధ్రసిద్ధి గావచ్చు ననియుం దోచుచున్నది.

న సారథి కంబగురథంబున నాయాధులై గౌతముడును మదనసేనయుంబ్రవేశించిరి.

గౌతముడు. ఓ ప్రాణవల్లభా ! ఏల నీవీయరదంబున నొకవంక సంకుచితాం గివై నిలువఁబడి యుండెదవు ? వేడ్కమెయి నాయంకతలంబునం గూరుచుండుము.

చం. సరసిజపాణి నీబిగువుఁజన్నుల న న్ననురాగపూరభా,
సురగతిఁ జేర్చి నైకొనవె నుందరి నీనునుమోవిపానకం,
బరుదుగఁ గ్రోలకున్న నిఁక నంగము నిల్వదు మన్మథాగ్నిని,
ప్థరతరకీలల న్దగిలి భస్మముగాఁగల దాదరింపుము.
మదనసేన. శోకంబుతో,,

గురువరా ! ఈబుద్ధి మీ కుండం జనదు. ఏను మీకు నుతానమానను. శిష్యును; మఱియు మీయింట దాస్యంబు నేయంగలకింకరిని. అట్టికార్యంబుల నియోగించి న న్నంబావనతరపదవీవరిచ్యుతం గాకయందునట్లు నేయుండు. ఇట్టి తుచ్ఛసుఖంబులు మీసాలవైతేనియ లని మీర లెఱుంగరా ! దయ యుంచి నన్ను విడిచిపుచ్చుడు.

వీర్యగుత్తుడు. చెవియెగ్గి విని,,

అ! ఈసీభవములుంటున్న నెవ్వడో తనకుం గూర్చికాని వొకచాన నవహరించి, దానిం బలాత్కరించుచుం గూడెం పనిచే తిననట్లే. కానింబు నెవ్వ నాబాల సేయుచుది లేక శోభాలోక్వేలనీయింబులం బ్రతిపేక్షించుచున్నది. ఇదె కన్యకాంతకపుగోపవనసేనుం జెలువారు సంకటపథ్యముం పీఠు మాటలాడెదరు. పీఠవిరో! ఆయుదము.

స్మృతిపథినియించి,,

ఎవ్వో యన సేం! గౌతముం డీవాకన్నిచాద్యాగున వతండు మదనకేన యందునురక్షిండునీ కండు. పీఠవచనసంధింబు గౌతముమదనసేన లె యెరింగించుచున్నది. మదనసేనయె యయ్యెనేని నాతపంబు పండె. బాగుగ నాకించి సేయంగల కార్యంబునకుం గడంగెదను.

అని గౌతమారుల కథిముఖంబుగ నడుచుచున్నాడు.

గౌతముడు. ఓగుండరీతిలకమా! ఈమాట లెన్న మానము.

కం. ఓమదనసేన విషమా! రామామణి పీఠ నాకర్ణ్య వయితి వో,

భామిని బహుకాలముగా నే మది తపతపా పుంకి నీ వెలుగవో.

పీఠ్యగుప్తుండు. సంతసంబుతో,,

ఏజింతించినయగ్ధంబు నిధారితం బయ్యె. పీఠు గౌతముడె! మదనకేన లెచ హరించుకొనపోవుట నిక్కంబు. పీనిం బట్టి బంధించి ఈనారీతనంబుం గొంగుడు.

నిరూపించిచూచి,,

ఇదె ఏతదధిష్ఠితం బగునరదంబు నానమోచనమాగతం బయినయది. శ్లోం బువృత్తిల్లిన నిం దిరువురకుం గార్యహాని యగును. కానం గోలాహలంబు గలుగజీకయ తొలత సారథిం దునివి గౌతమునిం బట్టి బంధింపవలయు. గౌతముండును సారథియుం దమలో కంటై యున్నారు. పీఠల కెఱుకపడక రథం బెక్కిన నాయున్దైక్యకార్యంబు నాధించు కొనట నుకరము.

అని నాట్యంబున రథంబెక్కి గడచే సారథి నడచుచున్నాడు.

యవనుడు. అయ్యయో చచ్చితినిగాదా! ఏ భూమిపయిం బడుచున్నాడ.

అని పగ్గంబులవదలి. ప్రహరకేదర నళినయించుచుం గలచరణ తేజముతో

సిమ్మి తుడయ్యె.

మదనసేన. సంతసంబుతో,,

నా జేడకుకొనిన దీనాలాపంబు లాలకించి యాపాంచాలీమానరక్షకుండు పీఠ
నిరసింప నేతెంచెనో.

సకరుణముగ,,

ఓదయాసిధీ ! యీ బ్రహ్మబంధువును బ్రాణంబులు దీయకుము.

వీర్యగుప్తుఁడు. ఆశ్చర్యపడుచు,,

ఓకనకాంగీ ! నీ కింతవిప్రియంబు గావించినవాఁ డయ్యును పీనిం జంపవల
బంటివి. నీదయారసంబునకు మెచ్చుకొంటిని. నీకొకవరంబీదలంచినాఁడ. ఇట్టిసుగుణ
సంపత్తిగలనీయందు నీగుర్భగుం డీట్లు కట్టేడియై ప్రవర్తించెం గాన పీనిం బట్టి
శిక్షించెదను.

అని కుప్పించి గౌతమునిసిగం బట్టి ధన్యుగ్గుణంబుచేఁ బెడఁతెక్కులు
విడిచివట్టి,,

ఓగౌతమా ! పూర్వము నే నీరాజకన్యకతో విద్యావివాదంబు నేయంగడంగి
నవ్వుడు నికృతిమెయి నన్నవమానించి నాకు బాణిగృహీత గావలసివడినదిం దప్పించి
తినిగదా ! ఇప్పు డేమి నేయంగలవో చూచెన. ఇది వాగ్వివాదంబు గాదు. వీర్య
సారవివాదంబు. నీ కందుం జేయఁగలవని యేమి ? ఇందు నిన్ను వధింపవలయు
నన్నది భావ్యం బయ్యును బ్రాహ్మణుండ వని యీవనజాతీ కనికరించి యట్లు
గావించకు మని ప్రార్థించియుండు కతంబున నాదారుణవ్యవసాయంబువలన నివృత్తుండ
నైతి. ఇది నిన్ను బంధించితి. ఇంక నీకు విమోక్షణంబెప్పటికో !

అనిగుడ్డులుముచున్నాఁడు.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! ఏజేసిననికృతికిం జేసేత ఫలం బబ్బినయది. అట్టి కాళికానుగ్రహ
పాత్రుని కళత్రంబును దొంగిలి తెచ్చుట యారక పోవునే ! పీనికి నే నేమియుఁ
బ్రతిపచనం బొసంగఁజాల.

అనియూరకున్నాఁడు,,

వీర్యగుప్తుఁడు. మదనసేనంగాంచి,,

ఉ. చంచలశేత్ర నీవికచసారసప్రవికాలలోలనే,
త్రాంచలలీలఁ గాంచ మది నాన జనించినవాఁడ నుగ్మలీ,
కుంచితనీలముగ్ధభు కుంతలసంతతిసుందరంబు గా,
సంచితరీతిఁ గాంచు భవదాన్యసకోరుహ మెత్తి యానతోక.

మదనశేఖర, సాతంకంబుగ, ఆత్మగతమున.

పీడు నన్నరక్షింపం జనదెంచెనని యనకొన్నదినున్నదొక్కటికేళుం నూడని శత్రువయ్యె. గౌతముడు బ్రాహ్మణుండుగాన మహిమధనుర్విద్యావంతుడనిగుణంబులకు భయంపడుచునతిక్రమింపం జాలక యుండినవాడు. ఇతండు నాకు భయంపడువాడు గాడు. ఏమిసేయును.

ఆశ్వాసంబుతో,,

నామనన్నన కొకసమాధానంబు గలదు ; పీడు పై మత్తుత్రియండుగాన నన్ను బుద్ధియై కుత్సితంపుంబనులకుం బోరెడు. గంభీరుడై ప్రవర్తించు. ఎన్నెనిన నతనినలగు దప్పించుకొనవచ్చు నని తోచెడిని. ఇప్పటికి సమయోచితముగ బొంకియై ననితండు నన్ను దాంకకుండంజేసికొనియెడు. మానభంగంబు గాబోన కాదుగాన నాకు నన్నిండు కొనుటకు బొంతులాడుట దోషవహంబు గాదని ప్రామాణ్యతచరణంబు గలదు. మతియు నితండు నావచనంబులు వివకపోడు. ఎట్లనిన !

కం. వనజాక్షులయం దానయి గనినట్టియు వాగ్విధులం బగుముగ లా,
వనజాక్షులవచనంబుల మను జవవాటరు తడియకును. క్రియురై.

మతియు,,

కం. రసభావజ్ఞులు మదిలో నరదృశ మగుఁజ్ఞితి యున్న నంగవలెకల,
ప్రసవంబులు సారభగతు లొనంగక తపఃతపాలుగూర్చు కుత్సె. పరియురై.

ప్రకాశముగ,,

ఓపీర్యధుర్యా! నన్నుం జౌర్యమున నవహరించి తోడ్కొనిచనుచున్నయిది ప్రునిశిక్షించితివి. ఇంక నేను నీధనమను గాని యితరునిపాత్రు గాను. నూతినీర్లు కల్లువల బోననుభయంబుం గూర నావశ్యకంబు లేదు గూనె. ఉత్తమమతగంజాతు లనుభవా నాథులు తారు నెప్పినమాట మరల్చరు. కాన నివ్వడు నాయంగు కంతసింది కొరిన వరం బొసంగెద నన్నవచనంబు యథార్థంబు గా నాజేడిరదృష్టం బంగీకరింపుడు. అది యెద్ది యంటిరేని. తడవులంబట్టి యే నొక్క ప్రతంబు నేయం బూనుకొనియొన్న దానను. అది యొకవత్సరమునకు సమాప్తిం జెందు. అంతదనుక నాయంగు మీరెన్నఁ జులూరం జనదు. ఇది నాకు మీరు కరుణించి యిచ్చిగువవంబు. ఇది యొకవత్సరము సమాప్త్యంతరము భవదభీష్టాంశంబు నెఱవేలుచుకొనింజను.

పిచ్చగుత్తఁడు. సంకసంబుతో,,

ఓ చందరీపతంసమా! అట్లయగుంగాత. రాజకన్యకం దోడైచ్చినాండ ననుడు
శంబ నాథుఁ జాలును.

కం. ఇంటికిని లక్ష్మీయై నా! కంటికి దా నమృతవర్షకయఁ బోలెను పె,

స్మిరిట మందంబులఁజేలఁ గఁగఁగంటికి ఘట మనుచు, నిన్నుఁ గనుఁగొనుచుంగణ.

ఓమండరీ ! ఏను నుదీయఁ బగుకరూశచేకమనకు రథముదోలుచున్నాడను.

అని యరదముఁ దోలుకొనుచు నిస్కాంతుండయ్యె.

ఇది కాళిదాసుచరిత్రప్రకరణమునందుం

పంచమాంకముసమాప్తము.

క్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

క్రీ ర థ య.

శ్రీ రాధాకృష్ణచక్రవర్తిశేషము.

కాశీదాసచరిత్రప్రసంగము.

షష్ఠాంకము.

గుణమాలినియు ధనమాలినియు సంభ్రమంబుతోఁ బ్రవేశించిరి.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి! ధనమాలిని! ఏమే యీమంత! మనభర్తృదారిక యగుమ దనశేనగృహంబున నిశీధనమయంబునందు నైతాళికులు నిద్రమేల్కొలుపు నట్లున్నది. గాఢనిద్రాభియోగహాతమతులై యిండుక మేల్కొంచి యానైతాళికులు తఱి యెఱుంగక యిట్లు గావించిరి గాఁబోలు? పూర్వదినంబునం బరిగయకార్యవ్యాప్తులై యుండుటంజేసి యిట్లు జరిగియుండవచ్చును. ఎట్లయినను మనము వైశంబ రాజపుత్రికడకుం జనవలసినవారము గారే! భర్తృదారిక యస్మదాగమనంబునకుం బ్రతీక్షించుచుండు. మనకును గతయామిషియందు నిమగ్తమింజేసి జేకువ యయ్య నిశీధ మని తోచుచున్నదియో! ఎందుకుఁగాని వైశంబ చనవలయు.

అని ద్రుతతరంబుగఁ జనుచున్నారు.

ధనమాలిని. శ్రమం బభినయించుచు,,

ప్రియసఖి! గుణమాలిని! మన మెంతపరువెత్తిన నుద్యానమునందలిభర్తృదారిక యుండుకేళీగృహపుమాన్దంబు ముగియకున్నది. మనము భర్తృదారికను బాసి యింటికిం జనినకార్యం బుచితంబు గాదు. ఇప్పుడ యింటం దలవాల్చితిమి. ఇప్పుడ లేచి కరుగత్త పంపివచ్చె.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి! యిట్లు వచ్చునని యెప్పుడెఱుఁ జెలియునే!

మంథుకు దృష్టులు నిగుడించి. భయంపడుచు నిలిచి,,

ఓసి! అదె కనుంగొనుము. యమభటుండువోలె నతిధియంకరాకారం దెవ్వఁడో మరగజేదనకుం బాల్పడి యూర్పులు విడుచుచుఁ గాలునెత్తుల నిలకుం దాచుచుం బోరలుచున్నాఁడు. సమీపమనకుం జన భయం బగుచున్నది. ఈనంకటరక్తయందుఁ బోయినంగాని వైశంబ భర్తృదారికకేళీగృహంబునకుం జేరలేము. ఏమిసేయనగును?

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! భయంపడినం దీటునా! భర్తృదారిక మనరాక కెంత తహతహపకుచుండునో! ఏమైనను గానియ్య. పోదము రమ్ము! భర్తృదారిక కేళీ గృహంబుం బాసిపోవుటంజేసి మన మవరాడ్గిల మయి యున్నాము. అయ్యెడ నేడేని యొక యప్రియంబు జరిగిన నునకు మాట రానట్లే!

గుణమాలిని. ఓసి ! నీ కేమిచెప్పినను నామనంబునకు నైర్వంబు గల్గలేదు.

అని మెల్లన నడుగులిడుచు నుండు కొడలుమంచి నిరూపించి చూచి.

ఓసి ! ఓడు సంభర్తృదారికయం చుత్కంఠితుండై యుండుగౌతమునిచూచు
కుండు నిరినాకుం డనుయవనపీఠుండు, రథ్యాప్రదీపశిఖాప్రకాశంబువలన బాగుగఁ దె
యింపడియెడిది. పీఠం గాంచి యీనగరంబునం గలకాంచనాంగు లెల్ల భయంపడు
చుండిరి. పీఠాగచ్ఛట గంతోపావహం బయ్యు పీఠి డియ్యెడఁ గతోరప్రహరంబున
నిలవం ద్రెల్లెయిండుటంబట్టి గౌతముండు నికృతిమెయి భర్తృదారిక కపితంబుఁ
గావించి మధ్యమార్గంబునఁ దననేస్తకానిం గోలుపోయి సంకటపడి యున్నవాఁ డను
నర్థంబు దోఁచుచున్నది. దీని మనభర్తృదారిక కేడియో యిడుమ సంప్రాప్తం బయ్యె
ననుట సిద్ధాంతం బయ్యె. వైశంబ పోయి ప్రియసఖిం జాతము రమ్ము.

అని త్వరితరంబుగఁ బరిక్రమించుచున్నారు.

గుణమాలిని. పురోభాగంబునకు దృష్టులు పఱపి. నెవ్వెఱవడుచు. త్వరతో,,

ఓసి చూడకే ! మనతలంచునర్థంబు విస్మతంబు లగును ద్యానద్వానరకవాటంబుల
చేత నిర్ధారితం బగుచున్నది.

ధనమాలిని. ఓసి యంతియ గాదు. కేళీమందిరక్షకభటు లెవ్వరును గనంబ
డదు. దానికవాటంబులును దెఱవంబడియున్నవి. మఱియు నీమందిరంబు విజనం బయిన
విధంబునం దోచెడిది. ఏమే ! యీకష్టము !

ఉరంబునమోడుకొనుచు.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ! నీడువుచుల్కులు వినినంతన నాయంగంబులు విశ్లే
ధంబు లయినట్లు కా ర్యాక్షమంబు లైప్రసరింపకున్నవి. ఏమిసేయగలనే !

ధనమాలిని. ఎట్లున్నను బోయి చూడవలయుఁగదా ! ఇంటం బ్రవేశించిచూత
మరా ! ఇరువురును మందిరాభ్యంతరంబుం బ్రవేశించుచున్నారు.

గుణమాలిని. కలయచలలోకించి,,

అయ్యయో ! మనభర్తృదారిక గనంబడకే ! కట్టా ! మడననేనకు; సర్వవిద్యా
వికారదమ; కారదాదేవీసమానకు; సకలైశ్వర్యసంపన్నురాలికి; మనప్రియసఖి కిట్టిగతియా
వచ్చెను?

ఆకాశము లక్ష్యముచేసి,,

ఓప్రియసఖీ భర్తృహరికా ! ఓప్రియసఖీ మదనసేనా ! ఓప్రియసఖీ యాభివశ
మానవలోకకాలదా ! ఆ ! ఎంతపిరిచివను బయటవేమె ?

అభివశమాన,

ఓసీ ! నే నీ కేమి నేయంగలనే ! హాప్రియసఖి ! నిన్నే కలియండు గాతీయం
కెడైవో ! ఏత్రూరకమ్మనిచేతం జిక్కుకొంటివో ! అక్కటా ! నీ కేగతి వట్టితివో ! ఆహా
నీనే యిడుమలు వడియొడివో ! ఎవ్వగంబునం బెన్దిరెదవో ! నీరీతి నోయ్యకొంగవో !
ఎవ్వరినెవ్వరించీరెడివో ! ఏమని కలించెదవో ! ప్రియసఖి ! నీవెన్నెత్రూరదకానికేషం
బనభవించెడివో ! ప్రియసఖీ ! భర్తృహరికా ! ఏము నీకుం గల్గెము సుప్రావృతమగుకాల
మునకు నిష్ఠుల మై యెడబానిపోతిమిగడ ! ఓముగుదా ! మమ్ముఁ బ్రియసఖి లెనెమ్మి
తొంటివే ! ఏము కఠినాత్మల మై యిట్లెనమ నుంబున లేకపోతిమిగడ ! నీతండ్రి ని
న్నొకచివలునకై నడ జూడక యుండలేడే ! ఎట్లీయడయంబున కెవ్వరి మొగంబుం గాం
చం బోను దేని మమ్ముం గాంచి మదనసేనసుఖం బడిగనేని యే మని మహవంగలవార
మే ! ప్రియసఖి ! ప్రియసఖి జగం బంతయు జీర్ణార్థ్యం బయ్యెనే ! ప్రియసఖి ! ని
న్నిట్లు లచింతి తోవరత మయిన యిడుమడుం బాలుచేసి యీగుణమాలిని భూమియం
దిక జీరింపవలయునా ! ఓతైవమా ! పటిల ! యీతపస్వికి మాధుసం బతిఁగాఁజేసిన
కొఱంత హల్లుండ నివ్వడు మొదటికే మోసము దెచ్చితిఁ, హా ! యీ కాకరాత్రి నాకు
వేగంబోగు నుమా ! వేఁచనపో ! నేనెవ్వరి మొగం బెల్లు గాంతు. ఓగుణమాలిని ! నీకు
భర్తృహరిక ప్రాణనిర్వికేష యనియందులే ! ఈమాట కల్ల యయ్యెఁగదా ! నీవు వాని
పోయినను బ్రాణంబులు వోకున్నయవి.

ప్రియసఖి ! మదనసేనా !

హా ! యిం కేలనే గుణమాలిని బ్రతుకవరే ! హా ! నీనాయకునిగతి యెల్లయ్యెనోగడ !

ఆని మూర్ఛపోయి యిలవయింబడియె

భటుండువ్రజేకంచి,,

ఓసి భనమాలిని ! మనభర్తృహరిక యగుమదనసేనదయతుండైనకళాచంద్రుండు
తనప్రాణదయితకుం బెప్ప మని నా కాజ్ఞాపించి పంపినయన్ధంబు విని యది రాజపుత్ర
కపం బెప్పుడు.

ఉ. మన్మథగుమ్మ నిన్నుఁ గడు మోహముచే నెడబాయలేక నేఁ,
 దస్తయుఁ గుండు చు న్నదికిఁ దక్షణ వచ్చితిఁ దీర్థమాడ నీ,
 ప్రొద్దును దీప్తిమై యెసఁగె పొత్తిగో పెండియు వత్తు నన్ననో,
 కొద్దిగ లేయి యుండు నని కోమలి నిచ్చితిఁ దాన మాడఁగన్.

సం. మానిని నే లే చనుచున్,
 మానసమున ముదయుఁ దక్కి మనికెతము పడం,
 బూసుకొనఁ బోకుమీ యను,
 మానింపఁ జేగ వచ్చి మర్పింతుఁ జెలీ. అని.

ధనమాలిని. సఖి ! సఖి ! యూరటంజెంచుము. మనమదననేనకు భర్త యయి
 చవాండు కళాచంద్రుడంట. అతఁడు నదీపానాథంబు నని ప్రొద్దు గల దని యయ్యె
 డన తడిసి యుండుటం దన ప్రాణదయిత యుత్తిలంపడకుండఁ బ్రణయసందేశంబుం బంపి
 యున్నవాఁడు. దీనివలనం గళాచంద్రుండు మాధవేషమున వచ్చి తనరూపంబు బయల్ప
 టిచి నైతాళితులవచనంబుల మోసపోయి తననాణవల్లభ యింట నున్న దని యాసందేశ
 మంపినయ్యంబు మున్నప్పం బయ్యె ఆట్టికళాచంద్రునిం బతిఁ గాఁ బడసి యాసుకుమా
 రాకారునితో సౌఖ్యంబుఁ గూరుటకు లేక యారాజపుత్రిక యెంత దీనదశం జెందిన
 యది. కట్టా ! యీతపద్విని కెట్టిచెట్ట యుట్టివడెనే !

గుణమాలిని. ఆశ్వాసంబుఁగల్పించుకొని.

సఖి! మనప్రియసఖికిం గళాచంద్రుండు బలియయ్యెనన్నది విన్నని త్రటి దరిలేని
 దుఃఖపాగరంబున మానసంబు మునుంగకున్నె ! ఆకళాచంద్రుండు కడుసమర్థుం డని
 యుఁ గరూణభేదాధీశునిమంత్రికుమారుం డనియు విందును. మనము వైశంబ చని మద
 ననేన యయ్యెడం గానంబడనివృత్తాంతంబు నతనికి నివేదితము.

అని ధనమాలినితో లేచి. భటునింజూచి,,

ఆర్య ! కళాచంద్రుం డుండుచోటికి మమ్ముం గ్రక్కనఁ దోడ్కొని పొమ్ము.
 రాజకన్యకావృత్తాంతం బతని కెఱింగింపవలయు.

భటుఁడు. ఓసి గుణమాలినీ ధనమాలినలార ! రండుపోద మతని కడకు !

అనివారలం దోడ్కొని నిష్క్రమింతుం డయ్యె.

ప్ర వేశ క ము.

కళాచంద్రుండు ప్రవేశించి. శోకముతో,

ఉ. మానవతీమణిం దలంచి మానస ముత్కటగుళిసాగరా,
మానసమాత్మపూరమున నోల మునుగుచున్న దక్కటా,
యానలినాయతాక్షిపటిలాలకలాతమందహాసల,
క్షీణవకాంత మామౌగము మేలిమితో నింక జూడ గల్గునే !

ఇది యింక నీమందభాగ్యుని కందరానిదియ యనితలంచెదను. నియతముగ నియతి
యాకళాచంద్రునిం గప్తములవెట్టం బూనుకొని యున్నాఁడు.

ఉ. శోకుచునుంటి నేం దొలతఁ గోమలగాత్రను బెండ్లియాటకుం,
గూరిచి నామనోరథము గూఢముగా విధి యివ్వ డేదైజ్ఞుఁ,
ఘోరవియోగతాప భర గుంభితవేదన పాలుచేసె, న,
స్మరహీ నేయ నినియతి కేమి యొనర్చితినో విసోధముల్.

హా ! దైవంబు తనకుం గలకష్టదాననైపుణ్యంబు నాయుండుం గాన్పించినవాఁడు.

ఉ. అనవమోహనాంగిఁ గనినంతన గొంగిలఁ జేర్చ లేకనే,
మానసిమాధభావమున మ్రాన్పడియుంటి నొకింతకాల మా,
మానిని నాకు మూఢదశ మానిచి యేల్పొ, ను బూనవంశిని
చానను నన్నుఁ బాపె విధి సహ్యమె యేరికి నైక నివృత్తిల్.

ఇంక నీకళాచంద్రుని కీలోకయాత్ర యెవ్వరిం జరుగఁ బోవునో!

ఉ. కంటికి నిద్ర రాదు నృపకన్యకఁ బాసిననాటినుండి నా,
యింటికిఁ బోవఁ గా హృదయ మెల్ల విధంబుల నమ్మతింపడు,
త్కంటకితత్వముం గనుచుఁ గాయము దాపముఁ దాళలేదు న,
న్నొంటరిఁ జేసెనే విధి పయోరుహలోచనఁ బాపి ప్రేమిజ్ఞుఁ.

ఇంక నీకళాచంద్రుండు భూతలంబునకు భారభూతుండు గాని మానితీతీవుండు
గాఁడు.

ఉ. పాపపునాభవం బిపుకా ప్రాప్తఫలంబును గోలుపోయె నుం,
తాపవరీతమై తనువు దగ్ధతఁ గాంచుచు నున్న దింతియుజ్ఞుఁ,
జేపడుజాడ లెవ్వయను జిత్తమున స్వ్వరియింక జేమెఱి,

ఆత్మానంబుఁజేసికొని,,

క్రీడతివర్ణయామహిమచేత శుభంబులై కల్లు నన్నియుఁ.

మదనసేనప్రియసఖులు గుణమాలినియు ధనమాలినియు నాకడకుం జూడెంది
రాజకన్యక గానంబడ దని నాకుండెలిపిన దాదిగ.

కం. పాతాళగుహను బడిన | ట్లాతతగాఢాంధతమన మలమినరీతిఁ,

భూతోపహతము మాడ్కిఁ | చేతోగతి స్రుక్కెఁగరము చింతాకులమై.

ఏమను నేయంగలకార్యంబు దోచక మనసేన జననీజనకులం జూడ నొల్లక నా
తలిదండ్రులకడకుం బోనిచ్చగించక యచ్చపలాక్షీమణిని దలంచుచు ననేకదేశంబులు
దిరిగి ధారానగరంబుఁ జేరితిని. ఈనగరాధిపతి భోజంగు ఈకులంబుల కవ్వారిగ
ధనంబు లొసంగుచున్నవాఁడు. ఇతనిసభాస్థలంబునకుం జేరితి నని సర్వకాలము ఈవను
లతో విద్యానోదంబునం గాలయాపనము చేయించుచువచ్చు. అట్లయినం బ్రియా
విరహవిక్లబం బగుమానసంబునకు వ్యాపారాంతరప్రవణతాబలంబునం గొంత యాప్యా
యత గల్గెంబోలు.

ఎదుటికి దృష్టులు నిగుడించి. ఆశ్చర్యపడుచు,,

ఔరా ! యీయెదుటం బొడనూపు బాలికావతంసంబు పురహరనయనాగ్ని
దగ్ధండగుమన్మథునికిం గల్పించినసంజీవనాషధినిశేషనవాంతురంబునాఁ దోఁతెంచు
చున్నయది. ఔరా యీకుందరదనయందం బేమందును ?

చం. నును పవడంపు దీవియయసుంగునిగారపుఁగావమోవి,

కుందనపుఁజొకాటపుంగొమరు తక్కులకాటుమెటుంగమేను శో,

భనవనిలనీరజనిభం బగువార్తనుదోయి యొప్పు నీ,

యనుపమరూప బాలిక భవాంబుధి కిందిర నాఁగఁ బోల్చెడిఁ.

ఈనితంబవతీకులాభరణంబుం గాంచినంతన నిది నాకన్నుల కమృతవర్షికయుం
బోలె నకులానందంబు సమకూరుచుచున్నది.

మఱియును.

ఉ. చానను బాసి దుఃఖభరసాగరమందు మునుంగుచుండునా,

మానస మీసుమాస్రనసమానజయేందిర బాలికామణిఁ,

జానపడంగ నాత్మీకును సంతరణం బనియెంచి మించి యీ,

మానవతీలమపయి మక్కువఁ జొక్కుచున్న దెంతయుఁ.

ఈకాంచనాంగి తయూడ బాచికామణులకు ఈ కౌన్సిల్ ద్వారా విశేషనోవకలు
హస్తయై చనుచుండుటం గాంధీజీ కమనాననుభవ్య కార్యక్రమము వెలువ విద్యా
కాల కరుగుట సువ్యక్తం బయ్యెడిది. ఈచక్కెరబొమ్మ యిట్లగుచుండుటయు మించి
న రాగవిశేషంబుం బురికొల్పుచున్నది.

కం. ఈలలన తాళపుత్రముఁ గేలం ధరియించి రాంగఁ గేడిగిబాటం,
లీ : జనమగని దళచుం దాటివి చనుదెంచుకొనిభారం దోచెకొ.

స్మృతినిభివయించి,,

కొన్నిదినంబులకు ముందు నామహానుభావ ప్రభువైన బసవవశ్యేషచరణగోల
సమస్కరణంబునకుం జనుచున్ననామహానుభావంబునకుం దిగివెనబాలాత్మం దీయ
కాబోలు ! అప్పు డేను కార్యాంతగానెట్లుండె నుతిత్సరితగతి ననుగుచున్నవాడ
నగుటంజేసియు నాకనకాంగి బాష్పహవరానూ యై చుండుటంజేసియు బాగుగ
నిరూపించనయితిగాకయుండె. ఈలనాగుణియన నాని సమృద్ధిముగ నేతెంచు
చున్నది. బాల్యంబున నుండుటంజేసి యంతగ బజ్జాగతి యెఱుంగిది గాన వసంకు
చితమనస్క యయి నామహానుభావం బ్రతిపదమయిబొందును. కులకుమారికా జనో
చితంబు గానిరథ్యావర్తనలకుంబు సేయుకతంబున దిది వేర్వ్యాకర్షకయై యుండం
బోలు, దీనితో నంలకించి దీనిసరసవచనా వ్యతంబుం బ్రోగి కలిపాడవహనాను
త్తంబై యుత్తలంపడుచి త్తంబున కొకించుక తలవె గట్టించుకొనియెడంగాక.

అనియుచున్నందుననాడు,,

వేర్వ్యాకర్షకయు సఖులను బ్రజేకించె

సఖులు. ప్రియసఖి యిదే మాకు! మొకసర్వావయవమనరుండు మూర్తిందా
లిచినమమృథండునాఁ బొందునాఁడు కనిం బునాగంబుతో నిన్నుం గాంచుచు
నీరామణీయకమున కెద మెచ్చుచు నుండువాడనిననిం బునవచనానందం
బుతో నీచెంగటి కేగుదెంచుచున్నవాని ఇదిగి నతిమణియాకృతిం జూడుము.
మనకుం గరము గౌరవ్యండు ఈన మన మొకే తతపచ్చ సోమంబడి యామహాభాగుని
వచనంబులు విని సబహుమానంబుగ వీడ్చి ని పోవదుము. ఇతండు కొన్నిదినంబులకు
ముందు నీబాల క్రీడావిశేషంబుం గాంచి కర మునుగని వట్టించియుండు సరిసరవితా
విశేషవిభూషితండు. ఇట్టి మహానీయులనుగ్రహించునకుం గాత్రంబు నుండుతే నే
శ్రేయంబులెల్ల సమకూరు.

వేర్వ్యాకర్షక గానిదా నెల గానిది కృత్యమనెడును నీలవరదే.

కాళిదాసుఁడు. కాంచనమాలకు ద్వితీ,,

* ట్టో. కా త్వం బారే,,

వేత్త్యాకన్య. వినయంబుతో,,

+ ట్టో. కాంచనమాలా !

కాళిదాసుఁడు. ఆత్మగతమున,,

బౌర ! యిది దీనికిందగినపేరు. దీని నిరవగ్యం బగు సౌందర్యంబునకు శోభావహంబుగ విద్యయు నుండుట బంగారమున కామోదం బుండుటయి.

ప్రకాశముగ,,

+ ట్టో. కన్యాః పుత్రీ !

కాంచనమాల. ప్రణయంబుతో,,

౪ ట్టో. కంచుకవత్త్యా,,

కాళిదాసుఁడు. ఆత్మగతమున,,

కంచుకవతి భోజభూపతిరాణి యగులీలాదేవికిం బ్రధాననైరంధ్రీవదంబున నుండునది యనియు ననమానరూపణగణోపేత యనియు విని యున్నాడ. దీనినిన యనివేకాదులు దానియాత్మకాత యటకుం దార్కాణ యయియున్నది.

ప్రకాశముగ,,

* ట్టో. కిం తే హస్తే,,

కాంచనమాల ముఖవికాసంబుతో,,

౪ ట్టో. తాలీవత్రం,,

కాళిదాసుఁడు. ఆత్మగతమున,,

బౌర ! దీనిప్రత్యక్షమాధుర్యంబు కర మభినందనీయంబై యొప్పుచున్నది.

ప్రకాశముగ,,

* ట్టో. బారే = ఓచుచుచా ! త్వం = నీవు, కా = ఎవ్వతెవు ?

+ ట్టో. కాంచనమాలా = కాంచనమాలయనుదానను.

+ ట్టో. కన్యాః = ఎవ్వతెను, పుత్రీ = కూతురవు.

౪ ట్టో. కంచుకవత్త్యా = కంచుకవతియనుదానికూతురను.

* ట్టో. తే = నీయొక్క, హస్తే = చేతియందుండునది, కిం = ఏమి ?

౪ ట్టో. తాలీవత్రం = నాచేతనుండునది తాటాకు.

* స్తో. కా వా లే ఖా.

కాంచనమాల పండువోలెనో,,

† స్తో. కా ఖా గా ఘా.

కాళిదాసుండు. క్లాఘించుచు,,

దో! ఆతివిస్మయనీయం బగునీబాలభావంబె యిట్లు కలలోభనీశంకరై యుండ
దీ! నాభీవతారుణ్యవిలాసం చింతకంటె నెంతో మనోహరంకై యుండగా!

ఉ. బంగరుతీవెనుందు నవపల్లవ ముద్భవమాట చిత్ర మా,
సంగతలోచి ధ్రువ యదియ సారసుధారస మొక్క బబ్బసం,
బుం గలిగింపకున్నె యింక బుష్పసముస్తమకాల మయ్యెనే,
నిం గలుగంగం బోవుఫలనిర్వృతి యెట్టిదో తోచ దాత్మపక్ష.

అని కాంచనమాల గాంచి నవ్వుచు,,

ఓతులుకులాడీ! యిప్పు డీ.

చం. ముగతుగు క్షేపురుబ్బచన్నంగవలోఁ గ్రొమ్మించుమైదీఁగతో,
నలఘుతోడిభరాలసం బగుకరంబందఁపు యానంబుతో,
లలితోదారవిలాసలాలనకళాలలిత్యనైచిత్రితో,
విలసన్నాత్మవయోవిలాస వసుచుక వేడల్ దగం జే యుమీ!

కాంచనమాల. స్మితముఁ గాంచుచు. ఆత్మగతమున.

* టీ. లేఖా=గీత, కావా=ఏమి? ఈగీతియేమియగుచున్నది.

† టీ. కా ఖా గా ఘా :=కా ఖా గా ఘా.

ఈకాంచనమాల నవనీలనీరజాభంబు లగువాఁలంగన్నులును ఎఱుపుమీఱులే
మోవియుఁగలది యని కవి వర్ణించుచు వలనను ఇంసుందగం డగుపునఁబనిం గాంచి
విస్మయంపడుటచలనను ఇట్టిగుణములాభింపుచుతాద్యుక్తానురూప పూర్వకాలికం
బయినపదిసంవత్సరములప్రామాము గలది యని నిర్ణయింపవలసియున్నది. అప్పటికి
కా ఖా గా ఘా పఠించుచుండుట వయస్సునకుం దిగినదిగా దనవచ్చు. మఱియుం గవి
యడిగినల్లోకసమస్యలకుల్లోకరూపము గా నున్న మొసంగుటంతటి విద్యావైఖరిచక్కని
యనియుం దెలియుచున్నది. కాన నిచట కా ఖా గా ఘా అని విశేషకారమునోఁబల్కి
నందుకు నక్షరసామాన్యతాప్రతీతియే భావ్యము సామాన్యమును విశేషముచేత బల్కుట
యియ్యెయ్యెడం విదిత మగుచున్నది. భక్తిమందారుండు అనుచోట వృక్షవిశేషమును
జెప్పటకు సామాన్యమగుకల్పవృక్ష మని తాత్పర్యము గదా!

ఈమందరకాకానివిగతులను చూచునటు లజ్ఞాపరితం బగుచున్నది.

ఈతనియెడల నుండె నోహ. చెరిగిపోయెనుగురు కరిగెదను.

అని నఖిల మాటునకుఁ జనుట శక్తివంతులను విహ్వలంబునఁబెట్టెను.

నఖిలం. నిండొరులనో,

ఏమే యీచిత్రమిది? ఈకలిచంద్రుండు మనసఖి కళినవయాచనాగమంబు గని గిన నెట్లుండునోయని యాశక్తేనంబుం గనుంగొనం దలంచుచుం దదనురూపంబు లగువచ నంబులు విట్లు నని ముగిసికొనెదన మనప్రియశఖి సమరూఢయాచన యగుచు రీతి దేవివిధంబునం బాలుపాగుచున్నది. ఇద్రమాహాశ్చర్యంబు గలవాఁడు కళాచంద్రుండ యని విందును. ఆతండె నుయ్యెనేని మనకాంచనమాలభాగ్యంబు వండినయిదియ.

నేదధ్యంబుచలపికింజాచి,

ఓసి! ప్రియశఖి! కాంచనమాలా! ఏలనే యిట్లు సిగ్గుపడియెదవు? ఎప్పుటి త్రైన నెట్లు గావలసివదనవేగదా! అమృతాతిశయం బివ్వడ సమకూరి యమృతాపురుషాభిరంద నీయం బగుటకు మహానుదంబు నందుచు నిట్టిమేలు సమకూరిచినయీమహా కవికిం గృతజ్ఞతాసంసూచనం బొనర్చక మామాటునకుం జనుట పాఁడియే. అట్లు పోవం జనదు. ఇకనిపీడ్కొని యెనఁ జనవలయుఁ గాదే! కవికడకు రమ్ము.

అని చేతులు వట్టి తిగుచుచున్నారు.

అభినవయాచనముతో లజ్జావనతాననయై కాంచనమాల ప్రవేశించి,

ఓసి సఖులార యేమతిశయంబుం గాంచిమిరలెట్లు న న్నగడుపెట్టెం గడంగితిరి?

సఖులు. ఓసి ప్రియశఖి! నీమైఁదీఁగె నేమతిశయంబు వొడనూపినది యెఱుంగవా?

కాంచనమాల. తన్నుం గలయం గాంచుకొని. ఆత్మగతమున,

ఉ. చిత్ర మిదేమి నాశ్రవణసీమలకుం జనె నేత్రవద్రుముల్,
గాత్రము పడనాగెడివి కాంతునైనై మదిఁగోర్కిగల్గె నే,
మాత్రము గానరారు గదె నుద్యమ ముఁగగు నారు దోఁచెడికొ,
మాత్రస భార మయ్యెఁ గటిమండలి సిగ్గును నిగ్గుదేరెడికొ.

ఇట్టియభినవతాదృశ్యకళావిశేషంబు వొడముటకు ఫలంబుగ,

చం. సుభగవయోవిలాసుఁ డతిశోభనగాత్రుఁ డుదారకాంతి యీ,
యభినవమన్మథుండు నను నాదర మారఁగఁ జెట్టపట్టి నా,

యభిమతస్థిఁ గూరిచి సుఖాంబుధివీచికలందుఁ దోచునే,
శుభగతి నాభవంబును విశుద్ధతఁ జెంది కృతార్థతం దగఁ.

సఖులు, ఒండొరులతో,,

ఓసి ! యీకవికులకుంజరుండె కొన్ని దినములకు ముందు మననభి డాగిలిమాతఁ
లాడంగడంగి యందు కనువుపడకపోవుటంజీసి ఖేదంబుగొన నాసాంపు వట్టించి
చెవుల పండువు నల్పినవాఁడు. ఈరసికవరునకు గాంచనమాల నమర గనిబంధనంబుం
గావింపంజనును.

కళాచంద్రునిగాంచి,,

ఓసరసకులావతంసమా! నీవు కొన్ని దినములకుముందుఁ గార్యాంతరవ్యాప్యతకుం
డవు వోలెఁ ద్వరితగతి వేశ్యవాటికం జనుచుంటివి. అప్పుడు మాప్రియపయస్య తన
యాడుబాలికామణులు డాగిలిమాత లాక చుండుటకు సుతఃసంభవముఁ దాను
నాయాటలాడం గోర్కీ వొడిమి వారలం దరిసిన న్దానిం దమతోఁ జేర్చుకొనక
తమతేజుండి వెలువడిచినం గాంచనమాలయఁ గు భిన్నయై యేడుచుచుం దనతల్లికిం
జెప్పఁగా నదియంగుకుం గతంబు విచారించి తనూజాత యాత్మీయసదృశాభిరూప్య
ద్యోతకంబులగువచనంబులు కొన్ని ముగుదతిసంబువంజీసి వానిభావంబెఱుంగక పట్టిన
నందు కలరుచు న త్లేడుచుచున్నదానిం బలుమాటు ముద్దుగొనుచు నవ్వెచుండఁగా
నంగుకు మఱికొందఱు సపయస్య లబ్ధిరంపడుచు నయ్యెడికుం దత్కాలసమాగతుండ
వగునిన్నుంగాంచి నీరూపగాఁభీర్యుల కలరుచు నీతో మాటలాడం గోరి ప్రియ
పయస్యపుత్తంబు నెవంబు గాంచుకొని నీకుంజరిసి నిన్నుం జీరి యోగాయ్య ! యీ
యబ్బిరంబుంగాంచితివా ! యీబాలిక యేడువ నేడ వదీసికొని నవ్వచు ముద్దుగొను
చున్నది. ఇదియేమి ? యని యడిగిరి. అందు కీఁట్లంటివి.

* స్తో. న మాకుం శక్యంమే నయనముగ మాభీకరతలై.

తమజ్యోత్సా సేయంఃఘటయతి గాఢాంశతమసం,

సపయస్యలు తామాడుడాగిలిమాతలాటలకుం నీనిఁ కలంబున భిన్నుర
లైన బాలిక తనతల్లితో వారలు తన్న వారియాటలలోఁ జేర్చుకొనమికిం గారణములు
పవించుచు నేడుచుచున్నది.

టీ. * పుత్రివచనము. హేజనని = ఓతల్లీ ! మే = నాయొక్క, నయః
యగం = కన్నదోయి, అభీకరతలై = చెలికత్తెలహస్తకలములచేత, మాకుం = వి

సభీనా మాహూతిం విరచయతి సారభ్య మితి తాం,

రుదంతీం తన్మాతా హసితవదనా చుంబతి ముహూః.

మితియొనర్చుటకు, నశక్యం = సాధ్యముగాదు. ఓ శుమ్మా ! నాకన్నులు చెలికత్తి
 ములచేరలకొలతకు మీటియుండుటచేతఁ గన్నులు మూయుచుకొనువారి తెగలోఁ
 జేర్చుకొన దని యనుచున్నది. కొందఱు దాచుకొనునప్పుడు వారిని వెదకి పట్టవలసి
 కదానిని మఱికొందఱు కన్నులు మూయించు దాఁగివలసినవారు దాఁగినవెంటనే
 కన్నులు తెఱచిఁ జుంబుటయుఁ గరతలములచేతనే కన్నులు మూయువలయునన్నదియు
 లోకిఁజేరిదానిశేషపరాయణమనునన్దము. కన్నులుపూర్వముగ మూయనిచో దాఁగి
 కొనువారు కనఁబడుదురు. మాసియుంబ్రయోజనముండదు. దీనికన్నులుచేరల కెక్కు
 వయై యున్నది కాఁచ గన్నులు మూయునది తామూయననుచున్నది. సేయంతకు
 జ్యోత్సాన = శరీరచ్ఛాయాచంద్రిక, గాఢాంధతమనం = దట్టమగునంధ కార
 మున, క్షుభయతి = చెదరఁగొట్టుచున్నది. ఇతరులకుం దెలియఁబడకుండ సంధ
 కారావృత మగుస్థలంబున దాఁగె నని వెన్నెలవంటిశరీరకాంతి యాచోటియంధకారు
 బును రూపుమాపి యందఱకు నన్నుం దెలియునట్లు సేయుచున్నది. కాన దాఁగికొను
 వారు వైశంబ పట్టువడుదానిని జేర్పంజన దని తమతెగకవహనము రాకుండఁ గాఁచి
 కొనుటకుం గడంగి తన్నుం జేర్చుకొనుటకు సమ్మతంపరు. అని యనుచున్నది. కడు
 దవ్వలకుం జని దాఁగికొనవచ్చునే యన్నచోః— సారభ్యం = దేహమునంగలపరి
 మళము, సభీనాం = చెలికత్తెలకు, ఆహూతిం=పిలుపును, విరచయతి=చేయుచున్నది.
 పద్మినియగుకాంతకు దేహమందు దివ్యపరిమళ ముండునుగాన నీ బాలికయు నాజాతి
 లోఁ జేరినదియగుటంజేసి యట్టి సారభము శరీరమం దున్నది. ఇది పోయినమాగ్గమున
 సారభము గ్రమ్ముకొనుకారణముచేత దానిని నిరూపించి సఖు ల్లశమమునం బట్టు
 కొందురు. ఎంతదవ్వల కఱిగినను మాగ్గమున మూగిన సారభము కాంచనమాల యీ
 వైపునకుం జనియె, రండు పట్టుకొనుండు అని తెలుపుచున్నది కానను దాఁగికొను
 వారలను తమతెగలోఁ జేర్చుకొనరు అని జననిలోఁ జెప్పచున్నది. ఇతి = అని,
 రుదంతీంతా=ఏడుచుచుండనద్దానిని, తన్మాతా=దానితల్లి, హసితవదనా=నవ్వుదేఱు
 మోముగలదై, ముహూః=సారెకు, చుంబతి=ముద్దిడుకొనుచున్నది. తాను స్త్రీరత్న
 మగుటంజేసి తనకన్నులు చేరలకెక్కువయై యుంట కడు సౌందర్యవతి యగుటకుం
 దార్కాణ యని యెఱుంగక ముగుడ యగుటంజేసి యిది యాటలాడుటకు లేక
 పోయినే యని భేదపడుచున్నదే యేమి దీని మాగ్గముని తల్లి దానిని గానియొక్కొక
 చుంబునకు ముద్దిడుకొనుచున్నది. ఇట్లే తక్కినరెండు మాహించున

అని వచించి యుద్ధిష్ఠికార్యుని సాధింపం బోతివి. అది విని యాకాంచనమాల తల్లి కడు సంతసించుచు నిట్టిరసికకులావతంసంబునను రాగంబు వడసినం గదా యీ కాంచనమాలరూపరేఖాదులు స్థాంబు లగును ఇతనియుక్తిమాధుర్యంబు కరం బరుదై తోచుచున్న యిది. ఇంతదనుక నీయతివిలోభనీయాకృతికిం దగినవాడు రసికవతం సుండుపలబ్ధుం డగునా ! యని చింతం గూరుచుండునాకు మానసంబునం గలిగియుండు నాకులభావం బిప్పుడు నివర్తించినయిది. ఇట్టిగరసాగ్రేసకులు తమకు రూపాదార్యాది గుణంబులః దద్దయు నుద్ది యగుముద్దుగుమ్మలజంగు ననురాగపూరితాంతరంగులు గాక పోరు ఉండనిమిచ్చించిత దీని కభినవయోజనంబు సంప్రాప్తం బయిననుసంతకము గదా నుజవలయు. అందు కింకనా రెండు మూడు వత్సరంబులు గడవమనియున్నది. ఆకాలమునకుం జూచుకొందము. అని యిట్లు సెప్పకొనుచుం దనకూతు మాడడించె. ఓకకకులావతంసమా భవదనుగ్రహంబున నాయతిశయము సయితమిప్పుడ సమకూరిన యిది. దానికి ఫలంబుగ మాప్రియనభియం దనురాగంబుం గైకొని కంచుకనైతిప్రార్థనం బంగీకరించి తనీయమందిరంబును భవదీయపాదకమలరజః పరిపూతంబు గావింపుము.

కాళిదాసుడు. ఓకాంతాతిలకంబులార! మీహాతులవలనకరంబు సంతసం బందితిని. అనాడు భువనేశ్వరీపాదపందనాభిరక్తి వైశంబు చనుచున్నవాడేం గాన బాగుగ నిరూపింప నుచ్చవడకపోయె. ఆబాలికావతంసందె యిది యని నిఖారణ సేయంజాలక సంకయాక్రాంతమానసుండ నై యుంటిని రూపరేఖావిలాసంబులం బని స్మరనమానభావంబునం బరగుబాలికామణు లెందతో యుందురుగదా! ఆబాలికావతం సందె యిది యగుటవలన నాకుం బరమామోదంబు సమకూరె. దీనితల్లి కంచుకవతి దీని ముద్దుగొనుచున్ననాతియేనా ! దానినినయాదిగుణంబులకుం గడఃసంతసించినాడ

సేవధ్యంబునం గలకలంబు గల్గెగా,,

కాంచనమాలసఖులు తిరిగిచూచి. భయసంభ్రమంబులతో,,

ఓసి ప్రేయసఖి కాంచనమాలా ! అదె కనుంగొనుము; భోజభూపాలుని ప్యాంతుండు కమలాలయా దేవినహోదరుడు తురగారూఢుండై సమీపమున నుండు పురజవం బులం బ్రహరించుచు మనయుండుకడ కేతెంచుచున్నవాడు. ఇతడు కరము కతోరుడు. రాజవల్లభుండు నగుటండేని తాఁ జేసినవసులకుం బలులాసేత యుండె దని గర్వంబుం గొనియుండువాడు. మఱియుం గామవశీకృతుండై మందరీసందోహంబునం దక్రమం బాచరించుచున్నాడని విందుము. పిండు మనకాంచనమాలం గాంచెనేని సంతతికప్యాంతుండై యవినయంబునకుం గడంగక పోడు. ఏమి సేయం జనున అక్కటా! యీదు స్తరంపు దుఃఖనముద్రంబుమండి ప్రేయసఖి నేల్లు తప్పించు జనున. ఏమి సేయదను ?

తురగాధిరూఢుడై రాజస్థాలకుండు ప్రళింపించుచున్నాఁడు.

రాజస్థాలకుండు. ఆత్మోత్తమున

జౌరా! ఏమి యాచిత్రము! ఒకనిమిషకాలమునకు ముం దీవేశ్యాకన్యక నా కెదురయ్యె. అప్పుడు బాన్ధులు విడక యుండినయీహండజయాన యిట్లు లొక్క యాడుగునన నుభయవయావనోద్భేదపుభగ యగుట కర మబ్బురంబై యున్నది. ఆరకు దీనియావశామ మస్త్రిభ్రంబు ఈపుండరీకాక్షికైశవంబునన యుండినదానికీ సూచుచుండునప్పుడే,

చం. ఊమున నుచ్చుమీతైః నచ గుగ్మము కన్నుల ద్విభావముకొ,
సంలన నెచ్చె. ననౌపు న న రెకు వక్రము లయ్యె. నంశికుకొ,
గరము వచో లాసము నన్నడె వక్రము లొచు మధ్యముకొ,
బరమతిగ శ్రిముం గొలయె. భారము లయ్యె నితంబుబింబముల్.

అయి యింకాక యారమణీకి నమణికి యావనవ శేషోద్భేదింబువలన నంగకంబు లం గలిగిన గుణానిమింబు కరము శ్లాఘనీయం బైననుది బాన్ధుంబువీడుచుండ నేక పదంబునన తాగుగ్ధంబు గూత చుం నప్పుడే.

ఉ. తమభావంబు నతీతిటంబు దొరగం దాఁ గైకొనె న్నామ లో,
చనముల్ పాదనిచు క్తచంచలగతుల్ శ్లాఘించు చంగీకరిం,
చెను పక్షంబు నుజ్జుట్రులయుగక్రిరమ్యతం బూనె యా,
వన మోకాంతకుభాంగకంబులగుణవ్రాతంబు నే మార్పగకొ.

ఇది లీలాదేవిరైరంధ్రీ యగుకంచు వతికూతురు కాంచనమాల. దీని బహు దినంబులగ రాజకులంబునం దినవారితో మెలఁగుచుండుదానిం గాంచుచు దీని రామ ణీ సకంబున కనుదంశుచు దీనివయావనాగమనంబ్రాప్తి గోరుచుంటిని. మదీయ భాగ్యబలంబునన కాంచోలు నిరీ యిర్జిరమణీయావస్థం గాంచిననుది. బహుకాలం బునకు నామనోరథంబు నీడేక. దీని నాయుండికిం దోడ్కొనిపోయెద ఈనగరం బున నానేయంగడంగిన పనుల కడ్డముపూట కెవ్వనికైనం దరం బగునే! ఏ నశ్యం బుం దిగి దీని నక్కారూఢుం గాంచుకొని నోడ్కొని చనియెద ఇట్లయిన నితరులు నన్నుం దటాయంపం జనుచు చిరేని నాపియుండు వారికి హస్తగత గాకయుండు నట్లు గాచుకొన నగును ఇది పామాన్యాకన్య యగుటంజేసి యిట్లు నేయుట యంత గా పరాధంబుగఁ బరిణమింపను. వైశమ మనోరథంబు నెఱవేర్చుకొననగు.

తురగరంబుడిగ్గి. కాంచనమాలనెత్తి యశ్వంబుపైఁ గూరుచుండఁచెట్టెను.
సఖులు. హాహాకారంబులు సేయుచు చేచాటుచేసికొని,,

ఓసి ! మనముద్దుచిల్క బావురుంబిల్లివాతం బడియెనే ! యింక నేమిసేయం
గలవారము. ఈశ్రూరకర్మునివలన విడిపింపనినాఁ డీముద్దుగుమ్మ యొడలు విడుచు.
ఇందు జంపుసేయం జనను. ఎగ్గు వాటిల్లు. కాన నైశంబ చని మనయేలికసాని లీలా
జేవి కీచుద్భుతంబు విన్నవించితిమేని యాజేవి కుతూహలపడి కాంచనమాలను గాంచం
దనకడకు రప్పించుకొనును. అట్లయిన నీ క్రూరునినిోధంబు మనసభికిం బాయు.
ఓం దుపాయం బిందువయోగింపను. ఇందు మనలోఁ గొందఱు సని విన్నవించం జనును.

అనుకొనుచు సఖులలో గొందఱు నిష్క్రాంతిలైరి.

కాంచనమాల. విన్ననైనమోముతో. కంపంబును భయంబును పెంపగొన. వాడి
మిగులుచాపులఁ గాళిదాసునిం జాచి,,

ఉ. రాతిరి వోవు శేవకడ రాఁగలఁ ధైర్యముఁ డుడ్చునించుబో,
నూతనకాంతి తమ్మిసిరి నూల్కొనెనవ్వను సూపె యెంచు నీ,
భాతిని పంకజోదరనిబద్ధము పట్టది యానఁ గాంచ నం,
భూతమదంబు హస్తీ యొకపూనికి నద్దని సంహరించెడికా.

కాళిదాసుండు. ఆశ్చర్యకమున,,

ఈయింతి తానుడికసవద్యంబుపలనఁ దాను దన కిస్తుండెన ప్రయునిసమాగమం
బునకుం గుతూహలపడుచుండఁగా దన యిష్టాశ్చంబునకు విరోధంబుగ నీకస్తునిచేకిం బడ
వలసివచ్చె నవ్యయో యేమిసేతు ననుభావంబు నాకు సూచితము గావించినయది.
ఈదుర్బుత్తునిమదం బడంచి యీనాతి నీసంకటమునంద నముక్తం జేయ ననును.

ప్రకాశముగ,,

ఓరాజస్యాలక !

* శ్లో. చతురం తురగం పరినర్తయతః పథి పౌరజనా స్పరిచుర్తయతః,
నహి తే భుజవీర్యభవో విభవో భగినీభగభాగ్యభవో విభవః.

* టీ. పథి = మార్గమునందు, పౌరజనాః = అడ్డముగావచ్చినపురజనులను,
పరిచుర్తయతః = ప్రహరించుచు, తురగం = గుడ్డమును, చతురం = చాతుర్యమునో, పరిన
ర్తయతః = అన్పండితము, ధౌరితము, పర్తితిము మొదలగునక్కధారాచి కేవలములతో
నడిపించుచు, తే = ఇట్లు ప్రవర్తించుచుండునీకు, విభవః = ఇట్లైభవము, భుజవీర్య
భవః-విభవః=బాహువీర్యముచేత సంపాదించిన విభవము, నహి = కాదు. మఱి :—
భగినీ భగభాగ్యభవః=నీతోడఁబుట్టినదానిభగముచేసినభాగ్యమువలనవైన, విభవః=వై
భవము. నీ విట్లు మార్గముని కడ్డమువచ్చినవారిం ప్రహరించుచు గుడ్డవన్నాడనేము
వైభవము నీకు నీ బాహువీర్యమువలన వైనది గాదు. మఱి నీతోడఁబుట్టినదానియం
దనురక్తుండై యుండుభోజనియందుం గలదాక్షిణ్యుపేక్షము. అవిభావం.

రాజ స్వామిగారు. నెవ్వరితోనూ, కాళిదాసుని గాంచుచు. ఆత్మగతమున,
కట్టా! వీడు నన్ను నిపుణులుగ నుపాలంబించినవాడు. వీడు నన్ను
పించుట విని రథాజనులు స్త్రీరముఖులయి నన్ను గాంచుచు నేగుచున్నారు. ఇంత
కంటే నవమానం జేసి గలదు. వీనికి మాటొడ్డితి నేని యింతకంటే మిక్కిలముగ
బరిభవంబు గల్గుట నిక్కంబు. కాన వీనితో మాడలాడం జనదు. మఱియు సీత
దీయూర నుండునేని నావంటిగర్వితులగర్వం బడంచుచుండు. వీని శేవిధినైనం దుడ
ముట్టించుట యుత్తమంబు. అట్లయినం గాని నాగడంగినకార్యంబు నిరభ్యంతరంబుగ
జరగదు. ఏవిధి వీనింజంపెంతును.

చింత నభినయించుచు సోల్లాసముగ,

ఆ! చింతితార్థంబు నెఱవేలుచుకొనుటకు ద్రోవ దొరికినయిది. ఇట్లునేని
వీడు బ్రహ్మరక్షోహతుడై చచ్చు. ఇదియ కర్తవ్యంబు.

హస్తసంజ్ఞచే భటునిం బిలిచెను.

భటుండు ప్రవేశించి,

ఆర్య! యే మాజ్ఞ యిడెదరు?

రాజ స్వామిగారు. భటునికర్థంబునం గొన్నియర్థంబులు వచించి,

ఓరి! వైశంబ సని కార్యం బనుకూలంపం జేయుము.

భటుడు. అయ్య! మాయానతిం జరిపెదను. ముదలం గొనుచున్నాడను.

అని నిష్క్రమింతుం డయ్యె.

స్వామిగారు. ఎదుటికి దృష్టులనిగుడ్చి.

ఇదె లీలావతీపరిచారికలు గొందలు త్వరితగతిం జనుదెంచుచున్నారు. ఏలకో!

చింతం గూరుచుండెను,,

లీలావతీపరిచారికలు ప్రవేశించి. ఒండొరులతో,,

ఓసి యిదేనఁజే మనకంచుకవతికూతురు కాంచనమాల!

ఏమే యీచిత్రము! ఈనాటియుదయంబున మనము సూచినప్పుడు బాల్యం
బున నుండిన ఇప్పు డిట్టితారుణ్యంబు నొందుట కరము చిత్రంబు గాదె! దీని
గాంచుచుండెప్పుడెల్ల కమలాలయాదేవీసహోదరుం డీతండు శృంగారరసవశత్వంబు
జెందుచుండువాడు. వీడు దీనియాచనాగమమునకుం బ్రతీక్షించుచుండినయర్థంబు
రాజకులంబునం గలపరిచారికాజనంబునకెల్ల సువిదితంబు. ఇదియు దగునమయంబున
వికసితేలికిం దొరికె. లీలావతీసం దేశంబుం జెప్పితిమేని యీనాతిని విడువం బాలక
యత్తలంబు. ఎట్లైనను జెప్పక తప్పునే!

ఆర్య దేవి యగులీలావతి తనప్రధాననైరంధ్రిక కూతునకుం గాంచనమాలకు ననమయంబున వింతగ నభినవయావనంబు గలిగె నని విని యాకనకాంగిం గాంచం దలంచి దానిం దోడ్కొని రమ్మని ను మ్మిందఱి నంపియున్నది. దేవీనియోగం బనుష్ఠించు జనున.

స్వామకుండు. చింతతో ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! చేయలంతిం దొరికినబంగారము చేయిజాతిపోవున ట్లున్నది. ఏమి సేయనగును. దేవియానతి దురతిక్రమణీయము. తదీయపరిచారికాజనంబునకుం దదా జ్ఞాప్రతిపాలనంబు నప్రతిక్షేప్య మగు.

అనిచింతించుచూరకుండె,,

కాంచనమాల. ఆత్మగతమున,,

ఇదియ పీచిచేతుండి తప్పించుకొనుటకుం దగునయము.

గుఱ్ఱమునుండి దిగ్గతుణ్ణి లీలావతీపరిచారికాజనంబుతోఁ గలిసికొనియె.

నియోగిజనులు కొందఱు ప్రవేశించిరి.

నియోగులు. ఈరాజస్వామకుండు మనకుం తెప్పింపవినరహస్యంబు వెలుప మన మియ్యెడ కేగుదెంచియున్నారము గాదా ! పీడీపాపం దెప్పునియందు జేయం దలం చినవాడో ?

కాలిదాసునింగాంచి,,

వ్యనియందని విచారింపజేల ! యీమజోహరాంగునియంద యని నిర్ణయించు జను. పీడు రూపవంతులం జూచి యోర్వంజాలివాడు. ఈతేజోవంతుడెదుట గాధాంధతమనంబు సూర్యునెదుటం బోలె రాజస్వామకకృతం బగునికృతి యడంగక పోవునా ! అయిన నతడునేయకపటంబు కడు దుస్తరంబు. ఎట్లయ్యెడితో ! మన కుం జేసినయాజ్ఞ యనుష్ఠింపక తీరరు గదా !

కాలిదాసునిందరిసి,,

కవివరా ! వందనము ! ఈధారానగరంబున భోజభూపాలుండు తననగరంబున నుండువారిం గడుసమర్థులశిల్పివరులం గొని సకలజననయనమనోహరంబుగ నొకభవ నంబు వినోదార్థంబుగ నిర్మించి దానం గ్రోత్తగ నీయూరికిం జనుదెంచినవారలం గని పిలిచికొనిపోయి యాతిభ్యంబునేయ మమ్ము నియోగించియున్నాడు. మేమును బ్రతిసంధ్యము సంచరించుచు సాధువులం గనిపెట్టి తోడ్కొనివని వారలకు విం దొనకృచుచుండుము. నీవు కవికుల వర్త్యంజవు. నిన్నుం బూజించితిమేని యీధారా పతి యొనరించినపని సార్థకం బగును. మాప్రార్థనం బంగీకరించి మావెనువెంట రమ్ము.

కాంచనమాలయు సభియలును ఆత్మగతంబున,,

కట్టా! ఈ నియోగిజనులు రాజస్యాలకును స్వయంబునకు లోపై యీమనోహరాంగుని బ్రహ్మరాక్షసునికి భక్త్యంబు గావించు గడంగి యుండెదరు. పిరలు వెప్పిన భవనంబు ప్రాంతరథ్యంబు దున్నది. అది నిర్మించిన దాదిగ ననేకులు పాంథులేమలు పాటున నాయుంటుం బరుండి దానిం గాచియుండు బ్రహ్మరాక్షసునిచేత భక్షింపంబడి మడిసి రని యిది యాయూర నెల్లరకుం దెల్లం బయినయది. భూతాధిపతికం దైన యీమందిరంబునకుం గొనివని యాకవిచంద్రునిం జంపంబోయెదరు. ఏమి నేయవచ్చు? ఈమన్నథోపమునికిం గలిగినను వైరంపుటిడుమ నెట్లు తొలంగింపవచ్చు. కట్టా! యిట్టి యావషకుం బాల్పటిచి యాతనియం దకార్యంబు నేయం గడంగె. దైవమా నీకతోరచరితంబు నేమనంకాలదును. నీ నేయంగడంగినవమలకుం బ్రతివిధానంబు లేక యున్నది. ఓయనాధరక్షకా! శ్రీయశతీ! నీవ యాకవిం గావంగలవాడవు.

కాళిదాసుడు. ఓయధికృతులార! మీన్రాధితాన్ధం బనుష్ఠింప నే సిద్ధపడి యున్నవాడ. పోదము రండు. ఆభవనం బనల్పకల్పనైపుణసీమం బని విందు. దానిం జూడఁగోరిక నాకును గలదు.

కాంచనమాల. ఆత్మగతమున,,

అ! ఏమి నేయుదు? ఈకవిపరుండు నియోగిజనులప్రార్థనకు సమ్మతించిన వాడు. ఈజగన్మంగళరూపనిర్మాణుని మొగంబుం గాంచనివాడు నే నీయొడకు దొరంగుట నిక్కంబు. ఈతని కేదేని యిడుమ దొడరిన నాప్రాణంబులుండవు. ఈ యభినవమోహనాకారునితో నయ్యెడకుం బోఁ జన దని వచింతు నన్ననో ఈరాజస్యాలకునికిం గోపంబు గల్గె నని తోఁచుచున్నది. ఇందుఁ జేయంగలకార్యం బిది యని నాడేందంబునకుం దోఁవను. ఈనుకుమారాకారునిం గూడనివాడు నాకాయంబు దురంత వేదనానికాయంబై యడంగుట నిక్కంబు.

లీలావతీపరిచారికలు. ఓసి! గాంచనమాల! దేవి నిన్నుం గాంచ ద్వరపడి యెడిని. పోదము రమ్ము.

ఆని దానిం దోడ్కొని చనిరి.

కాళిదాసుండు ఆత్మగతమున,,

కాంచనమాల దైవవశమున నీయవినీతునిచేతిమండి విముక్త యయ్యె. లీలావతీ దేవికడకుం దోడ్కొనిపోఁబడియెడిని. కానం దదాజ్ఞానుసారిణి యై కంచుకవతి యాత్మతనూజాతయభీష్టాంబు నెఱవేర్పకపోదు. క్రమక్రమముగ నిది నాకు లభించు. ఇప్పుడు ప్రియావిరహవిక్లబం బయినమానసంబున నీకాంచనమాలం గాంచి యిండుక యాశ్వాసంబుండెంద నగు నని తలంచుకొనుచుండ విధి యాకాంచనాంగినిసయిత

మెడబాపుచున్నది. ఇప్పుడు ప్రతికూలపువర్తనంబున నుండువిధి యనుకూలప్రవర్తనంబు నకుం గడంగక పోదు. ఈనియోగిజనులు పిలుచుభవనంబునకుం జని యందు జరుగు కార్యంబులచేఁ గొంతప్రాధ్నపుచ్చెదను.

కాంచనమాలసఖి యీలు. ఓసి మనప్రియసఖి ! యీకవివల్లభునియం దనురాగంబుం జెందినయదియ. ఇతని కేదేని యప్రియంబు గల్గిన జీవితముననుయితము పరిత్యజింపం గడంగు. ఇప్పు డీకవిచరునికి గలిగినయడయన నితనికి రహస్యాంబు విన్నవించినచోఁ దప్పించుకొనం గలఁడు లేనిచో బ్రహ్మరాక్షసునివారెం బడును. మనలో నెవ్వతె యైనం గఁననుసరించుకొని యాభవనంబుదనుకంజని యయ్యెడ వేచియుండితటి దొరకిన నితనికికవటంబు విన్నవించవలయు. ఇందు కీమధురవచనము నది.

రాజ స్వాంతుడు. ఆత్మగతమున,,

పోని మిక్కికాంచనమాల ; రాజకులంబుననయుండునది ; నాకుం దొరకకపోవునే ! ఇప్పుడు నాసేయంబూనినకవటంబునం గఁని పిలుకుమార్చి మానసంబునకు నున్వసితం గలిగించుకొనియెద. తదుచితసంవిధానంబు జరుపబోయెద.

అనినిష్క్రమింతుండయ్యె.

కాళిదాసుడు.

చం. ప్రియసు దలంచి మానసము పెక్కుతెజంగులఁ గుండసాగె నా,
నియతికి నాత్మలో నిపుడు నెమ్మి యొకించుక యేని గల్గె దా,
శ్రయ మొకటైన లేక మది సంశయఃఖము వాయువున్న దిం,
తయు వనజాయతాక్షునికృతం బడలం బనిలేదు దీనికె.

కం. వనజాక్షునిదయ గల్గిన । ఘనతిరహఃఖాంబునిధిని గావ్యయఃవోరెక,
జనులు దరింతురు నా కతఁడనఘుడు శరణంబు గాక యన్యాయ గలఁడే
ఇప్పుడు రాజనియోగిజనంబులతోఁ జని చిత్రిసీమం బహుపేరం బరగుభవనోర్తి
మంబుం గనుంగొనుచు రాత్రి పుచ్చెదను.

అని నియోగిజనంబుతో నిష్క్రమింతుండయ్యె.

కాంచనమాలసఖిలు. ఈమధురవచన కవివెంట నరుగుంగాక. మనమందఱు
మను గృహంబులకుం బోవుదము.

అని యందఱు నిష్క్రమింతురైరి.

ఇది కాళిదాసచరిత్రప్రకరణమునందుం

ప స్థాంకము ముగిసెను.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీః.

కాళిదాసచరిత్ర ప్రకరణము.

సప్తమాంకము.

భోజభూపతియు లీలాదేవియుం బ్రవేశించుచున్నారు.

భోజాడు. దేవీ ! నీ విప్పుడు వింత యైనలేనగవుతోఁ గనుపటుచున్నావు. దీనింగాంచ నీముఖసారసంబువలన నేఁ గ్రోలం దగు శ్రవణామృతం బొందు గల దని తోచుచున్నది అట్టి దేదేని యుండిన పీనులకు విం దొనర్చుము.

లీలాదేవి. స్మితముగావించుచు,,

ఆర్యపుత్ర ! భవదీయం బగుపదసారవందంబు మందహాససుందరంబై యొప్పునది యిప్పు డీమత్సంశయాకులం బగుచుండుటం గాంచిన మీఱ న నేనే నోకయ్యుం బడు గం దలంచినట్లు సూచితం బగుచున్నది.

భోజాడు. దేవీ ! నీతర్కం బుపపన్నంబు. కొన్ని దినంబులనుండి యొకరింత కాంత నానయనపథంబునం దగులుచున్నది. అది మననైరంధ్రీ యగుకంచుకవతికూఁ తురు కాంచనమాల యని యూహింపం దగియున్నను దానికూఁతెరు కైశవంబునన యుండునది గాన నాసంభావన యసంభావితంబై కనంబడుచున్నది ఆకాంత యెవ్వ తెయో యని సంశయించుచున్నవాడ.

లీలావతి. లేనగవుతో,,

ఆర్యపుత్ర ! ఆవింతకాంత యెవ్వతె యని మీ రనుకొంటిరి.

భోజాడు. దేవీ ! అది కాంచనమాలయే యని నిర్ణయించుకొనియుండెదను. కాంచనమాల యయ్యెనేని యిప్పుడ తరుణియై చూపట్టం గతంబు లేదు. కాన సంశయించెదను.

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! మీయొనరించిననిశ్చయంబు యథార్థంబు.

భోజాడు. వైచిత్ర్యంబుతో,,

దేవీ ! యేమి యిది ! అది కాంచనమాలయేనా ! అట్లేన దాని కభినవయాస రాగమం బకాలంబున నెట్లయ్యె ?

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! ఒకమహాకవివలన నది లభించినయది.

భోజాడు. ఆశ్చర్యంబుతో,,

దేవి! యిది కడు చిత్రమై యొప్పుచున్నది. అట్టిమహాత్ముండును కవివరం
దేవ్యందో! అకాలంబునన యాపనాగమము గలుగునట్లు వదించిన యామహితాత్ముని
వాక్సిద్ధి నేమందును! ఈవృత్తంబును సాకల్యముగఁ జెల్పము.

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర! విన్నవించు వినుండు.

అని రాజాచార్యులఁ జెప్పెను.

భోజాంబు దేవి! నీచెప్పినకవి కాలిదాసుండై యుండవోవు! కానినాఁడెతని
వచనంబుల నర్థంబను వర్తించుట యెక్కడిది? అట్టి వాక్సిద్ధి యాతనికే గలదనియే
నెఱుంగుదును.

ఇతని గాంవం గోరి బహుదినములుగ నేఁ బ్రయత్నించుచున్నవాఁడ.
ఇట్లుండ నేను నామంత్రి యగునార్యబుద్ధిసాగరుండు నొకనాఁడు వేషాంతరధాఠులమై
నగరపరీక్షార్థంబు పూర్వవీధిక నరుగుచు నం దొకమాంసాపగముదగ్గఱ సన్యాసి నిజవం
బడి పలలము జేరమాడుచుండుటం గాంచి ఆ! మననగరమందు నిట్టియధర్మము జరుగు
చున్నదిగా! యని యచ్చెరువందుచు నతనివృత్తం బారయం గోరి యాతనిం తీరి
నే నిట్లంటిని.

* శ్లో. భిక్షో మాంసనిషేషణం కి మచితం,,

అని యడుగఁగా నతఁ డిట్లనియె.

† శ్లో. కిం తేన మద్యంవినా,,

అనఁగా నితం డింతటితో నుండువాఁడు గాఁడు; మద్యంబునకా ప్రియంబు
గలిగియున్నాఁడు. ఆ! ఏమి వీని సన్యాసప్రకార మని యనుకొని యిట్లంటిని.

‡ శ్లో. మద్యం చాపి తవ ప్రియం,,

అనఁగా నతఁడు,,

§ శ్లో. ప్రిణు మహో వారాంగనాభిస్సహ,,

* భిక్షో = ఓరిసన్యాసీ! మాంసనిషేషణం = మాంసభోజనము, అచితంకిం =
యొక్కమా యేమి?

† మద్యం = నామద్యములేక, తేన=ఆమాంసముచేత, కిం=ఏమియుంబయోగము.

‡ తవ=నీకు మద్యంచా =మద్యమునయితము, ప్రియం = ప్రియమా!

§ వారాంగనాభిస్సహ = వారాంగనలు త్రాగఁగా కేషించినది వారిలతోఁ
గలసిత్రాగుట, ప్రియమహో=ప్రియము:

అనెను. అది : ని నేను మనంబున మద్యపాననిరతునికి వారాంగనారతియు నత్యంతప్రేమంబు గాకపోవునే యని తలంచుచునట్టి వారాంగనారతి ధనాధ్యునిక కాని భిక్షుకునికెట్లు దొరకంబోవు నని శంకించుచు నాతనితో,,

* శ్లో. వారస్తీరతయే కుతస్తవ ధనం,,

అని యడిగితిని. అందు కాతడు,

† శ్లో. ద్యూతేన చార్యేణవా !

అనఁగా నే నతనిపల్కులకుఁ గడు నెవ్వెఱిపోయి మనంబున నితని కీభిక్షు వేషంబెక్కడఁచార్యద్యూత వారాంగనాసంగమమద్యపానమాంసభక్షణంబులెక్కడఁ బ్రహ్మవిద్యాపరిశ్రమమున కుచితం బగునీపాపనాశ్రయమును స్వీకరించుట కిదియ ఘలంబనుకొని యిట్లంటిని

‡ శ్లో. చార్యద్యూతపరిజ్ఞతాఽస్తి భవతః,,

అని యడుగఁగా నతఁ డిట్లనియె.

§ శ్లో. భగ్నిష్టస్య కావా గతిః,,

అనఁగా విని యది యేను మున్ను సన్యాసి యొకండు కాంతానురక్తుండై యాశ్రమాచారభగ్నిష్టతం జెంది బ్రహ్మనందాధిం జ్యపదపీఠ్యుతియు సంసారసుఖ సంప్రాప్తిఃరహంబును గాంచి రెంటికీం జెడినరేపణయై యుండ నదిసూచి తద్దర్శనం బరయం గోరి కఃసంఘంబున కీసమస్య యొసంగినాఁడ. ఆసమస్యార్థంబును నాకుం దెల్పి మనకవులతో నెవ్వఁడేని యిట్లు వేషాంతరధారియై పచ్చి నా కీయ్యుంబెఱిగించెనొకో! యని సంశయించుచు నాయర్థం బార్యబుద్ధిపాగరునితోఁ జెప్పఁగా నతండు రాజా నీ

* వారస్తీరతయే = వారకామినులతో రతివేయుటకు, తవ = నీకు, ధనం = ద్రవ్యము, కుతః=ఎట్లుదొరకును ?

† ద్యూతేన = మధ్యాహ్నమందు జూదమాడుటచేతను, చార్యేణవా = రాత్రి వేళల దొంగతనము చేయుటచేతను సంపాదించెదను.

‡ భవతః=నీకు, చార్యద్యూతపరిజ్ఞతా=దొంగిలించుటయందును, జూదమాడుట యందును, పరిజ్ఞానము, అస్తి=కలదా !

§ భగ్నిష్టస్య=వర్ణాశ్రమాచారమువలనం జెడినవానికి, గతిః=గతి, కావా = ఎది. వర్ణాశ్రమాచారపరిభగ్నిష్టుని నెవ్వరు నాదరింపరు గాన నట్టివాని కీరీతి గాక లోక యాశ్ర జరుపుకొనుటకు గతి యే మున్నది ?

సభయం దీచాటిసమర్థం దగుకవిలేడు. ఇతడు క్రొత్తగ వచ్చిచేరియుండం జనును. నీయొనర్చిన యూహాయుపపన్నం యైనయదియ. అయిన నిష్ఠ డిలని నింతటితో నోప్పరికించి యుండినం గొన్నిదినంబులకు నాస్తవాకారంబుతో వెలువడకపోడు. ఇట్టి మహాకవి భవత్సందర్శనంబునకు రాక మానడు. అనగా నేను మంచుబున నీవిద్యా పంతుం డెవ్వఁడో ! మన్మతోగతార్థంబును దెల్పినవాడు. ఈయర్థంబు విచారించి యిదిసత్యం బగు నేని యితని మహాకవి యగుకాళిదాసుండుగా నెంచవచ్చు నని తలంచు కొనుచుం బోయి కొన్నినాళ్లకు గూఢచారులవలనఁ బూర్వ మేను గాంచినభక్తిప్ర సన్నాసి మద్యపానాదిరక్తుండై యుండుటయు నెఱింగి సత్యంబువల్కినకవివచనం బులఁ దలంచుచు నాతనిపునస్సమావేశమున కుద్వేగులూరుచుండువాఁడను ; బహుతర ప్రయత్నంబులు సల్పియు సఫలమనోరథుండఁ గాకయుండెద. ఆనాడు చణ్యవీధిక యందు గానంబడినవాఁడె కాంచనమాలయం దీకడునబ్బురంబుం గాన్పించినాఁ డని తోచెడిని. నీ వీకాంచనమాలను రప్పించుకొనఁగానే యాకాశయొక్కడకేగెనో ! ఎవ్వరి కైన విదితంబె ?

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! భవదీయస్థ్యాలకుండు కమలాలయాసహోదయండు వానినికృతిమెయి బ్రహ్మరాక్ష సాధిష్ఠితం బగుచిత్ర సీమం బనునూతనభవనంబునకుం దదధిక్యులంగొని తోడ్కొనిచనియె నట.

భోజాడు. ఉద్విగ్నుండగుచు,,

కట్టా ! ఈకఠినచిత్తుండు కవివరుని సమయించి యీలోకంబున భారతీవిలాసంబుమాపం గడంగినవాడు. వీనికంటెఁగడుఁ గష్టంబును గలఁడె ? ఇచ్చటి కాక విగతి యేమయియుండునో !

ఒకనుందరి ప్రవేశించి. దేవి ! జయంబగుంగాత. నీకుం గాంచనమాలయందుఁ గరము ప్రీతి కలదుగాన దానిసేమంబు నీకు విన్నవించు జనుడెంచితి.

లీలావతి. సంతోషముతో,,

ప్రాణనాథ ! ఈ మధురవచన నుడివినవచనంబులచేఁ గవివరుండు తీవించి యున్నాఁడని యెఱుంగం జనును. మీ కతనిం గాంచు గల్గు.

నుందరిం గాంచి,,

ఓమధురవచనా ! నీవు కవివృత్తాంతం బారయ నాతనితోఁ జిత్రసీమంబునకుం జని యున్నట్లు లాకాంచనమాల వచియించె. ఆమందిరంబునం జరిగినవృత్తాంతంబుం దెల్పుము.

మధురవచన. దేవి ! కవికులచంద్రుం డగునామహానీయునిమహిమ యింతింకని చెప్పం దరంబు గాదు. స్వాత్మకచోదితు లయి నియోగిజను లాకవిని నికృతిమెయిం జంపంగడంగి వినుతుంబుఁ గాన్పించుచు నాబ్రహ్మరాక్ష సాధిష్ఠితం బైననూతనమంది రంబునకుం గొనిపోయి యాతిభ్యం బొసంగి మృష్టాన్నపానాదులఁ బరితృప్తునిం గావించి మహోర్వశయనంబునం బరుండం జెప్పి చనిరి. ఏను నాకవి పరుండినశయనం బునమీపంబున స్తంభాంతర్నితనై యామందిరంబులోన నితరుల కెఱుకపడకుండం గవి పృత్యం బరయం గోరి నాప్రాణంబు లాకవివరుండు గావం గలవాఁ డనుచైత్యంబుతో నుంటిని. అట్లుండం దొలిజామున,

ఉ. జంజాటుపల్లవేంద్రుకలు జొల్లు దొరంగెడునల్లసృక్వ మా,
యంజనశైల మట్లు నలు పారుమహోన్నత మైనకాయముం,
గుంజరదంతకుంతనమధూరతరాకృతి దీర్ఘదంష్ట్రలికా,
పంజాల బోలుకన్ను లకుభస్మితి నొప్పెడురక్కసుం దొగిం.

కవి యుండుచోటికిం జనుచుంచి యోరీ ! నేను బ్రహ్మరాక్షసుండను ; ఈ గృహంబుం గాచియున్నాఁడ. నానడిసినసమస్యలకుం దగుచు త్రరంబీనినాఁడు నిన్నుం జంపును. ఇట్టిమందిరంబునం నడవులంబట్టి నాచేత మడిసినవారల లెక్కింపం దరంబు గాదు. నీవునట్లు నాచే భక్షితుండవు గాఁబోయెదవు సుమా ! నాకు తరంబీఁగలవా ! నుడువుము. అని యిట్లు సెప్పె.

బ్రహ్మరాక్షసుఁడు.

శ్లో. సర్వస్యద్యే,, అనినుడివెను.

భోజాఁడు. ఓదేవి ! యిది పాణినిముసి రచించినయష్టాధ్యాయయం దెనిమిద వయుధ్యాయంబునందలి మొదటిపాదపు మొదటిసూత్రము. ఈవ్యాకరణసూత్రము వీఁష్వా ఒభీక్ష్యే వజ్రవాద్యస్థంబులందుం గొన్నిశబ్దములకు శబ్దస్వరూపమునకంతటికిని ద్విరుక్తి గలుగు ననుస్థంబు దోషింపం జెప్పంబడినది. దీనికి లౌకికార్థంబు నుయోజితముగావించివచింపవలయు నను సుద్దేశంబుచే సమస్యగా నీఁబడియె. దీని కతం డేమత్తరం బొసంగంగల వాఁడో ! యారయ నగు. మధురవచనా ! అనంతరం చేమయ్యో? వచింపుము.

మధురవచన, మహారాజ ! ఆకవి యారాక్షసు నించుకేనియు సరకునేయక తక్షణమె యి ట్లనియె.

కవి. శ్లో. సుమతికుమతీ సంపదాపత్తిహేతూ,, అని.

భోజాఁడు. ఔర ! ఆవ్యాకరణసూత్రమునకు లోకవ్యవహారానుగుణముగ నగ్గ యోజనంబు గల్పించి తదనురూపముగ సమస్యపూరణంబు గావించిన యీకవి సదునిబుద్ధిచతురత కరము మెచ్చం దగినది. అంత నేమయ్యో ?

మధురవచన. మహారాజ ! ఆరాక్షసుండు కవి వదించినప్రత్యక్షశరంబు విని యప్పుడేమియుం జెప్పక చని రెండవయామంబున వెండియుం జనుడెంచి యాతనిం జీరి యోరీ! యీసమస్యను సయితము పూర్ణము గావించు మట్లు నేయనినాడు నిన్ను భక్షించెదను. అని యిట్లు నెప్పె.

బ్రహ్మరాక్షసుడు. స్తో. వృద్ధో యూనా,, అని.

భోజుడు. ఓసి ! ఇదియుం బాణినిసూత్రమే! గోత్రప్రత్యయాంతశబ్దమునకుఁ బ్రాచీనులు వృద్ధసంజ్ఞ వక్కాణించిరి. యువప్రత్యయాంతశబ్దముతో సమాసముఁ జేరిన గోత్రప్రత్యయాంతశబ్దము శేషించు ననునట్లంబు గలదియిది యేకశాధికారి మునం దున్నది. దీనికిని లెకికాన్ధయోజన మతం దెట్లు గావించెనో ! ఇట్టి సమంబు లందుఁ గదా ! కవిమరులబుద్ధి ప్రకటితము గావలయు. మధురవచనా ! అందు కాకవి యేమి ప్రత్యుత్తర మొసంగె ?

మధురవచన. మహారాజ ! ఆతని బుద్ధివిశేషం బసాధారణంబు. ఆవశ్యంపు మారక్కసునినోట మాట వెడలుదు నవ్వడ యతండు వచియించె.

కవి. స్తో. సహచరిచయా త్యజ్యతే కామినీభిః,, అని.

భోజుడు. క్లాఘించుచు,, ఆకాశములత్యజ్యమొనరించి,,

భళిర ! ఓకవి కవియనుశబ్దంబు వీరే తగును. బాగుగ నెఱింగి పర్చితివి. ఓ మధురవచనా ! ఆకవివృత్తంబు వినంబయింబయిం గుతూహలం బయ్యెడిది, వర్ణింపుము. మధురవచన. మహారాజ ! ఆబ్రహ్మరాక్షసుం డవి విని మిన్నక చని మాడ్చిన యామంబున వెండియుం జనుడెంచి కవించీరి యీసమస్యను సయితము పూర్ణము గావించనినాడు నిన్నుం దినక పో నని యిట్లనియె.

బ్రహ్మరాక్షసుడు. స్తో. స్త్రీ పుంవచ్చ,, అని.

భోజుడు. ఓసి ! ఇదియు నచ్చటిసూత్రమే ! గోత్రప్రత్యయాంత మునీస్త్రీ వాచకశబ్దము యువప్రత్యయాంతముతో సమాస మగునపుడు శేషించు. అది హేతు పుగా నాగోత్రప్రత్యయాంతము పుంలింగశబ్దమువలె నగును. అనునట్లంబు గలది. కవి తనబుద్ధికాశలంబున నెట్లర్థాంతరయోజనంబు చేసెనో తెల్పుము. దీనికిని లెకికాన్ధ యోజనంబు సుకరంబు గాదు.

మధురవచన. మహారాజ ! ఆబ్రహ్మరాక్షసునినోట మాట వెడలుటయ తడవు గాని కవి వదించుట కొకించుకయు నాలస్యంబు లేకుండె. అట్లు చెప్పినవం దుఁ గని యిట్లనియె.

కవి. శ్లో. ప్రభవతి యదా తస్థి గేహం వినప్తం, అని.

భోజాడు. ఓసి! యిట్లు వ్యాకరణసూత్రమునకు సంగతమగు లౌకికాన్ధయోజనముంగట్టిచుట కలంతులకగునే! కడుమహనీయుం డనంజను. అంత వారలవృత్తంబెట్లు ముగిసె.

మధురవచన. మహారాజ! అప్పుడు కవివల్క్కులువిని యాపాలనుడిండి యేమియు ననక చని నాల్గవజామున వైశంబ సనుడెంచి కవిం జీరి యోరీ! మగుక్తంబగు సమస్యాత్రయమును పూర్ణము గావించితివి. ఇంక నొకటి గలదు. దానికి సయితము సంగతాన్ధంబుగ వదించితివేని భవదభీష్టాన్ధంబు సమకూర్తు. లేనినాడు నిన్ను భక్షింతును. అని యిట్లువక్కాణించె.

బ్రహ్మరాక్షసుడు. శ్లో. ఏకో గోత్రే, అని.

భోజాడు. ఓసి! యిదియు నాపాణినిసూత్రమే. అపత్యప్రత్యయములు పెప్పుచోటం జెప్పబడినది. గోత్రాన్ధంబున నపత్యప్రత్యయములు పెక్కులు రావలయునేని వానికిఁ బదు లొక్కటియే వచ్చు నని దీనియన్ధము. దీనికిం గవి వదించిన దేమి?

మధురవచన. అట్లు బ్రహ్మరాక్షసుండు వల్క్కుగాఁ గవి మందస్మితసుందరవదనారవిందుడై కవి యిట్లనియె.

కవి. శ్లో. * ప్రభవతి పుమాన్ యః కుటుంబం బిభర్తి, అని.

భోజాడు. ఓసి! యేమి యీకవిచతురత! ఒకయన్ధంబునకు మఱియొకటి వెఱచీయకుండం జెప్పినవాడు. ఇట్టి వాగ్భ్రష్టాంబు గలకవియందు స్యాలకునికిం గాక యితరునికి నరహంతకుడైన దయారసంబు గల్గక పోవునే! అనంతర మాబ్రహ్మరాక్షసుండు కవియం దెవ్విధిఁ బ్రవర్తించినవాడు?

* సర్వస్య ద్వే, ఇత్యాదులకులౌకికాన్ధము.

టీ. సర్వస్య=సమస్తమునకు, సంపదాపత్రిహేతూ = సంపదలకును విపత్తులకును గారణములైనవి, సుమతికుమతీ = మంచిబుద్ధి చెడుబుద్ధులనునవి, ద్వే = రెండు.

యూనానపాపరిచయాత్ = యావనముగలవానితోఁ బరిచయమునల్పుటవలన, కామినీభిః = స్త్రీలచేత, వృద్ధః = ముసలివాడు, త్యజ్యతే = విడువబడును.

స్త్రీ = ఆడుది, పుంవచ్చ = పురుషునివలె, యదా = ఎప్పుడు, ప్రభవతి = జెత్తనము దీర్చునో! తత్ గేహం = ఆ యిల్లు, వినప్తంహి = చెడిపోయినదే.

గోత్రే = కులమునందు, యః పుమాన్ = ఏ పురుషుండు, కుటుంబం = కుటుంబమును, బిభర్తి = భరించునో; ఏకః = అట్టివాఁడొక్కరుండె, ప్రభవతి = కుటుంబమున సమర్థుడగుచున్నాడు.

మధురవచన, దేవ ! వినుము. అంత నాబ్రహ్మరాక్షసుండు వివరములు మెఱి
యఁ గవివరం గనుంగొని యోమహాత్మా ! యేను భోజనపాలండు వినోదార్థము
నిర్మించుకొనిన యీయింటం బ్రవేశించి యీనమస్య లడిగి వానిం బూర్తిసేయ వలం
తులు గాకయుండ నట్టివారిస్థైర్య భక్తిఁచితిని. నానమస్యలభావంబెఱింగి పట్కటంచేసి
నీయందుఁ గరం బనురాగంబుం గొంటిని. నీయభీష్టం బేదేని నమమూర్ఖం గడంగి
యన్నాడ. నీకార్యం బొనర్చి కృతార్థతం గనం దలంచెదను. అని సవినయంబుగం
బ్రాధింపఁ గవియు రాక్షసుం గాంచి యిట్లనియె. ఓభూతనాయక ! నీ కీభూతలం
బునం జరుగుచుండువృత్తంబు లెల్లనారయుచుం దెలిసికొనుచుండుదివ్యజ్ఞానంబు గలగు
గదా ! నాప్రాణదయిత యగుమధుమంతపురాధీశుని పుత్రి మదనసేన నన్నుం బాసి
పోయినవిధంబును నీకుం దెలిసినది యే ! ఆకన్యకావతంసం విప్రు డెయ్యెడ నున్నదో
నీదివ్యజ్ఞానంబున నెఱింగి నాకుం దెల్పుము. ఇదియ నాకు నీవు వేయఁదగుమహాకారము.
అనిన నవ్వడ యంతర్వీతుండై యారాక్షసుండు మఱునిమిషంబున,

సీ. పరిణత కేతకీపరిపాండుదుర్బలరమణీయతరకపోలములదాని,

ధూళిధూసరము లై తూఁగుముంగురులతోఁ గడు విన్ననైనమొగంబుదాని,
కరుణరసంబె యీకనకాంగి రూపున వెలసెనో యమనట్లు వోలుచుదాని,
విరహవ్యధాభారవివశతావైచిత్రి యంగకంబులఁ బోలుపారుదాని,

గీ. జీర్ణమై కడు మాసినచీరదానిఁ గంతుఁ బాసివరతియ నాఁ గ్రాలుదాని,
భూభువనలక్ష్మియేయనఁబోలుచుదానిఁ దచ్చెవోకరూపసారయామచ్చెకంటి.

దేవ ! వినుము.

ఉ. ఆరమణీయగాత్రిసాగ సారసి చూడ ననోజవాసినీ,
భారతులందు దేవపతిభామినియందు సుమాస్త్రురాణీయం,
దారఁగ నుండఁ బోల దన నచ్చర లెంతటివారు తన్నవో,
దార మనోజ్ఞచైఖరికి ధారుణిఁ గాంతలు సాటిలేరీటకొ.

దారుఫలకాశయితయై భూతనాథపమావీత యయినదాని నాకాంచనాంగింగని
కవియు నభిరౌ బాష్పధారలు నయనకమలంబులం దొరంగ ని ట్లనియె.

ఉ. కామిని నీవు నాకొఱకుఁ గాతీయ నొందుచునున్నదాన వా,
కామనికాతభాగహతిఁ గన్నియ యీవిధి ప్రుక్కుచు న్నవో,
ద్వామవియోగదావళిభిదాహముఁ గాంచుచు నుండె దయ్యయో,
భామిని యిట్లు నీవు పడుపాటులు సూచి సహింప లే నెదకొ.

అనిచెప్పి బ్రహ్మరాక్షసునిం గాంచి యోభూతనాథ ! యీకామిని నియత్న తంబు నలుపుచుం గడు డస్సి శ్రమాకుల యయి నిగుర గూతుచున్నయది. ఇది యెయ్యెడ నీ కువలబ్ధి యయ్యె ? అని యడిగిన నారక్కసుండును గరూళపతిపురు బున నొకమనోహరోద్భావంబునందు నా కీమచ్చెకంటి దొరకినయది. అనినం గవియు నోభూతనాథ కరుణించి యీకాంచనాంగి నంద విడియింపుము. ఆకరూఢాధిపతి మజ్జనకునిచేత సుశిక్షితుం డగుటంజేసి తనయం దిప్తపడని కామినులం దన్యాయం బాచరింపడు. ఈ యంగనయు నచటం జేరినకతంబున నామనంబు గొంత దళక నాప్యాయితం బగుచున్నది. అతం డన్యాయ మాచరింపడు గాన నిట్లు చౌర్యంబునం బెచ్చుట తగదు. ఎల్లరకు సువిదితంబగునట్లు దెప్పింపం గలను. దీనిం దీసికొని షామ్ము పూర్వమిది యున్నచోటన యుంచుము. అని ప్రార్థించినంతెన నాకాంచనాంగిం గొని రక్కసుండు సనియె. వెండియుం గడువేగింబ ప్రవేశించి యారాక్షసుడు కవిం గాంచి యోమహాత్మా ! నీకు నొండుప్రియంబు నేయం గలను. అద్దానిని వదిం పుము. అనినం గవియు రక్కసుం గాంచి యోరక్షోనాథ ! నీవు నాయందుఁ గరుణ గలిగి యంట నిక్కంచేసి యామందిరంబుం బాసి చనుము. ఇదియ నాకుం గావల సిసవరంబు. అనిన నట్ల యగుంగాక యని యాబ్రహ్మరాక్షసుండు సనియె.

ఇంతలోఁ దన్మందిరాధిక్యతులు తలుపులు దెఱచుకొని వచ్చి యాకవి జీవించి యుండుట కచ్చెరు వదుచు నాతనిమాహాత్మ్యంబు వర్ణించుచు నతనికి వందనంబులు సల్పి యిట్లనిరి. ఓయయ్య యింతదనుక నీయింటంబరుండి జీవించినవాడు లేడు. నీవొ క్కరుండవ బ్రతికితివి. బ్రహ్మరాక్షసునివలనం దప్పించుకొన్నవాడవు. ఈగృహం బు భోజభూపతి యోద్యోధులు గట్టించినది. కట్టిన దాదిగ భూతాధిపతితంలై యుండి నకతంబున నామహాపతి యీగృహంబుం బరదేశకాగతుల కాతిభ్యంబు నేయుట కేర్ప టివినవాడు ఏమహాత్మునివలన నైన నీయనిష్ఠంబు దొలంగునో యని తలపోయి చుండు. ఈబ్రహ్మరాక్షసునిం దోలి రాజుకడ బహుమతులు వడయుకొరికతో ననే కులు మంత్రకాస్త్రపారంగతులు సమదెంచి యీభూతంబును బాఱఁదొలం గడంగి వానిచే భక్షితు లైరి. నీవు దానిం జయింపక జీవించియుండవు. ఈవృత్తంబు రా జెఱింగెనేని కరము నిను సన్మానించు. అని చెప్పఁచుండఁగాఁ గవియు వారల వీడ్కోలి యామందిరంబుం బాసి పోయె. నే నామందిరంబుంజొచ్చి యవటి యధికృతులును బరిచారకులును సనియనంతరము కవితో మాటలాడందలంచుకొనుచు వారలు సనివ వెంబడిన యాబ్రహ్మరాక్షసుండు రాఁగా నతవు వడకయుండి యింతలో నదియు మరలి పోఁగా వింక నీకవికి దీనివలన భయం బుండదని తలంచి వృత్తంబారము నిగూ

భక్త్యంబున నుంటిని. కవి సనీనయనంతరమును నేను వారలకుం గానంబడినచో నాయం దన్యథాబుద్ధిఁ గావించు రని యెంచి నన్నగపలుచుకొనకయ యొదిగి యొదిగి కంబం బులమలుపునన యాయెల్లు వెడలి వచ్చితిని. ఇట్లుగుటం జేసి కవికిఁగాంచనమాల యెల్లు సూపి యతనిం దోడ్కొనిపోవుట కనువువడ దియ్యె.

భోజాఁడు. కుతూహలముతో,,

ఓమధురవచనా ! యిచ్చుడు కాంచనమాల యెయ్యెడ నన్నది ?

మధురవచన. దేవ ! భవదీయస్యాలకునికి భయంపడుచు నీలీలావతిదేవి నన్ని ధానంబునన యున్నది. అతండు దీనిం దనకడకు రప్పించుకొనం దనవలన నైసంత దనకనుపాయంబులు వన్నుచున్నవాఁడు. దేవిగన్నిధానమువలన నిర్వమించెనేనిఁ గాంచనమాల యతని మాయాజాలంబునం దగులుకొనక పోదు. ఆకారమునన దేవి యు దానినెడబాయదు.

భోజాఁడు లీలావతిం గాంచి నవ్వుచు,,

ఓదేవ ! కాంచనమాలం దప్పించుటకును దర్పపారు సతిసంధానంబొనర్పన దగినయుపాయంబుం బన్నవలసియున్నది. ఇందుకు నామందోఁచినది చెప్పెదను. వినుము. నాకడ నడవంబుంబట్టునర్జునుం డనువాఁడు కలము చూరుండు. కాంతలు నేయువలసంబుల నభినయించుటయందు వానివలె నెట్టి దిట్టలును శక్తులు గారు. వానిప్రాయంబును గాంచనమాలప్రాయంబుతో సమాన మయినయిది. వానికిం గాంచ నమాలజేషంబు జేసి యిది సమ్యుతించినట్టులు స్వాల్కునికడ కంఠిసం గాంచనమాలకుం గలిగిన నిర్బంధంబువాయు. ఇదియ చేయందగినవని. వాఁడు నాకు నుజుడి గాన నతనిం బరిహాస్యనిం జేయుట తగనిది గారు.

లీలావతి. మందహాసంబునేయుచుండలవాంచుకొనుచున్నది.

భోజాఁడు. ఓమధురవచనా ! ఈయన్గంబున వానికైప్రయత్నించునది యెవ్వ తెయో ! యెఱుంగుదువా !

మధురవచన. దేవ ! కనులాలయాదేవరినారిక వేత్రవతి యిందుం బ్రవర్తించి యున్నది. పెక్కుప్రయత్నంబులు సర్పి విఫలోద్యమ యయి మీఁదటికార్యం బాలో చించుచున్నయిది.

భోజాఁడు, ఓసి ! యట్లయిన నావేత్రవతితోఁ జెప్పుము. కాంచనమాల రాజ భవనసమీపమున నుండుకృతకోరకం బనునాద్యానంబునకు రాఁగలదు. విజనం నైయుం దునచ్చటికి దర్పపారుండు నచ్చుకేసి యతిసినునోగతాన్ధులు నెఱజేటు. ఇది

రాజస్థానమున కెఱుంగం జెప్పము. అని శత్రువతికిందెల్పి మఱియుం గృతకోరక పనాధిక్యతునితో జెప్పి యావనము వివిక్తంబు గాఁపుము. పొమ్ము. అట్లునునీ కీవృత్తంబుఁ దెల్పి చందరుండు దోఁతెంచుట కించుకముంద కాంచనమాలానైవధ్యంబుతో నయ్యెడకు రమ్మనుము.

మధురపచన. నవ్వుకొనుచు,,

దేవ ! దేవరయాజ్ఞానువర్తనంబుం గావించెదను. అని నిష్క్రాంతయ్యెను.

భోజుఁడు. దేవీ ! మనము కృతకోరకోపవనమునం బోలుచుదారుపర్వతకంబుపై నుండుచంద్రకాలకుం జేరి యందుండి మాయాకాంచనమాలతో మఱియు స్థానముండు ప్రవర్తింపంబోవువేడ్కలు కొన్ని కన్నులపండువుగఁ జాతము. నిగూఢమార్గంబున నయ్యెడకుం బోదము.

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! మీ స్థానముని నందఱు నీకఁ బరిహసించుదురు. ఇంక నతండు నలుపురిలోఁ దలయెత్తెంబోడు. బండు వగువాని నిట్లవమానపఱుచుట తగునా!

భోజుఁడు. దేవీ ! వాని నే నవమానింపవలసినది లేదు ! మఱి తనయవినయంబునన తనకుఁ దాన యవమానితుం డయ్యెడిని. చూడుము ; ఆకవివలన నెట్టిదూఱు వడసిన వాడు !

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! ఈ వృత్తంబు కమలాలయచేవి కెక్కేనేని దుర్మనాయ మానమానన గాదా !

భోజుఁడు. దేవీ ! తన సహోదరునిగర్వం బడంగునట్లు కవి వచియించినపద్యంబువిని యాకాంత తన సహోదరునియంద దుర్మనాయమానమానన యయి యుండు. కాని మఱియెవ్వరియందును విర సంచడం బోదు. అదియునుంగాక వానికి గర్వభంగంబు నేయకపోరాదు. కావించనిచో వీఁడు సాధువుల కెట్టియపకారంబులు నేసి తిట్టున వడుచుండు. దీన నపకీర్తి నాకును గల్గు. అది యట్లుండనిమ్ము. దారుపర్వత కాకోహణంబుఁ గావించెము రమ్ము.

భోజలీలావతులు పర్వతాకోహణం బభినయించిరి.

భోజుఁడు. దేవీ ! ఇద చంద్రకాలకుం జేరితిమి. ఇందు జాలకాంతర్నితుల మైయుండి వేడ్కలు గనుగొందము.

అని దేవితో జాలకాంతరోపవిష్టంబై కృతకోరకంబువలనికి దృష్టులు నిగుడించి,,

స ప్రమాంకము.

దేవీ ! అదే కనుంగొనుము. నాస్థానము దగుదర్శనాదుండు మధురవచన వన్నిన కవలంపువలం దగులుకొని కృతకోరకంబు బ్రవేశించుచున్నాఁడు. నీఁడు కాంచనమాలా సత్తుండు గావునఁ దద్విరహవేదనాజనితపాండుతాదిగుణంబులం దద్దయూ మాతీయుండెడిని.

దర్శనాదుండు ప్రవేశించి,,

కట్టా ! కవిని పమయించం జేసినప్రయత్నంబు వమ్మయ్యె !

పోని మూయన్గంబు ? కాంచనమాలాప్రాప్తిః జేసినప్రయత్నంబులు ఘరాస్తూ ఖంబులు గా నుండ నది యే మయిన నేమి ?

ఉ. కాంచనమాలఁ గాంచి మదిఁ గామశరాహతిఁ గుండుచుండఁ గా,
నందితమైత్రీ వేత్రవతి యాత్మహీతం బగుమాటఁ దెల్పినకా,
మించినకాతుకంబునను మీనవిలోచనఁ గూడవచ్చితికా,
పంచశరుండు నాపయిఁ గృపావశతం గనె నేమి భాగ్యమా !

నలువలంకులు నిరూపించి,,

దైవవశంబున నీయుపవశంబును జననక్షితంబై యున్నది.

కం. కృతకోరకము వివిక్తముఁ సుతశుభ్ర ప్రేమమునఁ గూర్చి కుభగతిఁ గలిగె నా,
యతనండు దయఁజూచెను న. న్నతులితమోదాద్రికిఘన మాతోహించకా,

ఏలకో తడ వయ్యఁ గాంచనమాల రాకున్నయది !

కాంచనమాలావేషధారియై యర్జునుండు ప్రవేశించె.

అర్జునుండు. ఆత్మగతమున,,

ఏను భోజభూషణినియోగం బనుష్ఠించువాడ. కామాతురుండై చతుగతిం ప్రవర్తించునీదర్శనాదు నవమానితం జేసెద. నీఁ డీరసాలపాదపంజుమాటున నుండి కాంచనమాలరాక తెదురుచూచుచున్నాఁడు. నావచ్చినజాడ లెఱుంగఁడు. నాపాలకువ యెఱుకపడెనేని త్వరితగతిం బఱిలెంచు. కాన నెఱింగించెదను.

ప్రకాశముగ,,

ప్రియసఖి వేత్రవతి ! మధురవచన నీతో నీకాంచనమాల కృతకోరకోద్యానః లోక నోత్సుకతం జేలంగుచున్నది ; దీనిం దోడ్కొనివని యావసంబుసాంపుఁ గాన్పి పుము ; ఏను దేవికార్యంబునకుఁగాఁ జనవలసియున్నది యని చెప్పి నీచేతికి న న వ్పగించినందుకు నీ వీయూపవశంబునన న న్నొంటి విడిచి పోతివి. ఇదేసమై చెలిమి

పసిది యని యారయక పోతివి. ఈయుపవసంబు వివిక్తం బయి యున్నయది గాన సరిపోయె. కానిచో నేమిగతి కావలె ? ఇట్టి మోసగత్తై పని యెఱుంగుదునేని నీతోనేను రానే రాను.

నలువలంకులు దిలకించున ట్లభినయించి,,

సంభ్రమముతో,,

ఆ ! ఇద్యౌడ నన్యపురుషులపాలకువ యున్నట్లు గానంబడి యెడిసి. ఏమి నేయవచ్చు ! ఏకతంబునం బురుషుం డుండుచోటికి ముగుద యొంటిమైఁ జను దెంచె నేని దానిం గాంచి గరగరికగలమగవాఁ డూరకుండునే.

భోజాఁడు. నవ్వుచు,,

దేవి ! అర్జునుండు నేయుకపటంపువగులు సూచితివే !

లీలావతి. ప్రాణనాథ ! యిట్టియగ్ధంబులందు మీరలె యీతనిం దిద్దినట్టులు న్నది. మీకు మీఁ డడవగాఁడు గాన సర్వజ్ఞులగుమీవలన ననేకము లగుసర్థంబుల నెఱింగియుండఁదా.

దర్పసారుఁడు. మాయాకాంచనమాలం గాంచి. సంతసించుచు. ఆత్మగత మున,, వేత్రవతి యొనరించినయు పాయంబు కరము శ్లాఘనీయంబ. కాంచనమాలయుం జేయలఁచిని జిక్కినయది. దీనిని విప్రసంభవో పాయంబున వశగతం జేసికొనియెద.

సమీపమునకుం జని,,

ఓవగలాడీ ! ఏ నన్యండను గాను. తడవులంబట్టి నీయం దాసఁ గాంచుచుండు వాడను. నన్నుం గాంచి భయంపడఁ బోకుము.

మాయాకాంచనమాల. దర్పసారునిం జూచిన ట్లభినయించుచు. లజ్జావినయ సంభ్రమంబులతో మఱియొండుచోటికింజనియె.

దర్పసారుఁడు. వెంటనంటిచని,,

ఓముద్దులగుమ్మా ! నీ వేల న న్నొప్పరికించి చనియెదవు ?

ఉ. మారకతోరశాతసుమమార్గణతాపభరంబు హెచ్చ నీ,

చారుపయోధరస్తబక సంగత చందన పంకలేప మి,

చ్చార్పతిఁ జెందఁ గోరితిని పాంకవగంధిరొ నీవు నాపయిన్,

గూరిమిఁ గాంచి నాభవ మకుంతగతి న్నల మొందఁ జేయుమి.

మాయాకాంచనమాల. తలవాంచుకొనియొండె.

దర్పసారుఁడు. కామావేశంబుతో,,

కం. సుమంగంధి మాటలాడనె! రమణీ నీలిగువుచనుల రహీఁ శేర్పవెన,
 వ్యమలాక్షి మోవితేనెలు! గ్రమమునఁ గ్రోలంగనివచ్చు కనకపుంజామ్మా.
 మాయాకాంచనమాల. జెనుకుంజాపులంజాచి,,

చం. సరసము చాలు చాలు నిలు సారసలోచన లొంటి సందఁగా,
 సరసకుఁ జేర రాఁ దగునె చక్కనిచానల కాడికల్ ఘోక,
 దిరముగఁ గల్లఁ జూపె యలఁతిం గడుఁ గష్టము గల్గుచక్కటా,
 పురుషుల కక్కరల్ గడవ పొల్తుల నొప్పరికింతు రంతటకొ.

అని యవ్వలికిం జనుచున్నది.

భోజాడు. ఓరి! యర్జునా! భలిరా! నీనుడివనవనంబులు పెచ్చుకొనం
 దగినవియ. చక్కనిచానల కాడికలు గలుగు నవట నిక్కంబు.

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర! పురుషుల కక్కరల్ గడవ పొల్తుల నొప్పరికింతు
 రన్నది తథ్యంబు గాదో?

భోజాడు. నవ్వుచు,,

దేవి యదియు సత్యమే! ప్రవృత్తం బగుచి నోదంబు గాంచెదము.

దర్శసారుడు. అనునయించుచు వెంటంజని,,

చం. నిలుము లతాంగి పోకు కరుణింపుము నాపయిఁ గోప మేలచే,
 చిలుకలకొల్కిలో! భయముఁ జెందకు బంటును నేను నీకు నీ,
 లలితవిమూర్తయౌవనవిలాస వశిక్యత మానసుండనై,
 పలచితి నిల్వలేను పెరవాడను గాను మృగాక్షి గావుమీ.

అని యామాయాకాంచనమాలచెయిపట్టెను.

మాయాకాంచనమాల. మొగమోరఁజేసికొని,,

శ్రీ. సారథర మైనముత్యాలహార మొకటికపికిఁ దొరకిన మూర్ఖును గాంక్షమీఱి,
 లేహనమొనర్చు నాసన మాహ నెత్తుకొని నటించుచు గాక తద్గుణముఁ గనుచే,

భోజాడు. నవ్వుచు,,

ఓరియర్జునా! మర్కటసాదృశ్యముచే బాగుగపినినధిక్షేపించితివి. మానహీ
 నుండు గాన వెండియు ని నన్నునరింపం గడంగెడిని.

దర్శసారుడు. నెవ్వెఱవడినిలిచి వెండియు ననునయించుచు,,

ఉ. కోమలి రిక్తకోపములు గూడునె యెప్పటికైన నాపయిన్,
గామునిలీలం బ్రణయగౌరవవ్యము లైనకిన్కలం,
జేనులు గాంచబోయెదవు జేడుక న న్నలయించె దింతయే,
సామజయాన మోడి యింకఁ జాలును లీలల నేలు గ్రక్కునన్.

ఆని చుబుకంబుంబట్టి యెత్తిముద్దుగొనంబోయె.

మాయాకాంచనమాల. తటాలన వానిచేయిఁ దట్టివేసి,,

గీ. చనునె నీ కిని పెద్దలచాటుఁ బాయ | మండుముగుదలయం దిట్టు లుచితపథనం,
దప్పి నడుచుట నీగొప్పతనమునకును | నగినవిధమున నడుచుకోఁ దగును నీకు.

దర్శసారుండు. ఆత్మగతమున,,

పయింబయి బడఁతులతో మెండొడ్డం గూడను. కాన నిష్పడుబలాత్కరించు
మనివలన నివర్తించుకొనుట యుత్తమంబు.

మాయాకాంచనమాలభుజంబు వదలి,,

ఉ. సార మసారముం గననిచానలపొందును గాంచుకంటె నా,
సార మెటుంగునాతిముఖసారపవీక్షణమేనిఁ జాలు పో !
మాయాకాంచనమాల. ఆనూయనభినయించుచు,,

ఉ. పూరుషు లంగనామణులబుద్ధు లు శుద్ధు లెటుంగ కానతోఁ,
జేరిన వారికూటములు చీయనచే కమలాక్షు లెల్లడన్.

భోజుండు దేవి ! మనయగ్గునుండు కాంచనమాలాజేపంబుం దాలించి యాదర్శ
సారుని పంచించుపంచు మించినజేడుక గలిగింపదే ! ఇంతకుం గాంచనమాల మధుర
వచనచే బోధితయై తనయింటికిం బోయి యుండు. ఈదర్శసారుండును పంచితం
డయ్యె. ఇంక పీఠు నివృత్తు లౌట పంచిది.

దర్శసారుండు. ఆత్మగతమున,,

ఈ కన్యకామణి చేయలంతిం జిక్కియుం దప్పిపోవునట్లున్నది. ఏమి నేయనగు?
ప్రకాశముగ,,

కం. కరుణింపుము నాపయి నో ! యరవిందదళాక్షి నీరునంఘ్రులకును నా,
శిరముఁ గదియించి మ్రొక్కెద | వరవర్ణిని నన్ను నేలు వాంఛలు మీఱన్.

ఆని మాయాకాంచనమాల యడుగులపయిం బడుచున్నాడు.

ఆర్జునుండు. నవ్వుచు,,

ఓరాజస్యాలకా! నేను వరవర్ణినిని గాన. ఇదే చూడు మర్జనంబు. నన్ను గాంచి యేల మరులపడియెదవు?

అని చీర విడిచి పాటనైచి.

ఓస్యాలకా! రాజును దేవియు నీవడుపాట్లు దారువ్యతకాయాధులై గాంచు చున్నవారు. ఇంక నీకురాజునెదుట మోముఁ గాన్పించు దలంబు గాదు. మీ బోదుంగాక.

అని నిష్క్రమింతుం డయ్యె.

దర్శనార్హుడు. నెవ్వెఱవడి. కొంతసేపూరకుండి. దీవాననుండై. ఆత్మగతమున. ఆ! మోసపోతిని. ఏమి నేయవచ్చు! కామాంధులకు జ్ఞానంబు మాసియుండు చున్నది యథార్థంబయ్యె. ఇంక నీయార నుండి రాజుమొగంబు గాంచుటకంటె నవమానం చేమియు లేదు. ఇంక నింటికిం జనుట యుత్తమంబు గాదు. నిజనగరంబున కరిగెదను.

అని నిష్క్రమింతుం డయ్యె.

భోజాండు. సంతసంబుతో.

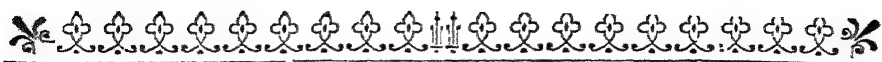
దేవి! ఈ మానహీనుని నూరువెలువలుచ నెంచియుఁ గమలాంబును మోమోడి యట్లు నేయకుంటిని. ఇప్పుడు విధివశంబున మీడె మనవత్తనంబు వదలి పోవలసివచ్చయ్యె. ఇంక నాయెదుటికి రా మోమోడును. కాంచనమాలాకపింద్రులవృత్తం బారయుదము. నగరువకుం బోదము. మధురవీచనకడకుం గలాలాప సంపి వృత్తంబుఁ తెలిసికొందము.

అని నిష్క్రమింతులైరి.

ఇది కాళిదాసచరిత ప్రకరణమునందు

సప్తమాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీరస్తు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

అష్టమాంకము

కలాలాప ప్రవేశించి,,

ఏను భోజలీలావతులయాజ్ఞానువర్తినైనై మధురవచనయింటికిం జనియెద. గతది నాంతంబున దారువర్వతకమునుండి దిగి వచ్చి రాజును రాణియు నన్నుం జీరి యోసి కలాలాప! దర్పసారం డడ్డుననికపటంబున పంచితండ్డై యాయూరు వాసె, కాంచనమాల నిర్బంధంబు నివృత్తం బయినది. నీవు మధురవచనకడకుం జని దానినడుగుము. కాంచనమాల యింటికిం జనినయనంతరము కవినప్రాప్తి దాని కయ్యెనా! లేచా! ఇది తెలిసికొని రమ్మ, అని యానతి చేసి పంపిరి. ఏనును మధురవచనయింటివాపు నకు వచ్చితిని. అదె నాప్రియసఖి మధురవచనయు నతిత్వరితగతి నెక్కడకో చనం బయినమై వచ్చుచున్నది.

మధురవచనప్రవేశించి. సంశయంబుతో,,

ఏలకో లేవకడన ప్రియసఖి కాంచనమాల నన్నుం బిలువ నంపినయది. ప్రియ సంప్రాప్తివలన సంతసంబు గూరుచుండినయాకాంత కేదేని కొంత యుండునో! లేని చోనన్నేల రప్పించం బూనినయది ?

ముందుకు దృష్టులు నిగుడ్చి. వైచిత్ర్యంబుతో,,

రాజాంతఃపురపరిచారిక కలాలాప యిదె నాకడ కేగుదెంఱుచున్నయది. ఏదేని కారణంబు లేక యిది రాదు. కాన నారయ నగు, ప్రియసఖి! కలాలాప యంతఃపుర పరిచారిక వగునీకు మాపంటివారియిండ్లకు రాఁ గతంబు వీనులకు విందై యుండును. ఎఱింగింపుము.

కలాలాప. ప్రియసఖి! అవన్నియు నట్లుండనిమ్ము. కాంచనమాలకుం ప్రియ సంప్రాప్తి యయ్యెనా! ఈవృత్తం బారసి రమ్మని భోజలీలావతులు నన్ను నీకడ కంపిరి.

మధురవచన. ప్రియసఖి! లీలావతీదేవికిం గాంచనమాలయందుం గలప్రియంబు కడు నధికంబు; కాన విచారించుకొని రమ్మనినయది. చెప్పెదను వినుము. అర్జునుండు కాంచనమాలావేషంబుం దాలుచుకొని కృతకోరకోద్యానంబునకు నాతోఁ జనుదెంచె.

రాజస్యాలకుని కార్యంబులందు వ్యాపృతలై యుండువేత్రపతీప్రధానలు వాని గాంచ నమాలయే యని యెంచి త్వరితతరంబుగ నతనికి వృత్తంబు విన్నవించిరి. అందు వేత్ర పతికపటంపుం గాంచనమాల ననుసరించె. అది గాంచి యేచు వాని నెడబాసి పోయి కాంచనమాలాగ్రహణియుక్త లగుదాసికలు తమకార్యంబు ఖటించిన దని యేమఱు పాటున వారివారియిండ్లకుం జనఁగా నతినిగూఢమార్గంబునఁ గాంచనమాలం దోడ్పడి తెచ్చి దాని యింట విడిచితిని. ప్రియసఖి కవిగతం బగుచింతతో ఓహదంబు నొందుచు స్నానాదులు నివృత్తించుకొని పౌఢోపరిదేశంబున నుండి నలువలంతులు దిలకించుచుండె ఆప్పడు తత్సమీపరథ్యయం దాకవివరుండు ననుచుఁ గాంచనమాలం గాంచి యిట్లనియె.

శ్లో. * ఝడితి ప్రవిశ గేహం మా బహి స్త్రిష్ట బాలే,
గ్రహణసమయవార్తా శ్రూయతే శీతరశ్మేః,
తవ ముఖ మకళంకం వీక్ష్య నూనం స రాహు,
ర్గ్రిసతి తవ ముఖేందుం చంద్రబింబం వినైవ.

* టి. బాలే = ఓపడుచా! ఝడితి = వీగముగ, గేహం = ఇంటియందు. ప్రవిశ = ప్రవేశింపుము. బహిః = వెలుపల, మాత్రిష్ట = ఉండకుము. ఏలయునఁగాః— శీతరశ్మేః = చంద్రునికి, గ్రహణసమయవార్తా = ఉపరాగము సంభవించునమయ మను వార్త, శ్రూయతే = వినఁబడియొడివి. ఈయారఁ జంద్రగ్రహణము గలగం బోయె డుమని వదంతి వినఁబడుచున్నది యని యర్థము. చంద్రోపరాగము గతిగనఁ గలగ నిమ్ము! అందుకై వెలుపల నుండక ఇంటిలోపలికి జనవలసిన దేమి యన్నవోః— అట్లు పోనినాఁడు గలిగెడుకష్టము దెచ్చుచున్నాఁడు. స రాహుః = ఆచందురుని మ్రింగం గడంగురాహువు, తవముఖం = నీమొగమును, వీక్ష్య = కని, చంద్రబింబం = చంద్రబింబమును, వినైవ = వదలిపెట్టియే, ఆకళంకం = కళంకరహితుడైన, తవముఖేందుం = నీయొక్కముఖచంద్రునిని, గ్రసతి = మ్రింగెడిని. నిర్దోష మగువస్తువు దొరికెనేని సదోషమగువస్తువును గోరరు. కాన నకళంక చంద్రుండై యొప్పునీమొగంబుం గాంచి కళంకి యగుచంద్రుని వదలి రాహువు నీమొగంబును మ్రింగుబోవు. నీమొగంబు కళంకము లేనిచంద్రబింబమువగిది నొప్పుచున్న దని భావము.

ఈ శ్లోకమునకు సరియైన యాంధ్రపద్యము.

చం. ఘనకచ ఇంటిలోపలికిఁ గ్రక్కునఁ బో మ్మిఁక జైలు నుండఁగా,
జన దుపరాగ వేళ యిది చంద్రుని కంచును పొరు లాడుటలో,
వినబడె నీముఖేందువును వేడుక రాహువు గాంచెనేని భా,
మిని యిళంకి మ్రింగుఁ గడిమి న్నళంకుని బాని శ్రోత్రజిహ్వా.

ఇట్లు కవి పదియించినపలుకులు విని యతనిరసక తావిశేషంబునకు మనంబున మెచ్చుకొనుచు వెండియు నాతనిసరస్వోక్తిసుధారసంబుం గ్రోలం దలంచి యూరకుండుగా నాకాంచనమాలభావ బెరింగి నే నాకామినీమణి కంచుకము దాల్చకయుండుట మనంబునం దలంచుకొనుచుఁ గవిం గాంచి యోకవికులతలకమా! యిది యింటిలోనికింజని చేయవలసినకార్యం బే మేనిఁ గలదా! ఆనతిమ్ము అని యడుగఁగా నాతండు గాంచనమాలం గాంచి,,

శ్లో. * కనకాంగి కలయ కంచుక మనయో స్తనయో ర్జవేన ఘనతరయోః,
పురుహూతదిగ్విభాగా దుదయతి కోకారి రద్య పరిపూర్ణః.

అని చెప్పిన నాతనిసుధామధురంబు లగుచతురోక్తుల కలరుచు నాకాంచనమాల వేగంబ సౌధతలంబు డిగ్గి పరిచారిక యందిచ్చునారంజపుత్రైక దోడిగిళొని సఖికదంబ కంబు తోడ రాఁ దనగృహబహిర్ద్వారదేశగతుం దైన తనసరసుని నెదుర్కొనం జను దేరనప్పుడు కవివరుండును బ్రణయరసపరిపూర్ణతంబు లయి మందహాసగోచిరుదంచితంబు లగు నుదారకటాక్ష నీక్షణంబుల నాకాంచనమాలముఖంబుజంబుపయి నోలయించిన సిగ్గుపడుచు మాప్రియసఖి తనకేలందమ్మిం బయింటచెఱంగు నెత్తి మోముదామర కడ్డముచేసి కొని సుస్మితంబు నేయ నది గని కవి యిట్లనియె.

శ్లో. † ఉచితం గోపన మనయో స్తనయోః కనకాద్రికాంతిత్సర్పరయోః,
అవధీరితవిధుమండలముఖమండలగోపనం కిమితి.

* టీ. కనకాంగి = బంగారమువంటి యొడలిచాయగలదానా! ఘనతరయోః = కడగొప్పవియగుఁ అనయో స్తనయోః = ఈ స్తనములకు, జవేన = వేగముగ, కంచుకం = అవికను, కలయ = తోడుగుము. అద్య = ఇప్పుడు, పురుహూతదిగ్విభాగాత్ = తూర్పుదిశయొక్క భాగమునుండి, కోకారిః = జక్కవలకునూడగుచంద్రుఁడు, పరిపూర్ణః = కడుఁబూర్ణుండై, ఉదయతి = ఉదించెడిని. ఓకాంతా నీయుక్కకుచములు జక్కవ లగుటంటేసి చక్రవాకవైరి చందరుం డునయ మగునేని కుచచక్రవాకంబులు విరియఁ గాన వేగముగఁ గంచుళికఁ దోడుగు మనుచున్నాఁడు.

ఈ శ్లోకమునకు సరియైన యాంధ్రపద్యము.

కం. కనకాంగి గ బ్బిగుబ్బల! మనుపడఁ గంచుళిక దోడుగు ముద్దియ యదిగో,
కను కోకవైరి యేదైఱఁగునమండలం దగుచుఁ బొడముఁ గాఁబ్రాగ్దిశలోక.

టీ. † కనకాద్రికాంతిత్సర్పరయోః = బంగరుకొండపన్నెలుదొంగిలించిన పగు టంటేసి, అనయో స్తనయోః = ఈ స్తనములకు, గోపనం = దాపటికము, ఉచితం =

అనిన నతనిసరససంభాషణామృతలహరీపరంపరల నోలలాడుచు నానందపరకలం
బగుచిత్తంబుతో నమృతైకాశీనీతిలకంబు మానసంబునఁ గుతూహలంబుం గాంచుచుండు
నదియయ్య లజ్జాగ్రహగృహీతయై యూరకున్న నాశ్శృంగారవతీవతంసంబుభావం
బెఱింగి యే మెల్లరమును బూన్చి నాసరసాశ్రేణురసెకిం దైదండ యొకంగి తోడ్కొ
నిచని కేళిమందిరంబున నవల్పసుఖమం బగు తల్పంబునం గుఱవిష్టురం జేసినయది. అంత
మేము మాయిండ్లకుం జనుదెంచితిమి. కాంచనమాల యంతకు మంద నన్నతిత్వరిత
గతి రమ్మని చెప్పి పంపె. కతంబు స్ఫురియింపదు. ఇదియ ప్రవృత్తం బగువృత్తం
తంబు. ఇది దేవికి నివేదింపుము. వైశంబ యేను గాంచనమాలమందిరంబునకుం జని
యది నన్ను రమ్మనిపంపినకారణ మారని దేవీనన్నిధానంబునకు వచ్చి విన్నవించుకొని
యెదను. ఒకలాలాప దేవి తమాతమాపడుచుండును పామృ. ఏఁ జనియెద.

అని దానితోనిష్క్రమంతయయ్యె.

ప్రవేశకము.

తగినదియే. ఇతరులసాత్తు దొంగిలించిన వారలను రాజభటులకంటికిం గనంబడకయుండ
దాచియుంచుట యుక్తమే యనునది లోకవ్యవహారసిద్ధము. కాన బంగరుకొండ
వన్నెలం దొంగిలించినది యైనకతంబునం గుఱంబులకు కంచుళికచే మాసిపెట్టుట
యొప్పిదంబ యగు నని భావము. అవ . . . వనం—అవధీరితకేళుమండల = చంద్రమం
డలమునుదిరస్కరించినదియగు, ముఖమండల=ముఖమండలమునకు, గోచనం=దాచుట,
కిమితి = ఎందుకు ? ఇతరులకు దిరస్కరించి విష్టవీగుచుండువారిని దాపణిక మొనర్ప
వలసినది లేదనుట లోకవ్యవహారసిద్ధము. కాన చంద్రమండలమును దిరస్కరించి విష్ట
వీగుముఖమండలమును దాపణికమునేయి వచితంబు గాదని భావము. ప్రసరులనుగప్పి
కొనుట యుచితమే ! ముఖ మేలగవ్వకొనియెదవు ? ఇది తగదని భావము.

ఈ స్తోకమునకు సరియైన యాంధ్రపద్యము.

చం. కనక మహీధరేంద్రకుభకాంతులఁ బల్కలు దొంగిలించుటకొ,
ప్రసకలకద్యయంబునకు ధారణి గోచన మొప్పు గారి యా,
ననమునకు న్నరచ్చకిఘనప్రభల స్నిరసించిమించుచుకొ,
చనరువుఁ జెందుదానికిని దాపణికం బొనరించు బొప్పనే.

కాంచనమాలప్రవేశించి. దీనశ్వుముతో,,

నాప్రియసఖి మధురవచన యింకను రాకున్నది. ఏఁ జెప్పిపంపి తడ వయ్యె.

మధురవచనప్రవేశించి. ప్రియసఖి కాంచనమాలా ! నీకోరినకాంతునిం బడసి యు సంతోషాంబునిధియందుం దేలనివిధంబు నీవిన్ననైనమొగంబు దెబ్బపుచ్చున్నది. మఱియును.

చం. మలయజవంకలేప మిటు మాయక యున్న దిదేమి చన్నులకొ,
గలసినచిత్రభంగములు గండములం జెడకున్న వేల ని,
స్తుల మగునోవృద్ధిబింబమునఁ దోరపునన్దమలంపురాగముం,
గలయక యున్న దేమి కలకంఠియొ యల్లీతివొక్కొ నాథుఁడై.

కాంచనమాల. ప్రియసఖి : యే మనియెదవే! ప్రాణనాథునిమోము గనంబడుటకు ముంద ప్రణయికోపమా ! వింతలే నీమాటలు.

ఉ. కోప మదేల నాకు మదిఁ గోయ్కలు వే కొనసాగకున్న వో,
రూపవతీపంతసమ ! నిరూఢిగఁ జెప్పెద నాయకుండు సుం,
తాపవీరుఁడై వ్యసనతత్పరతం గడుఁ గుందుచుండఁ గా,
నే పగిది న్ముఖంబుఁ గను నింతి కృపాకలితాంత రాత్మతోకొ.

మధురవచన. ప్రియసఖి ప్రణయంబు విశేషించిన నల్కగల్గుట చిల్కలకొల్పి లకుం దగునట్లంబు గాన నడిగితిని. ఇట్టికారణము లేనినాఁడు రసాభిజ్ఞశిఖామణి యయ్య ననురక్తయందు సౌభాగ్యలక్ష్మీనవావతారయందుం బూర్వమనుమోదితయైన దానియందుఁ గ్రీడావిముఖుండై యుండం గతం బెన్నియో !

కాంచనమాల. ప్రియసఖి! నాథుండు నాయం దనురక్తుం డగుట యథార్థంబ. ఇతండు కాంతాంతర సమాసక్తుండై తద్వియోగంబునం గుందుచుండు విధంబు గానం బడియెడి. బలవద్వియోగవ్యధావివశుండు తనయభీష్టాంతరంబులం బాటింపకుండుట తెల్లంబ కదా !

మధురవచన. ప్రియసఖి! ఆయర్థం బటుండనిమ్ము. గతరాత్రియం దతఁ డెట్లు ప్రవర్తించెనో యెఱింగింపుము.

కాంచనమాల. ప్రియసఖి చెప్పెదను వినుము.

ఉ. ఆరసికోత్తముండు ప్రియ మర సుఖాంబుధి నోలలాడుటలో,
గోరక మశ్వుభాస్త్రచయగుంధితవేదన కోర్వలేక తా,
సారెటు వెచ్చ నూడుచును సర్వముపై మది నీనడించుచున్,
వారనిబాష్పసంతతివివర్ణముఖాబ్జముతోడఁ జొలిలున్.

ప్రియసఖి ! యేమి సేయుదు. ఇందులకు మూలంబు తామ ; బది యదంత
మనియేఁ జేసిన శీతోపచారంబులందు,

చం. తనువునఁ జందనం బలఁడఁ దక్షణమాత్రన పెట్టఁబాతె నూ,
తనసుమచూల్యసంతతులు దానమునం బడినట్లు వాఁడె నే,
మనియొడఁ దారహారము లహఁ యుర మంటినఁ గంటె వ్రేట్టిడిన్,
ఘనఘన సారలేపము నికామగతి స్వలియింపఁ బూనెడిన్.

ఇట్టి దురంతసంతాపవేదనావశిక్యతస్వాంతంధైర్యమామనోహరాంగునికి,

కం. సర్వలోకైకమంగళ సార మైన । తనువు విరహజపాండిమాధార మగుచు,
జిక్కి యభినవసౌభాగ్యశేష మయిన । నుందరాకారరేఖతో నందగించు.

మఱియు నాలోకోత్తరసౌందర్యలక్ష్మీస్వయంవరచతి యగుచాప్రణానాథుండు
నాకడకుం జేరిన దాదిగ.

చం. పులకలు గ్రహ్యమందుమెయి పూరితబాష్పము లైవశన్నులన్,
కలితవిమూర్ఛనాశతవికంపిత మై వెళఁ గాంచుమాననం,
బలఘుసురోచిశేష మయి యందము మీఱెడుమేళ గన్గి యా,
కులవడఁజేసె నామనము ఘోరతరార్తి మునుంగఁ జేయుచున్,

ఇవ్విధంబున రేయి యంతయుం గడిచినం బ్రభాతశేషంబునను సయిత మాధ
న్యచరితుండు.

ఉ. తానము సల్ప నిచ్చ మడిఁ దొల్పఁడు వేమఱుఁ బల్కరించఁగా,
దీనతతోడఁ జల్కు నతిదీప్తతరోద్ధతమారుతాస్యఁడై,
మాననిచింతతోడ ననమానవిలాసముఁ బాసి యుండు ను,
మౌనవనీరజాక్షి యెది యొక్కొ ? కతం చితఁ డిట్టు లొటకున్.

మధురవచన. ప్రియసఖి ! ఇందుకుం గతంబు గలదు. మధుమంతపురాధిశేత
కూతురీతనికిం బ్రాణదయిత. ఏకారణంబుననో దాని నెడఁబాసి యిలండు వియోగవ్య
ధానివ శాంతఃకరణుండై యుండెడిది. దానిరామణీయకం బరవ్యసాధారణము.

బ్రహ్మరక్షస్సు మానీతయై యాకాశోదరి మాతవహుంధిరాంతరింబున నాకంటికిం గను బడియె. ప్రియసఖి ! లోకంబున నెందరొ నుండరాంగులు గలరు గాని యానిరవద్య రూపోపేతపంటినాతియీ భూతలంబున నుండదు. వినుము.

ఉ. ఆ నవమోహనాంగి కమలాలయ యే యన వచ్చు నానరో,
జానన రూపసంపదల కచ్చెరు పండక పోరు లోకు లా,
చానవయోవిలాసములచారత నేఁ బొగడంగజాల నో,
మానిని దానిఁ బాసి భువి మానవసత్తముఁ డోర్వఁజాలునే.

ఆకాంతం గాంచి యాకవివరుండు దానివిరహవ్యధావివశత్వంబునను వగవి బాష్పికులేక్షణుండై భూతనాథునితో పెండియు నిది యుండుచోటికి దీని జేర్చు పుని ప్రార్థించిన నాబ్రహ్మరాక్షసు డట్ల యొనరించె.

కాంచనమాల. ఆ ! ప్రియసఖి అట్టియనురూపవయోగుజోపేతయం దనుర క్తుండు గాననే యితరానురాగంబు తద్విరహవ్యధాకులితహృదయం డగునీతనియుల్లం బున రసభావంబుం జెందక యున్నది.

ఉ. ఆరుచిరాననం గలసినంతట గావి ముదంబుఁ జెందఁ డా,
సారవచారుఁ డీనరసునఖ్యము జన్మఫలం బ చెంతయున్,
చారుముఖీవతంసను విచారము నేయుము దానిఁ జేర్చఁ గా,
బోరన సర్వయత్నములు పూనికఁ జేయుట యొప్పిదం బగున్.

ఆరమణీవతంసంబుం బడసినం గాని యీతనిదురవస్థావిశేషంబు నివర్తింపదు. అది నివర్తింపనినాడు నాకు నీతనితో నుఖం బనుభవంపం బోలదు. కాన నాకాంతా సమాగమం బీకవివద్యునికిం గలుగం జేయ నగును. ఇందు కను వేదియో యెఱుంగను.

మధురవచన. ప్రియసఖి భోజునికిని కవికిని పరస్పరసమావేశం బయినం గాని యీకార్యంబు సాధితంబు గాదు. ఈవృత్తంబు లీలావతీదేవికి విన్నవించి తన్మూలక ముగ రాజాచెవి కెక్కింపం జనును. భోజభూపతి కవులవయం గరమనురాగంబు గల వాడు. ఈకవివరునిం గాంచం గోరుచుండెడిని. ఈతనిం గనుంగొనెనేని కరూణదేశ పతికి వత్తంబు దెలింగించి యానాతిం దెప్పించి యితని కర్పింపం గలండు. తొలుత నీకళివతారణ్యంబు గలుగం జెప్పిన యర్థంబు వినియే యితనియతిమానుప్రభావం బునకు నచ్చెరు వొందుచున్నాడు. ఇట్టియద్భుతవరితంబులు పెక్కులు కవివరుని యందుం గాన్పింపబడె. అవియు నతనిచెవి కెక్కినవి. కవియును రాజసన్నిధానం

బునకుం జను. పీరికింబరస్వరమైత్రి గల్లక పోదు. ఇంగుట భువనేశ్వరీపాదప్రణామంబు గతతము నేయచుండుదుమేని కార్యంబు ననుకూయ. ఏ జని లీలానతిః పృత్యం బెఱింగింతు. నీవు భువనేశ్వరిం గొలుచుచుండుము. ఉద్భవుకార్యం బది కూరింపకపోదు.

ముందుకువృత్తులునిగుడ్డి. వైచిత్ర్యంబుతో,,

ఓకాంచనమాలా! ఇది యేమివింతయే. ఆర్యుండుబుద్ధిసాగరుండు తా నేనాం డేని యీవంకకు మరలనివాడు నున్నాడుండై భాతాంబులబలు దాన్ని వైదికకర్మాచిత వేషంబుతోఁ బాదచారియై యియ్యెడ శేషదెంచుచున్నవాఁను. ఈభావాని ముఖ్యామాత్యుండివృ డిట్లు రాఁ గతం బేముకో! ఇతఁ డెక్కడ కేగెడినో.

ససంభ్రమముగ,,

ఎక్కడకో యన నేల? మనయింటి కే వచ్చుచున్నాడు.

కాంచనమాల. ప్రియసఖి! ఒకనాఁడేని యిట్లు రానివాడు తాన యిప్పు డిటు వచ్చుటకుం గారణము మహారకం గనుంగొనవలయు ననుటయెకాని యొందు గాదు. కవియు నింత ప్రొద్దెక్కియు నింతకు శయనంబున నిదురగూరువాఁడునుబోలేఁ బరుం డియుండెడిని. త్వరితగతి లోనికిం జని బుద్ధిసాగరునిరాక కవికి నివేదింతుఁగాక.

అని మందిరాంతరాళంబునకుం జనం గడంగుచున్నది,,

బుద్ధిసాగరుండుప్రవేశించి. సత్సరముగ,,

ఓకాంచనమాల! నన్ను గాంచి నీవు త్వరితగతిం జనుటకుం గారణం బెఱుంగుదును. కవి యుండుశయనాగారంబున కేన వచ్చెడ. అతనికిం బరిశ్రమం బొనంగుం జనదు.

అని మందిరాంతరప్రవేశ మభినయించుచున్నాడు.

శయనస్థుం డయి కాలిదాసుండు ప్రవేశించె.

కాలిదాసుండు. శయనంబునం దుపవిష్టుండై.

ఆర్య బుద్ధిసాగర! నీ వియ్యెడకుం జనుదెంచుటకుం గతం బెయ్యెడి!

బుద్ధిసాగరుండు. ఓమహాత్మా! వినుము. నుదీయజనని కడు వృద్ధ నీ వీయూరికిం జనుదెంచిన దాదిగ నుని గప్పిననిప్పువంటివాఁ డితం డని చెప్పుచు వచ్చినది. కరము దేవపితృ నమా రాధనంబునం దత్పరయై యుండినయది. సతిభక్తిచరాయా.

ఆయాను నీ ప్రభావంబుంగలతెలుగున నెలుంగు. ఆసతి తనప్రాణప్రయాణసమయంబున నన్నుంటి యోబుద్ధిసాగర! నేను పరలోకగత నైనయనంతరము నాకుం జేయవలసినయశార్థమైన హింసక్రియలయందుఁ గళాచంద్రుని నిమంత్రితుం జేసి యతనియందు మనంబున నీనడించుకొనక భోజనం దిడవలయు. అట్లైన నేఁ బరితృప్తి గాంచి యుచ్యుతం బగుపదంబును చిత్తులయనుగ్రహంబునం బడసెద. ఇదియ నాయుష్టార్థంబు. అని నుడివిన నేనును. మాతృవాక్య మనశ్శానుష్ఠేయంబు గాన నట్ల యొనరించెద నంటిని. నాతల్లియుం బరలోక గత యయ్యె. తదిష్టార్థంబు నెఱవేర్చ నిన్నుం దోడ్చొని పో వచ్చితిని. ఈజనమున భవవీయపాదకమలరజఃపూతందై నాయిల్లు సకల సాధు జనసంసేవ్యం బగుం గాత.

కాళిదాసుఁడు. బుద్ధిసాగర! నీనుడివినవచనంబుల కడ్డు గలదా! అట్లే జనుడంచెదను. నిమంత్రణోపాయంబునకుం బూర్వభావికార్యంబుల సిద్ధపఱచుకొనము.

బుద్ధిసాగరుఁడు మహాత్మా! అనుగృహీతుఁడ నైతిని.

అని నిష్కర్షింతుం డయ్యె.

కాళిదాసుఁడు. ఓ ప్రాణదయితా! కాంచనమాల! ఏలకో నామానసంబు దుఃఖాకులం బగుచు సంతపించుచున్నది. ఎవ్వరితో నైన మాటలాడ నొల్లను. రాత్రి నిదురలేమింజేసి యించుక కిరోవేదనయు బాధించుచున్నది. సూర్యుండు నడిజామున కెక్కనేని నా కెఱింగింపుము. అప్పుడ లేచి బుద్ధిసాగరునియింటికిం జనవలయు. ఈ శయనాగారంపుందలుపులు మూసికొని పొమ్ము.

కాంచనమాల. ప్రాణనాథ! యట్లయే నిరుదింపుఁడు.

అని తలుపులు మూసి నట్లభినయింపం గాళిదాసుండు నిష్కర్షింతుఁడయ్యె.

మధురవచన. ప్రియసఖి నేను దేవిలీలాపతి కీవృత్తం బెఱింగింపం జనియెదను. నీవు స్నానాదులు నిర్వర్తింపం బొమ్ము.

అని కాంచనమాలతో నిష్కర్షితయ్యె.

ఇది కాళిదాసుచరిత్ర ప్రకరణమునందు

అష్టమాంకము సంపూర్ణము.

క్రీ రస్తు.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ రాధాకృష్ణవర్జమాణేశవః.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

సవమాంకము.

భోజుడు లీలావతీయుం బ్రవేశించుచున్నాడు.

భోజుడు. దేవి! యీదిన మేను విద్యత్సభయందును నవ్వును శంకరుండును కలిపించుచు ననుభవించి యొకవద్యంబు పచియించె. అందు కలసి యేను వానికిం బండ్రెండులక్షలధనం బొసంగితిని. ఆట్లు లొసంగినందుకు మదీయహృదయగతం బగు కారణం బెఱుంగక కవులు తదితరు లగువారు విచ్చాయపడవలె ఈరాజు సమస్తకాస్త్ర వివక్షణు లగుతమకు లక్షధన మిచ్చుటయు గ్రామ్యుని యగు శంకరునికిం బండ్రెండు లక్ష లిచ్చుటయు నాతనియవివేకం బని యనుకొనఁచు నాచం దమాయామలలై కోపంబు దీసింప వర్తించుటం గాంచి యేను నాకుపితులకడ నందఱు జన దని తలంచి రాజ్యకార్యవ్యాజంబున నింటి కేతెంచితిని. వానిని గురించయ్యగ్రహం బుపశాంతం బయ్యెనో లేదో యెఱుకపడవన్నది. తెలిసికొన నగును. ఈ చరిచారిక నొకదాని నంపి నాచామరగ్రాహిణిని నీత యను దాని రప్పింపుము.

లీలావతి. ప్రాణనాథ! అట్లయె,

అని కలాలాపం గాంచి,,

ఓసి నీవు సభకుం జని నీతం దోడ్కొని రమ్ము.

కలాలాప. దేవీ! ఇదె నీయానతిఁ జరిపెదను.

అని నిష్క్రమించి వెడియం బ్రవేశించి,,

దేవ! ముఖ్యామాత్యుం డాద్యుండు బుద్ధిసాగరుండు జలపూరితసుషర్ణవంభం బులు మోచుకొని యుండుబ్రాహ్మణులతో వాకిట నిలిచి భవద్వర్తనంబునకు వేచి యున్నవాడు.

భోజుడు. సంశయించుచు. ఆత్మగతమున,,

ఇప్పుడు వృద్ధ యగుబుద్ధిసాగరునితల్లి కాలగతిం జెందియుండుకతంబునఁ దమా ధ్వజైహికకృత్యంబుల వ్యాపృతుండై యుండవలసినవాడు బుద్ధిసాగరుం డిందులకుఁ

జనుడెంచుటకుం గారణంబు బలవత్తరంబై యుండకపోదు. మఱియుం బూర్ణకుంభం బులు దాలుచుకొని యుండుబ్రాహ్మణులం దోడ్కొనివచ్చుట యేలకో ;

ప్రకాశముగ,,

ఓసి ! రమ్మని చెప్పుము.

కలాలాప. దేవ ! అట్లయ,

అని నిష్క్రాంతయై బుద్ధిసాగరునితోడను బూర్ణకుంభంబులు దాలించిన బ్రాహ్మణులతోడను బ్రవేశించి,,

ఆర్య ! అమాత్యసత్తమా ! రాజు మధ్యాహ్నస్నానకాలాపురోవర్తిమండపమున నుండి భవదాగమనంబునకుం బ్రతీక్షించెడిని. ఉపసర్పింపుము. ఏను దేవియానతి నేయంజనియెద.

అని నిష్క్రాంత యయ్యె.

బుద్ధిసాగరుడు. భోజానికి సమీపించి,,

ఓరాజా ! మన మీదినమునందు జన్మసాఫల్యంబుం గంటిమి. స్వర్గలోకంబున నుండుమందాకినీపావనతీర్థంబు లివి బ్రాహ్మణులచే నుష్ణఘటంబులందు మోపించుకొనితెచ్చి యున్నాడను. ఇందు దేవికి బ్రాహ్మణసుమంగలులు వేటుగ నాతీర్థంబులు దెచ్చియున్నారు. ఈపావనోదకంబుల నీవును దేవియుఁ దానమాడి సమస్త కలషవిముక్తులగుండు. నీకు మధ్యాహ్నస్నానకాలం బతిక్రమింపం బోవు నని త్వరపడుచు నీమహాతిశయంబు నీకుం బ్రాప్తింపజేయ నాకార్యంబు వదలియైన నిది నేయం జను నని నిర్ణయించి నీయందుం గలవాత్సల్యంబున నివి దెచ్చితి. అభిమర్షణ మంత్రంబులతో నీ విప్రవర్యులు నీ కభిషేకంబు సల్పెదరు. బ్రాహ్మణపుణ్యయవతులు దేవిని దానమాడింతురు.

భోజాడు. మహాశ్చర్యంబుతో,,

ఆర్య ! భగీరథునంతటివాఁడు తత్సూర్యపూర్వులును దానును రచించినదురత్యయంబగుతపఃఫలంబునను బడసినయాదివ్యగంగాజలంబును నీకు లభించుట యెట్లు! ఇది కరమాశ్చర్యకరంబై యొప్పెడిని. భవన్మూలకముగ నాకు నీవిశేషంబు సంప్రాప్తంబయ్యె. మనచుం దేదేవత కనుగ్రహంబు గల్గెనో తెలియుదు. కృతార్థుల మయితిమి. నీకుం గలిగినయామహాతిశయంబును నాకును సంప్రాప్తంబు గావించిన నీవాత్సల్య విశేషంబునకు నేను నీ కేమి నేయంజాలదు.

బుద్ధి సాగరుడు. రాజా ! సాధుజనులసమాగమంబు గలిగెనేని యదియ జన్మ
భలంబు. దానం బడయరాని దేదియను లేదు. అట్టిది యబ్బుటంకేసి యాయతిక
యంబు సంప్రాప్తం బయ్యె.

భోజుడు. ఆర్య ! అట్టిసాధు చెవడు లభించె ? నిన్నీవిధి ననుగ్రహించిన
వాడెవ్వడు ? ఈవృత్తంబు జరిగినవిధం బెట్లు ? సర్వంబు వినిపింపుము. కాతూహలం
బయ్యెడిని.

బుద్ధి సాగరుడు. రాజా ! యిప్పు డీయూర నతివతురకవితాచాతురివిభూషి
తుండగుకవివరుం డొక్కరుండు దిరుగుచున్నాఁడని నీవెఱుంగుదువుగాద ! నాతల్లి
యతని ప్రభావం బెఱింగినవృద్ధ తనయాధ్వర్యదైహికకార్యంబులం దతని నిమంత్రితులం
గావించి భోజనం బిడు మని వాకుం తెప్పి కాలభర్తంబు వొందినయిది. ఏను మాతృ
వాక్యంబుననుండువాడఁ గాన నతని నీదినమున నిమంత్రితుం గావించితిని. మధ్యందిన
మున కాలవియు.

చం. నిరుపమ సారసారభము నిర్భరమై యలరారుమేనితో,
వరతనుమేనియన్యసప్రవన్నెలు చెన్నెలరారు వల్లతో,
నరుణత రాధకోష్ఠమున నద్దపుదద్దమలంపుఁగాంతితో,
సరగున వచ్చి స్నానవిధి సల్పకయే కుడువం గడంగినకా.

ఏను మదీయమాతృవచనగౌరవంబునంకేసి యాతనియంగు దోషముద్ధి నలున
కుంటిని గాని యాతనికి సహనిమంత్రితులు విప్రులు తదకుద్ధి కీనడించుకొనుచు నోరీ
బ్రాహ్మణుండు దానమాడక వడుచుట యనుచితంబు. అతియ కాదు. రాతిరియం
తయు వేశ్యాగృహంబునం గడపి యా వేశ్యాసంభోగచిహ్నంబులను మాత్రకొనకయ
సావపుంబాఁచివేషుటతో నీవైదికకార్యంబునకుం గడంగుట పర మొప్పునవని. ఇట్టి
యనుచిత కృత్యంబులు సేయునీతో బొత్తున భుజియుంచుట మాకుం బాతిత్యహేతు
వగు. బుద్ధి సాగరునిం గాంచి యొర్చుకొనవలసివచ్చె. అని పదపదవసంబు లాడిన
వాకవిచంద్రుండు విని యొవిప్రవర్యులారా ! యిప్పు డే జేయం దగుచు యేమియో !
ఆనతిండు. అనిన నాబ్రాహ్మణులు నోవిప్ర ! నీవు తొలుతఁ దీర్థోదకంబులం దాన
మాడవలయు; ననంతరముధాతాంబరంబులు ధరించి వైదికకార్యంబున రువయోగించం
జను అని చెప్పిన విని యామహాత్ముండు నవ్వి యొవిప్రవర్యులారా ! నన్ను దీర్థో
దకంబులం దానమాడు మంటిరి. అట్టియదకంబులం గానక యున్నాఁడ. పర్యవస
తంబు లైనయదకంబులు విశుద్ధంబులు గానివి ముల నెట్లు విశుద్ధంబుం జేయం బాలును

భూమియం దుండునేయదకంబులుగాని పద్యపితంబులు గానివి గలవా! యని యడుగ నానిప్రు లొకరిమొగంబొకరు సూచుకొనుచు బదులు నెప్పుం జాలక యూర తుండిరి. అప్పుడు నే నాకవివరునితో నోమహాత్మా యీ పపద్యపితంబు లగుతీగ్ధో నకంబుల రప్పించుగలనాడ వని తోచుచున్నది. కానిచో నిట్లు నీవు వీరి నడుగవు. నన్ను గాంచి నాయండుం గనికరించి నాతల్లి నీయం దుంచినభక్తిగౌరవంబులం బరికించి యట్టి యదకంబులు రప్పించి యెల్లరం బావనలం జేయుము. అతులితం బగుయశోవిభవంబుం గాంచుము. అని ప్రార్థించిన నామహాకవి సంతసిల్లి యిండుక ధ్యాననిమిలితనేత్రుండై యుండి కన్నులు దెఱచి యిట్లనియె.

* శ్లో. ఆదా వాదిపితామహస్య నియమవ్యాపారపాత్రే జలం,
పశ్చాత్ త్వన్నగకాయినో భగవతః పాదోదకం పావనం,
భూయ శృంభుజటావిభూషణమణి ర్జహ్నో ర్మహద్దే రియం,
కన్యా క్త్రిషనాశనీ భగవతీ భాగీరథీ దృశ్యతాం.

* టీ. ఆదా = తొలుత, ఆది పితామహస్య = ఆద్యుడగు బ్రహ్మయొక్క, నియమవ్యాపారపాత్రే = నియమాన్వతానమునకుఁగా నుంచుకొనియుండు పాత్రమునందు, జలం = ఉదకము. పశ్చాత్ = పిమ్మట, భగవతః = భగవచ్చబ్దవాచ్యుడైన, పన్నగ కాయనః = శేషకాయయగు నారాయణుని, పావనం = పరిశుద్ధమును, పాదోదకం = పాద తీర్థము. భూయః = మఱియు, శంభుజటావిభూషణమణిః = మహాదేవునిజడల కలంకారరత్నము. జహ్నోర్మహద్దేః = జహ్నువనుమహామునికి, కన్యా = కూతురు. అయినః—భగవతీ భాగీరథీ = భగవతియగు దేవగంగ, ఇయం = ఇదెతోఁతెంచెడిని. దృశ్యతాం = చూడనగుఁ గాత. ఇచటభాగీరథీకబ్దమునకు భగీరథపథబ్రవృత్త యయినగంగ యర్థ మయినను మంచాకిని కుపలక్షణము.

తొలుత గోలోకమున మహాదేవునిగఁబంబు విని ద్రవిభూతు లయినశ్రీరాధా కృష్ణుల శరీరమలవలననిస్సృతము లగుజలముఁబడి దేవత యయియొప్పుచుగఁగాదేని యొద్దనించె. అదియా కృష్ణునిం గామించినందున రాధ కుపిత యై తజ్జలాత్మకస్వరూపం బునుమ్రుంగి రూపు మాపం గడంగుడు నది యెఱింగి గంగ తనస్వరూపముల నుపసంహృతములుగామించుకొని రాధానాథునిచరణకమలములందు లీన యయ్యె. జలతత్త్వంబుతో సంబంధంబువాయుడు బ్రాహ్మాండంబు పెట్టి సాగిన బ్రహ్మాడు లాయనగ్ధంబు వారించు

అని వచియింపఁగా నప్పుడ,

ఉ. శారదసీరదప్రకరచందన చంద్రమయ్యాశుపూర నీ,
హారదవిప్రచార రుచిరాంకురురీకలితాత్మయై నభ,
శ్రీరమణీయహార మని చెప్పంగ నొప్పులుగుల్కుచున్ దగ్గ,
జోరనదూఁకె నాకథని భూమిని మద్భవామధ్యసీమకున్.

అప్పు డాకవి నన్నుం గాంచి యీనాకథనీజలంబు లవశ్యపితంబులు ; నీని యందుం దానమాడినం బాపవిముక్తులరై విడుద్దు లగుడు రని తా నాజలంబులం దాన మాడిన నెల్లరము గ్రుంకితిమి. అప్పు డీవు సమీపమున లేవు గాన నీకోట కావ్యర్థదీ జలంబులంబంగరుకుండలం బాజులచేతం బట్టించి నీ మధ్యాహ్నాన్నానకాలం బతి క్రమింపకుండం దెప్పించితిని. ఇదియ యీపావనోదకములు దొరకుటకుం గతంబు.

భోజుఁడు ఆశ్చర్యపడుచు,,

ఆర్య ! ఆకవివల్లభుని మహాత్మ్యం చేమని పొగడంగలవాఁడను. ఇతనియందు

కొన గోలోకంబునకేగి కృష్ణునిం బ్రార్థించి యతనియానతి రాధాదేవిని కాంత క్రోధను గావించిరి. అప్పుడు గంగ భగవంతునిపాదారవిండుమలౌటనచేలం జల రూపిణియై వెలువడియె. ఆపావనోదకంబులను దొలుత నలువ దనకమండలింపున నుంచు కొనియె. ఆతీర్థంబులను మహాదేవుఁడు శిరంబునం దాల్చుకొనెను. అంత యథా పూర్వముగ నాగంగ గోలోక స్వర్గలోకాదిస్థానంబులందుఁ బ్రవహించెను. శ్రేణుఁవతి బలిదైత్యునియొక్క పంపదగ్గైకొని యింద్రుని కీఁ వలించివానునందై పుట్టి త్రివిక్ర ముడై పెరిగినకాలంబున నూర్ధ్వాండమును గొలుచు బయికిఁ బోయినయతనివరణమును వలినగర్భండు మున్నుదా సంపాదించుకొని యుండినకమండ లాదకంబులం గడిగె. ఆ త్రివిక్రము పాదోదకములను మందాకినీ జలంబులు నొక్కటి యయి వృక్షంబున నున్నయని. మఱి కొంతకాలంబునకు భగీరథుండు ప్రార్థింపఁగాఁ గమలగర్భవానతి నాగంగ యిలాతలంబునకు రా నయిన నాజలంబుల యురవడికి భూమి యోర్వం బాల భని మహాదేవుఁ డాయాకసంబునుండిపడుగంగావ్రవాహంబును శిరంబునం దాలించి మెల్లన విడువఁగా నావ్రవాహము జహ్ను మునియజ్ఞ వాటంబు నావరింప నతఁడు యజ్ఞ విఘ్నభీతిచే నాజలంబు లెల్ల యోగబలంబునఁ ద్రాసి తనచెవినుండి విడిచెను. కా నీగంగ జహ్ను మునికన్య యయ్యె. ఈవర్తిత్రవిస్తారంబు చేఁ దెలిగించి యుండ క్రిబ్రహ్మవైవర్తమహాపురాణంబునం దెలిసికొనవచ్చును.

దేవతలకు సయితము దయ కలిగియుండుట విస్పష్టంబయ్యె. ఇట్టిమహాత్ముం డీయూర నుండియుం గాంచుటకు లేకయున్ననాడుభాగ్యంబు చేమనవచ్చు! అంత నేమయ్యె?

యిద్ది సాగరుండు. ఓరాజా మే మప్పు డతనిమాహాత్మ్యంబున కచ్చెరువొందు చుండ నిమంత్రితు లగుబ్రాహ్మణులలో నొక్కయండు చోళ దేశాగతుండు నానో నిట్లనియె. ఓమంత్రిపుంగవా! యింతదరుక నితఁడు కాళిదాసుం డని యెఱుంగకుంటిని. ఈయతినానుష ప్రభావంబున నితని నిరూపించి చూచి గుఱుతువట్టితిని. ఇతనిప్రభా వంబునితఁడు భగవత్ప్రణయపాత్రతంబడసినవృత్తంబును వినుఁడు.

ఏను శ్రీరంగస్థలంబున సమకలము రంగనాయకీప్రాణనాథునిం దర్శించుచుండు వాడను. ఒక్కడినంబున రాత్రివేళ నాదేవపూజానియు క్షులగు పూజారులు గుడివరులు ముగింపుజేసికొని కవాటములు మూయుచుండిరి. అప్పు డీసువేషధారి యయ్యెడకుం జనుచుంచి రంగనాథుని దర్శించు గోరి పూజారులం జీరి దేవుని దర్శింపవలయును దలఁ పులు యెఱుఁడు అని యడుగఁగా నాగుడిపూజారు నితనిం జూచి ఓరి! దేవుఁడు నిద్రించుచున్నాఁడు; ఇప్పుడు దర్శనంబునకు సమయంబు గాదు అని చెప్పి గ్రామ్యునిం బోలెఁబరిహసింపఁగా నీకవి తలయూచి యిట్లనియె.

* శ్లో. వింద్రీం పాటలయ న్నలక్తకరుచా మంఘ్రిత్విషం జాలకై,
రాశాం రత్నకిరీటకాంతినికరైః పాశాయుధీయా మపి,
పర్యంకే పవమానతూలభరితే పారే కవే రాత్మజం,
ముద్రా కాచన ముక్తిదానకుశలా నిద్రాతిః—

* డీ. అలక్తకరుచాం = లక్తుకకొప్పయిన యెఱ్ఱని కాంతులుగల, అంఘ్రిత్విషం = పాదకాంతుల, జాలకైః = సమాహములచేత, వింద్రీమాశాం = ఇంద్రపాలిత మైన ప్రాచీదిశను, పాటలయన్ = రక్త వర్ణముగలదిగానొనర్చుచు; రత్నకిరీటకాం తినికరైః = రతనంపుబొమిడికపు వన్నెలగుంపులచే, పాశాయుధీయామాశామపి = పరుణపాలిత మగుదిశను, పాటలయన్ = రక్తవర్ణముగాఁజేయుచు, పారేకవేరాత్మజం = కావేరీనదీతీరమునందు, పవమానతూలభరితే = వాయుమయ మగుదూదినింపినదయిన, పర్యంకే = పానపునందు, (అనఁగా శేషశయనంబునం దనియు; నతఁడు సర్పంబుగావ వాతాశనుడనియు భావము) ముక్తిదానకుశలా = మోక్షము నొసంగుటయందు సామర్థ్యముగల, కాచనముద్రా = ఒకముద్రః—రత్నకవస్తువు, నిద్రాతి = నిద్రించుచున్నది, జాగర్నివా = మేలుకొనియేయున్నది! శ్రీరంగనాథుండు కావేరీతీరమందుఁ దూరుపు దివంగుం బాదపద్మములు సాచియుం బడమటి దిశయందు శిరం బిడుకొనియుం బరుండే యున్నాఁ డని భావము.

అని చెప్పిన దోడనె యాయలయంపుండలపులు తమకుఁ దామ తెలుచుకొనెను. అప్పుడు తదంతరంబునుండి,,

సీ. శ్రీరంగనాయకీచారుకుచాభోగ కాశ్మీరసుభగవత్సంబుతోడ,
నవనీలనీరదోద్భవసుందరచ్చాయఁ గడకుఁ ద్రోసెడుజేహకాంతితోడ,
కరుణాతరంగముల్ గలయఁబర్వఁగజేయఁ జగదబ్జసత్ర సేత్రములతోడ,
కుటిలబంధరసీలకుంతలావృత మయి కళ మీటుముద్దుమొగంబుతోడ,

గీ. మణిమయోదారభూషణగణముతోడదంబు మీఁతెడుకనకాంబరంబుతోడ,
మధుకరాకుల మామనమాలతోడతరుణిలోఁ గన్పడియె రంగభాముఁడపుడు.

ఇట్లు మ్రోలం గనంబడి యాదేవదేవుండు కవిం జీరి యోకానివాఁ ! మహాకవి ! మదియు లగుపరిచానకులు సీవ్రభావం బెఱుంగక నిన్ను గ్రామ్యునిబోలెఁ బరిహసించి దేవుండు నిద్రించుచున్నాఁ డని యనిరి. తదవగుణముగ నీవు నన్ను సంస్తుతించినట్లొకముచే నిద్రాతి యని యంటివి. ఆపలుకుపలన నీస్థలంబు బ్రభావకూన్యంఁదై నిద్రించినది యుంబోలె నడంగు. కాన నీస్థలంబున నీకొఱత గన్పడకుండ నమర్శించునది యని యానతిచ్చినం గవియు మహాసందామృతలహరీపరంపరల నోలఱాడుచు నిట్లనియె.

శ్లో. జాగర్తివా.

అని యిట్లు వల్కి యాలక్ష్మీపతికిం బ్రదక్షిణనమస్కారంబు లొనరించి దేవా నీవు నాపయిం గరుణించి వర్షనం బొసంగుటంజేసి కృతార్థుండ నైతి నని సంస్తుతించిన నారంగభాముండు సంతర్జితం డయ్యె. అంతం గవియు నచ్చోటు వాసి చురయె. అది గాంచి యచటనుండువార లచ్చెరు నొందిరి. ఇది నే వెఱింగిన మఱియొకవ్రభావంబు. అని యాబ్రాహ్మణుండు వల్కఁగా మే మాశ్చర్యకారంబునం జేయఁ: నావ్యర్థదీపావన జలంబులం బితరులకు నివాపాంజలులు నిర్వర్తింప సంతలో మత్సూర్యులను నాజనకుండు నాతల్లియు మాకన్నులమ్రోలఁ గనంబడి యోపుత్రకా ! నీ వీమహాత్మ్య సమగ్రహంబువడసి స్వర్గంగాజలంబులం దానమాడి మాకు నివాచులు లొంగనిరకతంబున మే వెల్లరమును బాచంబులు వాసి యచ్చ్యుతం బగుపదంబుం ద్రాకించున్నారము ; అని చెప్పి చనిరి. ఓరాజా యాకవివరునిమాహాత్మ్యం బత్యర్థుకూటు నీకుం దెల్పితిని.

భోజాండు. ఆర్య ! బుద్ధిసాగర ! నీతల్లి యాకవివరునిమాహాత్మ్యం దెల్లఁచింకెనో. అవృత్తంబు నీ వెఱుంగుదుజేసి నచింపుము. అది కర మామోదానంబు గానపోయె.

బుద్ధిసాగరుడు. రాజా! చెప్పెదను వినుము. వృద్ధ యగునాతల్లి; భువనేశ్వరీ పాదపంకజప్రణామబద్ధాశయ యొకనాఁడు తదీయదేవాలయంబునకుం జని యాజగదం బికకుం బ్రణమించి సంస్తుతించి తనమనంబున నోడేవి! యేను భవసాగరాంతర్నిమగ్న నైభవదీయచరణసమాశ్రయణం బనునాచం గాంచినదానను. న స్తుత్తమగతికిం జేర్చు భారము నీది యని ప్రార్థించి యచ్చోటు వాసి యింటికిం జనుదెంచుచు మార్గసంభ్రం బున విజనందైయుండు నొకగుడిసెలో నొకయోగిని బిడ్డని నొకని నెత్తుకొని యత్యా శలో నోనాభాత్రా! ముద్గమ్మా! యని యొకమాటు ముద్గిడుకొని యనంతర మాబిడ్డ నినే భాత్రపుత్రుఁడా! యనియు, పుత్రునిపుత్రుఁడా! యనియు, మామగారూ! అనియు, కుమారుఁడా! యనియు, పినతండ్రీ! యనియు, మఱిదీ! యనియు సంతో ధించుచు ముద్గిడు కొనియెచు. అది గాంచి నాతల్లి పరస్పరవిరుద్ధ ములయిన యావరస లొక్కని నుండుట యెట్లని వితర్కించుచు గతంబు దెలియక యాయోగినికడకుం జని తనసంశయంబడిగిన నాయోగిని యిట్లనియె.

ఓయమ్మా! వినుము. ద్రవిడదేశమందు జంగమువాని కొక్కనికిం జారుతర సౌందర్యోపేత యగుకూతు రొక్కతె జనియించి మఱియొకజంగమువానికిం బట్నియై మగఁడు బిచ్చమెత్తుకొనుచు మాల్గవెంటం దిరుగుచు దూరదేశంబునకుం బోయి యుండ జనకునింటనుండెను. ఆ జంగముసింగారి సమారూఢయావనయై సమీపదేశం బున నుండు కోడెకాండ్రకుం దంగడిజున్నై ప్రవర్తించుచు నొకకుమారునిం గనియె. దానిజనసేవనకు లావృత్తం బితరుల కెఱుకపడకయుండ దాచి యాశిశువును తమ యింటి కతిథియై వచ్చిన కన్నెడదేశపుజంగమువానికి సంతానశూన్యని కొక్కనికిం బుత్రికగా నొసంగిరి. ఆనాటి తొల్లింటివలె మఱికొందఱవగకాండ్రం గూడి రహస్యంబుగఁ గామనుఖం బరుభవించుచు గర్భంబుఁ దాల్చి నన్నుం గనియె. పూర్వపు శిశువుంబోలె నన్న నొకతెలుగుదేశపు జంగమువానికిం బుత్రికగా నొసంగిరి. క్రమ క్రమముగ నేకమప్రవర్తనము బయల్పడుటం జేసి బంధుగులచే నాయంబ బహిష్కృత యయి యుదరపోషణంబునకు రూపవతిగాన వేశ్యావృత్తిం గైకొని బ్రతుకుచున్నది. నన్నును నాయన్నను గైకొనిపోయినవారు పరస్పరబంధుభావంబు గలవారగుటంజేసి తమతమయారసపుత్రు లనియే చెప్పుకొనుచు మాయరువురకు వివాహంబు సల్పిరి. మే మిరువురమును భిత్తుకవృత్తిచే జీవించుచు నొకయూర నుండ నాభర్త యింట లేని సమయంబున నొకయోగిని సమదెంచి నన్నుం గాంచి యోసి! అన్నను వివాహముచేసి కొన్నదావా! కడుఁ బాపిష్ఠురాలవే యనిన నేను గర మమతపించుచు నా యోగినిని తేడి వృత్తాంతంబుఁ దెలిసికొని భాత్యగమన పాపంబున కేవగించుకొనుచు నాయోగి

ని నా కీపాపంబుఁ దొలగునుపాపంబు బుపదేశింపు మని వేడుకొనఁగా నాదయామయం
రాలు నాకు యోగం బుపదేశించి తనమెటం దోడ్కొని వనియె. నామగండు
నన్నుం గానక దుఃఖాకులితుండై దేశంబులు దిరుగుచుఁ దల్లి వేళ్ళయై యొందునగరం
బునకుండేరి దానిని నుంపదముచేసికొనియె. ఆయిరువురకుం జనించినవార డీ విష్ణుఁడు.
ఏను పుణ్యక్షేత్రదర్శనోత్సుకతం జెలంగుచుం బోవుచుండి మధ్యమార్గంబున వీనిం
గాంచి యానఁ గొని దగ్గఱకుండేరి నాకు నీకుమారునికిని గలసంబంధంబులు పెప్పు
కొనుచు ముగ్ధులైట్టుకొంటిని. (1) వీఁడు నాజననికిం జనించుటండేసి తమ్ముఁడాయెను.
(2) నాతోడంబుట్టినవానికిఁ గుమారుఁడు గాన నాకు మేనల్లుడయ్యెను. (3) నాజన
నికిం గుమారునికుమారుఁడు గాన దానికిం జవతినగునాకు వీఁడు పాత్రుడయ్యెను.
(4) నాజననికి నేను కొడుకుపెండ్లామను గానఁ గోడలి నైతిగదా! దానండేసి నాజనని
నాకత్తగాఁగలదు. అత్తిగారిమగఁడు మామగారు. మామగారితమ్ముఁడును మామగా
రగును. నామగనియమ్మకుఁ గొమరుఁడు గాన నతనికి నహోదరుండయ్యెను. అతంబున
నాకు మామగారయ్యెను. (5) నామగనికిం గుమారుఁడు గాన నాకు నుతుండయ్యెను.
(6) నాజనని పెనిమిటి నాకుఁ దండ్రుగదా! తండ్రితమ్ముఁడు పితరండ్రు యయ్యెను.
ఈ విష్ణుఁడు నామగనియమ్మకుంకొడుకుగాన నతనికిం దమ్ముడగు. (7) నామగని
తమ్ముఁడు గాన మఱుది యయ్యెను. ఈ యేకుసంబంధంబులును జెప్పి ముగ్ధులొందెనని
నుడివెను. నాతల్లియునది విని యాశ్చర్యంబు నొందుచు నిట్టిపాపాలపీఠపరిపాతము
యోగాగ్నివలనఁ గాల్పంబడి పోయెఁ గదా! సంపారమునకుండువారికి నిస్తరతో
పాపం బిట్టియోగీంద్రుల యనుగ్రహంబగదా యని చింతించుచు నాయోగినితో
నోభగవతీ! నాయం దనుగ్రహించి యేదేని నర్హతి వదయునుపాపం బుపదేశింపు
మని యడిగిన నాయవ్యయు నోబ్రాహ్మణీ యేను పుణ్యక్షేత్రదిలోకనోత్కంఠాక్షులు
మానసనై వేగిరంబ యరుగుచున్నదానం గాననిపుడు భవదభీష్టార్థంబు నెఱవేర్చు నకుత్ర
పడదు; దివ్యజ్ఞానంబున నాకెల్లవృత్తంబులు దెలియు; ఇచ్చు దేకు నీ విష్ణునితో
నాడుకొనినసంబంధప్రకారంబు నాకుం గాక మఱియెవ్వరికిం దెలియదు; ఈ సంబంధ
ప్రకారంబు సమస్త్యగాఁ బ్రతికంచిన నందు సత్యంబెఱింగి యెవ్వండు మఱ్ఱు;
నాతనివలన నీ కుత్తమగతి గలుగంబోవు నని వచించి వనియె. నాతల్లియు నయ్యెడ
వాని యేగుదెంచుచుం దన కెదురుగా భువనేశ్వరీపాదప్రదానా నకుండై పోవునీకవిం
గాంచి తనకడ నుండుపరిచారికలం గొని శ్లో! కికుం లాలయంత్యబ్రహ్మ త్సా భ్రాత!
రౌభ్రాతృస్య! పాత్ర! శ్వశుర! సుత! పితృవ్యతి తం దేవకేతి,, అనునానందము
జెప్పించునది విన్నతోడన యతండు,

* టీ. బాహోత్పన్నా = విస్మయమును హితరౌ దంపతీ దైవయోగాత్,
యోగిన్యాగ్నితా సా తదనుగమవశా ద్యోగినీత్వం ప్రపేదే,
వశాత్ ద్వేష్యకృతాం బాజనిత సుతశిశుం లాలయం త్యబ్రవీత్సా,
భాగ్రత ర్భాతృవ్య పాత్ర శ్వశుర సుత పితృవ్యేతి తం దేవరేతి.

అని చెప్పి చనియె. నాకల్లియు నది విని యానందభక్తప్రకార మెఱింగి తెల్పి నందు కాకవిని సర్వజ్ఞుండైయుండునని మెచ్చుకొనుచు నానాటంగోరె నతనికడఁ దా న్నతి నొందుటకుం దగినవెఱపు చెలిసికొనం గోరుచుండి యకస్మాత్తుగఁ దనకుఁ గాల గతింజెంద నైనం దనమనంబున వెర వూహించి నన్నుం జీరి యీవృత్తాంతంబుఁ జెప్పి తన యాధ్వైకైహికకార్యంబునం దతని నిమంత్రితునికేసి మృష్టాన్నాదుల సంత్కృప్తు నింగావించినం దనకుఁ బరలోకంబున నమస్త సుఖంబు లబ్బు నని చెప్పి కాలగతిఁ జెందె.

భోజుఁడు. ఆర్య బుద్ధిసాగర ! ఆకవి సర్వజ్ఞుండుగానినాఁ డీవృత్తం బతిరహా న్తందెఱింగి పట్టుట యెక్కడిది ? పరోక్షమునం జరిగినవృత్తంబులు సయిత మితని కెఱుక పడనివి లేవు. ఇతనిమాహాత్మ్యంబు సాధారణంబుగాదు. తదీయదర్శనందె పాపాపహంబగును. అది నాకు సమకూరకాలంబుం బ్రతీక్షించుచున్నాఁడ.

బుద్ధిసాగరుఁడు. ఓ రాజా ! కాలంబు రాక యెదియుం గూడదు. అది రాఁగాఁగూడక పోదు. సర్వంబు కాలవశంచై యుండు. ఇప్పుడు మన కిట్టియతిశ యంబు గల్గునని మనంబుననైనఁ దలపోసియుంటిమా ! అది యట్లుండనిమ్ము. నేను కర్తవ్యశేషంబు గలవాఁడను. ఇంటికిం జనియెదను.

అని నిష్క్రమింతుం డయ్యె.

* టీ. బాహోత్పన్నా = బాధపురుషునిచేఁ గలిగినవారగుటంకేసి, తనయదు హితరౌ = కుమారుఁడును గూఁతురును, విస్మయస్తా=పరిత్యజింపఁబడినవారు ; (అనఁగా నితరులకీఁబడిరనుట) దైవయోగాత్ = విధివశముచేత, దంపతీ = భార్యభర్త లయిరి. సా = అకూఁతురు, యోగిన్యా = ఒకయోగినిచేత, గర్వితా = నిందితయై, తదనుగమ వశాత్ = దానిననుసరించి చనుటచేత, యోగినీత్వం = యోగిని యైయుండుటను, ప్రపేదే = చెందెను, వశాత్ = పిమ్మట, శ్వేష్యకృతాంబాజనితసుతశిశుం = వేశ్యగా నైనతల్లికి దానికుమారునివలనం జనించినశిశువును, లాలయంతీ=లాలన మొనర్చుచు, సా= అకూఁతురైనయోగిని, భాగ్రతఁఁడీతమ్ముడా ! అనియు; భాగ్రతృవ్య=అన్న కుమారుడా ! అనియు; పాత్ర=కుమారునికుమారుఁ డగుమనుషుడా ! అనియు; శ్వశుర=శ్వశురుడా ! అనియు ; సుత = కుమారుడా ! అనియు; పితృవ్య = తండ్రితమ్ముడా ! అనియు ; దేవర = మఱుందీ ! అనియును ; తం = అబద్ధునిగుఱించి, అబ్రవీత్ = వచించెను.

భోజుడు. ఓదేవీ ! కలాలాపపిలువంతోయిననీత యిందనుక రాలేదు. కవి పండితసంఘంబు కాంత్రోధంబైయింటికిం జని యుండదేమో ! కానం దడయు చున్నది యని తోచెడిని. అదిసనుదెంచునంతలో మాధ్యాహ్నిక స్నానాదికృత్యంబులు దీర్చుకొని యభ్యవహారంబు నల్పి యుండెదను.

ఆని దేవితో నిష్క్రమింతుం డయ్యె.

మిశ్రవిష్కంభము.

నీత ప్రవేశించి. ఏను మహారాజుమాహాతనై తత్సన్నిధి కరుగుచున్నదావను. కవివరులు కలహించుకొనచు నభి వదలి పోతుండుటంబట్టి యభివతిముదల కప్పుడె చనుదెంచుటకు లేకపోయె. కలాలాప మహీపతి లీలావతీదేవిభవనంబున నున్నాడని వచించె గాన నక్కడకుం జరియెదను.

ఆని పరిక్రమించుచు స్మృతివభివించి,,

దొర ! ఈరాజసభకుఁ గ్రొత్తగఁ జనుదెంచిన కవీంద్రుని సామర్థ్యంతె పాప ర్థము. ఇంతటిసమర్థు లిందనుక నీరాజసభకుం జనుదెంచినవారు లేరు. రాజా శంకర కవి కొసంగిన భవమునుగుఱించి కవులకుం బ్రవృత్తం బయినవలసాంబునం దగునమా ధానంబు నెప్పి యాజగడము నివర్తింపం జేసినయీకవిచంద్రుని బుద్ధికాశలంబునను రాజా కరము మెచ్చుచు. అత్య బుద్ధిసాగరుడు మొదలగువారు నుడవఁగా నతిమానషం బగుసామర్థ్యంబు విని యాతనిం గాఁబోలు మహీభద్ర గమంగోనం దహతహవదు చుండెడిని. ఈయపరిమేయ ప్రభావసంపన్నుండు కొన్ని రిచంబులకుండి యాయూరం బొడనూపువాఁడు దా నిందనుక రాజసభకు రాకుండి యాదివంతున ననుదెంచుట యారనిమాడ బ్రాహ్మణులు త్రోధమార్చితులై యభ్యవహారాదికంబులు నయిత మొప్పరికించి యుండుటం గని దయమానమానసుండై వారల నుచకమిత్రోధులం జేయం దలంచి యె కవిపండితసంఘంబు వాత్మీయసమాజేకంబున నలంకరించె నని తోచెడిని. ప్రాయికంబుగ మహాత్ములు పరులకడ్డుంబుల కోర్పొంజాలరు. తమవలన నైనంతయుపకారంబునల్పి యాయుడును దొలంగింపకపోరు. వారలవృధావం బత్యు దారము ఈకవివరునిం గనినచో మహీపతి యెంత సంతసించునో !

ప్రత్యభిజ్ఞతో,,

ఆ ! ఈకవి వర్యునియం దెంత సంతసంబు గల్గునో యంత యసూయ యీదిసం బున సభకు రాఁబోవు ఛాండమలయందు జేరికిం గలుగకపోదు. పరసంకాంక్ష

మనోహరంబగుకవితాచమత్కృతి యున్నంగాని సంతసించడు. ఆచాందసుల కీగంధమే తెలియును. వేదవిత్తము లగుబ్రాహ్మణవర్యులు రాజాకడకుం జనుదెంచి యాశాభగంబుం గాంచి చనియెదరే ! యని మానసంబు చింతాకులం బగుచున్నది. ఇందు కేమి నేయనగు ?

చింతనభీకరయించి, తలయూచి,,

సరి ! ఇది యావిధంబునం జరిపినచో సర్వము సమంజసంబ యగును. రాజాకడనాపవిరా జుండుకాంబున చాందసబ్రాహ్మణులం బ్రవేశపెట్టినచో వారలందుం గలలోపంబులు గవి నమరసపెట్టు. బ్రాహ్మణులును భగ్నాశులై చనరు. చేయందగు కార్యంబిదియ. ఇప్పుడు పగ లపరాహ్ణంబు దాఁటె. సాయాహ్నంబు ప్రవృత్తం బయ్యెడిని. కవియు నభయంద యున్నవాఁడు. రాజానకు దృష్టాంతంబు నివేదింతము. ఇదె దేవియుండునంతఃపురము.

ప్రవేశమభినయించి. ముందుకు దృష్టులునిగుడ్చి,,

అదె మహీభర్త మహావాతాయనాంతరోపకృష్టంజై యుపవనమారుతంబుల నేదించెడిని. సమీపమునకుం జనియెదను.

అని యుపసర్పించుచున్నది.

వాతాయనాంతరోపకృష్టంజై భోజుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

భోజుఁడు. అశ్రుగితమున,,

ఏం జెప్పింపి కదాఁ దడవయ్యు నిందశాక సీత రాకున్నయది. కవుల కలహం బింధునక నివృత్తంబు గాకయుండునే !

సీత. రాజానమీపమునకుంజని,,

మహారాజ బయంబు గల్గంగాత.

భోజుఁడు. ఓసీ ! సీతా ! నిన్నే తలంచుకొనుచుంటివి. వచ్చితివి. కరంబు సంతసం బయ్యె. నేను మధ్యాహ్నమునకు ముంద నిన్ను రమ్మంటిని. సీవు తడయట పుం గారణం చేమి?

సీత. మహారాజ ! తా మేయధ్ధంబు న న్నడంగం బలపించితిరా ? ఆయధ్ధం బప్పటికి సాంతంబు గాకయుండె. శంకరకవికి మహారాజా పండ్రెండులక్షలధనం బొసంగిన కారణంబునఁ బ్రవృత్తం బగువిద్యత్కలహంబు కలాలాప ననుదెంచి దేవి యాజ్ఞాప్రకారంబుఁ దెల్పనప్పటికి నివర్తింపక యుండెను. కవులు బరస్పరము గల హించుకొనుచు పక్షాభివనంబుం బాసి పోతుండిరి. అందుచే రా ననువుపడకయుండె.

భోజాడు. సరే ! వారలవివాదం చిప్పటి కెట్లు నివర్తించెనో తెల్పుము.

సీత, మహారాజ! మీరు సభాభవనంబుం బాసినయనంతరము తత్పూర్వ మంతః
క్రోధవరీతులై లోలోపలన కలహించుకొనుచుండిన యాశవులకుఁ గ్రోధాగ్ని యెద్ది
పితంబయిన నంతట నొండొరులు రోషపరవశులై వాక్కులహంబునకుం గడంగి ఈనర
పతియజ్ఞత యేమి ? వీని నిఁకఁ గొలుచుట యవమానకరము ; సకలవేద తాస్త్రనిచక్ష
ణులమై త న్నాశ్రయించుకొని యుండుమనకు లక్ష్యసమే యిచ్చెను. మనవలె సమ
ర్థుండుగాక గ్రామ్యుకవి యగుశంకరునికిం బండ్రెండులక్షలధనం బొసంగె. పాత్ర
పాత్ర వివేకంబు లేనివీడిచ్చిన నేమి ? ఈకుండిన నేమి ? ప్రభు వనివేకమతి యయి
గుణజ్ఞు లగుమంత్రులయందుం దెడమొముపెట్టి ఖిలమన బోటిచ్చినవాఁ డగునేని
యయ్యెడనజ్జనులు నేరం జనదు, అని యివ్వధంబునం బల్కుచు మాండవయామయి
గడచుడనుక సభాభవనంబు వదిలి పోకుండిరి. అప్పుడు,,

సీ. మణిగణమండిత మహనీయకుండల కరితకపోలయుగంబువాడు,
మృగమదవంక సమ్యక్రతమలయజసాంద్ర చర్చితతమచ్ఛాయవాడు,
కనకదివ్యాంకుకకల్పిత ప్రావరణానూనరుచులచే నమరువాడు,
శృంగారరస మిట్లు రంగారఁబరిణామ మొందెనో యని చెప్పకొప్పవాడు.

గీ కవిత యారీతి దేహంబుఁ గాంచె నొక్కొ,
వరవిలాసంబు మూర్తితో వజరె నొక్కొ,
యనుచుఁ జూడంగఁ దగునట్టియందగాడు,
వచ్చె సభ కొక్కసత్కవివల్లభుండు.

ఇట్లు సమదించినవాని ; మహిషలయంబునకుం దీగనయ్యేంద్రుండువలతోని
వాని ; నాకవి శిఖామణిం గాంచి యావిద్యత్సభ భయంబును గొతుకంబును కెంది
యొండె. అతఁడంత నందఱుం బ్రణామం బొనర్చి భోజభూపతి యొక్కడ ! అని
యడిగిన సాధాంతరంబున నున్నాఁ డని సభాసమలు బదులు పెచ్చుగా నతఁడు చండి
తులం గాంచి మీరలేల కుపితులై యున్నా రని ప్రశ్నచేసి యందుకుం గారణంబుఁ
చెలిసికొని యి ట్లనియె.

ఓపండితులార ! శంకరకవికి రాజు పండ్రెండులక్ష లిచ్చె నని మీ రడుకొనం
జనదు. భోజనభిప్రాయంబు మీ కెఱుకపడినది గాదు. భోజాండు మానసంబున శంక
రునిం బూజింపం దొడంగియుండినవాడు గానఁ దత్సమయనన్ని హేతుఁ దైవశంకరుని
యందు నేకాదశరుద్రు లున్నా రని యవ్వారు నొక్కొకలక్ష చేతను శంకరరచి నోక

అక్ష చేతను బూజించినవాఁడు. ఇదియే తేనియభిప్రాయము. అని చెప్పెను. అని యిట్లు నెచ్చఁగానిని నెచ్చెఱవడి వుండితే అందఱు మాటు పలుకక యూరకుండి కొంత గురు లేచి పోయిరి.

భోజాఁడు ఆశ్చర్యపడుచు,,

దొర! యీమహాకవికాశలం బే మని వస్థింతును! నామానసంబునం గల భావంబు దెలిసి చెప్పెను. ఇచ్చికాశలంబు మనుష్యమాత్రుల కుండదు. కాన నీతఁడు భారతీదేశ్యవతార మని యెంచ నగును. వైశంబ యాతనిం గనుంగొన నామానసం బుత్కృతం బగుచున్నది.

సీత. మహారాజ! ఆతని నేను సింహాసనాసీనుఁ గావించి వృత్తంబు రాజునకు విన్నవించి ని న్నతనికడకుం దోడ్కొని చనియెద నని చెప్పి వచ్చినదానను. ముదల యేరి దోడ్కొని వచ్చెద.

భోజాఁడు. ఓసి! యిట్లయే! తోడ్కొని రమ్ము.

సీత. నిష్క్రమింతు యయ్యె.

భోజాఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఏలకో! సీత దోడ్కొని రాఁగలపురుషునిం గనుంగొనటకు మానసం బత్యనల్పక తూహలంబునం బొదలుచున్నది.

సీత. కాళిదాసునితో ప్రవేశించి,,

సీత. ఓమహాకవి! అదె మహారాజు వాతాయనాంతరోపవిష్టండై యుపవన చూరుతనేవ యొనర్చెడిని. సమీపమునకుం జరుము.

కాళిదాసుఁడు రాజుసమీపంబునకుం జనుచున్నాఁడు.

భోజాఁడు. కవింగాంచి లేచి నమస్కరించి. ఆత్మగతంబున,,

ఆ! ఏని యితని సౌందర్యంబు. మన్మథవసంతాదులం దిరస్కరించునట్లు తోఁచుచున్నాఁడా. ఆకినంబున మాంసాపశంబుదగ్గఱఁ గానంబడినవాఁ డితండ యని తోఁచెడిని. అప్పుడు నాకుంగలిగిన విత్కరంబువ పన్నంబయ్యె.

కాళిదాసుఁడు. మహారాజ! స్వస్తి గలుగుంగాత.

భోజాఁడు. ఓ విప్రోత్తమా! భవద్దర్శనంబున సంతోషంబుధిం దేలుచున్నాఁడ.

అది యాలింగనముచేసికొని తేలు తవతేలం గీలించి,,

ఓకవివరా! భవన్నామంబునం దగిలి యే యక్షరంబులు సౌభాగ్యంబుం గాంచిన యవి? ఏదేశపుజనులు భవద్వియోగమున బాధపడియెదరు?

కాళిదాసుడు. భోజునిహస్తంబునందు “కాళిదాసః” అని వ్రాయుచున్నాడు.

భోజుడు. కాళిదాసునిపాదంబులపై బడియె.

కాళిదాసుడు. రాజంగవుఁగిటం గ్రుచ్చియెత్తెను.

భోజుడు. ఓ మిత్రమా! ఇప్పటికి నాయదృష్టంబు పండినయది. నీప్రభావంబు జయలవలన విని బహుదినములుగ నిన్నుం గాంచు దహతహావడుచుంటిని. కవివరసమాగ మంబు మాపంటివారలకు నిరవద్యకీర్తినిపాదకంబు గాదె! ఇది భాగ్యవిశేషంబునం గాక యూరక దొరకునే.

కాళిదాసుడు. మహారాజ కవి యగువానికిం బ్రభుపరిగ్రహంబు లేకన్నను బ్రభువగువానికిం గవి లేమన్నను బ్రసిద్ధి గలుగం బోదు. వినుము.

* శ్లో. మణినా వలయం వలయేన్మమణి ర్మణినా వలయేన విభాతి కరః,
కవినాచ విభు ర్విభునాచ కవిః కవినా విభునాచ విభాతి సభా.

భోజుడు. మహానందంబో,,

మిత్రమా! కవికులచంద్ర కాళిదాస! భవదీయసరసవచనామృతధారలు గ్రోలం గంటి. జన్మసాఫల్యంబుం గొంటి.

* టీ. మణినా = రతనముచేత, వలయం = కడియము, విభాతి = వెలింగెడిని. వలయేన = కడియముచేత, మణిః = రతనము, విభాతి = వెలింగెడిని. మణినావలయేన = రతనముచేతను కడియముచేతను, కరః = హస్తము, విభాతి = ప్రకాశించెడిని. అట్లు:— కవినాచ = కవిచేత, విభుః = రాజును, విభునాచ = ప్రభువుచేత, కవిః = కవియు, కవినావిభునాచ = కవిచేతను బ్రభువుచేతను, సభా = సభయు, విభాతి వెలింగెడిని. రతనము చెక్కుటవలన వలయమును; వలయమునందుం బొడుగుటచే రతనమును; బ్రకాశము గాంచుచుండుట యట్లుండ నట్టి రత్నముచేతను వలయంబుచేతను వానిని దాల్చుకొను హస్తమునకుం బ్రకాశము గల్గును. అట్లు కవిగూడుటచే రాజును రాజు రముచే గవియు నీయరువురు గూడుటవలన సభయుం బ్రకాశించెడిని. అని భావము.

ఈ శ్లోకమునకు సరియైన యాంధ్ర పద్యము.

కం. వలయము మణివలనను నా | వలయముచే మణియు చెల్లవరలేడిగరము,
ట్లెలగవిచే విభుడు న్నవి | యలవిభుచే వీరివలన వలలేడి సభయున్.

దావారికుండు ప్రవేశించి. మహారాజ! యేదేశమునుండియు యిరువురు నిత్రులు
జనుదెంచి ద్వారదేశంబున నిలువబడి భవద్దృశ్యంబునకు వేచియున్నవాడు.

భోజుడు. ఓరీ ప్రవేశపెట్టుము.

దావారికుండు. నిష్క్రమింతుండై బ్రాహ్మణులతోఁ బ్రవేశించి.

ఓ బ్రాహ్మణులార! అదే భూపతి కనితో మాటలాడుచు నిలువబడి యుండె
డిని. సమీపమునకు జని మీయభీష్టార్థంబులు దెబ్బకొనుడు.

అని నిష్క్రమింతుండయ్యె.

బ్రాహ్మణులు రాజుకడకు జనిరి.

భోజుడు. ఓవిప్రులార! మీర లే మపేక్షించి వచ్చితిరి?

బ్రాహ్మణులు. మహారాజ ధన మపేక్షించి నీదగ్గఱకు జనుదెంచినారము.
వేదవేదాంగంబు లభ్యసించినవారము. సిద్ధచ్ఛరంబునం గలుగునిడువలు సహింపం
జాలక నిన్నుం గాంచ వచ్చితిమి.

భోజుడు. ఓనిత్రులార! మీకుం గవితా సామర్థ్యంబు గలదా! శ్లోకం వేదేని
రచించుకొని తెచ్చితిరా!

బ్రాహ్మణులు. ఓమహారాజ! శ్లోకము చేసికొని వచ్చితిమి. అది సగమే
కాని పూర్ణము గాలేదు.

భోజుడు. నవ్వుచు.

మీరు ఛాందసు లరని తెలియుచున్నది. ఆర్థశ్లోకమును రచించినవారు తక్కిన
సగమును రచింపలేరా! మంచిది చేసిన యశ్శ్లోకందైనను వచింపుడు.

సీత. ఆత్మగతమున,

వీరలనుగుఱించి యే నేను చింతించినయది.

బ్రాహ్మణులలో నొకండు,,

శ్లో. అశో రణీయాన్ మహతో మహీయాన్,, అనియెను.

మఱియొకబ్రాహ్మణుండు,,

శ్లో. యజ్ఞోపవీతం పరమం పవిత్రం,, అనియెను.

భోజుడు. నవ్వుకొనుచు.

మిత్రమా! ఈ నిత్రులు కేవలము ఛాందసులు. తాము గణచినవేదవాక్యము
లను తొక్కికఛందము లని వచించెదరు. వీరలయజ్ఞానంబుం గాంచిన మావసంబునకు వెగ
బయ్యెడివి. ఈరెండువాక్యములను జేర్చి సరసంబుగ నొకశ్లోకము వచింపుము.

కాలిదాసుడు, మహారాజా చినుము. వీరలు వనించినవాక్యములలో ఆహో రణీయాణ్, అనువాక్యము మొదటను యజ్ఞోపవీతం ఆనుదానిని కడవటను జేర్చు కొనిన నానుడువువాక్యము నడుమ సరిపడివచ్చును. ఎట్లన:-

* శ్లో. ఆహో రణీయాన్మహతో మహీయాన్మధ్యం నితంబకృయదంగనాయా,
తదంగహరిద్ర నిమజ్జనేన, యజ్ఞోపవీతం పరమం పవిత్రం.

భోజాదు. సంతోషపరవశుండై కాలిదాసుని గౌరీటంజేర్చుకొని,,

ఓమిత్రమా! కాలిదాస! కవి పన్న నీవ కావే! ఇట్లు సరసంబుగ వదిలించువార డెవ్వరున్నాడు? ఇట్లే సరసాగ్రణీ పగు నీకుఁ బ్రియతమాచిరహం బుండంబోలరు.

కం. నవనీతమునంటిది యీ ధువి । సరసులహృదయ మెల్లదు పూబోదులతోఁ,
గవంగూడి మెలంగకున్నను । నవనవముఖాగ్నిశిఖల వలిక జెంది చెడుకొ.

నీవును ప్రియాచిరహంబునం గుండుచున్నా చెరి మధురవచనాబోధితయై లీలా పతీ దేవి నాకుం జెప్పినయది. నీవు దయతాసహితంబుడనై సుఖంబుం గాంచుచుండం జూచి యానందంబుం జెంద మనం బుద్ధిగొలుకొనుచున్నాడది. తదానయవాగ్ధం బిలకం బ్రయత్నింపవలయు. ఇచ్చడు సూర్యుండస్తోదిశిఖరానూధుం డయ్యె. సుధ్యయుం బ్రవర్తింపెనని. నీ వీ సుధ్యను పట్టించుకొని గోరెదను.

కాలిదాసుండు, మహారాజా చినుము.

* టీ. యదంగనాయాః = వీకాంతకు, మధ్యం = నడుము, ఆహోః=సూక్ష్మ మునకంటె, ఆణీయాణ్ = కడుఃసూక్ష్మమో ! నితంబకృ = పిలుచుచు, మహతో = గొప్పదానికంటె, మహీయాణ్ = కడుగొప్పదియో ! తదంగ...మజ్జనేన—తరో = ఆకాంతయొక్క, అంగ = తరువున నలందు కొనియుండు, హరిద్ర = పసుపునందు, నిమజ్జనేన = మునుంగుటచేత, యజ్ఞోపవీతం = జన్మిదము, పరమం పవిత్రం = కరము పరిశుద్ధము. అతిసూక్ష్మ మగుమధ్యంబు సతీశులం బగునితంబంబునుమీ గలకాంత కర ముత్రమను త్రకాశని యై యుండక పోదు అట్టిదానిఁ గౌఁగిరించుకొనిన వద్దానియంగ సంగత మగునున్నపున మగ్న మైన జన్మిదమే పరమపవిత్ర మైనజన్మిదము.

ఈ శ్లోకమునకు సరియైన యాంధ్రపద్యము.

ఉ. ధారుణి సేలతాంగికి నితంబయుగంబును గొనబడియెయొక,
హరిమహాత్ముకంటెను మహాత్రనఁగా నబ్బుచైనదాని కేం,
పాదసంబునృప హన నందముమీఁజునో దానియంగకా,
స్మృతనిమగ్న మైనయలచెప్పవచ్చునమే పవిత్రనిమా,

* టీ. వ్యసనిన ఇవవి ద్యాక్షీయ లేవంక జక్రీగుణిని ఇవవి దేశేంద్ర న్యూయాంతిభృంగాః,
కున్యవతిరివ లోకంపీడయత్సంధకారోధన మివకృపణస్య వ్యర్థతామేతిచతుః.

భోజాండు. సంతసంబుతో,,

మిత్రమా! ఇం దువమానకల్పనము ప్రపంచానుసారంబై యుండుటంబట్టి
కరము మోదావహం బయ్యె.

బ్రాహ్మణులంగాంచి,,

ఓబ్రాహ్మణులార! మీకు శ్లోకము రచించు సామర్థ్యము లేకపోయినను
మీదుసంతరించి తెచ్చినప్రతివాక్యంబులచే నీమహాకవివలన నతిరుచిరాధ్ధాఽమృతంబుఁ
గ్రోలంగింటిని. ఇమ్ముహానందంబునకుం గారణభూతులైనైతిరి గాన మిమ్ము సత్కరింప
వలసియున్నది. ఓరీ యెవఁ డక్కడ ?

దౌవారికుండు ప్రజేపించి,, మహారాజ యేమి ముదల ?

భోజాండు. ఓరి దౌవారిక! ఈవిపులను గోళాధికారులకడకుం దోడ్కొని
పోయిచెరియొక లక్షధన మిప్పించునది.

* టీ. పంకజక్రీ = తామరసములయొక్కకాంతి, వ్యసనినః = ద్యూతాది
సప్తవ్యసనములందగులుకొన్నవానియొక్క, విద్యేవ = కాస్త్రజన్యజ్ఞానమువలె, ధీయ
తే = ధీగతనొందుచున్నది, కాస్త్రము లెన్ని సదివినను ద్యూతమద్యపానాదులం దగులు
కొన్నవానికి జ్ఞానము ధీజించుచు వచ్చు. అట్లే సాయంకాలముగాఁగాఁ బంకజముల
కాంతిధీజించుచున్న దని యర్థము. గుణినిః = గుణవంతులు, విదేశేషము
నందుంబోలె, భృంగాః = తుమ్మెదలు, చైన్యం = దీనతను, ఆయాంతి = చెందెడిని.
గుణవంతులు వారలయొగ్యత యెఱింగి గౌరవించువారలులేమింజేసి పరదేశంబున
చైన్యంబు నొందుచందంబునం దుమ్మెదలు తమ కామెత లొసంగి గౌరవించువంకజేసి
సముదయంబు మొగిడ్చుకొనుటంజేసి చైన్యంబునుం జెందెడిని, అంధకారః = చీకటి,
కున్యవతిరివ = కుత్సితండుగురాజువోలె, లోకం = జనులను, పీడయతి = బాధించెడిని.
కున్యవతి కప్పములు మొదలగునవి మెండుగ విధించి జనుల దారిద్ర్యదూఱుంబున ముంచి
పీడించును. కృపణస్య = పితునునియొక్క, ధనమివ = ధనమువలె, చతుః = కన్ను,
వ్యర్థతాం = నిష్ప్రయోజనత్వమును, ఏతి = చెందెడిని. కృపణాండు ధనమును దానను
భవించుటకు. చతుః కీడు. వానిధనమునకు దానోపభోగములు లేమింజేసి వ్యర్థతయేగతి.

దోవారినుడు మహారాజ ! అనుగ్రహంబు.

అని విప్రులందోడ్కొని నిష్కరింతుండయ్యె.

భోజాండు. మిత్రమా ! మహాకపి ! సంఖ్యోపాసనాదికార్యములకుం బోదము
రమ్ము. కొద్ది దినములలోనం గరూశదేశమునకుం జనం బ్రయత్నంబు సలుపుదము.

కాళిదాసుండు మహారాజ ! యట్లయగుంగాక.

అని నిష్కరింతులైరి.

ఇది కాళిదాసుచరిత్ర ప్రకరణమునందు

నవమాంకము సమాప్తము.

క్రీరస్తు.

క్రీస్తు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

దశమాంకము.

బ్రాహ్మణశేషధారియై భోజాడు బ్రవేశించుచున్నాడు.

భోజాడు. ఏను గళాచంద్రునికార్యాధ్యము కరూశదేశాధీశునికడ కరుగ బ్రాహ్మణశేషధారిని యిది వచ్చినాడ. కరూశదేశాధీశునిగరంబు జొచ్చినాడను. బ్రాహ్మణశేషధారి నైతినిగాన రాజసభయందుఁ బ్రవేశంబు నులభంబయగును. ఇది రాజసగరు !

ప్రవేశించియింది,

ఓరి ద్వారపాలక ! ధారాపతి యగుభోజభూపాలునిసభ నుండుకవి యొకఁడు వచ్చునాథియై వచ్చియున్నాడని వచింపుము. ఓరి ! యేమనియెదవు ! రాజు విద్యుత్పరివేష్టితుండై యితరదేశాగతు లగుపండితులరాకతుం బ్రతీక్షించుచున్నవాఁడు ; మీరలనిరభ్యంతరముగ రాజుకడ కగురువచ్చు ననియో పల్కెదవు ? ఆ ట్లైన నుతియు మేలయ్యె. ఇది రాజసభ కేగద.

పరిక్రమించి,,

వీర్యగుప్తుం డిదిగో ! సింహాసనాధిష్టితుండై యుండెడిని. సమీపమునకుం జనియెదను.

అని కొన్నియడుగులు సనియెను.

విద్యుత్పరివేష్టితుండై వీర్యగుప్తుండు ప్రవేశించె.

భోజాడు. రాజా ! స్వస్తి గలుగుంగాత.

వీర్యగుప్తుండు. బ్రాహ్మణోత్తమా ! నమస్కరించెదను. మీరలెక్కడనుండి వచ్చితిరి ?

భోజాడు. ధారాపతి యగుభోజభూపాలునిసభనుండి ?

వీర్యగుప్తుండు. సాదరముగ,,

ఆట్లు లయిన సారతరవిద్యావిశేషవిభూషితులరై యుండంబోలు.

భోజాడు. ఔను. ఆ ధారానగరంబునందు సయితము కవిగానివాఁడు లేఁడు. ఆట్లుండ దత్తభావిభాగితు లగువారి నడుగవలెనే ! ఆభోజానిసభ కలింగ, తూర, విశాఖ, శంకర, తారేంద్ర, విద్యావినోద, రేఖణ, గోవింద ప్రముఖునకవిగణంబుచే

నలంకృతంబై యుండు. అందుఁ గాళిదాస, భవభూతి, దండి, భట్టబాణులు గొప్పవరు కరమతిశయించినవారు. అందును గాళిదాసుండు మిన్నయై యుండు.

వీర్యగుప్తుడు. ఓబ్రాహ్మణోత్తమా ! దండియు భవభూతియు భో బాణుండును నిరుపమకవితాచాతురీధురీణు లనివిండు. వారికన్న న గాళిదాసుండు పోల్చితి యని యేర్పడినచరిత్రంబు బండునుగదా ! అని చెప్పి వీరలకు నిందోగవ్వము.

భోజాడు. రాజా ! అట్టిచరిత్రంబులు పెన్నులు గలవు. వినుము. మహాకవి కాళిదాసుండు తనకవితాచమత్కారణంచే ననుకలము ధారావతిని పెప్పించుచు నత డొసంగినయర్థసింహాసమున నాభోజానితోడ నాసీనుడై యుండు. ఇట్టిగౌరవంబు గలుగుటంబట్టి భట్టబాణప్రభృతులు మనంబునం గవివయ నసూయగలవారలయి రాజాన కతనియిండుం గలగౌరవజ్ఞానమును దొలంగింపం దలంచి యాలోచించి కవివరుండు లేనినమచుంబున భోజానికడకుం బోయి యోయి ధారావతీ ! కాళిదాసుండు కేశ్య లంఘుండై యున్నవాడే గాను ; పితృస్థాబులు గయితము భక్షించుచున్నాడు. అనుదినమంగటిపీఠిలో నుండి యని విలుచుకొని పోవుచుండఁగా మే మెల్లవారమును జూచినవారమే. బ్రాహ్మణుండై జనించి చేపలు దివటధన్యమిష్టముగదా యని యనిన రా జెవలో నాలోచించి వీర లతనివయ నసూయచే ననత్యంబులు పట్టు చున్నా రని నిశ్చయించికొనియు వారలమానసము చిన్నబోకయిండ నాద్యికలతో నోపండితులారా ! అతఁడు చేపల నెత్తికొనిపోవుచుండఁగా నేను రమ్మన్నట్లు చెప్పి పిలుచుకొని రండు ; మీరూ నుడివినయర్థంబు యథార్థం బయ్యివేసి యతనిఁ బరిభ వింశము. అని చెప్పి పంపఁగా వారలు తాము పక్కినయనత్యవచనంబుల నత్యేకు లని పేరూపింప నోడి మఱునాండుమొదలు సభకు రావండిరి. కాళిదాసుం దది గాంచి వారలవంశయుడుపం దలంచి యొకనాండు వారు సూచుచుండ నుంసాపణమునకుం జని చేపలుగొని చంకఁ బెట్టుకొని రాజరథ్యయందుఁ జనుదెంచుచుండెను. భట్టబాణ ప్రభృతు లట్లాతఁడు ననుదించుచుండం గాంచి మించినచుదంబున నతనికడకుం జని యోమిత్రమా ! కాళిదాస ! నిన్నిప్పుడ భోజాండు దోడ్కొనిరమ్మని ముదలచేసె నని చెప్పఁగా దీనాననుండువోలెఁ దోఁతెంచుచు నొక్కింతకడపు తప్పించుకొనిపోవం గడంగి త త్తరవడువాండునుంబోలె నభినయించి తుదకు విధిలేక చనుదేరంబూరినాని పగిదిఁ దదానీతుండై భోజనభకు రాఁగా,

రాజు గణం గాంచి స్తో (1) "కక్షే కిం తవ" అని యడిగెను.

అందుకు గవి రాజుం గాంచి (2) "పుస్తకం" అని బదులుచెప్పెను.

అది విని రాజు (3) "కిముదకం" అని యడిగెను.

అందుకు గవి (4) "కావ్యార్థసారోదకం" అని బదులు చెప్పెను.

అది విని రాజు (5) "గంధః కిం" అని యడిగెను.

అందుకు గవి (6) "ఘనరామరావణమహాసంగ్రామరంగోద్భవః" అని చెప్పెను.

అది విని రాజు (7) "పుచ్చః కిం" అని యడిగెను.

అందుకు గవి (8) "నవతాళపుత్రభితు" అని బదులువల్కెను.

అంత రాజు (9) "కిం పుస్తకం హే కవే! అని యడిగెను.

అందుకు గవి (10) "రాజకౌ ధూమికురోత్తమాద్యత మిదం రామాయణం పుస్తకం" అని యాచేపలకట్టెను ధూమిపయిం బడవేయఁగా నది కాళికటాక్షంబున రామాయణపుస్తకం వై యొప్పెను. రాజు పరమానందంబుం జెందె, నైరులెల్ల విచ్చాము వదనులై యేమియు నవలేక యుండిరి. అదినుత భట్టభాణుండు కాళిదాసునియం దతి మానుషవ్రతభావంబు గల దని యొంది యాతనితో నెయ్యంబున మెలంగుచుండెడిని.

వీర్యగుప్తఁడు. ఓ విప్రవర్యా! ఆకవివరునికిం గలదివ్యవ్రభావం జేమని వర్ణింపంగలము.

భోజుఁడు. ఓరాజా! ఇంతమాత్రమే కాదు! దండికిని యీతనికి జరిగినకల హంబునం దీ తని వ్రభావంబు కరం బరువై తోచును. అది సెప్పెదను విను.

1. కక్షేకింతవ=నీచంకలోనుండునదేమి ?

2. పుస్తకం=పుస్తకము.

3. కిముదకం=నీశ్లేమి ?

4. కావ్యార్థసారోదకం=కావ్యార్థంబులలోని సారమీయదకము.

5. గంధఃకిం=కంపేమి ?

6. ఘన..ద్భవః=రామరావణమహాయుద్ధమునంజచ్చినపీనుగులకంపు.

7. పుచ్చఃకిం=తోకలేమి ?

8. నవ..భితు=క్రొత్తతాటాకులందు మొదట్లు కొనలు దలుగనివనియందూ వ్రాసినది.

9. హేకవేకింపుస్తకం=ఓకవే! అదేమి పుస్తకము ?

10. రాజకౌ ధూ...వేస్తకం. ఓరాజా! విప్రోత్తము లాదరించుచుండు రామాయణ పుస్తక మిది.

ఒక దినమునా ఘోరక్రోధము జనియండి ప్రభాతసమయముగతుండై తనను
అంగటనుండుకవివరులం గనుంగొని.

భోజుండు ; స్తో. చరమగిరినితంజే చంద్రబింబం లలంజే "

అని ప్రభాతవృన్దానోదార మగునొక సమస్య యొసంగె.

అందుకు దొంగతనభవభూతి; స్తో. అరుణగిరిగజాలైరుంకరిక్షేగతక్షే, అని జనియె.

అంత దండియు ; స్తో. చలతిశిశిరవాతే మందమందంప్రభాతే,, అనివక్తాశించె.

ఈయిరువురు నుడివినయర్థంబులును దనభావంబునం బొదలునవిగామించే గాళి
దాసుని నడిగెను.

అతడు. స్తో. యువతిజనకదంజే నాథముక్తోవృత్తింజే ,, అని

వచించఁగా రాజు కరమునంతసించి కాళిదాసుని విశేషముగను దక్కిననానిని
యథోచితముగను సన్మానించెను.

అందుకు దండి కోపోద్దీప్తితుండై రాజుం గాంచి నీవు కాళిదాసునియందుఁ బక్ష
పాతంబు గలవాడవు గాన నతనిం బెలుచు సన్మానించితి నని మాజీన భూవతి మో
యిరువురతారతమ్యంబు భువనేశ్వరీసమక్షంబునం గాని వ్యక్తంబుగా దయ్యోదకుం
జనుఁ డని చెప్పిన నతంతు కాళిదాసునిం దోడ్కొని యయ్యోదకుం జోఁ జూడన మయి
యూరు వెడలఁగా నొకనాఁడును వీ రిరువురును గాంచనితూఁదోటయొకటి గన్పడియె.
దానిరమణీయత కచ్చెరువందుచు నాయిరువురు నందుం జొచ్చి యాయుర్యానము
నందుంబచ్చవిలుకానిమాయయో యనం దగునొకమచ్చకంటిం గాంచి తదీయసౌందర్య
విశేషంబున కరుదందుచు నాత్మార్థచంద్రాననతో మాటలాడం గోరిక వొడమఁగా
నాకుంభకుచచెంగటికిం జేరిరి. అప్పుడు దండి యిట్లనియె.

* టీ. అరుణగిరిగజాలైః = అనూరునిగిరిగములగుంపులచేత, అంకరిక్షే = ఆకా
శము, గతక్షే = నక్షత్రములమాసినిదికాఁగా; ప్రభాతే = ప్రాతఃకాలమునందు, శిశి
రవాతే=చల్లనిగాలి, మందమందం=మెల్లమెల్లగా, చలతి=నీచఁగా; యువతిజనకదంజే=
ఎలప్రాయంపుంబడకులగుంపు, నాథముక్తోవృత్తింజే=నాయకులచే విడువబడిన యధర
చింబములు గలది కాఁగా; అనఁగా నప్పుడే తమదయితల సభరామ్యతంబుఁ గ్రొం
విడుచుచున్నారని భావము. చరమగిరినితంజే=అస్తాద్రిసానువునందు, చంద్రబింబం=
చందరునిబింబము, లలంజే=ప్రేలాడెను.

* స్తో. చూర్ణ మానీయతాం తూర్ణం పూర్ణచంద్రనిభాననే,,

అని యనుగంగాఁ గాళిదాసుండును.

† స్తో. పల్లాని స్వర్ణవర్ణాని కర్ణాంతాయతలోచనే,,

అనియనియెను. అందు కాకాంతామణి తనసకియం జీరి యిట్లనియె.

‡ స్తో. పల్లాని దీయతాం చూర్ణం తూర్ణం చంద్రనిభాననే.

కూళిదాసాయ కవయే దండినే పండితాయచ.

అని చెప్పి యాకాంత సభితో నావనంబుతో నంతర్విత యయ్యె. అట్లు కాఁగా నది తమతారతమ్యంబుం దెల్పం బొడనూపి యంతర్విత యయినభారతి యని యెంచిరి. తన్నుం బండితసామాన్యనిగాఁ బల్కినందుకు దండి గతాళిమానుండై కాళిదాసునిం గారవించె. ఇట్లై భవభూతియు నొకనాఁడు భోజనిచామరగ్రాహిణి నీతనేయుమన్న రత్నంతవ్వనంబున నితనికి నోడిపోయె. అది యెల్లరకువిదితంబ.

వీర్యగుప్తుఁడు. ఆశ్చర్యపడుచు,,

అ ! ఆకాళిదాసునియందు దేవికిం గలనాత్మల్యాతిశయంబు నేమని పొగడం గలవాఁడ ? ఆత్యున్నతం బాకవిపయనిమాహాత్మ్యము.

* టీ. పూర్ణచంద్రనిభాననే=పున్నమచందరుని కొప్పుయిన మోముగలదానా ! తూర్ణం=వేగముగ, చూర్ణం=సున్నము, అనీయతాం=కొని తేబడుఁగాత.

† కర్ణాంతాయతలోచనే = చెవులదనుక దీర్ఘములై యొప్పుకన్నులుగలదానా ! స్వర్ణవర్ణాని పల్లాన్యః=బంగారువన్నెగల యాకులును, తెమ్ము.

‡ చంద్రనిభాననే=చందరుని కొప్పుయినమోముగలదానా, తూర్ణం=వేగముగ, కవయేకాళిదాసాయ=కవియగు కాళిదాసునికి, పల్లాని=ఆకులును, పండితాయదండినే= పండితుడైన దండికి, చూర్ణం=సున్నమును దీయతాం=ఇమ్ము !

కవులునుడిచిన పద్యమునం బూర్వార్థమునందుఁ దూర్థ మనియెడుపద మధి కము. ఉత్తరార్థమునందుఁ గర్ణాంతాయత,, లోచనే యనుచోట హృదయంగమం బైవసారస్యమునుండుటంబట్టి పూర్వార్థము నెప్పినవాఁడు పండితుడనియు నుత్తరార్థమునుడిచినవాఁడు కవియనియునభిప్రాయము.

మఱియు భోజానిసభయందు జరిగినయతనియతిమానుషప్రభావవ్యోతకంబు లగు చరిత్రంబులు పెక్కులు వినియున్నాడను. ఆతనిం బిలిపించి యతనియిష్టార్థంబు లొసంగి పూజించి కృతార్థతం గాంచ నెంచియున్నాడను. ఇది యెప్పటికి లభించునో యెఱుంగు.

భోజాడు రాజా ! నీ కాయతీశయంబుఁ జెందుట కిదియ యదను !

వీర్యగుప్తుడు. విప్రోత్రమా ! ఆదెట్లు !

భోజాడు. రాజా ! చెప్పెదను. వినుము. మధుమంతపురాధిపేతహాతుడ మదనసేన యిప్పుడు నీచేతం జిక్కియున్నదిగాదా !

వీర్యగుప్తుడు. సత్వరముగ. జేను ! ఆయనసేమి.

భోజాడు. ఆకన్యకాశిరోమణి నతని కర్పించితివేని యతనియిష్టార్థపూరణంబు సల్పినవాడె పగుదువు.

వీర్యగుప్తుడు. వైచిత్ర్యంబుతో.

ఈ కవి దానింగోరుంటుం గతంచేమి ?

భోజాడు. ఆమదనసేన యతనిసతి.

వీర్యగుప్తుడు. పోద్యోగముగ,

ఆ ! అతనివత్సినా ! నే నవహరించితిని !

ఆ హా ! ఎంతటి దుష్కర్మంబు నేయబడె ! ఆ కన్యక విద్యులయింక నన్నొడించుటచే నీను వెరిగి సమయంబు రాఁగా నాకస్మికంబుగ దొరకిన యాకన్యకలోక శిఖామణిని ; గౌతమునిచేతం జిక్కి వెక్కుచుండుదానిఁ దత్సహాయంబై నమడంచిన యవనునిం బిలుకుమాడిచి తోడ్కొని వచ్చితి. ఇతనిభార్య యని యెఱింగిన నప్పుడ యతనికి సమర్పించి నాజన్మంబుఁ గృతార్థతాభాజనంబుగఁ జేయక పోదునే !

భోజాడు. ఓ రాజా ! ఇప్పటికి మించినదేమి ? ఆ ట్లానర్పం జనును నుమా !

వీర్యగుప్తుడు. ఓ విప్రోత్రమా ! మదనసేన బ్రాహ్మణవత్స యని యెఱుంగను. ఎఱింగితివేని తదవహరణంబునం బ్రవర్తింప. గౌతముడు కవటంబున నొకగాడిదల మేపువానికి దానిం బెండిలినేయించె నని వినియంటిని.

భోజాడు. ఓ రాజా ! ఆగాడిదలమేపువాఁ డెవఁ డని యనుకొంటివో ! వాడె నీముఖ్యామాత్యుఁ డైనమిత్రమాధవునికుమారుండు కళాచంద్రుండు. అతండు కాలిదాసుండని కీ రికెక్కియున్నాడు.

వీర్యశుభ్రుడు. ఉల్లాసముతో,,

ఆశ్రయం దగుమిత్రమాధవునిపుత్రుడా కాళిదాసుండు ! కళాచంద్రుండు నాకు
సయ్యుడు. ఆతఁడు గురుశాపంబునం గడుకష్టలం గూడి మెలంచున్నాఁ డని
యెఱింగి మిత్రమాధవునితో మనంబునండుఁ గడు సంతపించుచు నశేకస్థలంబుల వెడకి
వెడకితడుపల్లెలేక చింతించుచుంటిమి. ఇట్లుండ నాకళాచంద్రుండే కాళిదాసుండయి
గన్పడుచున్నాఁడని వింటి. ఇంతకంటె బరమముదంబు గలదే ! శపథంబు పెల్లెంప
మదనసేనం దెచ్చినాఁడ నంతియకాని దానియం దేదేని విప్రియంబు నడప నాకు మనం
బొప్పును. ఆకన్యకయు నియ్యెడకుం జనుదెంచుటాదిగ తనభర్తృసమాగమమునకేమొ
ఁతోర్వవ్రతంబు నట్టుచున్నయది. ఆసతీతిలకంబు నేయంబూనినవ్రతాచరణంబు పరమా
మోదదాయకం బయ్యె. దైవవశంబునం బ్రాహ్మణాపరాధంబును మిత్రద్రోహంబును
నాదం గలుగక తప్పిపోయె. నేను తొలిపుట్టువున నేమిపున్నియం బొనరించితి నో !
నాప్రాణమిత్రం బగుకళాచంద్రునిం గాంచి యతనివల్లభ నతనికి సమర్పించి ధన్యుం
డను గావలె నని యున్నాఁడ. ఆతండెయ్యెడ నున్నాఁడో ! ఈమహాతిశయంబు నా
కెప్పటి కగునో ! మదనసేనను గళాచంద్రునిం గూర్చి వారలు సుఖాంబుధిం దేలం జూచి
నాకన్నులకుం ఫలంబు నెప్పుడుసంపాదించుకొనంగలనో !

భోజాఁడు. ఓ రాజా ! ఆతం డీయారన యున్నాఁడు. నీ వనుకొన్నకార్యంబు
నెఱవేర్చి పరమామోదంబును భాసురతరయశంబుం గాంచుము.

వీర్యశుభ్రుడు. ఓవిప్రోత్తమా ! నాయందుఁ గరుణ యించి యాకళాచంద్రుం
డుండువోటికి నన్నుం దోడ్కొని పొమ్ము. ఆతనిని సపాదవ్రతంబుగ నభ్యర్థించి
తెచ్చి మదనసేనతోఁ గూర్చుదను.

భోజాఁడు. ఓరాజా ! అట్లయినం బోదము రమ్ము.

అనినిష్క్రమింతులైరి.

శుద్ధవిష్కంభము.

లీలావతియుం గాగణనమాలయుం బ్రవేశించిరి.

లీలావతి. ఓసి కాంచనమాలా ! నేను సాధారణవిప్రకామిని వేషంబుం బూని
చెచ్చినదావం గాన న న్నెవరు గనిపెట్టం జాలరు. ఈయవవనంబు పురుషవర్జితంబై
నివిక్రంబగుచు మనకుం గోరినచోటులకుం జన ననుచై యున్నది. మతియు నిది శుక

పిక నిరంతరారావభరితంబై చెవులు సోగియించెడిని. కుభకరంబు లగుశకునంబులు గానంబడుటంజేసి మనయభీష్టార్థంబు వేగమ నమకూరు ననియుం దోచుచున్నది.

ముందుకు దృష్టులు నిగుడించి,,

ఓసి కాంచనమాలా ! అదె ! యానకోవరంబును త్తోతటంబున జూడుము. అయ్యెడ నొకమనోహరం బగువల్ల కుటీరంబును దదంతరంబున నొకకాళికామాత్రీయు నాదేవియెదుటఁ గఠోరతపంబు నేయుచు గూరుచుండినయొకపుండరీకవృత్రాక్షియుం గనంబడెదరు. ఈకామినీతిలకంబై నీప్రాణనాథునిదయిత యై యుండనోపు. అయ్యె డకుం జనియాకామినీమణివృత్తాంతం బారయుదము.

పరిక్రమించుచున్నాడు.

లీలావతి. ఆశ్చర్యముతో,,

ఓసి కాంచనమాలా ! ఈ సుందరీలోకలలామంబును గాంచితివే !

ఊ. ఏమి వయోవిలాస మిది యేమి సురూపవిశేష మేమి యీ,
కోమలదేహభవ్యరుచికోమలికం విది యేమి యార యీ,
కామకళామనోజ్ఞముఖకాంతి యి దేమియొ గాంచలేదె యీ,
సామజయానవంటిపెరసాంకవగంధుల నీధరాస్థలిక.

ఈకోమలి యిప్పుడు కఠోరతపశ్చర్యావిశేషంబు నలుపుచుండుటం గాంచి.

కం. పతిఁ బాసి నవసి మానవ ! సతిరూపున వ్రతము లోలినలుచుఁ గడంగునా,
రతియో యని తలఁచందగు ! నతివ యి దేలా వ్రతంబు లాస నలిపెడిక.

ఈ మనోహరాంగివృత్తంబు మన మారయం దగునదియై యుండు. ఈ కాంత వసించువల్ల కుటీరంబునకు దక్షిణమున నుండురసాలవల్లరీనీకుంజంబుమాటున నుండి యిది యాడుకోనువచనంబులచే దీనివృత్తం బారయుదము.

కాంచనమాలయు లీలావతియు రసాలవల్లరీనీకుంజాంతరిక లైరి. భోజుండును గాళిదాసుండును వీర్యగుప్తుండును బ్రవేశించిరి.

వీర్యగుప్తుండు. ఓభోజభూపతి ! నీవు విప్రవేషంబునం జనుదెంచి నన్ను మోస పుచ్చితివి. నీవు మన్నగరంబునకుం జనుదెంచినప్పుడు నిన్ను నే కేవిధి గారవించి తోడ్కొనిపోవలయునో యది గావింపకుండ నన్ను వంచించితివి. ఇట్లు విప్రవేషం బునం జనుదెంచి నావ్రమాదంబుం బ్రకాశంపం జేసీతివి.

భోజాను, వీర్యగుప్తచా! ఏ సువ్యోగిని వినికాన్యమునకు నేలయతూరించెదవో? లేక ప్రతికూరించెదవో? ఈయభం దెఱుంగఁ బ్రచ్ఛన్నవేదమునకు జనుదొంచితిని. అదియెఱింగి కన్నుల ప్రకాశితుం గావించితిని. నీవు కన్నుల గంభీర్యుటయందుఁ బ్రమాదివడి కను నీకామిని గాచుటయందుఁ బ్రమాదముం జేవవయితివి. అందుకుం గర మధ్యనందంబువలసియున్నది కనుమా !

వీర్యగుప్తచు, ఏభోజభూపతి! ఇది నాయొకరించికప్పన్నియగుంబుట. బ్రాహ్మణకత్తియం బివరాధంబు నర్పియు మిత్రకత్తియందు విప్రీయఃకున్పియు కున్దం బొరయువాడు గలఁడె! అట్టియశ్రేయంబు నాకుం గల్గక యుండుటకంటె ల్గొండే మిగలను! అదె కనుంగొనుండు; మదనసేన తపంబునల్పమందువిశేషంబు; మన మీనాతి పరించువోటి మరైకమన నుండుతమంబునంజంబుమాటున నుండి యీరాజగుతనేయు నుగ్రతపర్చరాధిపేషంబు లరయుచును.

ఎల్లవారును దమాంకుంజంబుమాటునకుం జరిరి.

భోజాను, మీశ్రీమా ! కాళిదాసు ! సప్రాణవయిత యనుభవించుర్లేకంబుం గనుంగొంటిటి !

ఉ. కన్నులనుండి బాష్పములు గ్రంధుగ దారలుగట్టి పైవయిం,
బిన్నులకై న నుండులెనెచ్చెచ్చేయనందు గారఁగా,
నన్నున వెక్కి వెక్కి తిగయానమఁ ద్రోవలు లేక ప్రుక్కెడికొ,
పున్నెపుదీవి గాంగతిఁ బొల్పుఁ దొఱుంగు లేఱుంగు దోడగొకొ.

కాళిదాసుండు, కన్నులనుండి బాష్పంబులు గార నూరకుండె.

కాళికాదేవిశ్రేయ నుపవిప్రయయిన మదనసేన ప్రవేశించెను.

మదనసేన, శోకంబుతో,,

పట్టా ! యేమిసేయుదు. ఏ జేయంబూనినవ్రతంబును ముగిసినయది.

ఉ. అరసి నేఁ గతోర మగునట్టివ్రతంబుల నాచరించితికొ,
భూరిదయామాయాంతరీకు భూతపతీందునిభాస్యకు నృహో,
దారకు నాయెవ న్దయ యధన్యయెడకొ బొడమాపదయ్యె నే,
నేరహి జీవితంబు ధరియించుదు మించుదు నాథుఁ గాంచుదుకొ,

కొన్నిదినుంబులకైనను ప్రాణనాథునినమాగమంబు దొరకకా యనునడియాన గాటంబు గడపుటకు ననువు లేకయున్నది.

ఉ. భూరసంజాదు సాధుజనసంజాదు గాన నమ స్మృతాశ్రయం,
చాణిణి గాంధుని ప్రత్యక్షమింద్రునిచేసినానందం,
స్నానము పయ్యె సుప్రసన్నుల కన్నుల కన్నులతోడనే,
మేలయొసర్చిచట్టతనీ మేలదండ జనశాంతి కేళికా.

ఇంక నేవిధము లగునెవంబులును కెప్పుడు గాంబు గడవలెనున గాను.

ఉ. ఏమి యొప్పుబాలుదు మహిమతికి వ్యగు లేమి కెప్పుడొక,
భూమిని నాడు కూతులం పట్టుటకుంటెను నోర లేదు నీ,
స్వామిత నుండుబంగొటత గాను స్వభాగతి: కన్న నేమియిల్ల,
నేనును నామకు ఒక్క కేవలం కన్నకైదుమందెడికా.

భోజుడు, మిత్రమా! కాలిదాన! కంటికా! నీ ప్రాప్తియ కప్పువచనం
బులు, వీరిచలన నీకామిరి తనపాతిద్రవ్యంబుం గామనినుమందినతెలుం నేప్పడలేదా!
కాలిదానాడు జౌను.

కాంచనమాల, దేవి! ఈరుదతివచనంబులకు నావయసునివయిత వచననేన
యని యేప్పుడుచున్నది, సమీపమునకు బోయి దీనివృత్తంతుం బానయిదము.

ఇరువురును మదననేనకుటంగటకు జనయెంచుచున్నాడు.

మదననేన, ఎనుటికివృత్తులు నీగుడించు. కష్టమిది భో,

ఈకాంతామణు లెవ్వరో యెఱుంగను. వీరిం గనంగొనుదు నామసంబునం గల
నిశ్చేదంబు కాంతిం కెందు తెఱంగున నున్నది. కానం బెట్టియో యెఱుంగునదను.

లీలావతి, మదననేనతో,

ఓయవ్వ! నీ వెవ్వతెవు! ఏకారణంబున నెట్లు తనంబు నల్పెదవు?

మదననేన, ఓయవ్వలార! ఈమందభాగ్యవృత్తంతం చేల యడిగదద? అది
విన్నమాత్రాన మీకును సంతాపంబు గల్గు.

కం. ఏమందునాయభాగ్యము! కామిని భూతలమునం గుం గాంతలలోనకా,
శ్రీమహిత నగుచు మగదెక! గామనిభుం గోలపోయి గాటియవడెదకా.

లీలావతి, ఓజవ్వనీ నీవచనంబువలన నీవు కథాచంద్రునివత్తి మనుమదననేన
నని యెఱుంగంబడియెడి. మాకుం దోచినయాయుస్థంబు యథాస్థంబె.

మదననేన, ఓయవ్వ! జౌను. ఎట్టివానిం జేవట్టివ నేమి! తంబ్రాత యేరికేరి
దప్పింపం దరం బగునే! త్రయోజతిప్రస్రనిం జేవట్టివతికిం బ్రయోకహంబుచులం
గుండవలసివట్లేర్పడజే! నాతము: చనునానిద్యాచార్యునివలన నానంగంబు నల్పెదం
బాయన ట్లద్యో!

కోకావేగంబుతో" బాష్పంబు బరల్చుచు,,

ఇంక.

గీ. భువనజననేత్ర నిర్మాణపుణ్యఫలము । లలితసౌభాగ్యలీలావిలాసపదము,
రూపగౌరవలక్ష్మీనిరూఢపదవి! మగనియాకారలేఖ నెమ్మాడ్కిఁ గాంతు.

అని యేడుచుచున్నది.

లీలావతి. ఓమదనసేనా! ఏయేకాలమున కెది యెది యెవనికి లభింపవలసియు
న్నదో! అది తప్పిపోవునా! ఇట్లని మానసంబునకుం దనవలన నైవంతుడనుక సమాధా
నంబు చేసికొనవలయుంగాని యిట్లు దుఃఖావేశవేగంబున కెదురీఁ దుచుండవచ్చునే!

మదనసేన. ఓయవ్వ! ఏమి నేయుదును. ఏటికిం దానమాడఁ బోయినవాఁ
డింటికిం జనుచుండునంతలో నాగతి యిట్లు లయ్యెనే! ఇందు కెంత చింతించినం
దీటునా! అదియునుంగాక.

చం. అతిసుకుమారకాయఁ డతఁ డంగజఘోరనిశాతసాయక,
ప్రతతికిఁ జిక్కి వేదనలపా లయి యోర్వఁగ లేక లోకనే,
త్రతతిఫలంబు వాయఁగను దక్కిన దౌతనదేహయాత్ర న,
మృతి విడనాడె నొక్కొ యని మాటికి మాటికిఁ గుందుచుండెదన్.

లీలావతి. ఓమదనసేనా! నీ మంచులకై చింతఁ గూరవలదు. నీదయితుండు
కళావంధ్రుం డిప్పుడు ధారానగరంబున నున్నవాఁడు. కాంచనమాల యనువేశ్యా
కన్యకవలన నతఁడు తనలోకయాత్రయందు శిథిలంబు గాక యుండెడిని.

మదనసేన. సంతసంబుతో,,

ఇన్నిదినములకు నాదయితుని తేమవృత్తంబు వింటిని. చెవులకలిమికి ఫలంబుం
గంటిని. ఆనందసుధాంబుధిం దేలం గంటిని.

ఆత్మగతమున,,

నానాయకుండు మత్ప్రాప్తియం దాళ మాని వేశ్యాకన్యకతో సుఖించు
చున్నాఁడు గాఁబోలు!

ఆకాశములక్ష్యముచేసి, ప్రకాశముగ,,

ప్రాణనాథ!

శం. అమరసమాన! నేను గర మానఁ గతోరము తొవ్రతంబులకా,
క్రమమునఁ జేసి చేసి కడుఁ గాఢియఁ జెందుచు గుండుచుండెడికా,
రమణినిఁ గూడి నీవు ఘనరాగముతోడఁ జరించుచు న్నఖం,
బు మహితరీతిఁ గాంచెదవు బోరనఁ బాసెద నిష్ట బ్రాణముల్.

అని విముక్తకంఠయై యేడుచుచున్నది.

లీలావతి. ఓమదనసేనా! ఉత్తలంపడకుము. ఆకాంచనమాలయే నీకు నీదయితో
నింజేర్పం బ్రయత్నించుచున్నది.

భోజుఁడు. ఓవీర్యగుప్త! మిత్రమా! ఈ మదనసేన ప్రయత్నించుచున్నది నింక
గొంతతడవునకు శరీరంబు వాయు నని తోచెడిని. దానినమిషమునకుం జని గా
చంద్రునిరాక యెఱింగించి యూరడింపుము.

వీర్యగుప్త. ఓభోజభూపతి! యట్లు యగుంగా.

అనివరిక్రమించుచున్నాఁడు.

మదనసేన. వీర్యగుప్తనింగాంచి. భయోత్కంఠంబులతో. ఆత్మగతమున ,,

ఈవీర్యగుప్తని కేఁ జెప్పినగడు విప్పటితో ముగిసె. ప్రతగమచనానంతరము
తనశయనంబునకు వచ్చెద నని నేఁ జెప్పియుండుమాటమేరకు నాతోఁ గలయి నిద్ర
యాతండ్డగుడెంచుచున్నాఁడు. వీనివలనం దప్పించుకొనుట కుపాయంబు లేదు. ఈన
రోజులంబులం బడి ప్రాణంబులు వాయుటయ మానంబు గాచుకొన నను వయిన
విధానంబు.

ప్రకాశముగ,,

ఉ. ఏ నొకవత్సరంబు గడు వేడైతి వేడితి రాజు నిచ్చె న,
న్మానముతోడ నే వ్రతము మానక చేసితి వ్యర్థ మయ్యె పో,
పూనిక వీఁ డధర్మరతి పుట్టి నశం గలయంగ వచ్చెడికా,
మానము గాచుకోఁజను మన్యతఁ బ్రాణము లోఁగి బాసియుకా.

శం. జలములఁ బడి ప్రాణంబులు! లలిం బాసిన నాకు నింకిలం గలుగదు పో,
బలవద్యవ్రతము వ్రేల్చిడి! దొలగెదఁ గాయంబుతోడఁ దుర్విధివశమై.

అతి త్వరితగతిం జలములకడ కరుగుచున్నది.

భోజుఁడు. ఆ! కష్టము! కష్టము! వీర్యగుప్తుండు తనకడకు వచ్చుటకుం గతంబు
యథార్థంబుగ గ్రహింపం జాలక యానీలాలక యితఁడు తన కెన్నేదేనిఁ గావించునో

యని తలచి నీవుగది సాధిప్రార్థనయల గాచునొన నెంచి జలంబులు బహు బోయె
డిని. కాళిదాసుడు తలచి నాచి. కాని నీటియెందు జలంబిగముది. దీని నప్పుంబు
వాట్టికన్నయది. ఇని నివర్తించుకేయల దెవనాచుల తగదు. మిత్రనా ! గాచంబ్ర!
నీని చనియాదాదగు సాహసంబులకు నీవతి నివర్తించు కేయలనిగవాడవు. ఇం
దాలగ్య మొనర్పందగదు. ప్రేరంబు చని యాత్వానితంజేయము. ఇరవం గాంచి
నిట్లకు నీర్వదకులు గాన నే రాం జూడు.

కాళిదాసుండు అల్లన;

కని త్వరితగతి మదననేన తెలుతేనె,,

ఉ. కోమలి యాయనర్థమునకు స్వదగ వ్రన దూరజిల్లునిది,
నీమది మఃపరంకరుల నేడిటం బాయము ; కూడునే బాగా,
సామజయాన కిట్టియతి సాహసవృద్ధుల పెప్పులైన నీ,
కోమహిళాలలాగును నమన్నతి న్వరుగాళిదాసుడక.

ఉ. చంద్రమఖిలలాదు భవసాగరత్నము నీవు కాయముకొ,
సాంద్రతరాత్రిచే దోటఁగం జక్కండనంబున కిక్క లేగు ని,
స్తంద్రసురూపలక్ష్మికి నిధానము లే దింక మోడటం గళా,
చంద్రుని తేడి దిక్కు గుణంబున లెం తెలు నండు నుగ్మతీ.

మదననేన. భయమోడలజ్ఞానంభరిమంబులతో నిజమంబడి చూచి. ఆనంబ
బాహుసంకపోలయగును,,

నాథ ! జయంబగుం గాత.

కాళిదాసుండు,,

కం. లలనా బాష్పస్తంభిత ! గళవైచక్కుటయ నాకుఁ గడువడి జయముల్,
గలేగించు నింక నాకు. న్నలవె భవల్లాభగరిమకంబె న్మృభముల్.

మదననేన. ప్రాణనాథ ! మీరలు ధారానగరంబున నున్నట్టులు వింటిని. ఇప్పు
డియ్యెడ తెల్లు ననుదెంచితిరి.

కాళిదాసుండు. ఓప్రాణదయితా ! ధారాపతి యగుభోజభూపతిసహాయంబు
యీసేమమునకుం గారణంబు.

మదననేన. సత్వరముగ,,

ప్రాణనాథ ! ఆభోజభూపతియు నేగుదెంచియుండెడినా ఏమి ?

కాళిదాసుడు. ప్రాణశ్శబ్దా! మనకుండుం గానశేన గణాంబున నామహీ
పతియు నామహీదేవి లీలావతియు నియ్యదేవి నల్పియున్నాము. అట్లుగా నానా
యాచునునీలో నింతకు దొలఁత మాటలాడినదానియే లీలావతీదేవి! ఈవ్య
గుప్తుండును నామహావ్యసథుండు. ఇతఁడు నీవు నానతిచయితి వని యెఱింగి నిచ్చు
నాకు నమర్పించ నీకడకుం జనుదెంచివనాదుం గాని యితరకారణమున నాదు. అది
యెఱుంగ కీవు ధయింపడితివి.

మదనశేన. అర్హత. ఆత్మగతమున,,

అ! నీర లిందుం బూనుకొనక నాకుఁ బ్రాణనాశునిసంప్రాప్తి గలుగఁబోదు.

లీలావతీదేవికి దగ్గతి. ప్రకాశమున,,

ఆర్యా! మదనశేన నిజ పంచనమాచరించెదను.

అని నమస్కరించె

లీలావతి. ఓమదనశేనా! రాజపుత్రి! ఇంక నెడఁబాయక నీనాయకునితో
సుఖింపుము.

మదనశేన. ఓయార్యా! నీ సంతకుం దొలఁత నెఱుఁగంగ యభోచితవిధా
నంబు జనుపకుంటి. ఆయవరాధంబు తమింపం గోరెద.

లీలావతి. ఓమదనశేనా! ఈనాతియు నీదయితునిప్రణయిని యగుకాంచన
మాల. ఇదియు నీదయితునివిరహవ్యధావిశేషంబు మాకుం దెలిపి మా మృత్యువేదకుం
దొడ్డెచ్చినది. దీనియందు నీవు సహజస్నేహం బుంచందగు.

అని కాంచనమాలకరంబు మదనశేనకరంబున నుంచి వచ్చుకొనుచున్నది.

మదనశేన. ఆర్యా! నీనియోగంబునందే నడ్డంకి గలదే!

కాంచనమాలకరంబు: జనకరంబునం దెనుల్పుచున్నది.

మదనశేన. ప్రియసఖి కాంచనమాలా! నాకు నీకంటెన్ని వియవహసలంకలరా!

కం. పతి యన్యాసక్తుం డని। మతి నెఱింగి తిదీయ మైశమిక్కువఁ దీప్తికా,
సతి యెవలె గడంగునో! కృతమతి కాంచనమాల యట్టిమాన్యపు నీవే.

భోజుండు. కాళిదాసునికడకుం జనుదెంచి,,

ఓమిత్రిమా! కాళిదాస! మాహరివీ! మదనశేనాజీవితనిబంధన! వినుము.

చం. సుమసుకుమారగాత్రిని విశోభితపుణ్యచరిత్రం గాంచి తీ,
 వమలినకీర్తితో నిచట నప్పుడు నప్పుడు నాపురంబునన్,
 గ్రమముగ సంతతంబును ని కామముదంబున నుండి యిర్వరన్,
 రమణులఁ గూడి సౌఖ్యము తిరంబుగఁ గాంచుచునుండుమీ భువిన్.

ఓచెలికాఁడా ఇంకను నీ కేమి ప్రియం బొనఁగూర్చుం గలవాఁడను ?

కాళిదాసుఁడు. ఓమిత్రమా ! భోజభూపతీ యంతకంటెను నా కేమి ప్రియంబు
 గావలెను ? ఆయిన నిది యగుంగాత.

భరతవాక్యము.

గీ. నిరత మగుగాఁత జనులకు నిండునుఖము,
 లవని ఫలియించుఁగాఁత సన్దంబు లెపుడు,
 లీల వెలుగోటిరాజగోపాలకృష్ణ,
 యాచభూమింద్రు క్రిసతి బ్రోచుఁగాత.

ఇది శ్రీరాధానాథచరణకమలచంచరీకాయమాణమానస భార

ద్వాజగోత్రపవిత్రతిరుమలార్య పుత్ర పెరుండేవీగర్భజన్మ

చిలకపాటి వేంకటరామానుజశర్మ ప్రణీతంబైన కాళి

దాసచరిత్రప్రకరణమునందు దశమాంకము

సర్వంబును సంపూర్ణము.

